

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

EDİRNELİ GÜFTÎ'NİN ŞÂH U DERVÎŞ
MESNEVİSİ

İNCELEME VE TRANSKRİPSİYONLU METİN
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Teymur EROL

Danışman
Yard. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ

BURSA 2009

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 700741003 numaralı Teymur EROL'un hazırladığı “*Edirneli Güftü'nin Şâh u Dervîş Mesnevisi*” konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı 25 / 12 / 2009 günü 14:00 -16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Yard. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Mustafa KARA
Uludağ Üniversitesi

Üye
Yard. Doç. Dr. Özlem ERCAN
Uludağ Üniversitesi

25 / 12 / 2009

ÖZET			
Yazar	Teymur EROL		
Üniversite	Uludağ Üniversitesi		
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı		
Tezin Niteliği	Yüksek Lisans Tezi		
Sayfa Sayısı	IX + 219		
Mezuniyet Tarihi	.... /.... / 2009		
Tez Danışmanı	Yard. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ		
EDİRNELİ GÜFTÎ'NİN ŞÂH U DERVÎŞ MESNEVİSİ			
<p>Çift kahramanlı aşk mesnevileri sınıfına giren <i>Şâh u Dervîş</i>'lerin ilk örneği İranlı şair Hilâlî-i Çağatayî tarafından on beşinci yüzyılda yazılmış, sözü edilen mesnevi türü on altıncı yüzyıldan itibaren edebiyatımızda görülmeye başlamıştır. Edirneli Güftî tarafından yazılan <i>Şâh u Dervîş</i> mesnevisi ise bu türün edebiyatımızdaki son örneğidir.</p> <p>Bu çalışma, Edirneli Güftî Ali'nin hayatını, edebi kişiliğini, <i>Şâh u Dervîş</i> mesnevisinin transkripsiyonlu metni ile incelenmesini kapsamaktadır. Mesleği kadılık olan Edirneli Güftî Ali on yedinci yüzyıl divan şairlerindedir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan şair, manzum biçimde yazdığı <i>Teşrifâtü's-Şu'arâ</i> adlı tezkiresiyle ünlenmiştir.</p> <p>Türkçenin giderek ağırlaştığı on yedinci yüzyılda, dönemin dil anlayışına paralel olarak kaleme alınan <i>Şâh u Dervîş</i> mesnevisi, içerik bakımından tasavvuf ekseninde gelişen bir aşkı işlemiştir. Teze konu olan eserin, aşk ve ızdırap çizgisinde ilerleyen olay örgüsünü ortaya çıkarmak için şairin imge ve tasvirleri dikkate alınarak geniş bir özeti yapılmış, gerekli görüldüğünde beyitler düzyazıya çevrilerek verilmiştir. Ayrıca şair tarafından dönemin estetik anlayışı çerçevesinde ele alınan kimi kavramlar, olayın akışını bozmamak kaydıyla dipnot referansları etrafında tahlil edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, edebi eserlerde yapıyı oluşturan kişi, mekân ve zaman gibi tahkiye unsurları tespit edilmiş, bunların yanında şairin temel anlatım tekniklerinden ne şekilde yararlandığı gösterilmiştir. Son olarak, transkripsiyonlu metin için sözlük verilmiş; hedeflenen bulgulara ulaşmak için atıfta bulunulan araştırmacılara ve farklı münasebetlerle bahsi geçen isim ve kavramlara dair dizin eklenmiştir.</p>			
Anahtar Sözcükler			
MESNEVİ	ŞÂH U DERVÎŞ	EDİRNELİ GÜFTÎ	DİVAN EDEBİYATI
TASAVVUF			

ABSTRACT			
Writer	Teymur EROL		
University	Uludağ Üniversitesi		
Department	Türk Dili ve Edebiyatı		
Purpose of Thesis	Yüksek Lisans Tezi		
Page Count	IX + 219		
Graduation Date	.... /.... / 2009		
Supervisor	Yard. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ		
THE ŞÂH U DERVÎŞ MASNAVÎ OF EDİRNELİ GÜFTÎ			
<p>The first example of “King and Beggar” (<i>Şâh u Dervîş</i>), a dual character love masnavî, was written in the fifteenth century by Iranian poet Hilâlî-i Çâğatayî, and this type of masnavî began to be seen in Turkish literature in the sixteenth century. The “King and Beggar” masnavî written by Edirneli Güftî was the last example of this Turkish literary type.</p> <p>This thesis encompasses Edirneli Güftî Ali’s life, his literary identity and an examination of the transcribed text of the “King and Beggar” masnavî. Edirneli Güftî Ali, who was a kadi by profession, was a seventeenth century divan poet. Not much is known about his life; he is famous for his biography in verse entitled <i>Teşrîfâtü’s-Şu’arâ</i>.</p> <p>In the seventeenth century, when Turkish became increasingly ponderous, the “King and Beggar” masnavî paralleled the language of its period, addressing an unfolding love story from a sufistic perspective. To portray the events of love and agony, a comprehensive summary of the work has been prepared, paying attention to the poet’s imagery and descriptions and, when necessary, converting the poetry into prose. Additionally, certain concepts, which the poet approached with that period’s aesthetic understanding, have been analyzed through footnotes in order not to damage the work’s flow. Analysis has been made of the story elements such as its author, milieu and period. Besides the way the poet took advantage of foundational expression techniques is shown. Finally, a glossary is provided for the transcribed text; and an index has been added of the names of the various researchers who have been referred to and of the names and concepts which have been mentioned in various connections.</p>			
Key Words			
MASNAVÎ	KING AND BEGGAR	EDİRNELİ GÜFTÎ	DİVAN LİTERATURE
SUFİSM			

ÖN SÖZ

Klasik Türk şiiri; yüzlerce yıldır biriken kültür, fikir, inanç, duygu ve hayalleri döneminin estetik ve poetik anlayışı etrafında günümüz insanına aktaran renkli bir aynadır. Bugün için geçmişin kültürel değerlerine olduğu kadar, lisanına ve estetik sistemine yabancılaşmış kuşakların eski şiirle tanışması, bu mirasın günümüz diliyle yeniden yorumlanmasına bağlıdır.

Hiçbir sanatsal söylem-eskiye tepki ve onu tahrip etme amaçlı olsa bile-geleneğin ırmağında büsbütün kopuk değildir. Esasen “yeni ve özgün” olanın “eski”nin değerlerine göre şekillendiğini söylemek mümkündür. Çünkü yenilikler, var olana göre kurgulanır. Bu bakımdan asırlar boyunca zarif ve taşkın bir ruh haliyle vücuda getirilmiş divan şiirini yeni edebiyattan koparmak doğru değildir. Muhtelif zamanlarda iç ve dış tesirlerle ortaya çıkan farklı edebi cereyanları kesintisiz akan bir ırmağın kolları olarak görmek gerekir. Dili ve alfabesi hususunda mevcut olan bütün zorluklara rağmen, modern edebiyatımızın önemli beslenme damarlarından birinin divan şiiri olduğu unutulmamalıdır. Vasıfları önceden tayin edilmiş bir güzele her şairin âşık olup, onu şiirin büyüğü diliyle farklı anlatma becerisi göstermesi kolay olmasa gerektir. Bu nedenle zamanın süzgecinden akıp gelen divan şiirini anlamak, ondaki ifade zenginliğinden yararlanmak modern şiirin de ihtiyacıdır.

Mesneviler, divan edebiyatı mahsulleri arasında konu ve estetik unsurlar bakımından şairler tarafından özenle işlenmiş bir türdür. Derin hayaller, tasvirler, mübalağa ve ızdırapla bütünleşen bu “romansı destanlar” bize hayat ve tabiata ait önemli malzemeler sunar. Bu eserlerde; din, tasavvuf, tarih, ahlak, aşk ve macera gibi konular ustaca kullanılmış bir dille nazmedilirken, geniş bir coğrafyada farklı inanç ve kültürlerle aynı çatı altında birleşmiş halkların içtimai, siyasi, iktisadi, askeri ve dini yelpazede canlı bir şekilde sürüp giden hayatlarının izlerine rastlamak mümkündür. Bu mütevazı çalışma köklü bir medeniyet kurmuş olan Osmanlının sözü edilen bu kültürel mirasına küçük bir katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmanın konusu olan *Şâh u Dervîş* mesnevisi çift kahramanlı bir aşk hikâyesidir. Eserde, aşk marifetiyle beşeri kusurlardan arınarak sevgiliye ulaşma, ondan

daha ötelerde bulunan kâinatın sahibine yaklaşma çabasında olan bir âşığın ruhsal yolculuğu işlenmiştir.

İnceleme; giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Türk edebiyatındaki *Şâh u Dervîş*'ler hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Edirneli Güftî'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri mevcut kaynaklar ışığında tahlil edilmiştir. İkinci bölümde kişi, zaman, mekân ve olay örgüsü gibi yapı unsurlarıyla anlatım teknikleri tespit edilerek eserle ilgili hedeflenen bulgulara ulaşılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümü transkripsiyonlu metni, metin için hazırlanan lügati ve eserin tıpkıbasımını ihtiva etmektedir.

Bu tezin her aşamasında sınırsız hoşgörüsüyle yanımda olan, fikri ve insani açıdan örnek davranışlarıyla beni bu çalışmaya teşvik eden değerli hocam Sayın Yard. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ'ye minnet ve şükranlarımı sunarım.

Teymur EROL

Bursa 2009

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR.....	IX

GİRİŞ

ŞÂH U DERVÎŞ MESNEVİLERİ.....	1
-------------------------------	---

I. BÖLÜM

EDİRNELİ GÜFTÎ

A. Hayatı.....	4
B. Edebi Kişiliği.....	12
C. Eserleri	18

II. BÖLÜM

ŞÂH U DERVÎŞ'İN İNCELENMESİ

A. Eser İle İlgili Genel Bilgiler	23
B. Eserin Tertibi Ve Bölümleri.....	25
1. Eserin Tertibi	25
1.1. Giriş Bölümü	26
1.2. Konunun İşlendiği Bölüm	32
1.3. Bitiş Bölümü	56
C. Tahkiye Unsurları Açısından Şâh u Dervîş	61
1. Şâh u Dervîş'te Vak'anın Takdimi	61
2. Şahıslar	66
2.1. Dini-Tarihi ve Efsanevi Şahıslar	72
3. Mekân	74
4. Zaman	78
5. Bakış Açısı ve Anlatıcı	81

6. Anlatım Tekniği	84
6.1. Tasvirî Anlatım Tekniği	84
6.2. Mektupla Anlatım Tekniği	84
6.3. Özetleme Tekniği	85
6.4. Söyleşmeye Bağlı Anlatım Tekniği	85
6.5. İç Monolog Tekniği	86
6.6. İç Çözümleme Tekniği.....	87
6.7. Duraklama Tekniği	88
D. Metnin Okunmasında Takip Edilen Usul	89
I. Türkçe Kelime ve Eklerin Yazımı	89
II. Arapça ve Farsça Ek, Kelime ve Terkiplerin Yazımı	94
III. Transkripsiyon Sistemi	98
Sonuç	100

III. BÖLÜM

Transkripsiyonlu Metin	102
Sözlük	161
Kaynaklar	189
Dizin	196
Özgeçmiş	199
Tıpkıbasım	200

KISALTMALAR

<u>Kısaltma</u>	<u>Bibliyografik Bilgi</u>
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
Ans.	: Ansiklopedi
Bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
H.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
M.	: Miladî
mad.	: Madde
Mec.	: Mecaz
nu.	: Numara
s.	: Sayfa
Ty.	: Türkçe yazma
v.	: Varak
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

ŞÂH U DERVÎŞ MESNEVİLERİ

Mesnevi nazım şekli İran edebiyatının tesiriyle on birinci yüzyıldan itibaren Türk edebiyatına geçmiş ve on dokuzuncu yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Yazılış amaçlarına, niteliklerine ve ele aldıkları konulara göre dinî, tasavvufî, ahlakî, ansiklopedik mesneviler, aşk ve macerayı konu alan mesneviler, konusunu tarihten alan mesneviler gibi birçok kola ayrılır.¹ *Şâh u Dervîş* mesnevileri “sanat yönü ön planda olan, okuyucunun edebi zevkine hitap eden, ana çizgisi aşk ve macera olan” (Ünver, 1986: 441) mesnevilerdendir. *Leylâ vü Mecnûn*, *Husrev u Şirin*, *Cemşîd u Hurşîd*, *Gül ü Bülbül* vb gibi çok bilinen mesneviler bu gruptandır.

Bu gün itibariyle bilinen ilk *Şâh u Dervîş* mesnevisi İranlı şair Hilâlî-i Çağatayî’ye aittir. Hemen her dönemde İran edebiyatının yoğun etkisi altında olan divan şairleri, on beşinci yüzyıl İran şairlerinden Hilâlî’nin sözü edilen mesnevisini ya model olarak alıp bu adla yeni bir mesnevi yazmış ya da bu mesneviyi tercüme etme yoluna gitmiştir.

Agâh Sırrı Levend’in “çift kahramanlı aşk hikâyeleri” grubuna dâhil ettiği bu tür (1998: 133), bize İran ve Arap edebiyatlarından geçen veya bunlardan yoğun izler taşıyan mesnevilerdir. Bu mesnevilerin kurgusunda farklılıklar söz konusu olsa da hikâyelerde, serüvenin merkezine yerleştirilmiş kahramanların işlevleri ve akıbetleri çoğu zaman benzerlik gösterir. Bunun sebebi, “her şairin gelenekçe belirlenmiş ve mutlaka seçip kabul etmek mecburiyetinde olduğu önceden hazır konu ve duygular, yerlerine başkalarının konulamayacağı motiflerle sabitleşmiş bir imaj sistemine bağlı olmasıdır. Şair, edebi gelenek ve göreneğin kendisine gösterdikleri ve tanıttıkları ile yetinmek, onları aşmamak durumundadır.” (Akün, 1994: IX, 413). Bu eserlerde kullanılan dil, kimi mahallî unsurlar ve yerleşik metaforlarla süslü, klasik bir dildir. Şair, bilinen bir öyküye ince, hassas, yeni ama genellikle süslü bir kıyafet giydirmek zorundadır. Özgün olmayan hikâyede, başka bir deyişle normatif bir edebi geleneğin

---

¹ Geniş bilgi için bk. Ünver, 1986: 430–563; Çelebioğlu, 1999: 22–25, 172–174; Levend, 1998: 128–135; Ateş, 1960: VIII, 127–133.

koyduğu kurallar gereğince sıkça işlenen bir konuda, sanat açısından hüner gösterebilmenin yolu “her sühamı dil-keş ü sencide kıl”maktan geçmektedir. Nitekim incelenen *Şâh u Dervîş* mesnevinin pek çok beyti sözün büyüsunü ve tesirini işlemiştir. Böyle bir tasarruf divan şiirinin retorığı esas alan yaklaşımıyla ilgilidir. “Retorik, yeni bir şey söylemeye değil diğer şairlerin söylemiş oldukları şeyi özgün bir biçimde söylemeye dayanan Osmanlı şiirinin özüdür.” (Holbrook, 2005: 218).

Tezkireler, edebiyat tarihi kaynaklarının ve son zamanlarda yapılan çalışmaların haber verdiği; ancak bazılarının nerede olduğunun bilinmediğı belli başlı *Şâh u Gedâl* *Şâh u Dervîş*’ler şunlardır:

Fuzûlî, Şâh u Gedâ: Agâh Sırrı Levend, Sadıkî-i Kitabdâr’ın *Mecmau’l-Havas* ve Lebib’in *Cevâhir-i Mültekata* adlı eserlerini kaynak göstererek Fuzûlî’ye ait böyle bir eser olduğunu öne sürer.² Sevim Birici, “*Türk Edebiyatında Şâh u Dervîş’ler ve Hilâlî-i Çağatayî’den Yapılan Şâh u Dervîş Çevirilerinin İncelenmesi*” adlı doktora tezinde (2004: 7) Fuzûlî’ye ait olduğu iddia edilen bu eserin Konya Mevlana Müzesi’nde 2617 nolu mecmua içindeki 6. risale olduğunu; ancak bu eserin Fuzûlî’ye ait olmadığını belirtmektedir.

Bursalı Rahmî, Şâh u Gedâ: On altıncı yüzyıl şairlerinden olan Bursalı Rahmî Hilâlî’nin *Şâh u Dervîş* manzumesini manzum olarak genişçe tercüme etmiş, esere *Şâh u Gedâ* ismini vermiştir (Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, 1972: II, 299). Rahmî’ye ait bu eserin üç nüshası mevcuttur (Birici, 2004: 9).

İmam-zade Ahmed İbn-i Mehmed, Şâh u Gedâ: 1570 tarihinde vefat eden şair, Bursa-Zeyniler’de defnedilmiştir. Bursalı Mehmet Tâhir Efendi *Osmanlı Müellifleri*’nde şairin eserleri arasında *Manzûme-i Şâh u Gedâ*’yı zikreder (1975: III, 70). Bu manzumenin nerede olduğu bilinmemektedir.

---

² Agâh Sırrı Levend; tezkireci Sadıkî’nin, Fuzulî’nin el yazısı ile yazılmış otuz bin beyit tutan şiirini okuduğunu ve şairin *Şâh u Gedâ*’sını da görmüş olması gerektiğini ifade eder. Levend, sözü edilen eserin nerede olduğunu bilmediğini de ekler (1954: III, 656). Hasibe Mazıoğlu da Fuzûlî’nin bu adda bir mesnevisinin olduğundan bahseden tek kaynağın *Sâdıkî Tezkiresi* olduğunu, fakat bu esere kütüphanelerimizde rastlanılmadığını dile getirdikten sonra Sâdıkî’nin yanlış olabileceğini belirtir (1997: 42, 185).

Taşlıcalı Yahya Bey, Şâh u Gedâ: Hamse sahibi olan şairin beş mesnevisinden biri bu eserdir ve “yazarın eserlerinin de en dikkate değer olanıdır... İranlı Hilâlî'nin *Şâh u Dervîş*'iyle isim benzerliğinden başka hiçbir ortak tarafı yoktur; konularının ayrıntılarında olduğu kadar tasavvur olunan umumi tertip ve kavramda da iki şiir tamamen farklıdır.” (Gibb, 1999: III, 95). Eserin nüshaları çeşitli kütüphanelerde mevcuttur. Diğer *Şâh u Gedâ*'lara göre oldukça rağbet gören bu eser hakkında hazırlanmış tezler de bulunmaktadır (bk. Birici, 2004:9).

Sinoplu Beyanî, Şâh u Dervîş: On altıncı yüzyıl şairlerinden Sinoplu Beyanî bu mesnevisini Gazi Giray adına yazmıştır (Levend, 1998: 134). Sevim Birici'nin sözü edilen tez çalışmasında, Hilâlî'nin ve Bursalı Rahmî'nin *Şâh u Dervîş*'leri yanında üçüncü mesnevi olarak Beyanî'nin *Şâh u Dervîş* mesnevisi ele alınmış ve bunların metin çevirileri yapılmıştır. Beyanî'ye ait bu eserin elde bulunan tek nüshası İzmir Milli Kütüphane'dedir.

Edirneli Güftî, Şâh u Dervîş: Güftî ve eserleri üzerinde yapılan çalışmalarda varlığından söz edilen *Şâh u Dervîş* mesnevisinin tek nüshası Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Ty. 811, nu. 599/1 kaydıyla bulunmaktadır. Tezimize esas olan bu eserle ilgili ayrıntılı bilgi daha sonra verilecektir.

I. BÖLÜM

EDİRNELİ GÜFTÎ

A. Hayatı

Güftî on yedinci yüzyıl divan şairlerindedir. Yüzyılın ilk yarısında dönemin ilim ve siyaset merkezlerinden biri olarak kabul edilen Edirne’de doğmuş, 1677 yılında (H. 1088) yine Edirne’de vefat etmiştir. Asıl adı Ali’dir. Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan şairin, ailesi ve doğum yılı hakkında açık bilgi yoktur. Kaynaklarda iyi öğrenim gördüğü ve müderrislik, kadılık gibi görevlerde bulunduğu belirtilmektedir. Fakat hangi medreselerde ve kimlerden ders aldığı meçhuldür.

Edebiyat tarihi kaynaklarında, daha çok manzum tezkire biçiminde yazdığı *Teşrîfâtü’ş-Şu’arâ* adlı eseriyle anılan Edirneli Güftî Ali hakkında bilgi veren kaynaklar sınırlıdır. Şuara tezkirelerde onunla ilgili verilen bilgiler kısa, yetersiz ve birbirinin tekrarı mahiyetindedir. *Safâyî Tezkiresi*’nde³, *Şeyhî Zeylî*’nde⁴ (Vekâyü’l-Fudalâ), *Belîğ Tezkiresi*’nde⁵, *Âsum Tezkiresi*’nde⁶, *Sicill-i Osmânî*’de⁷, *Osmanlı Müellifleri*’nde⁸, *Tuhfe-i Nailî*’de⁹ şair hakkında az çok malumat bulunmaktadır.

---

³ Nâmı Alîdür... Evâil-i hâlinde tahsîl-i maârifden sonra mülâzım ve tarîk-i kazâyâ âzim olmağla Rûm ili kâdıları silkine sâlik olup... bin seksen sekiz hudûdında fevt olmışdur (Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü nu. 2549, v. 237b).

⁴ Güftî Alî Efendidür. Gülbün-i vücûdı hâk-i pâk-i Edirne’den zuhûr ve âfitâb-ı feyz-i ezelden istifâza-i nûr-ı şu’ûr idüp ulemâ-yı kirâma hizmet ve birinden ihrâz-ı şeref-i mülâzemet eyleyüp devri merâtib ve ahz-i revâtib iderek kırk akçe medreseye mevşûl ve andan dahi ma’zûl oldukdan sonra sâlik-i semt-i kazâ ve mâlik-i ezimme-i hükm ü imzâ olup Rûm ili kalem-revinde birkaç mansıba kâdî olmuş idi. Bin seksen sekiz târihinde fevt oldu. Âsarından müretteb divân-ı belagat-unvâmı olındıktan mâ’adâ hezl-gûne tezkire-i şu’arâ nazm itmişdür (Şeyhî Mehmet Efendi, 1989: I, 688–691).

⁵ Edirnevî. Rûm ili kudâtundan Alî Efendidür. Bin seksen sekiz senesinde güftârını itmâm idüp dembeste oldu (İsmail Belîğ, 1985: 454–460).

⁶ İstanbul Üniversitesi, nu: 2401, v. 54.

⁷ Güftî Efendi Edirnelidir. Müderris olup 1088’de (1677) vefat etti. Maarifte ve özellikle ilm-i feresde (atçılıkta) mâhirdir. Hicivci olup hezel şeklinde Tezkire-i Şuarası vardır. (Mehmed Süreyyâ, 1996: II, 549).

⁸ Değerli şairlerden ve kadılar sınıfından olup Edirnelidir. 1088’de vefat etti. “Tezkire-i Şuara”sı ile “Eimme-i İsnâ Aşer” Hazretlerinin hususiyetlerine dair bir manzumesi vardır. Eserleri basılmamıştır.

Kaynaklarda geçen bilgilere göre Güftî, Edirne’de öğrenimini tamamladıktan sonra Rumeli şehirlerinde kırk akçe¹⁰ müderrisliğine tayin edilmiş, bu görevden azledilince çeşitli yerlerde kadılık yapmıştır. Uzun müddet Rum ili kadılıklarında dolaştığını divanında mevcut hezl-âmîz bir “*Selânik Seyâhât-nâmesi*” göstermektedir (Köprülü, 1928: 1736):

Diñleñ ey nükte-şinâsân-ı cihân-ı ma’nâ
Yine bir hezl-eşer nâdire-i tâze-edâ

Niçe hezl ol ki ola neşve-i ta’bîrî ânuñ
Nûş-ı dârû-yı mezâk dil-i erbâb-ı şakâ

Sergüzeşt-i dil-i miñnet-keş ü ğam-fersâyı
İdeyin zîver-i nevk-i kalem-i nâdire-zâ

Belki vârunî’-i fâli’den idüb şekvâyı
İktidârum ideyüm fen-i sühanda icrâ

Rûzigâr ile o şehre gelüp oldum vâşıl
Eyledüm her tarafa şarf-ı nigeñ bî-pervâ

(Köprülü, 1928: 1736)

Yukarıdaki beyitlerle başlayan bu seyahatnamenin devam eden beyitlerinde Güftî, Selanik halkı arasında hüner kumaşından başka her şeyin makbul olduğunu, halkının cimriliğini, sofralarının düşünüldüğü gibi zengin ve gösterişli olmadığını ironik bir üslupla dile getirir. Selaniklileri ağır bir dille alaya alan bu seyahatname, Güftî’nin bedbin ve kederli mizacının gölgesinde kalan nüktedan tarafını ortaya koymaktadır.

Manzûm Tezkire-i Şuarası maalesef hezel ve istihfaf tarzındadır. Fakat şairane teşbihleri toplayıcı ve güldürücüdür. Çağdaşı bulunduğu şairlerin hayatlarından bahseder. *Gam-name*, *Şâh ve Dervîş* isimlerindeki manzumeleri ile rubailerini ihtiva eden mecmua Edirne’de Sultan Selim Kütüphanesi’ndedir (Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, 1972: II, 130–131).

⁹ Mehmet Nail Tuman, 2001: 856.

¹⁰ Osmanlı medreselerinde müderrisler için kullanılan bir rütbe adıdır. Örneğin Hâşiye-i Tecrid medreseleri müderrisi yirmi-yirmi beş akçe, Miftah medreseleri müderrisi 30 akçe, Telvih medreseleri müderrisi 40 akçe, Hariç medreseleri müderrisi 50 akçe alırdı. Edirne başkent olduktan sonra yapılan Üç Şerefeli Medrese ise bütün Osmanlıdaki en yüksek dereceli medreseydi ve bu medresenin müderrisine yüz akçe yevmiye verilirdi.

Bununla birlikte istihzâ ve lâkaydî perdesi altında gizlenen derin bir şikâyet edası (Köprülü, 1928: 1736) onun eserlerinde daha baskın bir kişilik özelliğidir. Edirneli Güftî, *Selânik Seyâhât-nâmesi*'nin sonunda, söylediği her şeyin rüya ve hayalden ibaret olduğunu, bunları şaka maksadıyla kaleme aldığını ifade eder:

Gördüm ol şehrde kâlâ-yı hünerden ğayrı
Cümle maqbûl ü pesendîde vü zîbende revâ

Cümle hep emti' a-i buhl u denâ 'et râyic
Cins-i kâlâ-yı hüner nâkış u bî-ğadr ü behâ

Görmemiş süfrelerin dîde meger naqş-ı hayâl
Görmemiş gûşe-i nânımı meger bād-ı şabâ

Öyle pür-habş u siyeh kâse ki gâhî birisi
Eylese qâi' de-i süfre-güşâ-yı icrâ

Düşecek süfresine sâye-i dest-i tama' ı
Ânı bigâne kıyâs idüb olur nevha-serâ

Bād nâ 'il olamaz devlet-i meclislerine
İtse cārū[b]-keşî-i derlerini şubh u mesâ

Âhîr ey Güftî olup dîde-küşâ seyr itdüm
Cümle hep h̄'âb u hayâl imiş olan cilve-nümâ

Hâşâ sırr-ı hezeyân-güster ola kilik-i terüm
Belki oldı qalemüm semt-i şakada ber-pâ

Bâ' iş-i güft ü şünüd olmağ-ıçün yârâna
Eyledüm tarz-ı nev-âyîn-i şakayı icrâ

(Köprülü, 1928: 1736)

Güftî'nin Rumeli bölgesinde kaldığına dair başka bir bilgi de *Teşrifâtü's-Şu'arâ*'nın Tâlib maddesinde, Selânik'te Tâlib'le görüşmelerine ait kayıttan anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2001: 12). Tezkiresinde yer verdiği şairler için tercih ettiği tehzilâne üslup, Tâlib maddesinde vefalı bir dostun sevgi ve beğeni dolu dizelerine dönüşür:

Ṭālib-i āmil-i ḥazīre-i Rūm
Üstād-ı edīb-i nükte-rüsüm

Ülfet-endüz-ı Güfti-i şeydā
Yār-ı dīrīne-i dil-i rüsvā

Bezm-i yārāna olsa piş-nihād
Böyledür şi'ri Ṭālib-i üstād

Sābıkā bu dil-i heves-perver
Ki Selānīki itdi cāy u maḡar

Oldı manzūr-ı şi'ri Ṭālibden
Baña bu şi'ri hūb u tāze-sühēn¹¹

(Yılmaz, 2001: 169)

Güfti'nin tezkiresinde Ṭālib'in yanı sıra, şair Neşâtî (96. madde) ve Vâhid (106. madde) ile de dostluk kurduğu görülmektedir (Yılmaz, 1996: XIV, 218). Neşâtî hakkında yazdığı kırk altı beyitlik madde aynı zamanda on yedinci yüzyılın edebiyat mahfillerine önemli eleştiriler ihtiva etmektedir. “Şi're yok mülk-i Rūmda rāğib” (Yılmaz, 2001: 225) diyen Güftî, dönemin sanat çevrelerini şiirden ve marifetten anlamayan, hatta “şi'ri yārāni” anlamak için “tercemān” a muhtaç idraksiz kişiler olarak tenkit eder. Böyle bir sanat ikliminde “Noḡta-i şi'rin her-dem dāğ-pīrā-yı hoş-dilān-ı 'Acem” eyleyen Neşâtî, Güfti'nin övgüsüne mazhar olur. Sanat anlayışında Hint ve Acemâne tarzı benimseyen “bu iki rencūr” arasında önemli bir benzerlik de kötü talihtir. Aşağıdaki beyitler Neşâtî ile ilgili maddeden seçilmiştir:

Rūmuñ ol söz ki hoş-neşātīdür
Eşer-i lehçe-i Neşātīdür

Noḡta-i şi'rin itmede her-dem
Dāğ-pīrā-yı hoş-dilān-ı 'Acem

Lafz-ı şi'ri hoş u sitāre-redīf
Metn-i i'cāz-ı rüzgāra redīf

---

¹¹ Burada ve bundan sonraki örneklemelerde *Teşrifâtü's-Şu'arâ*'dan alıntılanan beyitler ardışık olarak alınmamış, beyitlerin arasından gerekli görülenler seçilmiştir.

Her sözi gerçi nükte-yi cāmi‘
O da Güftî gibi siyeh-ṭālî‘

Bu siyeh-kāse rûzgār-ı denî
İtmiş anı da dâğ-ı dil-şikenî

Rûmda tâze-güy-ı bî-pervā
Ḥaḡ budur kim Neşāti-i şeydā

Güftî-i zār u miḥnet-āyîne
Hem-dem ü ğam-küsār-ı dîrîne

Rûzgāriyle bu iki rencūr
Oldı telḡ-ābe-nüş-ı bezm-i ḥuzūr

(Yılmaz, 2001: 224–227)

Güftî'nin, tezkiresinde ele aldığı şair dostlarını anlatırken satır aralarına yerleştirdiği bu sınırlı bilgilerin dışında, kendisine ait maddede söyledikleri, onun bu gün için muğlâk kalan yaşam öyküsünün aydınlatılmasına önemli katkı sağlamamaktadır. Bununla birlikte şairin kendisine dair yargıları önemli kişilik özelliklerini ortaya koymaktadır. *Teşrifâtü's-Şu'arâ'* da kef harfinin ilk maddesinde (84. madde) Edirneli Güftî altmış sekiz beyitte kendisini anlatmaktadır:

Mülk-i Rûmuñ ḥarîf-i bed-şinevî
Güftî-i i...ekār-ı Edirnevî

Yāve-perver zügürd-i kîse-kebūd
Şā‘ir-i köhne-güy-ı tâze-nümūd

Sifle-inkār-ı bezm-i bî-bāki
Mütelāşî ḡadîd (ü) tiryākî

Bezm-i dehrüñ tamām-ı dil-hūnı
İ...enüñ Bū ‘Alî-i gerdüm

Ya‘ni i...e cemā‘at-ı dehre
Mütelāşî imām-ı bî-behre

Olmaz anuñ ḥarîf ü pā-dāşı
‘Ālemüñ merdüm-i Ḳızılbaşı

Ne berehmen ne rind ü zâhid
Küfr ü ilhâda vâriş-i vâhid

Düşmen-i zâhid ü verâ^c-endîş
Şahs-ı İslâm ü küfr hem der-pîş

Rûze-telkîn (ü) rûze-mu^c tâdân
Rind-i mirâs-ı h^vâre-i Ramazân

Eyler ol ser-girân-ı bed-güheri
Ramazânı delîl ü rûze-h^vôrı

Lîk şahş-ı sühan-şinâsîdür
Hatem anuñ sühan-gedâsıdur

Ülfet-endüz-ı mülk-i ğurbetdür
Ser-girân (u) vaţan ferâġatdür

Çalem-i şehri-nüktede her-ân
Pâsbân-ı maħalle-i düzdân

Cümle dâġum bu vaz^c-ı serdemeden
Ġalaţ itdüm ġalaţ-me^câl-i sühen

Hep ġaraż baħş-ı mâcerâdur hep
Meşki-enmüzec-i şaġadur hep

Kimseden kimseye ħimâyet yok
Ya^c ni dünyâda ehl-i himmet yok

(Yılmaz, 2001: 200–204)

Güftî, alıntılanan beyitlerde; ironik anlatımla “Mülk-i Rûm”un kötü anılan, yalancı, züğürt, köhne bir şairi olduğu halde kendisini yeni şeyler söylüyormuş gibi gösteren bir şair olarak tanıtmaktadır. Başkaları için kullandığı argolu, ironik ve yer yer müstehcene varan üslubu, şahsı için de kullanan şair, devam eden dizelerde kendisini telaşlı, zayıf ve tiryaki kelimeleriyle tasvir eder. Ne rind ne zahit ne de putperest olduğunu; tersine korkuyu düşünerek ibadet eden zahit tipini düşman bildiğini, üstelik oruç tutmadığını belirten Güftî, hem inançsız hem de küfrün tek varisi olduğunu söyler. Bu olumsuz mizaca karşılık iyi bir şair olduğu iddiasından vazgeçmez. Güftî, uzun zamandan beri ğurbete alışmaya çalıştığını da dile getirir. Kendisine son derece

acımasız davranan şair, kırk beşinci beyitte *Selânik Seyâhât-nâmesi*'ndeki gibi niyetinin şaka yapmak olduğunu açıklar. Kendisi ile ilgili söylediklerinin “galat” olarak anlaşılmasını ister. Onun hayatıyla ilgili bu beyitlere yansıyan en önemli ve gerçekçi ifade “Kimseden kimseye hîmâyet yok” şeklinde dile getirdiği şikâyetidir. Gerçekten de Güftî; hayatını yeis ve hüsrân içinde ve yoksullukla geçirmiş, bütün kudret ve faziletine rağmen hayatında maddeten yükselememiş, bu yüzden pek çok kahır ve elem çekmiştir (Köprülü, 1928: 1736). O, dünyada ehl-i himmet olmadığını söylemekle yetinmez; içinde bulunduğu olumsuz koşulları her fırsatta dillendirirken, kendi kader çizgisinden başlayıp sosyal, siyasi ve fikri alanlara dek uzanan yozlaşmayı tenkit eder:

Ber-țarafdur bu hıttada temyîz
Eylemiş halkı cüddan perhîz

(Yılmaz, 2001: 141)

Eleştirilerine halkı da açıkça katan Güftî, hak etmediği halde önemli yerlere gelenleri; tarzını, bilgisini, şairliğini beğenmediği kişileri eleştiri ölçülerini aşan kelimelerle yerer. O, hicvin ve mizahın ölçüsünü kaçırmışsa da divan şiirin bu yoldaki eğilimi göz önünde tutulursa bunu yadırgamamak gerekir (Özkırımlı, 2004: I, 578). Onun tezkiresine yansıyan bu tenkitlerin altında, yaşadığı dönemden ve çevreden kaynaklanan memnuniyetsizliği yatmaktadır. Kendisini anlattığı maddeye ilave olarak bu türden şikâyetleri eserin muhtelif yerlerinde görmek mümkündür:

Menem ol mülk-i nazma Hâkânî
Nazm-ı ‘Urfî zemîn-i nisyânî

Lîk virmez sipîhr-i bî-hüde-sâz
Rûmda i‘tibâr-ı nazma cevâz

İtdi ‘Urfîyi şöhre-i eyyâm
İltifât-ı şehin-şeh-i A‘câm

Baňa olsa o luțf u âlâyı
Gösterürdüm zemîn-i ma‘nâyı

Rûmda kâdr-i ma‘rifet yokdur
Lîk Bû Cehl-i ma‘rifet çokdur

(Yılmaz, 2001: 88–89)

Güftî'nin yoksullukla geçen hayatında kimlerden himaye gördüğü eserlerinden anlaşılmaktadır. Onun kasideleri arasında “rical-i ilmiye” hakkında methiyelere tesadüf olunuyorsa da en ziyade Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi ve Şeyhülislam Bahâyî Efendi haklarında yazılmış kasidelerin bulunması, bu iki büyük şeyhülislamın Güftî'ye takdir ve himaye hususunda en fazla kadirşinaslık gösterdiklerini ortaya koymaktadır (Köprülü, 1928: 1736). Özellikle Şeyhülislam Bahâyî'den çok büyük lütuflar gördüğünü ve onu bir hami, bir velinimet olarak tanıdığını, Divan'ında adına yazdığı mesnevilerden, kasidelerden, tezkiresindeki ilgili maddeden anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2001: 13).¹² Sultan IV. Mehmet dönemi şeyhülislamlarından Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi'den övgüyle bahseden kasidelerin yanında İmamzade Efendi, Mezakî Süleyman Efendi, Ebu Said Efendizade Feyzullah Çelebi, Rumeli Kazaskeri Hüsamzade, Kabakulakzade, Kudsizade, Anadolu Kazaskeri Beyzade gibi devlet büyüklerine yazılmış methiyelere tesadüf edilmektedir. Yine Sultan IV. Mehmed'in yaptırdığı bir hamam için kaside yazıp tarih düşürmüş, Sadrazama, Vezir Ali Paşa'ya, Defterdar İbrahim Paşa'ya ve Hasan Ağa'ya kasideler yazmıştır. Bunlardan başka Güftî'nin, Mahmud Paşa Cami-i harîminde Kızlar Ağası Süleyman Ağa'nın yaptırdığı çeşme için iki tarih yazması onun saray çevresine girmeye çalıştığına işaret etmektedir (Köprülü, 1928: 1736).

Netice olarak, iyi bir şair olduğuna inanan Güftî, yaşadığı dönemde şairliğiyle ün kazandığı halde arzu ettiği değer ve rağbeti görememiştir. Kıymeti takdir edilmeyince ve müreffeh hayat beklentisi gerçekleşmeyince, bu durum -şiiirine yansdığı kadarıyla- talihinden, felekten ve yaşadığı çevreden şikâyet eden kırılğan, hüznü ve karamsar bir şair olmasına sebep olmuştur. Böylece nüktedan kişiliğini tehzil ve tenkitle yoğurmuş, mizah yoluyla söylediği dizelere ızdıraplarını aksettirmiştir. Güftî, geçen zaman içinde giderek unutulan ve daha az sözü edilen bir şair olarak edebiyat tarihi kaynaklarında yerini almıştır.

---

¹² Kâşif Yılmaz, aynı sayfada dipnot olarak Divân'daki III ve IV numaralı mesnevilerle XXXIII, XXXIV, LI, LII, LIII numaralı kasidelerin Şeyhülislam Bahâyî adına nazm edildiğini belirtir. Köprülü, *Şâh u Dervîş*'in de Şeyhülislam Bahâyî adına yazıldığını söyler (1928: 1750).

B. Edebi Kişiliği

Güftî'nin yaşadığı on yedinci yüzyıl, divan şiirinin şekil ve içerik bakımından en yetkin örneklerinin kaleme alındığı yüzyıldır. Yüzyılın siyasi ve sosyal yapısı, içe kapanık bir şair kuşağı yaratmış, gerçek hayattan tasavvufa sığınan ve ızdırabı sıkça terennüm eden bir anlayışı getirmiştir. İnce ve nazik üslup kullanmaya gayret eden bu devir şairleri, yabancı kelime ve uzun tamlamaları çokça tercih etmiş, sözün güzelliği yanında anlamda derinlik ve hayallerde genişlik aramışlardır (İpekten: 1997: 61). Yaşadığı devrin edebi zihniyeti eserlerinde görülen Güftî, geleneğin tekrar eden yerleşik söylemiyle tatmin olmamış, hayal, duygu ve ifade bakımından yeni bir ses bulmaya çalışmıştır.¹³ Onun “tâze bir lehçe-i güftâr” peşinde olduğu, *Safâyî Tezkiresi*'nde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Asrun şu'arâsından eş'âr-ı âbdârı pâk ve tâze lehçe-i güftârı tâbnâkdur. Manzûme-i mazbûtü'l-abâ kurnı silk-i tedvîne keşîde iden şu'arâ-yı bedfü'l-beyândandur.”¹⁴

Safâyî dışında Güftî'nin şairlik kudretiyle ilgili sadece *Osmanlı Müellifleri*'nde “...şairane teşbihleri toplayıcı ve güldürücüdür.” (Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, 1972: II, 130–131) şeklinde bir tespite yer verilmiştir. Tezkiresinde söylediği kadarıyla, eskiden beri kullanılagelen sözlere yeni bir renk verme iddiasında olduğu anlaşılan şair, sözün kıymetli olanından anladığını ve kaleminin her an için nükte şehrinde kelime çalmaya hazır olduğunu (Yılmaz, 2001: 201–202) belirtmektedir. İlk ve tek manzum tezkirenin onun tarafından yazılmış olması, Güftî'nin yenilik peşinde olduğu fikrini desteklemektedir. *Teşrifâtü's-Şu'arâ*'nın “sebeb-i te'lîf” bölümünde bu arayış daha açık şekilde dile getirilmiştir:

---

¹³ Tezkirede, kendisini anlattığı maddede, bu düşünceyi “Şâ'ir-i köhne-güy-ı tâze-nümüd” (Yılmaz: 2001: 201) dizesiyle dile getiren şair, *Şâh u Dervîş*'in sebeb-i te'lîf bölümünde de benzer arayışı özellikle vurgular:

94. Bülbül-i tab' uñ ger ola nağme-zen
Nesh ola âyîn-i nevâ-yı kühen
95. Şâhid-i ma' nâ-yı nezâket-fezâ
Tarz-ı nev ile ola cilve-nümâ

¹⁴ Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü nu. 2549, v. 237b

Ṭarḫ-ı naẓmuñla ey heves-ta‘ bîr
Rûmda eyle tezkire taḫrîr

Selefûñ tezkire-nüvisânı
Neşr ile gerçi virmiş ‘unvânı

Nazm ile lîk itmemiş eslâf
Ḳalemin reşk-i ḥâme-i Vaşşâf

Olmamış böyle bir sûtûde-eşer
Mücmelen zîb-i levḫ-i ṭarḫ-ı diger

Nükteyi tâze saṭr-ı îrâd it
Başka bir ṭarḫ-ı ḥaş inşâd it

Ṭarḫ-ı nev kıl zemîn-i ḥurremde
Bir eşer ḳoy bu bâğ-ı ‘âlemde

(Yılmaz, 2001: 95–96)

Kendi ülkesinde şiirin ve şairin kıymet görmediğini belirten Güftî, tezkirede kendisine “Rum şiirinin Hint bülbülü” der ve bu namla tanıdığını özellikle vurgular. Onun, Hint ve Acemane tarzı beğendiği, sanatında bu yolu takip ettiği beyitlerinden anlaşılmaktadır. Çünkü İran şairlerine ve Hint edasına sıkça gönderme yapar, üstelik Türk şairlerine meydan okumaktan da geri durmaz:

Göre mu‘ ciz-demân-ı köhne-rüsûm
Ne imiş tâze-güy-ı kişver-i Rûm

İde bu âteşin ḥayâl-i eşer
Rûmı âteş-perest-i Hinde maḳar

Düşe bu ṭarḫ-ı tâzeden nice
Rûh-ı pâk-i Nizâmî-i Gence

Murğ-ı Keşmîr-i nağme-i Rûmem
Ki ser-â-pây-ı dehre ma‘ lûmem

Murğ-ı Rûm u Herât-demdemeyem
Ṭûṭî-i bâğ-ı Hind-zemzemeyem

Qıt‘ a-1 Rūm nazmumı her dem
Eyledüm çār-bāğ-1 mülk-i ‘Acem

Menem ol murğ-1 bāğ-1 Hind-nijād
K‘eyledüm Rūmı bāğ-1 Hinde sevād

Ĥār-1 pehlū-yı Cāmīyem şimdi
Dāğ-1 rūḥ-1 Nizāmīyem şimdi

Menem ol mülk-i nazma Ĥāḳānī
Nazm-1 ‘Urfī zemīn-i nisyānī

(Yılmaz, 2001: 85–88)

Takipçisi olduğu Hint ve Acem üslubu Güftü’nin sözcük ve terkiplerine belirgin biçimde yansımıştır. Onun en büyük hususiyeti, üslubundaki Acemane edanın yoğunluğudur. Farsçayı çok iyi bildiği anlaşılan şair, her türlü tasarruflarda, Fars dili hususiyetlerine yaklaşmaktadır. Bu hal bazen son hadde varır (Timurtaş, 1948: II, 199). Onun bu özelliği muasırı olan diğer şairlerden daha ağır ve anlaşılması zor bir dil kullanmasına sebep olmuştur. Nitekim kullandığı bazı kelimeler mevcut sözlüklerde bulunmamaktadır. Özellikle uzun terkiplerle kurulan dizelerini ilk anda anlayıp yorumlamak oldukça güçtür. Aralarında çok az alaka bulunan biri mücerret diğeri müşahhas mefhumları ilişkilendirip terkiplerle bir araya getirme mahareti (Timurtaş, 1948: II, 200) onun şairliğinin önemli özelliklerinden biridir.

Güftü, şiirde yeni hayal ve kapalı anlamdan yanadır. Bu husus, onun Sebki Hindî’nin anlamı sözden üstün tutan anlayışını benimsediğini gösterir. Ancak şairlik kudreti, bu vadide çok başarılı olmasına imkân tanımamıştır. Çünkü on yedinci asrın divan şiirinde bu akıma örnek olarak verilen isimleri arasında adı geçmemektedir.¹⁵ Bu

---

¹⁵ Halûk İpekten, on yedinci yüzyılda divan şiirinde Sebki Hindî’nin bütün özelliklerinin görüldüğü gerçek temsilcileri arasında Şehrî, Nâ’îlî, İsmetî, Neşâtî ve Fehîm gibi isimleri; on sekizinci yüzyılda ise Nedîm ve Şeyh Gâlib’i göstermektedir (1997: 68). Kâşif Yılmaz da İpekten’in bu tespitine şunları ilave eder: Güftü’de ne muasırı olan bu şairlerde ne de adı geçen on sekizinci yüzyılın iki büyük şairinde görüldüğü gibi Hind üslubunun bütün özellikleri görülür. Onda Sebki Hindî’nin özelliklerinden sadece, ızdıraplarını dile getirdiği şiirlerinde, soyut ve somut kavramların uzun tamlamalar halinde birleştiği özelliğini görebiliriz (2001: 47). Bunun dışında onun üslubuyla ilgili “Güçlü ve sağlam bir nazım dili vardır.” (Canım, 1995: 321) tarzındaki yüzeysel değerlendirmelerin bir benzerine, *Büyük Türk*

akımın derin, geniş ve girift anlama dayanan söyleminde, onun başarısızlığı ya da temsil kudretiyle ilgili verilen hükümler, daha ziyade Güftî'yle aynı asırda yaşadığı halde şöhret bakımından öne çıkan Nef'î ve Nâ'ilî gibi büyük şairlerle mukayese edilmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁶ Bu yargıların haklılık payı olsa da Sebk-i Hindî'nin öne çıkan hayal unsuru, ızdırıp, tasavvuf, yeni mazmunlar ve kelimeler, mübalağalı söyleyiş, kapalı anlam gibi özelliklerini Güftî'nin şiirinden büsbütün ayrı tutmak mümkün değildir. O, bu üslubun önemli isimlerinden biri olan Neşâtî için yazdığı tezkire maddesinde -ara söz niteliğinde- dönemim şairlerine ve şiirine önemli eleştiriler yöneltir. Yaptığı eleştiriler, onun Sebk-i Hindî akımını sanat estetiği bakımından benimsediğini göstermektedir. Şiirin ehil olmayana tercüme edilmeyecek kadar özgün ve müstesna bir sanat olduğunu, "tercemânıyla añlanan güftâr"ın şiirin yerli yerinde ve değişmez bağlarla kurulan dil anlayışına aykırılık teşkil ettiğini düşünen şairin, muhteva ve ifade biçimiyle ilgili söyledikleri Hind üslubu anlayışla paralellik taşımaktadır:

Rûma şanma hayâl lâzımdur
Tercemân-ı maqâl lâzımdur

Tercemân-ı hayâluñ ol sözidür
Şi'rinüñ rûzgâr balyozıdur

Germ-rağbet olur mı ey dil-i zâr
Tercemânıyla añlanan güftâr

(Yılmaz, 2001: 226)

Güftî, şiir diline hâkim olmasına karşın kasidelerinde büyük bir başarı gösterememiştir. Nef'î'deki Acemâne eda onda görülmekle birlikte hayal zenginliği ve ifade gücü bakımından zayıftır (Yılmaz, 2001: 24). Buna karşılık, sağlam bir dille ve kuvvetli bir nazım tekniğiyle güzel gazel ve rubailer söylemiştir (Timurtaş, 2005: 321).

Klasikleri'nde "Üslubu, İran ve Hind şâirlerinin üslubunu andırır." şeklindeki kısa bir tahlil gösterilebilir (Ayan vd., 2004: V, 238).

¹⁶ Faruk Kadri Timurtaş, Güftî'nin ikinci planda kalmış bir şair olduğunu söyledikten sonra şu değerlendirmeyi yapar: O, ne Nef'î gibi muhteşem bir ifadeye malik zengin hayalli bir şair, ne de Nâ'ilî gibi ince, münakkah bir nazım dili ile -beyitler içine- manayı harikulade teksife muktedir bir şairdir (1948: II, 199).

Rubailerinin Azmi-zâde Halefî'nin rubailerıyla aynı mecmuada istinsah edilmiş olması¹⁷ onun bu alanda takdir gördüğüne işarettir. Gazel ve rubailerinde karamsar bir ruh hali görülmektedir.

Güftî'nin edebi zevki ve şairliği üzerinde kimlerin tesirli olduğuna dair herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. *Teşrîfâtü's-Şu'arâ*'da dile getirdiği kadarıyla onun, Neşâtî (96. madde) ve Vâhid (106. madde) ile dostluk kurduğu ve onları takdir ettiği görülmektedir. Bu iki şairin dışında Güftî; Tarzî, Şehrî, Nâ'ilî ve Nedîm gibi şairleri "sihr-senc ü hoş-erkâm" (Yılmaz, 2001: 156) olarak ayrı tutmakta; Mezâkî, Vecdî, Neşâtî'yi de üstatlardan saymaktadır (Yılmaz, 2001: 71).

Şairin verdiği bu bilgilerden başka, Güftî'nin *Şâh u Dervîş* mesnevisindeki kimi beyitlerin kendisiyle aynı yüzyılda yaşamış olan hamse sahibi Nev'î-zâde Atâî'nin *Sohbetü'l-Ebkâr*¹⁸ adlı mesnevisindeki beyitlerle olan benzerliğini bu bölümdeki değerlendirmeye eklemek yararlı olacaktır. 1625 yılında yazılan *Sohbetü'l-Ebkâr*'ın (Gibb, 1999: III, 171) 1650 yılında telif edilen *Şâh u Dervîş*'ten çeyrek asır önce kaleme alındığı düşünülürse aradaki benzerlik dikkat çekicidir:

Güftî:	‘ Aşkdur aşl-ı sühan-ı ehl-i hâl Belki hem ol ayîne vü hem cemâl (477)
	‘ Aşkladur zîver-i hüsn ü cemâl ‘ Aşkdur âyîne-i rüy-ı kemâl (495)
Atâî:	‘ Işkdur gevher-i ikşîr-i kemâl ‘ Işkdur lem‘ a-i hürşîd-i cemâl
Güftî:	‘ Aşkdur âyîne-i esrâr hem ‘ Aşkdur el-kışşa hudûş u kıdem (296)
Atâî:	‘ Işkdur meş‘ ale-i bezm-i kıdem ‘ Işk ile geldi zuhûra ‘ âlem
Güftî:	‘ Aşkdur ol feyz-i Hudâ-yı ‘ alîm Şaykalî-i kalb-i şahîh ü saķîm (239)

¹⁷ Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Ty. 811, nu. 599/3.

¹⁸ Atâî'nin *Sohbetü'l-Ebkâr*'ından yapılan alıntılar, Agâh Sırrı Levend'in *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı* adlı kitabından iktibas edilmiştir (1962: 45).

Atâî:   IŖđdur gevher-i deryâ-yı vüçüd
  IŖđdur Ŗayđal-ı mir  at-ı Ŗühüd

Güftü: PâdiŖehi   aŖđ ider geh gedâ
Gâh gedâyı Ŗeh-i ıuds-i a  lâ (295)

Atâî:   IŖđdur silsile-cünbân-ı Hüdâ
  IŖđa dil-beste olur Ŗâh u gedâ

C. Eserleri

1. Teşrifâtü'ş-Şu'arâ

Türk edebiyatının manzum biçimde yazılmış ilk tezkiresidir. Güftî'ye şöhret kazandıran bu eser, aruzun “fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün” kalıbıyla ve mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Telif tarihinin 1658–1660 (H. 1069–1071) olduğu tahmin edilmektedir (Yılmaz, 2001: 61). Bilinen dört nüshasından biri Ali Emirî Millet Kütüphanesi'nde (nu. 1234), diğerleri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (nu. 1533, 9619, 462/11).

Eserde mizahi bir üslupla 106 şaire yer verilmiş,¹⁹ onların hayatlarından ziyade kişilik özellikleri, kusurları, vücut yapıları, meslekleri, ruhsal özellikleri üzerinde durulmuştur. Başka kaynaklarda yer verilmeyen 25 şair hakkında bilgi ihtiva eden *Teşrifâtü'ş-Şu'arâ*, oldukça ağır bir dille yazılmıştır. Güftî beğendiği ve takdir ettiği birkaç isim dışında eserinde yer verdiği şairleri bazen hiciv sınırını aşan bir dille anlatmıştır. Hicvettiği kişiler arasında kendisi de vardır. Eserdeki önemli bir nokta da dönemin şairlerin anlatıldığı maddelerde veya müstakil başlıklar altında yapılan sosyal eleştiridir. Yaşadığı zamandan sıkça şikâyet eden Güftî, Rum diyarında şiire ve şaire değer verilmediğini, hatta Rum'un şiirden anlamadığını yakınlıkla ifade etmektedir. *Teşrifâtü'ş-Şu'arâ* Kâşif Yılmaz tarafından yayımlanmıştır.

2. Dîvân

Güftî Dîvânı 8 mesnevi, 76 kaside, 28 kıt'a, 3 terkeb-i bend, 7 tahmis, 1 müseddes, 1 muhammes, 269 gazel, 12 tarih, 2 müfred, 113 rubai, 1 na't, 8 mesnevi ihtiva eden mürettep bir dîvândır.

Güftî Dîvânı'nın pek az yazması vardır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Bağdat, Ty. nu.162) şairin kendi el yazısı ile yazılmış nüshanın dışındakiler Süleymaniye (Hamidiye) Kütüphanesi'nde (Ty. nu. 1113), Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (Ty. nu. 4959/33) ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (Ty. nu. 1861, 462/11) bulunmaktadır. Güftî Dîvânı Kâşif Yılmaz tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

¹⁹ Tezkirede yer alan şairler için bk. Yılmaz, 2001; İpekten vd., 2002.

3. Zafer-nâme

Güftî'nin, 1660 (H. 1070) yılında Köse Ali Paşa'nın Varad'ı fethetmesi üzerine yazdığı 646 beyitlik bir mesnevidir. Savaş ve muhasara konusunu heyecanla dile getiren bu eserin iki yazma nüshası bulunmaktadır. *Zafer-nâme*, *Dîvân* ve *Teşrifâtü'ş-Şu'arâ*'yla birlikte Kâşif Yılmaz'ın doktora çalışmasında yer almaktadır.

4. Hilye-i Güftî

Güftî ve eserleri hakkında doktora tezi bulunan Kâşif Yılmaz, Güftî'ye ait olduğu kaynaklarda bildirilen hilyenin yazma nüshalarını bulamadığını belirtmektedir (2001: 18). *Safâyî Tezkiresi*'nde (Süleymaniye Esad Efendi, Ty. nu. 2549, v. 237b) ismi *Düvâzdeh İmâm* olarak geçen bu eserle ilgili olarak Ahmet Atillâ Şentürk bir nüshasının Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Laleli 1715/7) olduğunu bildirmektedir (2005: 394). Güftî'nin *Hilye-i Aşere-i Mübeşşere*'sinde, Hz. Hasan ve Hüseyin ile ashâb-ı kirâmdan daha hayatta iken cennetle müjdelenen on sahabenin hayatı hakkında hikâyelere yer verilmiştir. Hakanî ve Cevrî tarafından kaleme alınan hilyelerin devamı mahiyetinde olan eserde,²⁰ sadece şahısların tasvirleriyle yetinilmeyip onların hayatları ve maceraları da anlatılarak eser destan haline getirilmiştir (Şentürk- Kartal, 2005: 394).

---

²⁰ Güftî'nin hilyesini görüp okuduğu anlaşılan Vasfi Mahir Kocatürk de eserle ilgili Şentürk'ün tespitlerini daha ayrıntılı biçimde dile getirmektedir: *Hilye-i Güftî* iki kısma ayrılmaktadır. Hasan ve Hüseyin'in hilyesi ve *Aşere-i Mübeşşere*'nin hilyesi. Bu eser de Hakanî ve Cevrî hilyelerinin devamıdır. Şair Hakanî'nin hilyesine hayranlığını ve onu taklidi kendisi için bir şeref saydığını saklamıyor. Yalnız Hakanî'nin dilinin eskidiğini ve kendisinin taze dille yazdığını söylüyor. Cevrî'ye gelince onun hilyesini çok muhtasar, doyurmayıcı ve nazmın değerini de orta derecede buluyor. Gerçekten de kendi nazmı Hakanî diline nispetle on yedinci yüzyıl mahsulü olarak taze ve Cevrî'nin sade dilinden biraz daha sanatlı olduğu gibi hilyesi de onunkinden ve Hakanî'ninkinden geniştir... Güftî ruhu, edası ve duygusuyla devrinin değerli şairleri derecesindedir. Bununla beraber, eseri, -Cevrî'nin küçük eserinden üstün sayılabilirse de- Hakanî'nin Hilyesi'ndeki samimi ruh ve ilahi eda ile boy ölçüşecek durumda değildir. Nitekim devrinde de, daha sonra da geniş bir tesir yapmamış, Hakanî'nin Hilye'si, Süleyman Çelebi'nin Mevlut'u gibi mühim bir rağbet görmemiştir... (1970: 458).

5. Gam-nâme

Güftî'nin Varâdin kadısı iken 1652 (H. 1062) yılında yazdığı şikâyetname türünde bir eserdir. *Osmanlı Müellifleri*'nde eserin Edirne'de Sultan Selim Kütüphanesi'nde olduğuna dair bir not verilmiştir (Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, 1972: II, 131). Kâşif Yılmaz adı geçen kütüphanede Bursalı Mehmet Tâhir Efendi'nin haber verdiği mecmuayı bulamadığını belirtir (2001: 19). M. Fuat Köprülü, elindeki külliyyâtda *Gam-nâme* unvanlı küçük bir mesneviye daha tesadüf ettiğini söyledikten sonra şu bilgiyi verir: "Güftî'nin Varâdin kadısı bulunduğu sırada 1062 Ramazanının yirmi birinci günü itmam ettiği *Gam-nâme*, tahminen iki bin beyitten mürekkep olan bu manzume, güzel ve kuvvetli bir şikâyetnamedir." (1928: 1750). Osman Nuri Peremeci ise Edirneli Güftî'nin H. 1050 tarihinde 785 beyitli *Gam-nâme* adlı bir manzume yazdığını haber vermektedir (1939: 252).

Gam-nâme'yi yüksek lisans tezi olarak hazırlayan Enver Acar, Peremeci'nin eserin yazılış tarihi ile ilgili olarak verdiği bilginin yanlış, buna karşılık Köprülü'nün tarih ile ilgili değerlendirmesinin doğru olduğunu dile getirir. Acar, şu tespitte bulunur: "*Gam-nâme*'de IV. Mehmet'e yönelik bir medhiye yer almakta olup Peremeci'nin verdiği tarihte henüz IV. Mehmet saltanata geçmemiştir." (2005: 11). Güftî, İstanbul'a gelip Şeyhülislam Bahâyî Efendi ve Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi'nin himayesini görmüş, dönemin sadrazamından ve diğer birkaç devlet büyüğünden de aynı ihsan ve ilgiyi beklemiş; fakat arzularına ulaşamayınca bu eseri kaleme alarak devrin idarecilerinden başlayarak tüm asırlara yönelik bir şikâyette bulunmuştur (Acar, 2005: 9).

Gam-nâme'nin bilinen tek nüshası Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde (Ty. 811, nu. 599/4) bulunmaktadır.

6. Zelle-nâme

Kaynaklarda adı geçmeyen bu eserin varlığından M. Fuat Köprülü bahsetmektedir: Güftî'nin bu eseri tamamıyla hezl-âmiz hatta bazen hicvî bir mahiyette olan küçük bir mesnevidir (1928: 1750). Kâşif Yılmaz, Güftî Dîvânı'ndaki yedinci mesnevinin *Zelle-nâme* olduğunu belirtir (2001: 20).

7. Şâh u Dervîş

Bu çalışmanın konusu olan eserle ilgili ayrıntılı bilgi inceleme kısmında, “Eserle İlgili Genel Bilgiler” başlığında verilmiştir. Bu bilgilere, şimdiye kadar söylenenleri de dikkate alarak birkaç ilave daha yapılabilir:

Osmanlı Müellifleri’nde, “*Gam-nâme, Şâh u Dervîş* isimlerindeki manzumeleri ile rubailerini ihtiva eden mecmua Edirne’de Sultan Selim Kütüphanesi’ndedir.” (Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, 1972: II, 130–131) şeklindeki bir bilgi ile kendisinden söz edilmiştir. *Edirne Tarihi*’nde ise, “1061’de 644 beyitli *Şâh ve Dervîş* adlı bir de hikâyeye nazmetmiştir.” notuna yer verilmiştir (Peremeci, 1939: 252). M. Fuat Köprülü bu eserle ilgili olarak, “Elimizdeki külliyyâtda *Şâh u Dervîş* tercümesi adlı bir mesneviye daha tesadüf ettik. Şairin, Bahâyî Efendi namına nazma başlayıp -elimizdeki nüshaya nazaran- ikmal edemediği *Şâh u Dervîş* tercümesi, onun bütün muasırları gibi, Acemâne edadan kurtulamamakla beraber kuvvetli bir nazım lisanına malik olduğunu göstermektedir.” der (1928: 1750). Köprülü’nün bu tespitinden yola çıkılarak yazıldığı anlaşılan *Şair Tezkireleri*’nde ise “Güftî’nin Şeyhülislam Bahâyî Mehmet Efendi adına başlayıp tamamlayamadığı bir mesnevi tercümesidir.” (İpekten vd., 2002: 99) denilmektedir.

Köprülü’nün ikmal edilmediğini belirttiği *Şâh u Dervîş* mesnevisi, çalışmamızda incelenen nüshaya göre, mesnevilerin düzenleniş biçimi ve kompozisyonu açısından herhangi bir eksiklik taşımamaktadır. Klasik bir mesnevide bulunan tüm başlıklar *Şâh u Dervîş* mesnevisinde aşağı yukarı bulunmaktadır. Sadece giriş bölümünde mesnevilerde yaygın biçimde bulunan, dönemin padişahına ya da herhangi bir devlet büyüğüne dair yazılan övgüye yer verilmemiştir. Bu durum, asrının meşhur bir şairi olduğu halde, Güftî’nin hayatında önemli bir himaye görmemiş olmasıyla açıklanabilir. Onun himayeden ümidini kestiği, *Teşrifâtü’ş-Şu’arâ*’da kendisini anlattığı maddede çok açık biçimde görülmektedir:

Kimseden kimseye hîmâyet yok
Ya’ ni dünyâda ehl-i himmet yok

(Yılmaz, 2001: 204)

Köprülü'nün, hususi kütüphanesinde mevcut olduğunu belirttiği *Şâh u Dervîş* mesnevisi, nüsha bakımından bu çalışmada kullanılan nüshadan farklıymış gibi görünmektedir. Çünkü incelenen nüshada, eserin tercüme olduğuna dair Köprülü'nün ifade ettiği türden herhangi bir bilgi bulunmadığı gibi, Şeyhülislam Bahâyî Mehmet Efendi namına nazmedildiğiyle ilgili bir malumat ya da övgü bölümü mevcut değildir. Tercüme konusunda söylenenlerin aksine Güftû, yazdığı eserin yeni olduğunu şu beyitte dile getirmektedir:

95. Şâhid-i ma' nâ-yı nezâket-fezâ
Târz-ı nev ile ola cilve-nümâ

II. BÖLÜM

ŞÂH U DERVÎŞ'İN İNCELENMESİ

A. Eser İle İlgili Genel Bilgiler

Şâh u Dervîş mesnevisinin bilinen tek nüshası Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Nüsha, kütüphanenin tespit fişinde Güftî'ye ait külliyyatın birinci mecmuasında, Ty. 811 tasnif numarasıyla kayıtlıdır. Mesnevide Güftî'nin isminin üstü kırmızı çizgiyle çizilerek (53, 110, 559. beyitler) özellikle vurgulanmıştır. Eserin demirbaş numarası 599/1'dir. Varak numaraları 2b ile 19a arasındadır. 198 x 116 (145 x 76) mm ebadında olan mesnevi aharlı kalın beyaz kâğıda iki sütun ve on dokuz satır şekilde tanzim edilmiştir. Kötü "nestalik"le yazıldığı kaydedilen eserin cildi Avrupa cilttir. Başlıklar Farsça olup kırmızı mürekkeple (surh) yazılmıştır.

Mesnevinin 1066 (M. 1656) yılında Yahyâ isminde bir müstensih tarafından istinsah edildiği eserin sonunda belirtilmiştir. Müstensihin yazım hususunda genel olarak dikkatli davrandığını söylemek mümkündür. Nadiren de olsa yapılan yazım hatalarının üstü çizilmiş, yerine doğrusu yazılmıştır. Sadece son sayfada müstensih tarafından düşülmüş bir sah kaydına tesadüf edilmektedir.

Güftî, *Şâh u Dervîş* mesnevisinin son beytinde eserini ne zaman tamamladığına dair tarih düşürmüştür:

637. Mühr-i qabûl ile virüb zîb-i tām
Eyledi târihîni *zîbâ hitām*

"*zîbâ hitām*" ifadesi ebced hesabına göre hicri 1061 tarihine rastlamaktadır. Bunun miladi takvimdeki karşılığı ise 1650'dir.²¹ Eserin yazılış tarihi için kullanılan sözcük grubunun Arap alfabesindeki ebced değeri şu şekildedir:

ز (7), ك (10), ب (2), ا (1), خ (600), ت (400), ا (1), م (40) = 1061

Mesnevinin ismi ile ilgili bilgi üç yerde geçmektedir. Bunlardan birincisi, eserin ilk başlığında (ser-levhada) "Kitâb-ı Şâh u Dervîş Güftî-i Edirnevî..." biçiminde verilen

²¹ Bk. Unat, 1994: 72.

isimlendirmedir ki gelenekselleşmiş tür adı olması sebebiyle tercih edilmesi gereken isim de budur. İkincisi, mesnevinin hatime bölümünde “Der H̄ātīme-i Nūshā-i Dervīṣ ü Şehest Īn” şeklinde geçmektedir. Edirneli Güftî, eserine koyduğu ismi yine hatime bölümünün ilk beyti olan 612. beyitte vezin gereği “Dervīṣ u Şāh” olarak beyan eder:

612. Oldı bu dībāce-i ḥamd-ı Īlāh
Zīb-dih-i nāme-i Dervīṣ u Şāh

Şāh u Dervīṣ, aruzun bahr-i serf kalıplarından biri olan “müfte’ilün/müfte’ilün/fâ’ilün” vezni ile yazılmıştır. Mesnevide yer alan dokuz rubai ise Türk şairleri tarafından en fazla kullanılan (Dilçin, 2005: 208) şu dört aruz kalıbıyla yazılmıştır:

Mef’ülü / mefâ’ilü / mefâ’ilü / fa’ül

Mef’ülü / mefâ’ilü / mefâ’ilün / fa’

Mef’ülü / mefâ’ilün / mefâ’ilü / fa’ül

Mef’ülü / mefâ’ilün / mefâ’ilün / fa’

Şāh u Dervīṣ mesnevisinin bazı kaynaklarda (Peremeci, 1939: 252) 644 beyitten meydana geldiği belirtilse de mesnevi 628 beyitten oluşan kısa bir eserdir. Bu beyitlere ilave olarak mesnevide dokuz rubai yer almaktadır. Eserdeki beyit sayısı rubailerle birlikte 646’ya ulaşmaktadır. Bu sayının yanlış hesaplanması muhtemelen rubailerin beyit cinsinden ele alınmasıyla ilgilidir. Bu şekilde olsa bile elde edilen rakam incelenen nüshanın beyit sayısı ile eşleşmemektedir. Bu durumda, ya tespit edilemeyen başka bir nüshanın beyit sayısı esas alınmış ya da bu bilgiyi veren ilk kaynak beyitleri sayarken dikkatsiz davranmıştır:

Başlangıç beyti: Ḥamd-ı Ḥudāvend-i cihān āferīn
Zīver-i tebyīn-i beyān āferīn

Son beyit: Mühr-i ḳabūl ile virüb zīb-i tām
Eyledi tāriḫini zībā ḥitām

B. Eserin Tertibi ve Bölümleri

1. Eserin Tertibi

Şâh u Dervîş; mesnevi geleneğinin tertibine uygun olarak giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.²² Giriş bölümünde “tahmîd, na’t, sebep-i te’lîf, münâcât” parçaları müstakil başlık altında verilmiş, mu’cizât ve medh-i çehâr-yâr na’t bölümü içinde ele alınmıştır. Konunun işlendiği bölüm beşinci başlıktan yirmi üçüncü başlığa kadar olan parçaları kapsar. Eserin bitiş bölümü ise “hâtîme-i hikâye, nefsin kötülükleri, münâcât, Bâyezîd-i Bistâmî’ye dair temsil ve hâtîme-i nüsha”dan oluşmaktadır.

Mesnevinin ana bölümleri içinde verilen alt başlıklar ve beyit aralıkları (parantez içinde verilmiştir) şair tarafından şu şekilde düzenlenmiştir:

1. Kitâb-ı Şâh u Dervîş Güftî-i Edirnevî İbtidâ’-i Tahmîd-i Bârî (1–19)
2. Der Na’ t-ı Seyyidü’l-Enâm ve Hıttâb-ı Bâ-Hâme-i ‘ Anberîn-erķâm (20–51)
3. Der Beyân-ı Sebeb-i Te’lîf-i Kitâb ve Dîden-i Hâ’b (52–109)
4. Der Münâcât-ı Bârî ‘ Azze ve İsmuhu (110–134)
5. Der Beyân-ı Şürû’ Kerden-i Kitâb (135–153)
6. Der Beyân-ı Tarh-ı Sûr Nümûden-i Pâdişâh (154–187)
7. Der Beyân-ı Ahvâl-i Dervîş (188–234)
8. Ameden-i Dervîş Be-Mekteb-i Şâh ve Hâsret-âlûd Reften (235–242)
9. Ameden-i Dervîş Be-Mekteb ve Rûy Taleb Nümûden (243–277)
10. Ruḥşat Yâften-i Dervîş-i Ta’ allüm-râ Ez-Mu’ allim-i Mekteb (278–324)
11. Ameden-i Şâh Ez-Çâşt Be-Mekteb ve Āgeh Şuden-i Mu’ allim Ez-‘ Aşk-ı Dervîş (325–350)
12. Āgeh Şuden-i Şâh Ez-‘ Aşk-ı Dervîş ve Hıştım Nümûden ve Seyâḫat Fermûden (351–364)

---

²² Tezimize konu olan *Şâh u Dervîş* mesnevisinin incelenmesinde takip edilen usul ve plan açısından İsmail Ünver’in 1986 yılında *Türk Dili* dergisinde yayımlanan “Mesnevi” adlı makalesinden geniş ölçüde yararlanılmıştır.

13. Seyâhat Kerden-i Dervîş Ez-Şehr (365–400)
14. Rûy-ı Merhâmet Nümûden-i Şâh Ber-Hâl-i Dervîş (401–410)
15. Şıfat-ı Şeb ve Nâme Firistâden-i Şâh Bâ-Dervîş (411–426)
16. Der Şıfat-ı Nâme-i ‘Anberîn-şamâme (427–462)
17. Der Şıfat-ı ‘Aşk (463–477)
18. Be-Tarîku’t-Temsîl Hikâyet-i Merd-i Külhanî ki ‘Aşk-Şude-i Şâh-ı Bağdâd-râ (478–516)
19. Âmeden-i Kâşid-ı Bâ-Nâme-i Şâh (517–530)
20. Âmeden-i Dervîş ve Nevâziş Kerden-i Şâh Dervîş-râ (531–537)
21. Rûy-ı Niyâz Ber-Zemîn Nihâden-i Dervîş-i Mübtelâ (538–548)
22. Vâz’-ı Rûy-ı Niyâz Kerden Be-Dergâh-ı Bârî ve Peyk-i İcâbet Resîden (549–558)
23. Hâtıme-i Hikâye ve Nuşh Kerden ‘Alâ-vechi’l-icmâl (559–565)
24. Der Hıfâb-ı Nefs-i Hiyel-endüz (566–576)
25. Der Münâcât-ı Bârî-i Te‘âlâ (577–584)
26. Hikâyet-i Kıtub-ı Merkez-i Dâyre-i Velâyet Bâyezîd-i Bisâmî Kâdesa’llah (585–611)
27. Der Hâtıme-i Nüşha-i Dervîş ü Şehst İn (612–637)

1.1. Giriş Bölümü

Güftî’nin *Şâh u Dervîş* mesnevisi, klasik mesnevilerdeki “tevhîd” yerine “tahmîd” bölümüyle başlar. Şair, bu bölümde, Allah’a şükrettikten sonra O’nun yeri ve göğü eşsiz bir biçimde yarattığını dile getirir: Güzel yüzlü ay ve büyümlü yıldızlar aydınlatılmış, şarap kızılığındaki güneş parlatılmış, böylece dünya denilen meclis süslenmiştir. O, bütün cisimlerin ilk maddesi olarak varsayılan özü yaratmış ve bütün bu feyizli eserlerini bir noktada birleştirmiştir. Yarattığı bu güzelliklere, gökyüzü denilen parlak kubbeyi dayanak kılmıştır. Gece, O’nun yarattığı bu eserlere bir örtü olmuştur. İnce fikirlerle ve nükteli sözler söyleyen akılla O’nun varlığını hayal edip nitelendirmek mümkün değildir. O’nu akıl ve fikirle anlamaya çalışanlar, pişmanlık ve

hayret denizinin dalgalarında boğulacaktır. Şair, Allah'ın bu eşsiz eserleri karşısında aklı küçümser, bunları anlamak için gönül gözüne itibar eder.

Mesnevideki ikinci bölüm “na't” bölümüdür. Şair, kalemine seslenir ve ondan iki cihan peygamberi Hz. Muhammed'i kusursuz övmesini ister. Şaire göre kalem, Hz. Peygamber'in methini yazmak için mürekkebinin siyahlığına gecenin zifiri karanlığını da eklemelidir. Her sözü, insanı can evinden vuracak kadar ölçülü ve güçlü söylemeli, harflerin noktasını gözbebeği kadar nazik yazmalıdır. Hz. Peygamber o kadar büyüktür ki bütün dünya onun güzel yüzünü görmeye susamıştır. İnanmayanları, küfürde olanları ortadan kaldıran o makamı kutsal Şâh, gösterişli ve haşmetli bir savaşa müşriklerin gönlündeki arzuyu ortadan kaldırmış ve İslâm dininin güneşi olmuştur. Cebrail, o yüksek ahlaklı Peygamber'in kılavuzudur. Bütün dünya onun yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır.

Güftî, “mu'cizât (peygamberin gösterdiği olağanüstülükler)” ve “medh-i çehâr-yâr (dört halife övgüsü)” bölümlerini ayrı bir başlıkta almamış, sözü edilen parçaları bu bölümün içinde vermiştir. Şair, peygamberin “şakku'l-kamer” (39) mucizesini (ayı ikiye bölme) dile getirdikten sonra dört halifenin övgüsüne geçer. Bu bölümde Hz. Ebubekir temiz yaradılışıyla, Hz. Ömer dinin temellerini sağlamlaştıran özelliğiyle, Hz. Osman yumuşak tabiatıyla, Hz. Ali gücü ve heybetiyle övülür ve onlara dua edilir.

Mesnevideki üçüncü bölüm eserin yazılma sebebi ve görülen rüya hakkındadır. Şair; heveslerine tutsak, dert çeken, gamlı ve nasipsiz biri olarak halinden şikâyet eder. Kimse kendisini himaye etmemektedir. Buna rağmen boş umutların peşinden koşmaktadır. Felek kendisini yormuş, bedenini rüzgârla sallanan güçsüz bir ağaca dönüştürmüştür. Yüzünde aşğinkine benzer bir bezginlik çökmüştür. Gönü de dünya isteklerine köle olmuştur.

Divan şairlerinin karakteristik özelliği burada da kaşımıza çıkar: Şair hayat karşısında karamsardır. Aşk peşinde koşan, sürekli aşk için nöbette olan şairin gönlü bir ateş rüzgârı gibi yanmaktadır. Ne var ki onun payına derin bir ümitsizlik ve gözyaşı düşmektedir. Şair, sonunda içinde bulunduğu perişanlığı kabullenip kendince kurduğu hayal sarayının yalnızlık köşesine çekilir ve rüyaya dalar. Rüyasında cennete benzeyen bir çimenlik (bahçe) görür. Bu büyüleyici bahçede dolaşırken göz kamaştıran bir köşkle

karşılaşır. Toprağı, hizmetçileri ve kapısı amber kokulu olan bu saray, cennet bahçesi kadar güzeldir. Şairin ifadesiyle Ülker yıldızından bile daha güzel bir “sanem-i serfirâz” da güzellikte insana ferahlık veren bu kasrın biricik süsüdür. Bu emsalsiz güzel, dikkatli bakışlarıyla şairi süzer ve onun neden kederli göründüğünü sorar. Şair bilindiği şekliyle talihsizliğinden, çektiği sıkıntılardan uzunca söz eder. Bu arada kadının güzelliği şairin aklını almış, bütün kederini unutturmuştur. Bu güzel kadın, şairin hayal dünyasında biriktirdiği ince sözlere şevk verir ve ondan güzel bir eser yazmasını ister:

91. Didi niçün vaşf-ı perî peykerân
Olmaya ârâyîş-i levh-i beyân
92. Sen ki huşûşâ olasun nükte-fen
Ṭab‘ uñ ola nâdire-senc-i sühan
93. Mürg-i hayâlûñ olıcağ evc-gîr
Ola kemîn lânesi çarh-ı eşir
94. Bülbül-i ṭab‘ uñ ger ola nağme-zen
Nesh̄ ola âyîn-i nevâ-yı kühen
95. Şâhid-i ma‘ nâ-yı nezâket-fezâ
Ṭarz-ı nev ile ola cilve-nümâ
96. Olsa kaçan kilik-i bedâyi‘ me’âl
Çehre ṭrazende-i bikr-i hayâl
97. Eyleyicek nergis-i mestin raqam
Şifte-i ğamzesi ola qalem
98. Şâhid-i mazmûnuñ ey nükte-kâr
Câme-i zer-beftî degül müste‘âr
99. Bikr-i hayâlûñ ki füsûn-sâzdur
Her sühan âbisten-i i‘ câzdur

100. Hāme ki zīb-i dūr-i meşhūn ola
Ruḳ‘ a perī-hāne-i maẓmūn ola
101. Rūy-ı ‘arūs-ı sūḥan-ı dil-peẓīr
Ġāliye vū ġāzeye olmaz esīr
102. İtse raḳam hāmeñ olur bī-ḳuşūr
Maḥşer-i ervāḥ-ı ma‘ānī-suṭūr

Sevgilinin bu cesaret verici övgüsü, şairin el değmemiş hayallerini “tarz-ı nev” dediği sözlerle dile getirmesine ve “sebeb-i te’lîf-i kitâb”a vesile olur. Şair rüyada gördüğü bu “sanem”e “Eyleye Haḳ cāme-i ‘ömrün dırāz” (104) diyerek dua eder. O, artık kusursuz bir söyleyişe ulaşabilecek, bulacağı yepyeni hayaller insanları adeta büyüleyecektir. Güftî bu şevkle söyleyeceği her sözün mucizevî olacağına inanmaktadır:

106. Eyleyem āheng-i sūḥan-güsteri
Zāhir ola ḳuvvet-i nazm-āveri
107. Eyleyem ıtlāḳ-ı ‘inān-ı sūḥan
Raḥş-ı ḥayālüm ola tā ḳatre-zen
108. Nūş ḳılub her ġıce devr-i çerāġ
Şem‘-i fūrüzende ola dilde dāġ
109. Hūn-ı sirişkümler yazam evvelin
Nūr-ı nigāhumla çekem cedvelin

Mesnevilerin “sebeb-i te’lîf başlığı altında şair, eserinin yazılış sebebini açıklamakla kalmaz; bu konuda kendinden önce eser veren büyük şairleri anar, onlara nazire yazmakla övünür. Mesnevisinin çeviri ya da taklit olmadığını bildirir. Şairler, sebeb-i te’lîfe ayrılan kısmın sonunda, yanlışlarının ya da eksikliklerinin bağışlanması dileğinde de bulunabilirler. Bu yüzden, şair ve eser hakkında en önemli bilgilerin sebeb-i te’lîf başlığı altında toplandığı söylenebilir.” (Ünver, 1986: 437). Güftî, ele alınan bu mesnevisinde Ünver’in yukarıda belirttiği ayrıntıların çoğuna yer vermemiştir. Elli dokuz beyitten oluşan bölümde tahkiye edilen mevzu bir rüyadan ibarettir. Rüyada

görülen/görüşülen birinin telif sebebi olarak gösterilmesi divan şairlerinin mesnevilerde yaygın biçimde kullandıkları motiflerdendir. Güftû'nin de sebab-i te'lîf tercihini rüya motifinden yana kullanması, kendisi hakkında sahip olunan sınırlı malumata herhangi bir katkı sağlamamaktadır.²³ Eserin sebab-i telif bölümünden elde edilen bu bilgiler ışığında, mesneviyi gerek telif gerek etki ve esinlenme anlamında kendinden öncekilerle ilişkilendirmek mümkün görülmemektedir.

94. Bülbül-i şab' uñ ger ola nağme-zen
Nesh' ola âyîn-i nevâ-yı kühen

Şair, sanatında bülbül gibi güzel sesli olduğunu belirttikten sonra belli bir ismi ya da ekolü zikretmemiş, genel bir ifadeyle “nevâ-yı kühen” dediği eskilerin üslubunu eleştirmiştir. Güftû'nin bütünüyle soyut bir anlatımı tercih etmesi, metnin yazıldığı dönemle ve özellikle şairin kendisiyle ilgili somut verilere ulaşmayı da engellemektedir.

Mesnevinin dördüncü bölümü “münâcât”tır. Şair, kendi halinden sürekli şikâyet eder. Bu dünyada hiçbir şeyinin olmadığını söyleyen Güftû, Allah'tan lütfunu

---

²³ Örneğin edebiyatımızın en bilinen mesnevileri olan *Leyla ve Mecnun* ile *Hüsn ü Aşk*'ta sebab-i te'lîfler edebiyat tarihi ve estetiği bakımından çok daha açık ve anlaşılırdır. Şeyh Gâlib, Nâbî'nin *Hayrâbâd*'ının benzerinin yazılamayacağına inanan “ehl-i manâ”ya kızar ve ondan çok daha iyisini yazabileceğini ispatlamak için kaleme sarıldığını söyler (Doğan, 2003: 55–65). Yine *Leyla ve Mecnun*'da, İstanbul'dan Kanunî Sultan Süleyman ile Bağdat seferine iştirak eden zarif insanlar –Hayâlî ve Yahya Bey– Fuzulî'ye, “Leylî Mecnûn Acemde çohdur / Etrâkde ol fesâne yohdur” diyerek ondan “eskimiş bir bostanı” tazelemesini istemişler (Genç, 2005: 62) ve bunun üzerine şair böyle bir yapıtı kaleme almıştır. *Leyla ve Mecnun* mesnevisi Çağatay sahasında Ali Şîr Nevayî tarafından 15. yüzyılda kaleme alınmış; aynı hikâye Anadolu sahasında Fuzulî'den önce Celilî ve Sevdaî tarafından yazılmış olduğu halde, Fuzulî'nin Türkler arasında bu efsaneyi ilk kez kendisinin yazdığını söylemesi edebiyat tarihi açısından önemli bir bilgidir. (Doğan, 2007: 16, 100). Yine Şeyh Gâlib'in *Hayrâbâd* hakkında söyledikleri edebi tenkit için dikkate değerdir. Ayrıca Taşlıcalı Yahyâ tarafından kaleme alınan *Şâh u Gedâ*'nın “sebeb-i tel'îf-i dâstân” bölümünde, Yahyâ, daha önce yazılmış çift kahramanlı aşk mesnevilerinde ele alınan aşk kavramını ve Vâmık, Ferhad, Mecnûn gibi âşık tiplerini eleştirir. Aşkın akılla anlaşılamayacağını ve dolayısıyla ifadesinin de mümkün olmadığını vurgulayan Yahyâ, eleştirisini, bir mecliste arkadaşlarının bu hikâyeler ile ilgili övgü dolu sözleri üzerine yapar (Coşkun, 2007: 86).

esirgememesini ister. O, ezeli aşkın neşesini, feyzini arzuladığını dile getirir. Şair bu bölümde dileklerini şu şekilde sıralar:

“Allah’ım! Benzersiz güzellerin aşkını gönlümün aynası, sinemi de gam sırrının hazinesi yap. Gönlümde kat kat bela yarası aç. Ta ki bu gönül, bağın ve gül bahçesinin arzulu yolcusu olsun. Aşk şarabına gönlümü kadeh eyle. Ta ki hiç bitmeyen aşk ışığıyla dönsün. Şarabın parlak renginin yansımaları göze ışık olsun ve hasret gülü dal budak salsın. Gönlümdeki bu yarayı, eğlence meclisinin her zaman parlayan mumu eyle. Yıldızlar gibi parlak kıvılcıklar saçan kadehi bu gönlüme sun ki hayalimin güzel yürüyüşlü atı ateş gibi şahlansın.

Yalancı bir bahçeye benzeyen bu süslü, çekici ve taze sevgiliyi, yepyeni kıyafetlerle yücelterek takdim et ve güzel şarkılarla şereflendir. Ya Rab, insana güzellik veren bu suya kanmış gülü, sonbaharın merhametsiz elinden uzak tut! Bu gülün çiğ taneleri, bakmayı ve sevmeyi bilenlerin gönül gözüne ışık olsun. Allah’ım, bu kalem gelini, herkesin gerdek odasına süs olsun. Mutluluk veren güzelliğin ebediyen devam etsin ve yüzünün güzelliğini görmek yabancılara nasip olmasın.

Mucizelerin sığınağı olan gönlün yepyeni hayalleri, bilgece söylenmiş söz mücevherleriyle taçlanmış. Şöhretli ve gösterişli güneş güzelliğiyle övünse şaşılır mı? Onun giydiği altından işlenmiş kıyafetler hiç eğreti durur mu? Gönlüm, mumun aşkıyla dönen kelebeğe komşu ve istek saçının tarağı olsun. Gönlümü aşk zinciriyle bağla ki sahip olduğu aşkı gür bir sesle haykırınsın. Beni bu aşk yolunun koşan yolcusu ve derdiyle yakasını parçalayan delisi eyle. Sesi hasret kokan gönlün burnu, aşk derdinin güzel kokusuyla kendinden geçsin. Yeşil çimenleri dahi önüne katan ilkbahar rüzgârı, bu gönle Hoten ülkesinin göğsü parça parça olmuş miskini getirsin. Şarabın aleviyle gözüme ışık ve içimdeki binlerce gizli derde çare bulma gücü ver. Gam yaralarını, gönlüme süs yap ve gülleri aynadan yansıt ki gönlümün kedere alışkın kuşu, yürek kanatan sesiyle hasret şarkıları söylesin (110–134).”

1.2. Konunun İşlendiği Bölüm

Osmanlı Türkçesinin giderek ağırlaştığı on yedinci yüzyılda kaleme alınan *Şâh u Dervîş* mesnevisi, yazıldığı dönemin estetik anlayışından, dil ve edebiyat geleneğinden kesif çizgiler taşımaktadır. İmgelere giydirilen derin hayaller, mübalağa, ızdırap, çözülmesi oldukça güç terkipler mesnevinin vak'a merkezli olan bu bölümünde varlığını sürdürmüştür. Bu anlayışla yazılan eserin, yoğun tasvirler içinde cereyan eden olay örgüsünü tespit edebilmek için geniş bir özeti yapılmıştır. Özetleme yapılırken şairin imge, hayal ve tasvirleri olabildiğince yansıtılmaya çalışılmış, tekrara düşmemek kaydıyla beyitler imkânlar ölçüsünde düz yazıya çevrilerek verilmiştir. Böylece modern edebiyatın "olay çevresinde gelişen edebi türleri"ne denk düşen; ancak düzyazının sağladığı kolaylıklar yerine, ahenk unsurlarının katı kuralları kullanarak nazm edilen mesnevi geleneğinde, edebi eserde yapıyı oluşturan temel öğelerin ne şekilde tanzim ve tasvir edildiği gösterilmeye çalışılmıştır. Mesnevinin kurgusunda şairin tercihleri esas alınarak asıl hikâyeden başka anlatımı desteklemek amacıyla şair tarafından tahkiye edilen iki bağımsız "temsil" de sıra takip edilerek ele alınmıştır. Kahramanların - özellikle Dervîş'in- hikâyesinin farklı safhalarında karşılaşılan benzer ruh halleri tekrardan kaçınmak için ayrıntılara girilmeden verilmiş, yeri geldikçe içerikle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca gerekli görüldüğünde metin bağlamında belirlenen kavramların ne şekilde yorumlandığına dair dipnotlar eklenmiştir.

Mesnevinin esas konusunu teşkil eden hikâye beşinci bölümde yer almaktadır. Önce üslubunu öven şair, eskiden beri söylenegelen, Ülker Yıldızı'nın bile kendisine köle olduğu bir Şâh'ın hikâyesini anlatmaya başlar. Şâh'ın bahtının bahçesindeki güller dal budak salıp yükseldiği halde, bir gonca bile ona nasip olmamıştır. Şair, "gonca" istiaresiyle Şâh'ın çocuk sahibi olamadığını belirtir. Onun hayatı keder ve ümitsizlik içinde geçmiştir. İçtiği şarap kadehi çektiği gamlardan dolayı bir zehire dönüşmektedir. Gözüne uyku girmeyen Şâh'ın ahları aya kadar yükselmektedir. Kısacası bu umutsuzluk ve endişelerle uzun bir zaman geçirmiştir. Şâh, bu durum karşısında emrinde bulunan ve hikmetli sözler söyleyen bilgelardan kendisi için fal bakmalarını ister. "Ḥakīmān-ı bedāyi' -resān" olan bu kişiler Şâh'ın bir erkek çocuk sahibi olup olmayacağını anlamak

için fal bakacaktır.²⁴ Nihayet fal için hazırlanan kâğıtlar feleğin kara yüzüne rağmen olumlu haber verir ve Şâh'ın “devlet-i ferzendle şîrîn-kâm” olacağı kanaati hâsıl olur. Artık kötü talih dönmüştür. Ay ve güneş gibi ışıldayan Şâh, Allah'ın lütfuyla şeref ve şans bulmuştur:

145. Tâ ola 'ahdında sühan-güsterân
Ya' nî hakîmân-ı bedâyi' -resân
146. Şuqqa ber-efraşte-i süy-ı felek
'Azim-i siyyâhî-i rüy-ı felek
147. Tâ ola mı şâh-ı sipihr-ihtîşâm
Devlet-i ferzendle şîrîn-kâm
148. Oldı çü hükûm-i Şeh-i kudsî medâr
Ol nesik üzre çü celî 'itibâr

Şimdi sıra düğün tertibine gelmiştir. Eserin altıncı bölümünde padişahın düğünü anlatılır. İhtîşâmı ve kudretiyle dünyaya hükmeden Şâh, düğün için gerekli olan malzemeyi özenle seçer. Ferah bir yerde her tarafa kilimler, döşekler, minderler serilir. Bu düğünü gören ay, meşalesini yakıp dünya meclisini aydınlatır. Sadece yeryüzü değil gökyüzü de Şâh'ın mutluluğuna eşlik etmektedir. Çobanyıldızı eline sazı almış, kederli felek de coşup oynamaya başlamıştır. Sabah rüzgârı daha coşkulu esmektedir; güneş altın renkli kadehiyle dünya meclisine parlaklık ve süs verip dönmeye başlamıştır. Esen rüzgâr, düğün için beraberinde getirdiği misk kokusunu her tarafa yaymaktadır. Kozmik unsurlar düğünün hem süsü hem davetlisidir. Makamı pek yüksek olan damat, altından

---

²⁴ Şah'ın sarayında bulunan bilgelerin bakacakları fal yıldız falıdır. Metnin 151. beytinde “gayret-i hürşîd ü mâh” (ay ve güneşin yardımıyla) ifadesiyle Şâh'ın kötü ikbalinin bir gülle (erkek çocuk) süslenmesi temenni edilmektedir. Yıldız falına ilm-i tencim denir. Yıldızların hareketinden ve durumundan hüküm çıkarmak bilimidir. Bu bilim dünyanın her tarafında sürüm kazanmıştır. Hükümdarların saraylarında müneccimler bulunur, bunlar hükümdarların tali'lerine bakarlar, önemli olaylardan haber verirler, savaş ve barış zamanını bildirirler, bunlar için “eşref-i saat” ararlardı (Levend, 1962: 31). Bu iş, eskilerin insanların kaderi ile yıldızlar arasında bir bağ mevcut olduğu inanişından gelir ve yalnız bizde değil hemen bütün eski kültürlerde yaygındır (Okuyucu, 2006: 192).

yapılmış nişan yüzüğünü “leylî-i gerdûna” takar. Tam o anda Samanyolu, kıymetli taşlarla süslenmiş hediyesini bu küçük eğlence meclisine takdim eder. Düğün meclisindeki herkes büyük bir cömertlikle şevke gelince Ülker yıldızı da ipe dizilmiş incilerini sunar.

Özel olarak hazırlanmış gerdek odası Şâh’a tahsis edilir. Böylece sütle şeker, ateş gibi yanan gönlün suyunda birbirine karışır. Herkese yardım eden Allah, taze güllün yaprağından güzel kokulu yasemini ortaya çıkarır. Şair burada tabiat unsurlarını kullanmak suretiyle hamilelik sürecini anlatır:

174. Gül-bün-i hüsn oldı be-feyz-i Hudâ
Ya‘nî ki âbisten-i verd-i şafâ
175. Mihr-i celî şa‘şa‘a-i hüsn-i tâb
Oldı meger hâmile-i âfitâb
176. Mâder-i çarh oldı çü zâyende fâl
Tıfl-ı hür itdi yine ‘arz-ı cemâl
177. Kâbile-i mâhdan irdi nevîd
K’âhter-i burc-ı şeref oldı pedîd

Böylece çocuk dünyaya gelir. Sadece Şâh değil bu müjdeyle yüksekteki yıldız kümeleri de sevinç içindedir. O yeni biten taze fidan, kısa bir zamanda dal budak salarak olgunluğun doruğuna ulaşır. Nihayet ilimde ilerlemek için çok maharetli bir üstadın öğrencisi olur. Yanakları ay gibi parlak olan Şâh, güneş²⁵ gibi doğarak gittiği

---

²⁵ Sevgili divan şiirinde sık sık güneş istiaresiyle verilir. Tanpınar, bu hayal ve sembollerin, bu aşk tarzının ve sevgili tipinin alelade bir belagat oyununda kalmadığını, asırlar boyunca süren bir çalışmanın neticesi olsa bile şairin hayat şartlarıyla olduğu kadar, içtimaî nizamla da alâkalı bir sistemi ortaya koyduğunu dile getirir. Ona göre bütün bu unsurlar bize geniş ve büyük bir saray istiaresi gibi görünürler. Bu uygunluğu göstermek için saray kelimesi üzerinde duran yazara göre, saray aydınlığın ve feyzin kaynağı muhteşem bir merkeze, hükümdara, onun cazibesine ve iradesine bağlıdır. Her şey onun etrafında döner. Ona doğru koşar. Ona yakınlığı nispetinde feyizli ve mesuttur. Çünkü bir sarayda olan her şey hükümdarın iradesi itibarıyla keyfî, az çok ilâhî veya Allahlaştırılmış özü itibarıyla da isabetli, yani hayrın kendisidir. Hükümdar, gölgesi telâkki edildiği manevî âlemi, Allah’ı -Müslüman şarkta olduğu

okulu bir cennet bahçesine çevirir. Bütün gözler onun üstündedir. Güzellikte kusursuzdur çünkü. Bu arada okulun her tarafı dertle inleyen âşıklarla doludur. Şâh o kadar kusursuzdur ki yazısıyla ünlü Utarid'in kalemi ona teslim olmuş, ay bile onun hizmetine girmiştir.

Yedinci bölüm Dervîş'in ne durumda olduğuna dairdir. Şair “Zemzeme-sâzân-ı hadîş-i kühen ve sâbıka-güyân-ı sipihr-i dîjem” dediği kişilerden duyduğu rivayetlerle Dervîş'in hikâyesini anlatmaya başlar. Dervîş, eşi benzeri olmayan nazik ve rind yaratılışlı biridir. Nükteli söz söylemekte usta, ilim ve irfan öğrenmek hususunda da isteklidir. “Şâhib-dil ü pâkîze-hû” olan Dervîş'in sevgiye ve aşka meyilli tabiatı şair tarafından özellikle vurgulanır. Mizacı pek temiz olan Dervîş bir gün etrafına dikkatli bakınırken, kapısındaki kerpiçleri bile gözbebeği kadar güzel olan muhteşem bir binayla

---

kadar Hıristiyan garpta da- nasıl yeryüzünde temsil ediyorsa hayatı da düzenler. Bütün tabiat ve eşya, müesseseler onun temsil ettiği bir hiyerarşiye göre tanzim edilmiştir. Aşk, zihnî hayat, hayvanlar ve bitkiler âlemi, kozmik nizam, varlık, hatta âdem (çünkü ölümün ve ahiretin karşılığı olarak bir saray, serây-ı âdem vardır), bütün mefhumlar, vücudumuzun kendisi, hepsi saraydır. Hepsinin hükümdarları vardır. Bütün Ortaçağ ve Rönesans edebiyatlarında ve hayal sistemlerinde görülen bu saltanatların bir kısmı her kültürde birbirinin aynıdır. Hayvanlar arasında en gösterişlisi olan aslan, çiçekler arasında gül böyledir. Buna mukabil Avrupa Ortaçağ ve Rönesans edebiyatlarında bu saltanat ağaçlar arasında meşe ve gürgene giderken bizde edebiyatımızın daha sıkı şekilde şehre kapalı kalması yüzünden çınar en muhteşem ağaç addedilir. Hükümdara benzetilmese bile şeyhe, mürşide benzetilir.

Binaenaleyh aşk da bu cinsten bir istiare olacak, sevgili hükümdara benzeyecekti. O kalb âleminin hükümdarıdır. Bu sistemde hükümdara, dolayısıyla sevgiliye asıl hususiyetlerini veren güneştir. Ortaçağ hayallerinde hükümdar daima güneştir. Onun gibi kendi menziline ağır ağır yürür. Rastladığını aydınlatır. Gül, bulunduğu yeri, tıpkı güneş gibi parıltısıyla bir merkez, bir nevi saray yapar. Hayvanlar âleminde aslanın hükümdarlığı da yüzü güneşe benzediği içindir. Böylece hükümdara, dolayısıyla güneşe benzeyen sevgili, onun unvan ve vasıflarını, kudretlerini elbette ki taşıyacaktır.

İşte edebiyatımızın aşk etrafındaki hayalleri bu sistemi bize verir. Sevgilinin bütün davranışları hükümdarın davranışlarıdır. Sevmez, bir nevi tabii vergi gibi sevlmeyi kabul eder. İsterse iltifat ve lütfeder. Hattâ hükümdar gibi ihsanları vardır. Yine onun gibi, isterse, bu lütfu ve ihsanı esirger. Hatta cevr eder, işkence eder, öldürür. Kıskanılır, fakat kıskanmaz. Bir saray, bir yığın mabeyinci, gözde veya gözde olmaya namzetlerle doludur. Sevgilinin etrafında da rakipler vardır. Âşık tıpkı bir saray adamı gibi bu rakiplerle mücadele halindedir. Hulâsa saray nasıl mutlak ve keyfî irade, hatta kapris ise, sevgili de öylece naza giden hür iradedir (1956: XIX-XXI).

karşılaşır. Sonra da bunun insana ferahlık veren bir okul olduğunu fark eder. Gözleri oradakilere daha belirgin doğrulunca, yüzleri aya benzeyen pek çok güzelin rastgele toplandığını görür. Fakat içlerinden biri vardır ki hepsinden uzundur, üstelik fidana bezeyen boyu nazla süslenmiştir.

Gerçi bu bahçenin her gülü bir başka güzeldir. Fakat o gülde bir başka eda vardır. Yanakları güneş gibi parlamaktadır. Bakışlar ona çevrildiği anda, onun aya benzeyen yanaklarının güzelliğine tutulmakta ve bakanların gözleri adeta dermansız kalmaktadır. Onun yanağının parlaklığı akan bir ışık gibidir. Bunun karşısında durup bakan gönüller yüz parçaya bölünmüş bir laleye benzemiştir. Yan bakışı sihirbazları bile kandırarak kadar büyüdür. Her bakışı sabrın tahammül ve takatini yok edecek kadar etkileyicidir. Eğer nazla yürümeye kalksa, geçtiği yollar mahşer yerinin kargaşasına dönmektedir. Şarap kadehi dahi onun yanaklarının kırmızılığını kıskanmaktadır. Ne gonca ne gül ne ay ne güneş bu güzellik karşısında durup kendi güzelliğiyle övünebilir. Aksine hepsi utancından kan ter içinde kalmıştır.

Şair, bilinen mazmunlarla Şâh'ın yanaklarını, kaşlarını, yan bakışını uzun uzadıya anlatır. Bu güzellik karşısında âşıkların inlediklerini, büyük bir hayret ve kararsızlık içinde donup kaldıklarını ifade eder:

209.   Ṭāb-ı ruḥı şu'le-i seyyāledür
          'Ārızı dāğ-ı dil-i şad lāledür
210.   Hey'et-i ebrūsını itmiş Ḥudā
          Gūşe-i miḥrāb-ı niyāz u du'ā
211.   Ġamzesi efsūn-ger-i cādū-firīb
          Her nigehi ḥavşala-sūz-ı şikīb
212.   Nāzla mestāne ḥırām itse ger
          Maḥşer-i āşüb ola reh-güzer
213.   Görse eger tāb-ı ruḥun cām-ı mey
          Sīne-i şaḥbāya ura dāğ u key

Nihayet aşkla perişan olan Dervîş'in gönlü bahçedeki "cümle gülden ferâz" ve "nahl-i kıdd-i zîb-i hıyabân-ı nâz" olan Şâh'a tutulur. Artık pek hiddetli olan Şâh'ın kapısında kul, kemende benzeyen saçlarına esirdir. Ehl-i melâmet olan Dervîş, Şehzade'ye böylece âşık olur.

Dervîş'in gönlüne Şâh'ın aşkı düşünce şair sözü ona bırakır. Onun gözünde Şâh, insanı büyüleyen ve ateşe benzeyen kırmızı yanaklarıyla cennet hurisidir. Boyu kusursuz süs ağacı, kaşı, gözü, yan bakışı ve kirpikleri birer fitne yuvası, gözleri yalvarma yakarma ve naz meyhanesi, gamzeleri insanı aldatan büyüleyici bir sakidir. Her bakışı yüzlerce gürültü ve şamataya gebedir. Gözleri kızıl renkli duru şaraba kanarak sarhoş olmuştur. Kaşları kemana benzemektedir. Oka benzeyen kara kirpikleri insanı can evinden vurmaktadır. Bunlar göz değil, sanki uykuya dalmış görünen fitnedir. Alnına dökülen saçlarının halkaları kıvrım kıvrımdır. Yanakları ayın süslü gülüne benzemekte, bir cadı kadar marifetli olan mahmur bakışları melekleri bile aldatmaktadır. Şair, aşk derdiyle bu şekilde kendinden geçmiş Dervîş'in ızdırabını bir rubaiyle yine onun ağzından söyler:

234. Ey sürme-i çeşme-mihr olan hâk-i rehi
Üftâde-i nahl-i kâmetüñ serv-i sehî
Men hâke düşerse feyz-i iksîr eyler
Kemter-i nigeñ gûşe-i çeşmi siyehi

Sekizinci bölüm Dervîş'in Şâh'ın okuluna gelmesi ve hasretle okuldan gitmesi başlığını taşımaktadır. Sadece sekiz beyitten oluşan bu kısa bölümde, mesnevinin olay örgüsü içinde asli gayeyi oluşturan ve asıl aksiyonun meydana çıkmasına sebep olan aşk kavramına dikkat çekilir. Gözleri aşkla kararın Dervîş, yukarıda ifade edilen "içsel monolog"dan sonra okuldan ayrılır. Artık aşkın hararetiyle kendinden geçmiş; aklını ve mantığını bir tarafa bırakmıştır. Şimdi söz söyleme sırası şairindir. Güftâ, iki kahraman arasında alevlenen aşka tasavvufî bir anlam yükler.

Şaire göre insandaki sevincin sebebi aşktır. Beşeri aşk, ezel meclisinde yazılmış ilahî aşkın küçük bir nüshasıdır. Allah'ın feyzi olan aşk, samimi ve hastalıklı kalpleri parlatan ciladır. Aşk, "Zât" (Allah) ve "Sıfat"ın (Allah'ın sıfatları) aslından doğan

ışıktır.²⁶ Aşk, şarap kadehinin verdiği neşe, arşın üstünde Allah'ın yazdığı kaza ve kader kitabıdır. Şair son olarak yaradılışın esasını aşka dayandırarak ezeli aşk sayesinde kâinatın vücuda geldiğini ifade eder.²⁷ “Çünkü aşk, kâinatın yaratılışının ve dünyaya gelişin sebebidir; henüz kâinat yaratılmadan evvel aşk mevcuttur. Her insanın fitrattan sahip olduğu aşk cana can katar ve insana ebedilik kazandırır. Her şey aşk ile kaimdir. Devran aşk ile döner.” (Arı, 2008: 52):

238. ‘Aşkdur ol neşve-i sırr-ı celî
Nüşa-i ‘aşk-ı ezelüñ mücmeli

239. ‘Aşkdur ol feyz-i Hudâ-yı ‘alîm
Şaykalî-i kalb-i şahîh ü saķîm

240. ‘Aşkdur ol pertev-i envâr-ı zât
Mazhar-ı keyfiyyet-i zât ü şîfât

---

²⁶ Zât öz, bir şeyin kendisi, bir şeyi o şey yapan ve diğer şeylerden ayıran mahiyet demektir. Tasavvufta kendi kendine var olan, nefsiyle/zâtıyla kâim olan Allah'ın kendisini ifade eder. Varlık âleminde birden çok zât yoktur. İkilik asla söz konusu değildir. Birçok sıfatları bulunan Hakk'ın tek zâtı vardır. Vücûd da O'nun zâtının aynıdır. Yani vücûd birdir, o da Hakk'ın zâtından ibaret olan vücûdudur. Hakk'ın zâtı idrak edilip bilinemez; ancak mahlûkatta görünen sıfatları ile anlaşılabilir. Ârifler de Allah'ın zâtını değil ancak sıfatını temaşa edebilirler... Divan şiirinin klasik yapısı içinde âşğın sevgilinin zâtına yaklaşamamasında, tasavvufun zât-sıfat anlayışının etkisi bulunduğu söylenebilir (Üstüner, 2007: 63).

²⁷ Tasavvuf sevgiyi, kozmik varoluşun cevheri olarak nitelendirir. Bu nazariyeye göre varoluş, bir güzelliğın tezahüründen ibarettir. Sultân-ı aşk olarak nitelendirilen yaratıcı, kendi güzelliğini görmek için yaratma eylemini gerçekleştirmiştir. Bu bakımdan âlem, Mutlâk Hüsn'ün tecelli ettiği bir aynadır (Kemikli, 2007: 17). Şair, mutasavvıfların “âlemin aşk halinde kemale geldiği” anlayışından beslenmektedir. Tasavvufî aşkta her katman (nefis mertebeleri) bir sınav meydanıdır. Ayrı gerçeği ayrı kılavuzu vardır. Vuslata ermek için bütün aşamalardan geçmek, bütün sınavları vermek gerekecektir. Çünkü “bu yol uzundur ve menzili çoktur.” Başarı ancak içsel tecrübeler sonucunda gelecek, piramidin en tepesine varmak için hiyerarşik bir terbiyeden geçmek gerekecektir. Âşık, gerçek aşkın büyük ızdırapların toprağında filizlendiğini bilmelidir. Bunun için duyguları adeta kabuklarından ayıklanan bir çekirdek gibi saflığa ve çıplaklığa ulaşmalıdır. Ancak o zaman çokluk makamından geçilecek; noksandan kemale, oradan da birlik diline ulaşılacaktır (Ülken, 2004: 14).

241. ‘Aşkdur ol neş’e-i cām-ı şarāb
‘Aşkdur ol nüsha-i ümmü’l-kitāb

242. ‘Aşq-ı ezel kılmasa hergiz eşer
Olmaz idi cām-ı felek cilve-ger

Dokuzuncu bölüm Dervîş’in okula gelip taleplerini dile getirmesine ayrılmıştır. Sevdiğinden bir süreliğine ayrı kalan Dervîş, aşk ateşi ve ızdırabıyla daima acı çekmiştir. Çektiği bu hasret acısı yüzünden kendinde değilmiş gibi konuşmaya başlamış, duygularının pençesinde bir deliye dönmüştür. Aşk; her şeyden ilgisini kesmesine sebep olmuş, bu durum onu çilenin müptelası yapmıştır. Dervîş çile çeken bir “‘aşık-ı miñnet-heves”tir.²⁸ Şair, Dervîş’in iç dünyasını şu şekilde tasvir eder:

“Onun yüreği, ayrılığın hançeri ile yaralanmış, gam ve keder yarasıyla derde düşmüştü. Gönlü lale gibi kederle dağlanmış ve gözleri kanlanmıştı. O, aşkı istemekle aslında tersine dönmüş bir eğlence kadehi talep ediyordu; çünkü sevgilinin taze bir fidana benzeyen kusursuz boyuna âşıktı. Bu aşkla, ne yöne eseceğini bilmeyen rüzgâr gibi kararsızdı. Sevgilinin büyüleyici gözlerinin zincirine bağlanmış ve onun siyah saçlarının kıvrımlarına tutulmuştu. Yârin bakışının kılıcıyla öldürülmüş, gönlü de sevgilinin amber saçan kâkülüne esir olmuştu. Sevgilinin akıl alan yanağının hayali aklına düşse, gönlü gözlerdeki o hayalin önünde secde ederdi. Onun işveli yürüyüşü Dervîş’i adeta eritiyordu. Saçlarını düşünüp hayal etmek aklını başından alıyordu (248–254).”

İçine düştüğü aşk belası Dervîş’in zihnini bulanıklaştırırsa da sonunda bir karara varmasına vesile olur:

256. Sa’y-i reh-i ‘aşkda muqaddem ola
Nâşıye-fersâ-yı mu‘allem ola

---

²⁸ Divan edebiyatında aşkın belli kuralları yolu yordamı vardır. Daima elem veren aşk, her şeyden önce bir sabır işidir. Çünkü sevgili kudretli ve zalim bir hükümdardan farksızdır. Bir dert ve bela kaynağı olan aşk derdiyle gözden kanlı yaşlar dökmek, sinede yaralar açmak, kan yutmak vs. en basit çilelerdir. Aşk için candan ve baştan geçmek gerekir; bu iş söz ile olmaz. Bu yüzden âşık olmak her kişinin kârı değildir (Arı, 2008: 44–45).

257. Ānuñ ile neyl-i şeref eyleye
Vāsıta-i meyl-i şeref eyleye

O, aşkın bu çetin yolculuğunda ilim öğrenmeye ve onunla şeref bulmaya gayret edecek, ilim vadisinde en önde olmak için şevkle ders almaya başlayacaktır.²⁹ Bu, kolay bir süreç değildir; aşkına gözyaşlarını katar, aklını ve fikrini aşkın verdiği sarhoşluğa kurban eder. Nihayet talim göreceği okula doğru büyük bir merakla yönelir. Şehzade'nin de okuduğu bu okula gelen kederli Dervîş, buraya varır varmaz aşkı kat kat alevlendirir. Öğretmeni onun bu halini görünce, nazik bir dille ona şu sözlerle seslenir:

“Ey aşkın güzel yaradılışlı arifi ve ey kavuşma tuzağının gecesine ram olmuş âşık! Ey hayretle gözyaşı dökken ve ey ayrılık acısıyla gönlü yaralı! Ey tuzak ipliğine ayağından yakalanmış heves kuşu! Ey kafesin تنها bir köşesinde ahla yanan! Yüreğin hasretin ateşiyle yanmış gibi. Utangaçlık ve merhamet kadehiyle sarhoş gibisin. Sevgilinin güzel yanaklarının ateşiyle yanmışsın. Sanki yanağın mumuna pervane olmuşsun. Yârin dudaklarının arzusuyla ateş dolu bir kadehi içmişsin. Hayret içinde kalmış ve bilgece sözler işitmiş bir âşıksın. Söyle bize, bu kara yazılmış yazın nedir? Muradında gizlenmiş anlamlar nedir (263–269)?”

Dervîş şu şekilde cevap verir:

“Ey ilimde makamı pek yüce olan bilge! Gam ve mihnet derdinin esiriyim. Elem meclisinin en seçkinyim. O fitne çıkaran bakışlar her dem gönlümün yarasına elmas tozu döker. Alçak feleğin düzenbazlığı gönlümü ümitsizlik içinde bırakmıştır. Yüreğime mutluluk veren kadehi elime alsam, bu felek onu keder taşıyla kırmaya kalkar. Benim alçak bahtım o kadar kötü ki

---

²⁹ Divan şiirinde ilmin üstün tutulması İslam dininin ilme verdiği değerle ilgilidir. Kur'ân'da, hadislerde, din ve tasavvuf büyüklerinin hikmetli sözlerinde ilmin insanı yücelten ve ebedi mutluluğa ulaştıran bir değer olarak kabul edilmesi divan şairlerinin ilim anlayışını şekillendirmiştir. Şairler cehaletten arınmak, ilmin şerefine ve kemaline nail olmak, ahlakı güzelleştirmek, Hakk'a ve hakikate ulaşmak için ilim tahsil etmeyi ısrarla tavsiye etmişlerdir. (Güftâ, 2004: 304, 320). Çift kahramanlı birçok aşk mesnevisinde -bu mesnevide olduğu gibi- âşıkların daha çocukken okula başlatılması onların zihnen/ruhen gereken eğitim ve tecrübeyi edinmesi için gerekli görülmüştür. Örneğin *Leyla ve Mecnun*'da Mecnun on yaşında sünnet olur ve ardından okula verilir (Genç, 2005: 71).

gül bahçesine baksam, gül bahçesinde insana huzur veren çiçekler kanlı
gözyaşlarımla kana boğulur (270–276).”

Dervîş bu sitem dolu sözlerinden sonra “iç monolog” yöntemiyle şu hükmü verir:

“Ey insanın yaradılışına ve iç gözüne kalemiyle güzellik veren kâtip!
Yaptığın güzel resimleri yanlışlarla süsleme. Çünkü gönül ehlinin kara yazısını güneşin yaprağına da yazsan onu, bahtı kara olmaktan kurtaramazsın (277).”

Onuncu bölüm ilim öğrenmesi için öğretmenin Dervîş’e izin vermesi hakkındadır. Dervîş, şehirdeki yalnızlığını ve garipliğini şiirdeki çalıntı bir dizeye benzeterek dertlerini kaldığı yerden anlatmaya devam eder. Kahraman anlatıcı görevini yüklenen Dervîş, bahtının karalığını bir kez daha vurgular: Sabah rüzgârının bile âhiyla ateş gibi yakıcı olduğunu, her nereye baksa orayı taze gözyaşlarıyla kan gölüne çevirebileceğini, bu kederin verdiği delilik ile aşkın aklını başından aldığını ifade eder.

Kendisine “‘âşık-ı miñnet-keş u ğam-âzmün” diyen Dervîş, ilimde yükselmeye, şairin ifadesiyle (Oldı ħired řālib-i feyz-i ħiřāb, 284) hitabet sanatını³⁰ öğrenmeye talip

---

³⁰ Divan şiiri, sanatçı muhayyilesinin binlerce yıl titiz bir ustalıkla işleyip ortaya koyduğu eşi emsali görülmeyen bir kelam sultanlığıdır. Halkından aydınına kadar toplumun her kesiminde aynı seviye ve değerde ifadesini bulan, sözü ölçüp tartarak söyleme geleneği, mantık ile duygunun aynı anda ve aynı güçte işlemesinin eseridir (Bilkan, 2006: 35). ‘İlmden olmağa bu dem behre-yāb / Oldı ħired řālib-i feyz-i ħiřāb (284) beytinde söz (hitap), akıl (ħired) ve bilgi (ilim) arasında kurulan semantik bağ açıktır. Bir sanat malzemesi olarak söz, şairin düşünce okyanusunda işlene işlene bir inciye dönüşür ve sonrasında onun kaleminden kâğıda dökülür. Üstelik söz kutsaldır. Cihanın temeli “Kün” emri ile atıldığı zaman ilk anda beliren sözdür. Âlem mülkü söz sebebiyle mamur bir hale geldi, her meclisin temeli söz ile atılır... Sözün fazileti cihanda güneş gibidir, zira varlık âleminin ekseni “Kün” sözü olmuştur. Yani iki âlem, gökyüzü ve yer ile ikisi arasındakiler “Kün”den doğmaktadır... Mademki cihanı aydınlatan söz çarkıdır, sözden ateşin güneş gibi doğmasına şaşılır mı? ... Sözden başka inci olsaydı, hüner sahipleri onu baş tacı ederdi (Üzgör, 1990: 133, 135). Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetinde de söz kutsandığı gibi, bizzat Kutsal Kitap’ın kendisinin mucize oluşu da söz cihetiyledir (Okuyucu, 2006: 73). Şair açısından bakıldığında şiir, adeta iç dünyasındaki kemale erme sonucu ortaya çıkan bir taşma halidir. Bilgi ve manevi birikim itibarıyla doyuma ulaşan fert, bunu başkalarına aktarma noktasında şiirin ifade ve etki gücünü kullanma ihtiyacı hisseder... Nitekim Fuzûlî, Türkçe Divanı’nın mukaddimesinde çocukluk yıllarından itibaren

olur. Asil ve şerefli bir soydan gelen Şehzade'nin hocası, Dervîş'in bu talebine karşılık verir. Böylece iki âşık, münbit bir çeşme gibi feyiz veren söz ustası bir "hâce"nin talebesi olur. Ters talih dönmüştür. Hocasından en ince hayalleri, duyulmamış sözleri öğrenen Dervîş, öğrendiği her harfte Şâh'ı görür. "Elif" onun fidana benzeyen kusursuz boyu, "ra" onun iki güzel kaşı, "dal" harfi de kendisinin eğrilmiş boyu olmuştur.³¹ Bu kararsız âşık, uzun zaman bu şekilde düşünüp konuşarak orada kalır. Hocası da bu çaresiz aşkın durumuna bakıp onu Şehzade'ye öğrenci olarak verir. Aşk, ona "bâzîçe-i tıfl-âne(yi) pîr" eyler.

Dervîş, bir yandan dersi dinler diğer yandan Şâh'ın güzel yüzüne bakarak ne zamandır yüklendiği aşk ızdırabıyla kendinden geçer. Okunan kâğıtlar bile "sîne-çâk" olmuş, gamzeler yeniden bir hançere, yanaklar geceyi aydınlatan muma ve güzellik bahçesini süsleyen bir güle, kaşlar fitne çıkaran iki kemana, bakışlar yüreğe yavaş yavaş saplanan oka, ağız mim harfine, gözler ceylanın gözlerine dönüşmüştür. Ne var ki Şâh ilgisizdir ve aşkın gönlü heves, aşk ve hayret içinde yolunu kaybetmiştir. Şairin, bu ilk derste daha da alevlenen aşk üstüne söyledikleri sözler her seven ruhun aşinasıdır.³²

---

değişik şiirler yazdığını, fakat bir zaman sonra bilgisiz şiir yazmanın temelsiz bir duvar örmekten farksız olacağını anladığı için kendini ilme verdiğini, ondan sonra gerçek anlamda şiirler üretmeye başladığını ifade eder (Şentürk, 2007: I, 362).

³¹ İslâm kültüründe harflerle güzellik arasında her dönemde ilişki kurulmuştur. Harfler birer güzellik numunesi addedilmiş ve ilahi nura benzetilmiştir. Sevgilinin güzelliği tasvir edilirken birer benzetilen (müşebbehü'n-bih) olarak karşımıza çıkan harfler, mimariden inanç sistemlerine kadar birçok alanda estetik zenginliği ifade etmek için sanatçılar ve âlimler tarafından kullanılmıştır. Güzel yazı anlamına gelen hat sanatı, faziletli bir ilim kabul edilerek, fazileti pek çok ayet ve hadise dayandırılmış ve bu konuda kitaplar yazılmıştır (Harflerle ilgili geniş bilgi için bk. Eğri, 2005).

³² İncelenen mesnevîde aşkın doğrudan tanım ya da tasvirinin yapıldığı beyit sayısı oldukça fazladır. Metnin yapısında bir tür harç görevi gören aşk kavramı kahramanlar için aşamalılık arz eden katmalar görevini görür. 297. beyitte şair "cevher-i zât"ın aslını aşka dayandırır. Başka beyitlerde de (bk. 238, 239, 240 vd.) bu anlayış karşımıza çıkmaktadır. Tasavvufun büyük üstatları (Gazalî ve Mevlânâ gibi) dünyevî aşka pedagojik yaklaşım onu Allah'a kulluk eğitimi olarak görürler. Çünkü insan sevgili de, Allah gibi, mutlak boyun eğilesi bir varlıktır... Âşık ile maşuk birbirisiz düşünülemez. Âşkın eylemleri tamamıyla *niyaz*'dan ibarettir, sevgiliyse baştanbaşa *naz*'dan oluşmuştur; bu karşıtlığın dışında aşk birliği bulunmamaktadır. Güzellik, her ne kadar aslında statik bir kavramsa da, onu seyreden ile aşk olmazsa

295. Pâdişehi ‘aşk ider geh gedâ
Gâh gedâyı Şeh-i kuds-i a‘ lâ
296. ‘Aşkdur âyîne-i esrâr hem
‘Aşkdur el-kıssa hudûş u kıdem
297. Nefy-i hudûş itmez idi ehl-i ‘aşk
Cevher-i zât olmasa ger aşl-ı ‘aşk
298. ‘Aşkdur ehl-i dile mi‘ râc-ı rûh
Zîver-i dibâce-i aşl-ı fütûh
299. ‘Aşkdur şavb-ı Hüdâya sübül
Cevhere-i mādde-i aşl-ı kül
300. Cezbe-i ‘aşk ‘âkıli mecnûn ider
Hâlini hem-vâre diger-gûn ider

Güftî’nin aşka dair sözleri özetle şunlardır:

“Aşk bazen padişahı dilenci yapar; bazen de dilenciye yüce bir padişah yapar. Aşk aynı zamanda esrarlı bir aynadır. Sözün kıyası her şeyin öncesi ve sorası aşktır. Kişinin özü aşkla yaratılmasaydı, aşk ehli de yoktan var edilip sürgüne gönderilmezdi. Aşk; gönül ehli için ruh miracıdır. Aşk, gönül ferahlığının aslını anlatan önsöze süs olmuştur. Aşk, insanı Allah’a götüren doğru yoldur. O’nun kül iradesinin esasını ve özünü oluşturan cevher aşktır. Aşkın cazibesi akıllıyı deli eder ve insanı olmadık zamanlarda halden hale sokar (295–300).”

Güzelliği akıl alan Şehzade, ilk dersini Dervîş’e anlattıktan sonra dinlenmek için ara verir. Bütün öğrenciler verilen izne sevindiği halde Dervîş’in gecesini aydınlatan yıldız takımları sönmeye başlamıştır. Bu kısa ayrılık bile ondaki umut güneşini alıp

---

anlamı tam açığa çıkmaz, sevgilinin olgunlaşması için de aşığa ihtiyacı vardır... Güzeli için *şahit* sözcüğü kullanılır; çünkü Tanrısal güzelliğin gerçek şahididir o. Ona bakmak, ona belli bir uzaklıktan perestîş etmek sūfîyi (aşığı) gerçek dinsel vecde getirebilmektedir. Yüzünü seyretmek ise tapındır (Schimmel, 1982: 252–253).

götürmüş, “mâh-ı felek-tâb revân” olmuştur. Şehzade gidince kederli Dervîş, derdiyle baş başa kalır. Başına gelen uğursuzluğu, melâmet kılıcıyla ciğerinin deşilmesini, talihsizliğini, güçsüzlüğünü; bu dünyada bir an bile huzurlu olsa binlerce gam ve ümitsizliğin bir araya gelip kendisini bulduğunu düşünür:

321. Eyley idi ‘aşkla tırmaz cevâb
Ya‘nî heyûlâ-yı hayâle hitâb

Hayallerine sığınan Dervîş, Şâh’ın yokluğunda şu dileklerde bulunur:

“Ey sevgili! Taze bir fidana benzeyen boyun naz bayrağını çeker. Yanağının ışığı dünyayı yakan bir ateşe benzer. Lütfunun gölgesiyle başımı yücelt. Ayağının toprağı olan bu aşığa meyl edip şeref ver. Ey cihanın şuh güzeli! Aşağılayan gamzelerinin ve öfkeden kan saçan iki gözünün kılıca benzeyen kirpikleri için acımasız gözlerinin yaralı olan bu gönlüme acı. Derdimle kana bulandım. Başının hatırı için bana kıyma (322–324).”

On birinci bölümde Şâh teneffüsten okula döner ve Dervîş’in aşkından haberdar olur. Ay gibi parlayan Şâh, “Dervîş-i melâmet-rehin”^{e33} yeniden görünür. Okul, onun gelişle Dervîş’in gözünde yeniden aydınlanır. Bu geliş, ölmüş bir bedeninin yeniden hayat bulması, suya kanmış bir gülün canlanması, her tarafın “Yusuf-sitân” olması demektir. “Dervîş-i melâmet-eşer” kendisine hâkim olamamakta ve Şâh’ı gizli gizli süzmektedir. Bir taraftan da durduğu yerde kirpiklerinin kenarından kanlı gözyaşlarını dökmektedir:

---

³³ Güftî, Dervîş’in ruh halini tasvir etmek için sık sık melâmet kavramına başvurmuştur. Aşka ve âşığa yüklenen bu nitelik metne tasavvufî eksende yaklaşılmasını gerektirmektedir. Şair, melâmet-eser (222 ve 334), melâmet-rehîn (325 ve 397), melâmet-nijâd (359), melâmet-medâr (433) sıfatlarını doğrudan Dervîş’in niteleyicisi olarak kullanır. Melâmet, dokuzuncu yüzyılda Horasan bölgesinde ortaya çıkıp daha sonra bütün İslâm dünyasında yaygınlık kazanan tasavvuf anlayışıdır. Sözlükte kınamak kötölemek, ayıplamak gibi anlamlara gelmektedir. Melâmetin tasavvuf terimi olan kullanımı Kur’an’daki bazı ayetlere dayandırılmaktadır. Sûfîler, “Allah onları, onlar da Allah’ı severler” (Mâide 5/54) şeklindeki ayetten hareketle melâmet ve muhabbet terimleri arasında ilişki kurarlar. Bu terimin kavramsal çerçevesi Allah tarafından sevilme, Allah’ı sevmek, O’nun yolunda nefisle mücadele etmek ve bu mücadele sırasında kendisini kınayanların kınamasından korkmamak şeklinde ifade edilebilir (Azamat, 2004: XXIX, 24).

340. Hic ola mı ‘aşkı beyân itmemek
Laḥlaḥa-i müşgi ‘ayân itmemek

Dervîş, miskin güzel kokusunu ayan etmemek hiç olur mu deyip aşkını beyan etmeye karar verir. Bunun üstünden bir nice zaman geçer. Aşkından dolayı herkes tarafından ayıplanır. Bunu öğrenen Şehzade herkese merhamet gösterdiği halde, “cānib-i Dervîşe ğazabla nigāh” eder. Bülbülün inleyen sesine keder gelir, gül yine bülbüle kızıp kaşlarını çatar.

On ikinci bölüm Şâh’ın, Dervîş’in aşkından haberdar olup öfkelenmesi ve bunun üzerine Dervîş’in okuldan ayrılmak zorunda kalmasını işler. Mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşayan Şâh, gönlü yaralı Dervîş’in çektiği aşk acısından haberdar olunca kendini nazla istiğnaya çeker. O, hiçbir sebep sormadan artık her türlü eziyeti çektirip aşğının gönlünü öldürmeye kastetmiştir.³⁴ Kaşlar yay gibi gerilmiş, gamzeler pusu kuran avcıya dönüşmüştür.

“Dervîş-i melāmet-nijād” nihayet Şâh’ın bu öfkesini ve niyetini anlayıp gam çölüne seyahat etmeye karar verir. Gönlünde yanan dert çırasıyla kederin engin çölünde yalnız kalıp dolaşır. Bu gam sahrasında gezerken tek dostu ızdırapları olan Dervîş sevgiliye şöyle seslenir:

“Ey akli ve fikri kötü olan dünyanın şuh güzeli! Ey inceliğin ve sabrın harmanında alev gibi parlayan! Aşk derdiyle ızdırap çeken gönül ikiyüzlü olmaz. Yeter ki gönülde aşkının yarası yakıcı olsun (364).”

---

³⁴ Sevgilinin özellikleri içinde acı ve ızdırap verici oluşu başta gelir. Cevr oku atar, cana kasteder, zulüm ve eziyette aşırı sınırları zorlar. Kimse ona hesap soramaz. Hatta bunlar günah bile olsa melekler ona günah yazmaz. Gönlü taşır, âşık yâr olmaz, ele geçmez, vuslatı yoktur, söz verir ama sözünde durmaz, ağlayıp inlemek ona tesir etmez, merhametsizdir. Âşık ağlaması ona zevk verir. Âşık ne kadar çok ağlarsa o kadar makbûl olur. Sebepsiz yere cevri ü cefa eder. Zulmettiği kişiler zavallı, günahsız âşıklardır. Âşıkın âh u feryadını duymazdan gelir. Bütün bu haller sevgilinin kendine has özellikleri olup yadırganmaz, ayıplanmaz. Çünkü o, gönül mülkünün sultanıdır. Sevgilinin eziyetten vazgeçesi âşık yüz çevirmesi gibi telakki edilir. Gerçek âşık sevgiliden şikâyetçi olmaz. Kısacası o, dert ve belâ, cevri ü cefânın yegâne temsilcisidir (Pala, 2002: 415).

On üçüncü bölüm Dervîş'in şehre geri gelmesine dairdir. Dervîş, başındaki dertle şehirden gitmeye karar verdikten sonra nereye baksa gözlerinin önüne hasretini çektiği o ay yüzlü sevgili gelir. Nerede yeni yetişmiş bir güzel fidan görse yârin hayalini seyreder gibi olur. Netice olarak ne yapacağını bilmeden hayallerine sığınır. Gönlüne söz geçirmesi mümkün değildir. Böylece çöllerde beyhude dolaşır.³⁵ Felek bütün kudretiyle ona tuzaklar hazırlamıştır. Günler geceleri, geceler sabahları takip eder. Kâh yıldızlar bir ateş topuna dönüşür kâh geceler bir örtü gibi her yeri kaplar. Arada bir hilal ince gerdaniyla buhurdan gibi süzülür. Dervîş'in bu gam çölündeki dostları kozmik unsurlardır. Tabiat onun hem sığınağı hem de yoldaşdır. Onun gözünde dünya bile yolunu kaybetmiş bir yolcu gibi kader ortağı olmuştur. Dervîş, gece vakti gördüğü hilali Şâh'la özdeşleştirir ve ona şöyle seslenir:

“Ey melâmet gösteren şuh sevgili! Verdiğin gam yarasının acısı istenilirken sitem kılıcını kınına sokma. Bunlar keskin bir kılıç mı yoksa kaşların mıdır? Gece mi bu, yoksa saçlarının kıvrımı mıdır? Şarap içen, güzelliğinin sakisi midir? Altın renkli keskin hançer ince boyun mu? Yoksa o kemana benzeyen kaşların mıdır? Belki gönül alan sevgili altın kuşağını gökyüzüne asmıştır (379–384).”

Çeşit çeşit sıkıntılarla acı çeken Dervîş, hilalin o parlak ışığına taparcasına secde eder ve ondan ne istediğini “arz-ı niyâz” eyler:

“Ey naz kadehinin şarabıyla kendinden geçip sarhoş olan hilal! Gaminin yarası gönlümü yakıp dağlasın. Altın düğmeli elbisem paramparça olsun. Gönlün pembe yaraları alev alev tutuşsun. Belki kederin çırası bu şekilde yanmaya başlar. Saçlarının düşüncesiyle perişan olayım. Ayrılık kederiyle başıboş dolaşayım. Sen bana naz gösterip düşmanları sevindiresin. Gönlümün derdine çare olmayasın. Ağyarın gözlerine parlaklık veresin. Bana

---

³⁵ Âşığın en önemli özelliklerinden birisi, ağyâr olanla, sevdiğinden başka şeylerle bağlarının yavaş yavaş azalmaya başlamasıdır. Âşık aslında toplum içinde yaşayan bir yalnızdır. Kendini kaybetmeye başlar. Gece gündüz maşukunu, sevgilisini düşündüğü için artık kendisini onda yok etmiştir. Toplumsal alanla irtibatı asgariye inmiştir. Âşık kimse, yeryüzü sathında, ister çöllerde, ister dere kenarlarında, ister yeşillikler içerisinde dolaşsın artık gözü onları görmez olur. Her şeyin yüzünden onu temaşa eder. Her nerede dolaşırsa dolaşsın, deli divane olsun bütün aradığı artık bir şeydir. O da o sevdiği, maşukasıdır (Kılıç, 2007: 186).

lütufta bulunup ilgi göstermeyesin. Dünya meclisini aydınlatan yanağının mumu, sinemi yakan bir gam yarası olsun. Rakipler lütfunun kadehini elde tutsun. Bana da aşk yaraları nasip olsun. Benim gönlüm ayrılığının acısıyla parça parça olsun ve ayrılıktan dolayı ciğerim yansın. Başkaları iyiliklerinle gam ve gussadan uzak kalsın (386–395).”

diyen Dervîş ağyarı (rakipler) ilk kez ikincil dereceden kahraman olarak hikâyeye dâhil eder. Böylece divan şiirinin “sevgili-âşık-rakip”³⁶ olarak bilinen üçlüsü kurguyu oluşturan temel kişiler olarak bir araya getirilmiş olur.

Güzellik, ulaşılmazlık ve yücelik ilgileriyle hilalde sevgilisini gören Dervîş, “çeşmi siyâh-mest-i mey-ḥâne-i nâz” olan Şâh’ı sabaha kadar ahlar çekerek yâd eder; uzun bir zaman bu dağ başında tarifsiz feryatlar, inlemeler ve ayrılık belasıyla baş başa kalır:

399. Bir niçe eyyâm-ı ser-i kühde
Ya‘nî ki ol cây-ı ğam-ı enbühde

400. Kaldı belâ-yı ğam-ı hicrân ile
Nâliş ü feryâd-ı firāvân ile

On dördüncü bölüm Dervîş’in bu kötü durumuna Şâh’ın merhamet göstermesi hakkındadır. Dervîş’in; pençesine düştüğü aşk onu harap etmiş, üstelik uzun bir süre sevdiğinden ayrı kalmak zorunda bırakmıştır. Onun durumunu öğrenen Şâh, sonunda Dervîş’e merhamet eder. Şair, hikâyenin kurgusunda duyguları sürekli edilgen olan Şâh’ı ilk kez aşkla bütünleştirerek, hikâyedeki gezginlik sürecinden sonra Dervîş’i ödüllendirir:

---

³⁶ Divan şiirindeki aşk çemberinde önemli bir kişi de rakiptir. Âşık için ağyar sevgili için yardır. Biz onu daima aşığın gözüyle tanırız; bu sebeple kötü, çirkin, zararlı ve zalimdir. Sevgili ile sıkı münasebettedir ve aşığı ondan uzaklaştırır. Âşığın sevgiliye tembihlerde bulunup rakip hakkında onu uyarması da fayda vermez. Hatta sevgili inat olsun diye âşıktan çok rakibe ve ağyara imkân tanır ve onlarla beraber olup yüz verir. Rakip de bunu bildiğinden aşığa içten içe güler, onunla alay eder. Kıskaç ve dedikoducudur. Sevgilinin bir âşığı da odur ve âşık ile aralarında daimi bir mücadele vardır (Pala, 2008: 316).

405. ‘Aşk ola bir dilde çü hengāme-g̃ir
Eyleye ma‘ şūkı muḳaddem-eş̃ir

“Aşk bir gönlü ele geçirmişse evvela maşuku esir eder” hükmü verilerek bu durum şair tarafından geçerli bir sebebe bağlanır. “Çünkü aşk olunca gönüller birleşir, aşk olunca kıyamet koparcasına hareketlilik olur. Aşk olunca şimşekler çakar, rahmetler yağar. Âlemler kıyama kalkarsa aşktandır. Aşk ile döner gökler, aşk ile durur kâinat.” (Pala, 2008: 313). Şair, maşuk ile âşık arasında nihayetsiz bir daire biçiminde devreden aşk ateşine dair görüşlerini takip eden beyitlerde daha vurgulu söyler:

408. ‘Aşk muḳaddem dil-i şem‘ i yaḳar
Sūzişi pervāneye eyler eş̃er

409. Olmasa gül ‘aşḳla ger s̃ine-çāk
Būlbūli itmezdi es̃ir-i ‘aşḳ-ı pāk

410. Olmasa keyfiyyet-i cām-ı raḫiḳ
İtmez idi bāde-keşānı ḫariḳ

Artık iki taraf açısından da endişeler yerini ferahlığa bırakmıştır. Divan şiirinin en bilinen istiareleri (şem-pervane ile gül-bülbül) kullanılarak aşğın maşuka meyletme sebebi yaradılıştaki güzellik unsuruna bağlanır. Şairin ifadesiyle, bülbülü güle âşık eden, gülün aşkla “s̃ine-çāk” olmasıdır. Yine aşk önce mumun gönlünü yakar; gönüldeki bu yakıcılık pervaneye sonra etki eder.

On beşinci bölüm gecenin tasviri ve Şâh’ın Dervîş’e mektup göndermesi ile ilgilidir. Dervîş, gösterilen merhamet karşısında kötümser ruh halinden kurtulur. Asık suratlı felek gülmekte, her taraftan misk kokusu saçılmaktadır. Uzun süren gecelerin sonunda doğan güneş onun gönlüne ilk kez ferahlık getirmiştir. Geceyi uğurlayan sabah güzel yüzlü bir sevgili gibi doğmuştur. Dervîş için tabiat artık ızdıraplarının ortağı değil aksine ruhuna huzur veren bir bahçedir. Fakat iki âşık hala kavuşamamıştır. Şâh, sonunda aşğının perişan halini sormak ve misk kokulu mektubunu yazmak için nazik parmaklarına kalemi alır. Duru bir şaraba benzeyen sihirli sözcükler dizerek Dervîş’e mektup yazar. Yazılanlar, hasret çeken bu gönlü yaralasa da Şâh’ın “teşne-i dīdārı ve ḫasret-keş ruḫsārı” olan Dervîş’i ziyadesiyle mutlu eder.

On altıncı bölümde amber kokulu mektup anlatılır. Bu mektup insana ilham ve güzellik vermektedir. Her bir noktası göz nuru gibidir. Nihayet şimşek gibi hızlı bir haberciye mektup verilir ve Dervîş'e götürmesi söylenir. Haberci o kadar hızlıdır ki gölgesi bile ona yetişememektedir. Yârin aşkıyla tükenmiş olan Dervîş'in gözleri bir haber ya da bir selam için hep yollardadır. Haberci, mektubu vermek için yola koyulur. Bütün ömrünce belanın elinde kalmış ve gönlünü Şâh'a vermiş kederli Dervîş'i nihayet bulur. Bülbüle taze bir gül vermiş gibi kapalı mektubu ona verir. Bu, vefanın ve aşkın kapalı mektubudur. Dervîş mektubu alınca gönlünde kavuşmanın umudu filizlenir. Mucize şeklinde yazılmış bu kısa mektup açılır. Güzel yüzlü sevgilinin gamzeleri, yanakları Dervîş'in gözünde bir kez daha canlanır. Dervîş, mektubu Habeşî bir güzele benzetir ve okur okumaz söyleyişteki güzellikten, yazılanların Şâh'a ait olduğunu fark eder:

“Demiş ki ey gam derdine düşüp muradına erememiş ve ayrılığın kederiyle uzaklara düşmüş Dervîş! Cefanın kalbi delen oklarına hedef olmuşsun. Bahtın sevgilisinin güzel yanaklarına tutulmuşsun. Gönlünün yarasına elmas tozu saçılmış. Gam ve melalin dikeniyile yüreğin parçalanmış. Sinen yara dolu ve ayrılık acısına dost. Gam bahçesinin acı acı öten bir bülbülü olmuşsun. Mihnet ve hasretle karışmış gam, aşkın yanağından gözyaşı akıtır. Aşkla kendinden geçip çöllerde başıboş dolaşınca kadar kendini bu yolda beyhude çaba gösteren biri olarak gör. Aşkımın ateşiyle tutuşup hasretin yakıcılığıyla yanmayasın. Ayrılık acısını çekenlere dâhil olup onların başı mı olmuşsun? Hasret kadehinin şarabını mı içmişsin? Derdinle sabah ve akşam uykusuz musun? Aşkınla sabah ve akşam kendinde misin (450–458)?”

Bu sözler Dervîşi kendinden geçirerek sarhoş eder. Bunun ancak bir rüya olabileceğine kanaat getiren âşık olanlara inanmakta güçlük çeker:

459. Câm-ı mey-i lûtf-ı Şeh-i nüktedân
İtdi dil-i bâde-keşi ser-girân

461. Didi İläha bu nevâl-i ‘atâ
Hûb mıdır k’oldı baña rû-nümâ

On yedinci bölüm aşkın niteliği hakkındadır. Şair aşka dair düşüncelerini müstakil bir başlık halinde ele alma ihtiyacı duyar ve aşk kavramını kimi tasavvufi göndermelerle izah etmeye çalışır. Sûfi anlayışa paralel olarak akıl küçümsenir.

Mutasavvıflar baştan beri akılla Allah'a varılamayacağını, O'na ermenin ancak sevgiyle olacağını savunmuşlardır (Uludağ, 1991b: IV, 14). Bu anlayış mutasavvıfların Allah'ı bilip tanımanın, O'nun yarattığı varlıklarda tecelli eden güzelliği temaşa ve idrak etmenin ancak aşk ile olabileceği inancından doğmuştur. Akıl ilme, gönül irfana ulaştırır. Âlim akılla, arif irfanla bakar. Sınırları ve kabiliyeti mahdut olan insan aklının, gerek varlıklara gerekse yaradılışın esrarına derinlemesine nüfuz edemeyip yüzeyde kalışı tasavvufî metinlerde hep tenkit konusu olmuş; bunun yerine aşkın ezeli yuvası kabul edilen gönül, en derin ızdıraplara, çilelere, en çetin sınavlara kapısını açması yönüyle yüceltilmiştir (463).

Şair, “Lâzime-i ‘ aşk olur mahv-ı kül” (464) mısraında aşk yolculuğunun zirvesi kabul edilen, bireyin insani vasıflarından sıyrılarak ulaştığı “fenâ” kavramını ele alır ve “mahv³⁷-ı kül”ün aşk yolunun en eski usulü olduğunu ifade eder. İnsanın aşkla “küll” iradesi olan İlahî varlıkta yok olması, tasavvuf literatüründe “fenafillâh”tır. “Sûfî bütün varlığını yok ederek, her şeyi unutup, her türlü dünya alakasından geçerek Allah ile bir olmayı amaçlar. Fenafillâh kesiksiz bir vecd ve coşkunluk halidir. Ancak o zaman sûfî gerçek olmayan varlığından geçmiş, Allah'ın varlığı ile var olarak O'nu gönlünde duymuştur. Yokluk tamamlanınca ortada yalnızca Tanrı kalır. Sûfî de böylece kendini Tanrı'da yok etmiş olur.” (Pala, 2002: 161).

Şair devam eden beyitlerde insanda tecelli eden aşkın, güneşin parlaklığına benzediğini ve tefrit âleminin rabitası olduğunu belirtir. Ona göre aşk, yakan, eriten bir ateştir; isteklerin, emellerin yüzüne süstür. Aşk, duyulmamış garip manalardır. İnsanın gözbebeğinin ışığıdır. Güftû, tasavvuf düşüncesinin yüz güzelliğine yüklediği kesafeti özellikle vurgular. İnsanın güzelliğinin yüzüne -özellikle de gözlerine- yansımaları İslam inancındaki “Allah nurunun göze yansımaları” inancını hatırlatır. İnsanın gözbebeği

---

³⁷ Bir şeyin, izi kalmayacak şekilde ortadan kalkması. Yüksek derecedeki kullarını Hak kendine çeker, onların nefislerini mahv (yok) eder, onları kendi katında var kılar. Kulun fiillerinin Hakk'ın fiillerinde fani olması (Uludağ, 1991a: 313–314).

aşktan mürekkepe baktığı her şeyde aşkı görür. Böyle bir göz yaratılan her eserde, işlenen her nakışta İlahî varlığa götüren işaret ve ipuçlarını görecektir, şairin “ma‘nî-i neşinîde” (bilinmeyen, duyulmayan anlamlar) dediği gizli manaların ve ötelere keşfine çıkacaktır.

Şair, sonraki dizelerde güzellik meclisinin devamlılığını ve maşukun geçit vermez gönlünün yumuşamasını aşka bağlar. Ayrıca sūfîlerin bir hadisi-şerife istinaden kısaca “kenz-i mahfî”³⁸ (gizli hazine) dediği tasavvufî bakışı aşkla ilişkilendirir:

475. ‘Aşkdur esrâr-ı nihândan murād
Nükte-i mahfî vü ‘ayândan murād

Aşkı insan nurunun aynasına benzeten Güftû, gözün gördüğü tüm varlıkların yüzler, şekiller, resimler-özünü aşkla izah eder. “‘Aşkdur ol bâde-i lâ-y-ı kadîm” (474) dizisinde elest bezmine³⁹ telmihte bulunur. Kendini beğenmiş akıl, bu meclisteki kadehin dibinde kalmış bir yudumun sarhoşudur. Aşk gönle hem şarap hem de kadehtir. Onu içenler, Bistâm şehrinin seçkin ariflerdir. Bistâm, aynı zamanda mercan gibi değerli taşlara verilen isimdir. Güftû, kelimeyi tevriyeli kullanarak okura çoklu anlama seçeneği sunmuştur. Peygamberin miraç mucizesinin “da‘vet-i ‘aşk” olduğu için

---

³⁸ Arapçada gizli hazine demektir. Mutlak gaybda gizlenmiş bulunan hüviyet-i ehadiyye yerine kullanılır. Bu, bilinmesi muhal olan gizlerin gizlisidir. “Ben gizli bir hazine idim bilinmek istedim, bilineyim diye âlemi yarattım.” kutsî hadisi ile bu hususa işaret vardır (Uludağ, 1991a: 283; Cebecioglu, 1997: 445). Gizli zata “Mahfî” – “Gizli” dendi. Burada gizlilik, zuhurun selbi manasıdır ki Zât-ı ehadiyyetin, aslında zuhuru yoktu. Maruf da değildi. Zira marifet başkasının vücudu üzerine olacaktır. İşte bu sebeple başkası olmayınca marifet de olamaz. “Ben gizli bir hazine idim, bilinmemi istedim...” İşte bu manaya göre bu makamda dahi başkası yoktur ki ona göre Hak zahir ve marif ola. Ama o zatı ile zatı için zahirdir. Yani kendi özünde kendi zahirdir ki buna mertebe-i cela derler. Nitekim esma ve tecelliyatına da mertebe-i cela derler ki bu Zat’ın taayyün mertebelerindeki zuhurudur (İsmail Hakkı Bursevî, 2000: 51–52).

³⁹ Meclis, mahabbet ve sohbet toplantısı. (Tas) Hakk’ın: “Ben sizin Rabbimiz değil miyim” diye sorduğu, ruhların da: “Evet, öyledir.” şeklinde cevap verdikleri meclis (bk. A’raf, 7/172). Bu olay insanlar yeryüzünde yaratılmadan evvel Allah ile insan ruhları arasında meydana gelmiştir (Uludağ, 1991a: 97). Şairler sevgililerine elest bezminde âşık olduklarını, aşklarının o zamandan bu yana devam ettiğini söylerler. Kelime yalnızca “elest” olarak da anılır. Çok zaman telmih youyla kullanılır (Pala, 2002: 81).

gerekleştigi fikrinde olan şair, hâl ehlinin sohbetine sebep olarak da aşkı işaret eder. Sûfî anlayışına göre sohbet bir sevgi aktarımıdır. Bu aktarım hem gönderici hem de alıcı arasında beşeri zaafların tamir ve tasfiyesini kolaylaştıran iki yönlü bir iletişimdir. Sohbet, aynı zamanda noksan kişilerin kemale ermiş olanlarla birleşip aynîleşmesi sürecidir. Beşeri ilişkilerin sevgi üzerine tesis edildiği bu anlayışta insanı gönül berraklığına ulaştıran merdivenlerden biri sohbetir. Şair, ifade edilen “ehl-i hâlin sühan”ına tasavvufî düşünce paralelinde yaklaşır.

On sekizinci bölümde Bağdat Şâh’ına âşık olan bir külhaninin (serseri, avare) temsili hikâyesi anlatılır. Bu hikâye, mesnevi’nin esas konusunu oluşturan Şâh ile Dervîş’in sergüzeştini “temsili anlatım” tekniğiyle desteklemektedir. Bu yöntem geleneksel anlatım türleri içinde sıkça başvurulan bir yöntemdir. Özellikle Mevlana’nın Mesnevi’sinde temsili anlatımın kullanıldığı birçok hikâye vardır. Bu, Kur’ân-ı Kerim’de ve Hz. Muhammed’in tebliğ anlayışında da kullanılan metotlardan biridir. Sadece İslam dünyasında değil Batı’da kaleme alınmış (örneğin Ezop ve La Fontaine Masalları bu tür anlatıma sahiptir) eserlerde de bu yöneme başvurulduğu görülmektedir. Temsil, soyut, girift, anlaşılması güç olan mevzularda somutlamaya başvurarak okurun anlam katmanlarını daha kolay geçmesini sağlar. Şair, temsil göstererek hayalden hakikate, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa giden bir çeşit anlam basamaklarını kullanır. Böylece okura vermek istediği iletiyi daha anlaşılır kılar.

Güftî’nin kısa bir temsil mahiyetinde⁴⁰ anlattığı bu hikâyede-ana hikâyedekine benzer şekilde- Şâh ile külhanî vardır. Külhanî gül bahçelerinin şehri olan Bağdat’ta gamlı bir âşıktır. Şehrin padişahını görür görmez ona âşık olmuştur. O da tıpkı Dervîş gibi gönlünün elinde kararsız kalmış, keder yolunun yolcusu olmuştur. Gözleri Şâh’ı görebilmek için her an yollardadır. Onun yürüyüşünü seyretmek, her sabah ava giden Şâh’ın ardından hayret ve hasretle bakmak bile kendisi için büyük bir ihsandır. Ondan gelecek anlık bir bakışa ya da onun ayaküstü hal hatır sormasına razıdır külhanî.

---

⁴⁰ Konusu aşk olan mesnevilerde olaylar birbiri ardınca sıralanırken, şair konuyla ilgi kurarak başka bir hikâye anlatabilir (Ünver, 1986: 446).

Şâh'ın hüner ve akıl bakımından benzersiz bir veziri vardır. Vezir, aşk derdinin pençesine düşüp mihnetle kıvranan külhanînin durumundan kısa süre sonra haberdar olmuştur. Bunu uygun bir dille Şâh'a anlatınca, Şâh beklenmedik şekilde kızıp öfkelenir.

Külhanî bir gün Şâh'a bakarken yakalanır. Bunun üzerine Şâh cellâdına onu derhal katledip bir çukura atmasını emreder. Ne var ki “vezîr-i güzîn” Şâh'ın verdiği karara razı değildir. Vezir devletli Şâh'ın huzuruna çıkar; onun merhametli bir devlet adamı olduğunu, bu eylemin padişahlık makamına yakışmadığını, üstelik adalet bakımından da kusur sayılacağını belirterek nasihatlerde bulunur. Bunlara ilaveten aşkın yüceliğini över:

“Yüzün güzelliğinin süsü aşkladır. Kemale ermiş yüzün aynası aşk sayesinde parlamıştır. Aşkın süslü gelini ortaya çıkmasaydı, güzelliğin yanağı parlamazdı. Aşk bir gönülde cilve etmeye başlayınca sabrın mülkünü yağma ve talan eder. Aşk ister istemez gönlü kendine esir eder. İnsanın elinden sabır ve tahammülü alır (495–498).”

Makamı pek yüce olan Şâh, hünerli vezirin bu sözlerinden sonra yumuşar. Şairin deyişiyle aşk ateşi onun gönlüne tesir eder. Şâh'ın öfkesi geçer, üstelik gönlünde aşkın geceyi aydınlatan mumu tutuşur. Artık aşığına iltifat etmekte, her sabah kendisini bekleyen külhanîyi gördüğünde mutlu olmaktadır.

Şâh günlerden bir gün, âdeti olduğu üzere sabah vakti ava giderken yol gözleyen o kararsız aşığını göremez. Endişeyle anlar ki kendisine tulumuş gönül gitmiş, güzelliğinin aynası ortadan kaybolmuştur. Dostluğun ve sadakatin değerini saklayan hazine artık yoktur. Gül bahçesi bülbülsüz kalmıştır. Bu üzgün hali gören vezir Şâh'a şöyle seslenir:

513. Didi ki ey Şâh-ı mu‘allâ-penâh
Maḥz-ı füyûzât-ı Cenâb-ı İlâh

514. ‘Aşkladır zîver-i ḥüsn-i bütân
‘Aşkdur ârâyiş-i meh-ṭal‘ atân

Vezir, güzellerin süsünün aşk olduğunu söyleyince onun gönlüne muhabbet gelir. Şâh kendi perişan haline bakıp şunları söyler:

“Biz o aşk bülbülleriyiz ki ne zaman başımızdaki dertle inleyip ağlasak o zaman aşkın nasıl bir şey olduğundan haberimiz olur. Biz her ne kadar gül gibi kana boyansak da yine dikenli hançere kucağımızı açarız (516).”

Şâh’ın bu sözlerinden sonra temsili hikâye biter ve esas hikâyeye kalınan yerden devam edilir.

On dokuzuncu bölüm habercinin Şâh’ın mektubuyla gelmesi başlığını taşır. Böylece on altıncı bölümde Şâh’ın gönderdiği mektuba geri dönülür. Güftû, aşka ilişkin görüşlerine ve temsili hikâyeye yer vererek olayın akışına müdahale eder.⁴¹ Bu durum, öyküdeki aksiyonu düşürmüş gibi görünse de okurda merak unsurunu kamçulamaya yönelik bir tavırdan kaynaklanmaktadır.

Dervîş, Şâh’ın “bilâ-ğaye” yazdığı mektupla çok umutlanmışsa da hala gamının esiridir ve çektiği sıkıntılarla yapayalnızdır. Şâh’ın lütufkâr tavrı onda ayrı bir hüzne sebep olmuş, bu bilinmezlik çölünde onu gözyaşlarına boğmuştur. Şimdi ona merhamet eden, onun ne durumda olduğunu bilmek isteyen sevgiliye dönmek vaktidir. Dervîş yola çıkar, mesafelere hasretini katar ve nihayet kendisinden sadece keder kalan Şâh’ın kapısına gelip yüz sürer. Yaşlı gözlerle ve yaralı bir sineyle şehirde gönlünü süsleyen o güzelin bulunduğu yerleri gezer. Gezerken bir taraftan da feryat edip inlemektedir. Yüzünü sevgilinin gezdiği toprağa süren âşık, sevdiğine şöyle seslenir:

528. Didi niçün ol şanem-i şîve-kâr
Olmaya üftâdesine dest-yâr

529. Dîde-i ‘uşşâkına ol gönçe-fem
Eylemeye nâzla vaz‘-ı kadem

---

⁴¹ Genellikle aşk ve macerayı konu edinen mesnevilerde şairler, olayların takdim-tehiriyle, araya küçük parçalar eklemek veya çıkarmak suretiyle aynı konuda yazılmış başka mesnevilerden farklı bir eser ortaya koymaya çalışmışlardır (Ünver, 1986: 445).

Sevdiğini göremediği için sitem eden Dervîş, ümit bağına renk veren güzel yüzlü sevdiğinden gönlünü parçalamasını ve ömrüne son vermesini ister.

Yirminci bölüm Dervîş'in gelmesi ve Şâh'ın ona ilgi gösterip gönlünü alması hakkındadır. Dervîş ah ü zar ederken Şâh ortaya çıkıp onun sitemlerine karşılık verir:

“Dedi ki ey akli başından gitmiş ve aşkıyla dillere düşüp mihnete sığınmış âşık! Aşkımın gül bahçesinde güzel sesinle her daim hasret şarkıları söyleyen dertli bir bülbül olmuşsun. Bana âşık olup bedeninde şevkle yaralar açmayasın. Aşkına karşılık vermem için benden bir işaret beklememelisin (532–534).”

Aşığının gönlüne bu şekilde seslenen Şâh, naz perdesinin arkasına gizlenip gider. Kendisine gönül vermiş âşığı yersiz yurtsuz bırakarak, onu gam evinin başköşesine mahkûm eder.

Yirmi birinci bölüm Dervîş'in yalvarıp yakarması ile ilgilidir. Şâh'tan umduğunu bulamayan âşık, Allah'ın yüce kapısına ümit bağlar. O'na yalvarıp yakarır:

“Dedi ki ey yıldız takımlarına ışık verip kevn ü mekânı yaratan! Güzellerin gamzesini nazdan sarhoş eden sensin. Yalvarmayı ve tahammül mülkünü yıkan her bakışı yaratan sensin. Sevgilimin yanaklarını pembe pembe eden sensin. Aşığın gönlünü ona bülbül eden sensin. Sevgilinin kaşlarını yay gibi, bakışıyla can alan kirpiklerini ok gibi yaptın. Saçlarını kıvrılmış bir ejder gibi, kan akıtan gamzelerini bir hançer gibi keskin yarattın. Gözlerini naz meyhanesi gibi mahmur eyledin. Aşığı yalvarıp yakarmanın sarhoşu eyledin. Sevgilinin işveli yürüyüşünden çeşit çeşit fitneler çıkaransın. Kusursuz boyunu naz bahçesinin servi'si yapansın. Şâh'ın yüreğine merhamet, kalbine şefkat ve utanma ver. Gönlümdeki bu ateş ile Şâh'ın gönlüne sıcaklık ver. Onun taş gibi katılaşmış yüreğini ahımla yumuşat. Ta ki naz etmeye alışmış o Şâh, kısmetsiz gönlümün bu haline merhamet etsin (539–548).”

Yirmi ikinci bölümde Dervîş niyaz etmeyi bırakır; çünkü dilekleri Allah tarafından kabul edilir. Naz ve istiğnası sınırsız Şâh, Allah'ın lütfuyla yeniden ortaya çıkar. Dervîş'in karararı dünyası aydınlanır. Sevgilinin parlak yüzü onun viraneye benzeyen evine bir ışık gibi doğar. Âşık, kavuşmanın sevinciyle yeniden can bulmuş

gibi olur. Şâh ona güzel sözler söyleyip iltifat eder, halini hatırını sorar. Dervîş sarhoş olmuşcasına kendinden geçer ve kapanmayan yaralar bu kavuşmayla deva bulur:

556. Vaşlı ile itdi nûvâziş ânı
Eyledi mest-i mey-i pürsiş ânı

557. La' l-i lebi oldı tefakḳud-nümûn
Ḳıldı şeker-pâşî-i zaḥm-ı derûn

558. Eyledi dil-ḥastesine ol perî
Şerbet-i la' l ile müdâvâ-gerî

1.3. Bitiş Bölümü

Eserin bitiş bölümü nasihat, nefsin kötülükleri, münâcât, temsil ve hatime-i nüshadan oluşur.

Yirmi üçüncü bölümde hikâye bitince nasihate başlanır. Güftî, hikâyenin sonunda “mihnet-neverd” sıfatıyla kendisine seslenir. Mihnet kelimesi metin boyunca yirmi iki kez tekrar edilmiş, öyküdeki aslî kahramanlardan biri olan Dervîş’in ruh hali için sık sık bu sifata başvurulmuştur. Denilebilir ki şairin kurmaca metin vesilesiyle hayal dünyasında yarattığı kahraman, gerçek yaşamda ciddi bir himaye görmeyen ve bu yüzden hayata kötümser bakan şairle özdeşleşmiş gibidir. Her ikisi de emel defterindeki kara yazıdan muzdariptir. Güftî de Dervîş gibi isteklerine kolay ulaşamamış, bu durum onda bedbin bir ruh hali yaratmıştır. Hayatını yeis ve hüsrân içinde ve yoksullukla geçirdiği pek aşikâr olan bu kıymetli şairin (Köprülü, 1928: 1736) burada olduğu gibi hemen her eserinde derin bir şikâyet vardır.

Güftî, Dervîş’in hikâyesini merkeze alarak bir nevi muhasebe yapar. İnsanın bu dünyada sıkıntılarla imtihan edildiğini dile getirirken yine tabiata ait unsurları kullanarak dünya hayatına güvenilmemesi gerektiğini vurgular. Şairin bu bölümde kullandığı “sipîhr-i dijem, müttehem, seng-i sitem, şikest, ur-, sîlî-i dest, kâse-i hûn-ı ciger” gibi kelimeler, divan şairlerinin söz varlığı içinde yaygın bir kullanıma sahip olmakla birlikte onun hayat karşısında nasıl durduğuna dair ipuçları vermektedir. Fakat bu tahlilde Güftî’nin hayata büsbütün umutsuz bakmadığını eklemek gerekir.

Hikâyedeki kişilerin macerasını mutlu sonla bitiren şair, aynı pratiği yaşam hakkında da düşünür. Şairin, ayrılık derdiyle usananların zamanla kavuşabileceği hükmüne varması (564), dünya denilen meclisi bazen gam bazen zevk bazen eğlence bazen de yürek sızısı olarak tasvir edip yaşamda iyi kadar kötünün de olabileceğine inanması buna örnek gösterilebilir:

565. Böyledür āyīn-i sipīhr-i sī-penc
Geh ğam ü geh zevk ü gehī ‘ayş ü renc

Yirmi dördüncü bölüm nefsin kötülükleri üzerine tanzim edilmiştir. Şair, bu bölümde insanlara şöyle seslenmektedir:

“Ey nefsin buyruklarına karşı korumasız kalıp daima isyan yolunda yürüyen kimseler! Celadet sahibi olan Allah’ın rahmetini ister isen, kendine acizliği ve arınmışlığı, halisliği rehber kıl. Kavuşmanın Kâbe’sine varmak ister isen, yoluna çıkan deve dikenlerine aldırma, onları zemmederek yoluna devam et. Sürekli kavuşmanın arzusuyla yanıp tutuşanlar, önce sevgiliden ayrı kalmanın derdini çekmelidir. Durma, hemen Hak için ibadet etmeye başla. Çünkü Hakk’a ibadet kurtuluşun süsü olmuştur. İtaatsizlik, isyan, ihtiyaç, kusur ve günah sahibi kimseler, Allah’ın merhametinden feyiz ister. Rahmetin lütfunu ister isen, Allah’a kulluk etmeyi huy edin. Sen hiç durmadan Halik’a ibadet et. Ona yalvarıp yakarmanın ateşiyle benliğini erit. Rahim olan Hazret-i Allah, elbet bir gün kendisine muhtaç olan kuluna pek çok lütufta bulunur. Belki samimi dualarının yakıcılığı, O’nun dergâhında karşılık bulur. Ümidinin bahçesi mutlulukla dolar. Azamet ve kudret sahibi olan Allah’ın altınla döşenmiş kapısında her an kulluk edip ibadet içinde ol (566–576).”

Yirmi beşinci bölümde mesnevinin bitiş bölümü içinde yer alan ikinci bir münâcâta yer verilmiştir.⁴² Şair Allah’a seslenerek işlediği günahlardan dolayı af ister:

“Ey kerem ve lütfuyla bir olan Allah! Sen ebedi feyizlerin hazinesine sahipsin. Zamanın ve zeminin tüm eserlerini yoktan var eden sensin. Kâinattaki her şeyi bir araya getirip yaratan sensin. Günah denizinde

---

⁴² Kimi mesnevilerde “konunun işlendiği bölümlerle” “hatime” başlığı arasında, “tevhîd”, “münâcât”, “mev’ize”, “temsîl”, “fahriyye” ... gibi başlıklar görülür. Mesnevinin işlendiği konu tamamlandığına göre, bu başlıkları da bitiş bölü içinde saymak gerekir (Ünver, 1986: 447).

boğulmuşum. İşlediğim suçların pişmanlığıyla yüreğim ateş gibi yanar. Rahmet ve merhametine güvenip günah işlemeyi adet eylemişim. Kimi zaman alışkanlıkların pençesine düşüp aklıma geleni yaptım. Aşkla heves ve arzularımın peşinden gidip perişanlığa düştüm. Sevgilinin olduğu yeri hayal edip belki de onun bir tel saçına tutuldum. Beni gurur şarabıyla sarhoş ederek kurtuluşa götüren yollara engel oldu. İsyana düşüp kendimi rezil ettim, işlediğim günahların vesvesesiyle perişanım (577–584).”

Mesnevinin yirmi altıncı bölümünde, velilerin kutbu sayılan Bâyezîd-i Bistâmî Hazretlerine atfen üçüncü bir hikâye/temsil anlatılır. Şairin *Şâh u Dervîş* mesnevisinin kompozisyonuna yerleştirdiği bu parça bütünüyle didaktik unsurlar taşır. Anlatılan hikâye, eserin yirmi dördüncü bölümünde nefsin kötülükleri üzerine dile getirilen uyarıları ve hemen ardından gelen münâcâtta, şairin nefsiyle ilgili söylediklerini destekleyici niteliktedir. Bu açıdan bakılınca, temsili hikâyenin, şairin nefsine uyup işlediğini söylediği kusurların bir vak’a içine sindirilip oradan bir hisse çıkarma ihtiyacından doğduğu söylenebilir. Anlatılanlar ana hikâyeyeyle ilişkili değilse de mesnevinin tertip ve tanzimine uygundur. Temsilde, Allah’ın her türlü kusuru affedebileceği düşüncesi işlenmiş, O’ndan ümit kesilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Öyle anlaşılıyor ki şair, bu düşüncüyü desteklemek amacıyla kısa bir temsile yer verme gereği duymuştur. Unutulmamalıdır ki dini ve ahlaki öğretiler kolaylık ve kalıcılık sağladığı gerekçesiyle büyük oranda temsil ve tahkiyeyle tebliğ edilmiş ve bu tür, geleneksel anlatım türleri içinde bu yönüyle tercih sebebi olmuştur.

Şaire göre Bâyezîd-i Bistâmî devrinin Aristo’sudur ve akılda Eflatun’la eş değerdedir. O, feleğin huzur ve mutluluk veren yıldızı, gök kubbenin ışık yayan güneşidir. Her şeyin aslını bilen, en girift meseleleri çözen, mertebesi güzide olan bir filozoftur. Ulemanın şeyhi olan Bâyezîd-i Bistâmî ibadeti ve saflığı ile eşsiz biridir.

Bâyezîd-i Bistâmî, bir gün bayram namazını kılıp sadık dostlarıyla hankâha doğru giderken yolun başında “âb ü gil içre mahal” tutmuş sarhoş bir rind görür. Üstü başı çamur ve pislik içinde olan bu adam, Hazret-i Şeyh’e bakıp “Beni dualarınla Allah’ın feyzine nail eyle.” der. “Sâye-i nūr-ı İlâh” olan Şeyh bunun üzerine “kef-i luṭfın dırâz ve onu ser-firâz” eyler. Onun yardımıyla sarhoş adam bencillikten ve

kibirden kurtularak şeref bulur. Bu olaydan sonra Bâyezîd-i Bistâmî Allah'a şöyle seslenir:

“Dedi ki ey eşsiz ve yüce olan Allah! Sen güzellik ve bereket manzumesini yazansın. Ey kerem sahibi olan Allah! Dış görünüşü kirliliğe alışmış olan bu kulunun gösteriş elbisesini parçaladım. Dünya meşgalesinin görünen kirlerini temizledim. Zamanın ve zemini yoktan var edip yaratansın. Varlığının güzelliği, sende yok olan bütün cisimlerin ebedi nuru olsun. Senin eserlerini anlamak için akıl yürütülerek verilen anlama çabası daima heba olsun (598–603).”

Bâyezîd-i Bistâmî sonra da sarhoş adama dönüp “bâtınımı” bütünüyle temizlemesini, doğruluğun ve kurtuluşun nuruyla onu parlatmasını öğütler. Şair bu olay üzerine Allah'ın rahmetinin büyük olduğunu, günah işlemiş kulların affedilebileceğini söyleyerek kendisi için dua eder:

“Ben ki senin iyilik ve lütuf dergâhına, bağışlama ve rahmetinin eşğine alnımı sürüp her daim bağışlanma dilerim. Belki bu şekilde acizle eşğine yüz sürüp sana yakın olurum. Senin İlahlığının yüce rütbesine ve şanına hiç umutsuzluk uğrar mı? Mahrumiyet ve ümitsizlik ile yalvarıp kapına geldiğimde beni reddeyleme. Ümit kapısını yüzüme kapatma. Cenab-ı Huda bağışlayıcı dergâhını hâşâ ki hiç umutsuzluk kapısı yapar mı (607–611)?”

Mesnevinin yirmi yedinci bölümü “Dervîş ile Şâh”ın hikâyesinin bittiğini bildiren “hâtîme-i nüsha” bölümüdür. Şair, mesnevi geleneğinde mutad olduğu üzere eseriyle övünür. “Bu alanda kendisiyle yarışabileceklere meydan okur. Mesnevisinin her beytinin, hatta her harfinin sırlarla dolu olduğunu, söz ve anlam sanatlarıyla süslediğini, bu haliyle herkesin ulaşamayacağı bir geline benzediğini söyler.” (Ünver, 1986: 448). Güftû, Allah'a şükrettikten sonra sözlerini süslü yakut taşlarına benzetir, sonra da onu ehil olmayanlardan koruması için dua eder:

“Bu sühan-ı dil-keş ü zîbendeyi, bu aldatan süslü gülü ehil olmayanların gözlerinden uzak tut ki onların kalemi satırlarda gizlenmiş hikâyeyi incitmesin. Şiirin dilberi yüzünü ehil olmayanlara gösterince, daima, her elifini kan döken bir oka dönüştür. Sin harfini keskin bir testereye çevir. Hem o gül bahçesinin güzel yanakları hüznün veren sonbaharın musibet

sillesini görmesin. ‘Sâgar-ı mazmûnı’ her daim üslup kilimindeki desenlerin meclisini aydınlatsın. Çünkü icazlı sözler yazan ve gönlü cezbeden kalem, Allah’ın yardımıyla güzel bir nebatın büyümesi gibi bu nüshayı güzel bir şekilde yazdı (613–620).”

Şair, devam eden beyitlerde “bâğ-ı hayâle yine urdı kalem” (621) diyerek eserini nasıl yazmaya başladığını açıklar:

“Zamanın hüküm sahibi olan Eflatun’un akli ve mucize sözler yazan kâtibi; düşüncenin öfkesini bir araya toplayıp hayalin en yüksek makamına yolculuk etti. Bu yolculukta güneşin yapağını yine ahar edip her tarafını sırların saklandığı bir mahzene çevirdi. Ülker yıldızının cevhere benzeyen anlam incisi, kör gözlere saf bir parlaklık verdi. Kadehindeki tortuya Ülker yıldızının dilenci olduğu, güneş gibi parlak olan bir meclis gördü. İnsanı yakan ve eriten bir gül bahçesi gördü ki bütün goncaları tebessüm ederek gönül okşardı. O bahçenin goncası çimene parlaklık vermekteydi. Dikeni, bülbülün gönlünü yaralayıp incitmezdi. Rüzgârın gönlündeki hazinelerin sırrı, bu bağın aynasında herkese görünmekteydi. Keder veren sonbaharın musibeti bu gül bahçesinin yanına bile uğramazdı. Gülleri her zaman mutlulukla açardı. Goncalarının süsü insana güzelliği veriyordu. Süsen çiçeği çiğ tutunca, ilkbahar padişahının kılıcına dönerdi. Parlak fikirlerin cevheri onun mana incisine baktı. Nükteden anlayan akıl, zarif inciye benzeyen sözlerini düşüncenin terazisine koyup ona incinin güzelliğini kattı ve onu terazinin üstün olan kefesinin süsü yaptı (622–635).”

Şair, düşünce ve hayal dergâhında biriktirdiklerini mana incisine dönüştürmek için insanı yakan ve eriten bir mutluluk bahçesinden etkilendiğini, bu bahçenin kör olan gözlerine saf bir parlaklık verdiğini, bu şekilde inciye benzeyen sözlerini nazm edip teraziye koyduğunu ve kıymeti noksan olan kehribar taşının saf yakuta benzeyen sözlerinin değerini anlayamayacağını söyler. Güffî, son beyitte eserine tarih düşürür:

637. Mühr-i kabûl ile virüb zîb-i tām
Eyledi târihini zîbâ hitām

C. Tahkiye Unsurları Açısından Şâh u Dervîş

1. Şâh u Dervîş'te Vak'anın Takdimi

Mesnevi nazım şekli vak'a odaklı, anlatma esasına dayanan bir edebi türdür. Bu türler -gerçek hayatta karşılığı olsun olmasın- kurmaca bir çatı altında inşa edilir. Gerçek ya da gerçeklik, insan merkezli bir durum üzerinden sanatkar tarafından yeniden yorumlanınca kurmaca ortaya çıkar. Kurmacanın oluşmasındaki en önemli etken birbirine zincirlenen olayların teşkil ettiği örgüdür. Dolayısıyla anlatma esasına dayalı türlerde "olay", metni oluşturan yapıların asıl unsuru durumundadır. Şüphesiz ki olay halkalarından oluşan örgü kendi içinde karmaşık kompozisyonları barındıran muhayyel bir âlemde meydana gelir ki buna itibarî âlem denir. "İtibarî âlem, harici âlemin bir düşünce sitemi etrafında sanatkar tarafından yorumlanması neticesi vücut bulur." (Aktaş, 1991: 15). Kurmaca bir metin olan edebi eserlerde, ardışık ya da karışık şekilde anlatılan olayların fiktif bir düzlemde yazar tarafında tanzim ve takdim edilmesi olay örgüsünü meydana getirir.

Şâh u Dervîş mesnevisinde modern edebiyatın tahkiyeli ürünlerine benzer bir olay kurgusu vardır.⁴³ Güftî, vaktin birinde erkek çocuğu olmayan bir padişahın, çocuk sahibi olma arzunu dile getirerek hikâyeye başlar. Mesnevinin "çocuksuz padişah" motifini esas alarak başlaması bakımından masallara benzediğini söylemek mümkündür. Hikâyenin başından sonuna kadar olay örgüsünü oluşturan toplam on dokuz halkadan söz edilebilir. Buna, mesnevinin içinde tertip edilen iki küçük temsili hikâye dâhil edilmemiştir. Bu halkalar şunlardır:

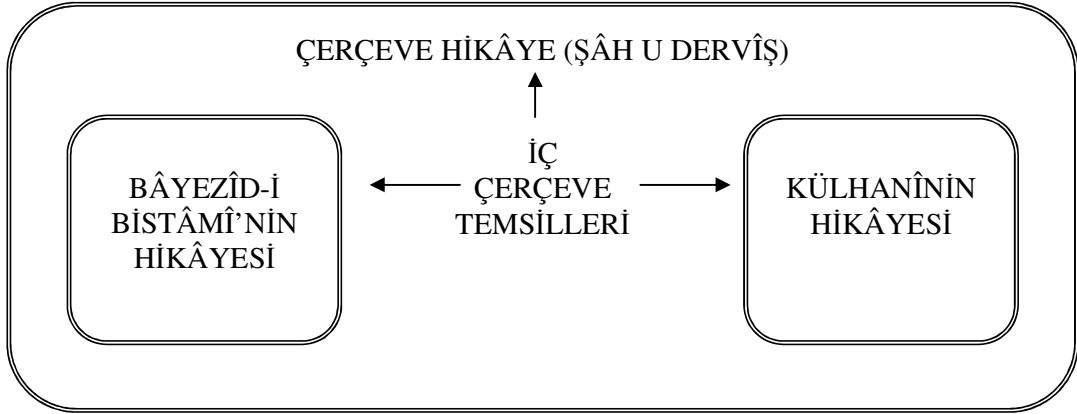
⁴³ Geleneksel anlatı türlerinin (destan, masal, mesnevi, halk hikâyeleri) işlev açısından bu günkü hikâye ve romana benzediği tezi, Şerif Aktaş tarafından Hüsn ü Aşk mesnevisi üzerine kaleme alınan bir makalede dile getirilmiştir: "Bu yazıyla mesnevilerin, bu arada Hüsn ü Aşk'ın bir roman olduğunu iddia etmek istemiyoruz. Ancak, mesnevilerin belirli bir tarihi devirde toplumumuzda roman ihtiyacını karşılayan edebi nevilere biri durumunda olduğunu söylemekten de çekinmeyeceğiz. Hüsn ü Aşk adlı mesnevi, anlatma esasına bağlı diğer edebi metinlerde olduğu gibi, bir vak'a etrafında itibarî bir âlemi dikkatlere sunar. Bu vak'a roman adını verdiğimiz birçok eserde karşımıza çıkan cinstendir. "A" şahsı "B"ye alaka duyar, vuslata mani engeller araya girer, bunları ortan kaldırmak için vak'aya iştirak eden ve onlara yardım eden şahıslar bir biriyle mücadele ederler." (1983: 94, 96). Bu hususta geniş bilgi için bk. Holbrook, 2005; Kahraman, 2000.

1. Erkek çocuğu sahibi olmak isteyen padişahın sarayındaki bilgelere fal baktırması
2. Faldan olumlu bir haberin çıkması ve düğün hazırlıklarına başlanması
3. Düğünün yapılması ve padişahın karısının hamile kalması
4. şâh'ın dünyaya gelmesi
5. şâh'ın okula verilmesi
6. Dervîş'in okula gelip şâh'la karşılaşması
7. Dervîş'in şâh'a âşık olması
8. Dervîş'in okuldan gitmek zorunda kalması ve gam müptelası olması
9. Dervîş'in tekrar okula gelip ilim tahsil etmek istediğini söylemesi
10. Öğretmenin ilim öğrenmesi için Dervîş'e izin vermesi
11. Dervîş'in öğretmeninin izniyle şâh'tan ders almaya başlaması
12. Dervîş'in aşkını beyan etmesi ve şâh'ın gazabına uğraması
13. Dervîş'in gam çölüne seyahat etmek zorunda kalması
14. şâh'ın merhamet ederek Dervîş'e mektup göndermesi
15. şâh'ın kapısına Dervîş'in gelip yüz sürmesi
16. şâh'ın nazlanıp Dervîş'in isteklerine cevap vermemesi
17. Dervîş'in Allah'a yalvarıp niyazda bulunması
18. Dervîş'in dualarının Allah tarafından kabul edilmesi
19. İki kahramanın kavuşması

şairin, iki kahraman arasında yaşanan aşk tema'sını duygu med-cezirleriyle tanzim ettiği olaylar zinciri kronolojik bir sıra izlemektedir. Dikkat edilirse nedensellik ilişkisiyle birbirine bağlanan bu parçalar, aksiyonu gerçekleştirmek amacıyla olumluluk-olumsuzluk, mutluluk- mutsuzluk, iyimserlik-kötümserlik gibi tezatlar etrafında birbirine eklemlendirilmiş, böylece "atışma metodu" kullanılarak yapı

parçaları bir araya getirilmiştir. Şair, vak'a kompozisyonunu oluşturacak parçaları kurgularken bir sonraki hamleye zemin hazırlayan sebepleri mantıksal bir ağ içinde sıralamıştır. On dokuz halkaya ayrılan bu yapı birlikleri birbirini tetikleyen itici güç fonksiyonundadır. Çevre (Dervîş)-merkez (Şâh) ve merkez-çevre istikametinde bir mıknatıs gibi hem birbirini çeken hem de birbirini iterek çatışan iki kahramanın yarattığı olay halkaları eserdeki ana çatıyı destekleyen direklerdir.

Mesnevide anlatılan diğer iki temsil, çerçeve hikâye olarak adlandırılabilir. Şâh ile Dervîş'in iç çerçevedeki hikâyeleridir. Bâyezîd-i Bistâmî'nin hikâyesi konunun anlatıldığı gelişme bölümüne, külhanînin hikâyesi de bitiş bölümünün didaktizmine bağlanmıştır. Bunu şu şekilde şematize etmek mümkündür:

Çatışma ve aksiyonun tertibinde, divan şiirinin edilgen sevgili tipini oluşturan Şâh, olay örgüsünü oluşturan on iki (Dervîş'e öfkelenmesi), on dört (Dervîş'e mektup göndermesi) ve on dokuzuncu (Dervîş'in duygularına karşılık vermesi) bölümlerde dinamik bir kimliğe bürünür. Bunun dışındakilerde durağandır. Altıncı halkadan sonra âşık tipini temsil eden Dervîş'in hikâyeye dâhil edilmesiyle kurgunun asıl dinamiği onun üzerinden yürütülür. Dervîş, olayların kronolojik çizgisinde aksiyonu hem yükselten hem de düşüren, dolayısıyla okurun merak unsurunu tahrik eden özne konumundadır. Olay halkalarının akışı içinde genellikle karamsar ruh haliyle takdim edilen Dervîş, on dördüncü (Şâh'ın mektubuna sevinmesi) ve on dokuzuncu (sevdiğine

kavuşması) bölümde bu psikolojiden kurtulur. O, Şâh'a ulaşabildiği, onu görebildiği sürece olumludur.

Güftî'nin yirmi yedi başlık altında tertip ettiği mesnevisinde olay örgüsüne dâhil edilmeyen; ancak arka planda mesnevinin yol haritasını çizen “aşk”ın, tahkiyeli eser içinde en önemli lokomotif güç olduğu unutulmamalıdır. Şair, “Der Sıfat-ı Aşk”la (on yedinci başlık) hikâyenin özüne bir usare gibi yedirilen aşkı tanımlamaya çalışır. Denilebilir ki mesneviyi oluşturan bütün vak'a unsurları bu özden doğmuş, bu düşüncenin kanatları altında konumlanmıştır. Bu yüzden olaylar, kişiler ve diğer unsurlar bu çekim merkezinin tavrına göre şekillenmiştir.

İster beşeri ister evrensel olsun, geleneksel anlatı türleri içinde “aşk” en büyük meydan muhaberesidir. Muhayyel kahramanların gerek kendileriyle gerekse başkalarıyla giriştiği çetin mücadeleler hep bu asil duygunun eseridir. Dervîş'in ızdırabını bir nevi alışkanlığa dönüştüren, onu gam çölüne düşürüp bir gece vakti hilâl ile konuşturan, Allah'a arz-ı niyaz ettiren hep bu duygudur. Bu nedenle olay örgüsü “fikret-i zülûfle perişan olan” (389) bir gönül yolculuğundan ibarettir. Sözü edilen yolculuk, son kertede trajik bir ayrılıkla değil mutlu bir sonla biter.⁴⁴ Oysa aşk hikâyelerinin çoğu -Leyla ve Mecnun bunların başında gelir- “dünyevi bir trajedi” ile son bulur. Şairin son noktada aşka bakışı manidardır: Ruhsal birleşme bu dünyada gerçekleşmelidir.

Aşk ve macera mesnevilerinde vak'anın takdim ve tanziminde yapıyı bütünleştiren önemli unsurlardan biri de sıkça karşılaşılan motiflerdir. Şairin amacı güzelliği eserin bütününde değil, parça parça renkli ve alımlı tasvirlerle hüner ve marifet göstermek olduğu için, hikâyelerin ağırlık merkezi olaylar arasında sık sık yer alan savaş, av, eğlence meclisleri, düğün, ziyafet tasvirleri gibi motifler üzerinde toplanır

---

⁴⁴ *Hüsn ü Aşk*'ta da öykü kavuşmayla biter. Victoria R. Holbrook'un Şeyh Gâlib'in bu tasarrufu ile ilgili görüşlerini burada zikretmek yararlı olacaktır: Fuzûlî'nin bitirişi tinsel bir zaferi ve dünyevi bir trajediyi betimler. Oysa Gâlib'in Aşk'ı Mevlânâ'nın üçüncü şehzadesi gibi “her şeyi – hem biçimi hem anlamı – kazanır.” Onu Hüsn'le ilgili tüm arzularının keyfini çıkarmak üzereyken bırakırız. “Gizlenmiş olan her şey şimdi açığa vurulabilir / ve açığa vurulmuş olan her şey şimdi gizlenebilir”in ifade ettiği düşünce, âşık ve maşukun kopuk öznelliğinden kalemle gösterilmeyecek bir birliğe geçilmiş olduğudur. Kalemle gösterilemez çünkü bu birlik söylemin ve böldüğü şeylerin ötesinde gerçekleştirilir (2005: 261).

(Levend, 1962: 74). *Şâh u Dervîş*, kısa bir mesnevi olduğu için yaygın olarak kullanılan motiflerden çok azını barındırır. Giriş bölümündeki “düş görme motifi” mesnevilerde genellikle konunun işlendiği bölümde, kahramanların doğumu ya da aşkıyla ilgili olduğu halde (Ünver, 1986: 456) bu eserde ana konuyla ilgili değildir. Daha önce de izah edildiği gibi şairin “sebeb-i te’lîf” başlığında sanat yapmak amacıyla kullandığı bir girizgâhtır.

Şâh u Dervîş mesnevisindeki ikinci motif padişahın düğünü için düzenlenen “eğlence meclisi”dir. Eğlence meclisleri, şairlerin adeta okuyucuyu coşturmak istercesine zengin ve hareketli bir tasvir üslubuyla oluşturmaya çalıştıkları sahnelerdendir. Aşk, ızdırap ve hallerinin konu edildiği bölümlerde elden geldiğince kederli ve kasvetli bir atmosfer oluşturmaya çalışan şair, bu defa tam aksine neşe dolu tablolar sergilemeye çalışır (Şentürk, 1987: 621). Saraydaki bilgelerin faldan olumlu netice çıkarması sonucu düzenlenen eğlence meclisi kısa olmakla birlikte başarılı tasvirlerin yapıldığı bir bölümdür. Özenle seçilen malzemelerle kurulmuş zengin bir sofraya tasviri, ardından işret fashıyla keyiflenen kahramanların ve onlara eşlik eden kozmik unsurların coşkusu gerdek gecesiyle bütünleşen bir tablo olarak verilir.

“Çocuğu olmayan padişah” motifi mesnevilerdeki en yaygın motiflerdendir. Masallarda da bir anlatı ögesi olarak kullanılan bu motif, kurgunun önemli parçalarından biri olarak *Şâh u Dervîş*’te konunun hemen başında rivayet şeklinde aktarılır. Mesnevide, Ülker yıldızının bile kendisine köle olduğu kudretli bir padişahın yegâne mutsuzluğu çocuk sahibi olamamasıdır. Onun bu kederli haline herkes üzülmemektedir. Nihayet yıldız falına bakılarak çocuk sahibi olacağı anlaşılır.

Sevgililerin mektuplaşması her aşk mesnevisinde karşılaşılabileceğimiz bir olaydır (Ünver, 1986: 456). Şairin “dür-i nâ-süfte” (delinmemiş inci, 448) olarak vasıflandırdığı mektup, Şâh tarafından Dervîş’in gönlünü almak için gönderilmiştir. Mesnevide uzun uzadıya anlatılan bu mektup on beşinci bölümde yazılmıştır. On altıncı bölüm ise bütünüyle sevgilinin amber kokulu mektubunun tasviridir. On yedinci bölümde kısmen yer alan bu mektup mesnevideki aksiyonu yönlendiren önemli motiflerdendir.

2. Şahıslar

Şâh u Dervîş mesnevisi iki ana kahraman etrafında kurgulanır. Şâh ve Dervîş'ten başka hikâyenin belli evrelerinde ortaya çıkan figürler şunlardır: Şehzade'nin babası (Şâh), Şâh'ın etrafındaki bilgeler, okuldaki öğretmen, okulun öğrencileri, mektup götüren haberci ve aşğın rakipleri. Mesnevinin içinde verilen ilk temsili hikâyede geçen kişiler padişah, külhanî, padişahın veziri ve cellâtlarıdır. İkinci temsili hikâyede geçen kahramanlar Bâyezîd-i Bistâmî, sarhoş bir rind ve Bistâmî'nin müritlerinden ibarettir.

Dervîş, çerçeve hikâyenin âşık tipidir. Mesnevideki dramatik aksiyonu yönlendiren kişi konumundadır. Bütün hikâye boyunca fiziksel değil ruhsal açıdan öne çıkarılmış bir kahramandır. Ahvâl-i Dervîş'in anlatıldığı bölümde (yedinci bölüm) eşi benzeri olmayan nazik yaratılışlı bir rind olarak tanıtılır (191). “Nükte-şinâsende-i devrân” ve “Kesb-i ma'ârifde şitâbân” (192) olan Dervîş'in öne çıkarılan başka bir özelliği âşıklık (muhabbet-ğarî) tabiatıdır. Nükte, maarif ve muhabbet onun davranışlarını belirleyen başlıca amillerdir. Derin bir aşk insiyakıyla söylediği şiirler onun “nükte” tarafını ortaya çıkarır. Maarif onun manevi/deruni tekâmülünü, muhabbet ise gönül ızdırabını sembolize eder. Mektepteki hocanın ifadesiyle o “ârif-i hōş-zât-ı aşk”tır (263).

Dervîş, şair tarafından güdülenmiş, tek bir amaca hizmet eden ve geliştirilmesi gerekmeyen bir tiptir. Hikâyenin başından sonuna kadar aşk duygusunun çekim merkezine maruz bırakılmış, “vasıfları belirlenmiş bir sevgiliye âşık olmakla yükümlü” (Okuyucu, 2006: 197) hale getirilmiştir. O, davranışlarını/kaderini belirleyen değil belli davranışlara zorlanan bir kişiliktir. Akıl ve mantığın onun hayatında yeri yoktur. Bu anlamda kaderini tayin edemeyen, tek bir fikrin veya niteliğin sembolü olan düz bir kişiliktir (Stevick, 2004: 164).

Dervîş, yerleşik ahlak anlayışına karşı âşıklığı seçer. Daha doğrusu ezelden öyle yaratıldığı için, bu bir seçim değil tayindir; şair tarafından kendisine izafe edilen bir roldür. O, hikâyenin içinde bütün teçhizatıyla sefere hazırlanmış bir gönül yolcusudur. Çektiği ızdıraplara rağmen bunları isyan etmeden kabullenen ve bir lütuf gibi karşılayan, aşkın yüksek bir ruh ve tevekkül terbiyesine erişmiş âşık imajını aksettirir

(Akün, 1994: IX, 415). Şair, diğer aşk mesnevilerinde olduğu gibi onun çocukluğuna ya da mutlu zamanlarına inmez. Tersine, üzerine bir âşık kıyafeti giydirir ve bir aşk şövalyesi olarak onu öyküye dâhil eder.⁴⁵

Dervîş, aşkını beyan edince -aşk açıklanmamalıdır- herkesçe suçlanıp ayıplanır (341). Bu yüzden hemen her aşk hikâyesindeki gezginlik tecrübesini o da yaşar. Aşığın toplumdan ve sevgiliden uzaklaştırılıp duygusal anlamda tekilleştirilmesi içsel yoğunluk için gerekli bir aşamadır. Bu yolculuk, aşığın duygularındaki samimiyeti test eden bir tecrübedir. Dervîş bu yolculuk için şair tarafından “beyâbân-ı gam”a (360) gönderilir ve uzun bir zaman gam meclisinin olduğu bu dağ başında tarifsiz feryatlar ve inlemelerle baş başa kalır. Böylece âşık hicran acısıyla pişirilir. Bu gam sahrasında dökülen her gözyaşı bir aşk ummanına dönüşür, çekilen her ah gönüldeki aşk çerağını daha da alevlendirir. Mesnevi boyunca onun temayüz eden tarafı perişanlıktır. Anlatıcı değişse de sıfatları değişmez. Metinde sık tekrar ettiği için rastgele seçilen şu kelime tasarrufları Dervîş’in tasvirinde kullanılmıştır:

“âşık-ı bî-tâb (333), ‘âşık-ı dil-rîş (352), âşüfte-ḥayâl (246), âşüfte-ḥâl (254), bî-ḳarâr (206), bî-iḥtiyâr (250), cünûn (283), çebîn-sâye (220), derd-nâk (248), dîde-ḥûn (249), dil-şüde (279), felâket-nüvîd (287), ğarḳ-ı ḥûn (415), ḥâṭır-ḥırâş (264), küşte (252), melâmet-eşer (334), melâmet-rehin (325), miḥnet-heves (247), miḥnet-naşîb (278), miḥnet-keş u ḡam-âzmûn (283), miḥnet-nihâd (359), miḥnet-füzûn (281),

---

⁴⁵ Mesnevilerde gerek erkek gerekse kadının âşıklık halleri yeri geldikçe zikredilmişse de eserin bütünü itibarıyla esas âşık tipini teşkil eden cins dâimâ erkektir. Aşk uğruna her türlü zorluklara katlanır, hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz, türlü eziyetler çeker ve sonunda sevgilisini elde eder. Aşk mesnevilerinde erkek kahramanın hayatında âşık olmadan önce ve âşık olduktan sonraki hallerini ihtiva eden iki ayrı devre takip edilmektedir. Birinci devrede erkeğin doğumu, çocukluğu ve delikanlılığı her yönüyle mükemmel bir insanın hal ve sıfatlarını ihtiva eder mahiyettedir. Erkeğin âşık olduktan sonraki halleri ise önceki durumunun tam aksine bir perişanlık, ümitsizlik ve bitkinlik manzarası sergiler. Şairlerin erkek kahramanın hayatında önce güç ve iktidar, sonra da acziyet ifade eden birbirine zıt bu iki safhayı ısrarla ve mübalağalı bir üslupla işlemelerinin asıl gayesi aşkın insan üzerindeki büyük ve ezici tesirini okuyucuya en iyi şekilde vurgulayabilmektir (Şentürk, 1987: 419-420).

muḥabbet-meniş (244), muḥabbet-nigāh (235), serāsime-gerd (236), s̄ine-çāk (248), s̄ine germ (266), ş̄ifte-dil (247),...”

Çift kahramanlı aşk mesnevilerinin doğası gereği arzu eden, isteyen, öykü boyunca kabuktan çekirdeğe ulaşmaya çalışan kahraman, âşıktır. Dıştan içe doğru giden bu istikamet bin bir zorlukla aşılabilir. Dervîş için takdir edilen istikamet de budur. Ulaşılamayan her arzu, geçilemeyen her engel onda derin bir bedbinlik duygusu yaratmıştır. Bu anlamda Dervîş bedbin bir tiptir ve ızdıraplar onda bir yaşam biçimine/alışkanlığa dönüşmüştür. O, mesnevinin bir yerinde (277) “gönül ehlinin kara yazısını, güneşin yaprağına da yazsan onu bahtı kara olmaktan kurtaramazsın.” der. Dervîş’in bu özelliği âşktan arındırılırsa, onun şairin birçok özelliğini taşıdığı, metindeki kimi tespitlerinde şairin sözcüsü rolünde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Aslında şair ile âşık aşk ekseninde ortaktır. Her ikisi de kendini aşkla ifade eder. Fiziki özellikleri, tavırları, naz ile istiğnası önceden belirlenmiş bir sevgiliye âşık olmak, şair ile âşığın istese de kaçamayacağı bir mesuliyettir. Acı, keder, talihsizlik ve değersizlik gibi olumsuzluklar ikisine de ezelden musallat olmuştur. Bu nedenle divan şairini şiirdeki âşıktan ayırmak nerdeyse imkânsızdır.

Mesnevideki diğer birincil kahraman Şâh’tır. O, divan şiirinde idealize edilen sevgili tipidir ve öyküde kusursuz güzelliğiyle sivrilmiştir. Âşığın ruh dünyasına teksif edilen aynaya onun yalnızca dış tarafı yansımıştır. Hikâyenin akışı içinde Şâh’ın duygu atmosferine dair hiçbir tahlil yapılmamıştır. Bu bakımdan her insanda sıkça görülebilecek duygu değişimlerinden arındırılmış bir sevgilidir. Dervîş’in nadiren de olsa değişen ruh hallerine karşılık, o tek boyutlu ve psikolojik derinlikten mahrumdur. İnsana özgü hiçbir olumsuzluk onun ruh dünyasına sirayet etmez. Kendisini seveni devamlı hasret ve ayrılık duygusu içinde tutmaktan, ümitle ümitsizlik arasında sürüklemekten başka bir tutum bilmeyen Şâh, âşığa bir ızdırap terbiyesi verme rolünü üzerine almış gibidir (Akün, 1994: IX, 415).

Dervîş, ilk kez “mekteb-i ferruḥ-eşer” dediği (197) yerde Şâh’la karşılaşır. Onun güzelliği karşısında “merdüme-k-i d̄ide-i ‘uşşâk-ı zâr” “ḥayret ile bî-ḳarâr” (206) kalmıştır. Mesnevinin muhtelif yerlerinde âşığın gözünden tasvir edilen Şâh, standartları

yüzyıllarca değişmeyen geleneksel bir sevgilidir.⁴⁶ Bu geleneksel sevgili tipi bütün insani kusurlardan arındırılmış, şiire konu olan her aşığın aynı gözle görüp aynı mazmunlarla tasvir ettiği “malum” bir güzeldir.⁴⁷

Şâh, insanı büyüleyen bir cennet hurisidir. Yanakları güneşe ve aya, kaşları kemana, kirpikleri oka, yan bakışı birer fitne yuvasına, gözleri naz meyhanesine ve

---

⁴⁶ Klasik Doğu edebiyatlarında ortaklaşa işlenen bu sevgili tipi, Fars edebiyatının Türk asıllı şairi Şerefettin Rami'nin Enisü'l-Uşşak adlı eserinde ayrıntılı şekilde işlenmiştir. On beşinci yüzyılda kaleme alınan bu eserde sevgiliye atfedilen mazmunlar ve sevgiliyle ilgili estetik anlayış o kadar benimsenmiştir ki şairin, âşığın ve okurun bu hususta yeni bir şey söyleyip bireysel bir tercih ve irade gösterme hakkı büsbütün elinden alınmıştır. Bk. Şerefettin Rami, 1994.

⁴⁷ *Şâh u Dervîş*'te iki asli kahraman erkektir. Eski şiirde sevgilinin cinsiyet ve hüviyeti meselesi, günümüz insanının anlayıp kabul etmekte ciddi zorluklar çekeceği bir durum oluşturur. Her şeyden önce, şunu daima göz önünde bulundurmak gerekir ki bu şiir esas itibarıyla halkın değil, yüksek ve ulvi bir ideali yakalamaya çalışan okumuş ve kültürlü sınıfın şiiridir. Bu bakımdan kendisine hedef olarak seçtiği sevgili tipinin halk edebiyatlarında olduğu gibi bir kadın yahut başka bir deyişle karşı cins olması, bu sevgilinin boyutlarını küçülten, onu eti ve kemiği ile somutlaştırıp daraltan bir kalıba sokmak olacaktır. Üstelik bir kadın için söylenmiş şiirin ne kadar saf ve platonik duygularla yazıldığı iddia edilirse edilsin, nihai süreçte ten zevkini hedeflemediğini öne sürmek mümkün değildir... Aşkı en ulvi boyutlarıyla idealize edip işlemeyi hedefleyen bir edebiyat için kadının sevgili olarak tercih edilmesi, aşkı ten zevklerine vasıta derekesine düşürmek demek olacağından kabul edilmesi mümkün olmayan bir durum oluşturur... Bu sebeple eski edebiyatın mahsullerini mutlaka bir cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, idealize edilip yüceltilmiş, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olmakla onurlandırılmış ideal “insan” için yazılmış eserler olarak kabul edip o şekilde okumak gerekir (Şentürk, 2007: I, 375, 377). Klasik şiirimizde her türlü güzellikten, insan, tabiat, arkadaş, âlim, şehzade, sultan, düşünce, mana, şiir, din büyükleri, Hz. Peygamber hatta Yaratıcı Hak'tan söz ederken hanım güzelliğine ait unsur ve benzetmelerden istifade edilir. Çünkü İslam dünyasında miladi on birinci asra kadar şiirde genel olarak hâkim olan maddi hayatın yansıtılması anlayışı, yerini hızlı bir şekilde manevi güzelliklerin ve hayal âlemindeki duyuların terennüm edildiği bir zevk ve anlayışa terk etti. Artık görülen ve erişilen güzel, kavuşulan değil hatta görülmeyen bir sırra büründü. Görülen dünyadan alınan özellikler ve sıfatlar ölünce kavuşulabilecek aranan güzele, “şâhid-i maksûd”a verildi. Dolayısıyla diğer şiirler gibi methiye, tebrik, hikâye ve dini konulu manzumeler hatta mersiyeler hanımlara ait zarafet, incelik ve güzellik unsurlarıyla doldu (Karaismailoğlu, 2001: 91). Daha geniş bilgi için bk. Akün, 1994: IX, 389–427; Okuyucu, 2006: 218–222.

kendinden geçmiş bir sarhoşa, boyu kusursuz süs ağacına... benzemektedir.⁴⁸ Alnına dökülen saçlarının halkaları kıvrım kıvrımdır. Bir cadı kadar marifetli olan mahmur bakışları melekleri bile aldatmaktadır. Bakanlar, bu güzellik karşısında dermansız kalmaktadır. Çünkü onun her bakışı sabrın tahammül ve takatini yok edecek kadar etkileyicidir. Onun karşısında hiç kimse güzelliğinden söz edemez. Bu güzellik karşısında âşğın da yapabileceği pek bir şey yoktur.

Dramatik aksiyonun öteki ucunda yer alan Şâh, Dervîş karşısında mutlak otoritenin ve gücün temsilcisidir. Şairin ona atfettiği sıfat (553) “Şâh-ı cihân”dır. Her şey ona göre şekillenmektedir. Bu yönüyle âşğın kaderini belirleyen kişi durumundadır. Tıpkı bir padişah gibi hür iradenin, lütuf ve ihsan makamının sahibidir ve dilediğini yapmakta özgürdür. Şairin onun için tercih ettiği kelimeler bunu desteklemektedir:

“ ‘âlî-güher (222), ‘âlem-güdâz (223), âmihte-i nâz (310), büt-i mâh-çihr (214), behcet-nişân (301), cân-sitân (229), dil-ârâ (225), gül-i mâh-ı zîb (231), gül-i handân (232), hancer-i dil-düz (305), hürî-i cennet (224), leâfet-çarîn (307), meh-i tâbân (232), melâ’ik-firîb (231), mîm-dehân (308), müşğîn-kemân (229), peyker-i behcet (224), ruḥ-ı pāk (216), ruḥ-ı âteşin (204), ruḥ-ı tâbende-i hürşid-fer (201), şem’-i şeb-efrüz (305), şu’le-i seyyâle (209)...”

Onun ismiyle konumu arasındaki benzerlik tesadüfî değildir. Aynı durum Dervîş için de geçerlidir. Bu adlandırmanın sosyal yapıdan beslendiği muhakkaktır.⁴⁹

---

⁴⁸ Hilmi Yavuz, Tanpınar’ın (bk. 25. dipnot) mazmunlar sitemini saray eğretilmesi etrafında toplamasına karşı çıkar. Yavuz, mazmunlar sisteminin *yinelenme* özelliğini, Osmanlı toplumunun kapalı ve kendi kendine yeterli köy yaşamının üretim tarzı içindeki belirleyici konumuna bağlar. Ona göre köylü sanatındaki stilize motiflerin sürekli *yinelenmesiyle* ortaya çıkan bu yapı, sadece kırsal sanatı değil, Saray sanatını da belirlemiştir (1987: 86).

⁴⁹ Ömer Faruk Akün, divan edebiyatında işlenen aşk tema’sı ile Ortaçağ şövalyeliği ve aristokrasinin teşrifatına göre şekillenmiş aşk tarzı olan “amour courtois” arasında benzerlik olduğunu söyler. Akün’e göre arada bir gözükerek, vaad eder gibi görünerek, duygularını ümitle ümitsizlik arasında bocalatan maşuk karşısında kendisini mahkûm hisseden âşık, benliğini “amour courtois”da olduğu gibi ondan aşağı bir konumda görür. Aradaki fark “amour courtois”da sevgilinin mensup olduğu sosyal tabaka bakımından âşıktan daha üst seviyede olmasıdır. Yazara göre divan şiirindeki lirik aşkta iki sevgili arasındaki mesafeli

Güçlü ve ulvi olana ulaşma çabasında olan sıradan bir kahramanın, önüne çıkan engelleri teker teker aşıp -masalarda olduğu gibi- hedefine ulaşması, okurun ya da dinleyicinin hayal dünyasındaki ulaşılmaz gibi görünen mesafeleri yakınlaştırma arzusundan kaynaklanır. Aşığın engelleri birer birer geçerek vuslata ermesi, edebi eserin alıcısı konumunda olan okurun da ruh evreninde vuslat duygusu yaratır. Hikâyenin aslî kahramanları olan Şâh ile Dervîş'in farklı sosyal tabakalarda konumlandırılıp son sahnede birleştirilmeleri böyle bir arzudan doğmuş gibidir. Biri sarayı, diğeri taşrayı temsil eder. Birbirine mesafeli olan bu iki yaşam biçiminin mezcedilmesi ne kadar zorsa kahramanların tinsel birleşimi de o kadar zordur. Şâh çeşit çeşit kapıları olan, her kapıda silahlı nöbetçisi bulunan bir saray gibi fethedilmesi güç bir sevgilidir. Buna mukabil, Dervîş de maddeten bir o kadar korumasız; fakat manevi bakımından yıkılmayan kale kapıları gibi sağlamdır. Sarayın kapalı, ulaşılmaz ve kendine yeten yaşam şekli Şâh'ın müstağni tavrıyla tecessüm eder. Dervîş'in kişiliğinde sembolize edilen ve standartları oldukça düşük olan taşra hayatı ise her bakımdan muhtaçtır. Şâh ne kadar yüceyse, Dervîş o kadar perişandır. Bununla birlikte kurmacanın sunduğu özgürlük atmosferinde ütopyik bir yaklaşımla âşık ile sevgili aynı mekanda buluşabilmiş, hatta birbirine kavuşma olanağı bulmuştur.

Okul hocası (ḥ̄āce-i dāniş-pijūh, 270) bilgili, dengeli ve ölçülü olmaya özen gösteren (Mengi, 2000: 219) orta insan tipidir. Metinde yönlendirici ve yardımcı kahraman görevindedir. İki âşık arasında bir köprü vazifesini gören okuldaki öğretmen halden anlayan iyilik ve irfan hazinesidir. Dervîş'i “âşüfte” (262) halde görüp onun derdini dinleyen, muradının ne olduğunu soran ve ilimde ilerlemesine yardımcı olan (286) bilge bir insandır. Aynı zamanda Dervîş ile Şâh arsında vuku bulan aşk serüveninin yönünü tayin ve tahrik eden akıl hocasıdır. Külhanînin bulunduğu temsilde aynı yardımcı görevi padişahın veziri üstlenmiştir. Vezir de tıpkı okul hocası gibi halden anlayan, dünyanın iyilik ve kötülük terazisinin nasıl dengede kalacağını bilen yol

---

duruşun sebebi, böyle bir sosyal seviye meselesi değil üstün konumda bulunan sevgilinin güzelliği ve kaprisleriyle âşığına hükmeder durumda olmasıdır (1994: IX, 415). İncelenen mesnevîde de iki kahraman arasında yaşanan aşk serüveninde sınıfsal mensubiyet sosyal bir sorun olarak değil sembolik bir değer olarak işlenmiştir. Şâh ile Dervîş adlandırmasının sosyal yapıdan beslendiği görüşü şairin toplumsal eleştirisi olarak değerlendirilmemelidir.

gösterici konumdadır. Bağdat şehrinde geçen bu temsili hikâyede, padişah çerçeve hikâyedeki Şâh'la, külhanî de Dervîş'le benzer rollerdedir. Dervîş'in hikâyesinde yardımcı rolü üstlenen başka bir kişi de habercidir.

Şehzade'nin babası, geleneksel anlatı türlerinden biri olan masallardaki çocuksuz padişahlara benzer. Masallarda çoğu zaman, ermiş birinin ya da Hızır'ın elinden içilen bade sonucu kötü talih değişirken, *Şâh u Dervîş*'te bade motifinin yerini fal alır. Şehzade'nin annesinden ise sadece hamilelik ve doğum safhasında isim verilmeden söz edilir.

Bilge kişiler, gücü elinde bulunduran ve yönetici görevinde olan kişilerin ihtiyaç duyduklarında başvurdukları merci durumundadır. Şehzade'nin babasının ve Bağdat şehrinin padişahının bu bilgilerden yardım alması eserin yazıldığı dönemin siyasi ve sosyal yapısı hakkında dikkate değerdir. Çünkü yöneticilerin etrafındaki bilgiler, gerçek âlemdeki akıllı vezirlere benzemektedir. Yine padişahın emrinde, verilen görevleri yapmakla mükellef cellâtlardan söz edilmesi -kurmacanın içinde dahi olsa- tarihsel geçeklikle örtüşen bir siyasi yapıya işaret etmektedir.

Mesnevide geçen okulun öğrencileri Şâh'ın güzelliğini daha vurgulu söylemek ve onun bezersizliğini ortaya koymak için yaratılmış figürlerdir. Dervîş'in sitemle bahsettiği rakipler ise, klasik edebiyatımızın başlıca konusu olan aşk macerasının âşık, sevgili ve rakip olmak üzere üçlü bir şahıs kadrosu çerçevesinde işlenmesi (Çavuşoğlu, 2006: 68) vesilesiyle eserde yer almıştır. Mesnevide âşık tipini temsil eden Dervîş dışında hiçbir figürün psikolojik tahlili yapılmadığı için bu kişiler psikolojik derinlikten yoksun silik tiplerdir.

2.1. Dini-Tarihi ve Efsanevi Şahıslar

Şâh u Dervîş mesnevisinin içinde -Hz. Peygamber ve dört halifeden başka- ismi geçen dini şahsiyetlerden biri **Bâyezid-i Bistâmî**'dir⁵⁰. Bistâmî, bir iç çerçeve temsili

---

⁵⁰ Bistâm, meşhur mutasavvıf Bâyezid-i Bistâmî'nin doğduğu yerdir. Sûfîlerden Ebû Yezîd Tayfûr b. İsa Bistâmî (sultanu'l-ârifin), mecusi iken Müslüman olan bir şahsın torunudur. Üç kardeş idiler. Âdem, Tayfûr (Bâyezid) ve Ali. Hepsî de âbid ve zâhit insanlar olmakla beraber Ebû Yezid hâl bakımından bunların en ulusu idi (Kuşeyrî, 2003: 106-107). Bâyezid hemen bütün ömrü boyunca doğum yeri olan

olarak verilen ve bütünüyle didaktik bir mahiyet arz eden ikinci temsilin başkişisidir. Güftî hikâyeye başlamadan önce Bâyezid-i Bistâmî'yi döneminin kutbu olarak niteler, onu Eflatun ile Aristo'ya eş değerde görür. Şaire göre makamı ve mertebesi güzide bir filozof olan Bayezid-i Bistâmî ulemanın şeyhi olup ibadeti ve saflığı ile eşsiz biridir.

Divan şairleri, Yunan filozoflarından **Eflâtun** ile **Aristo**'nun adını akıl, hikmet ve doğru re'y timsali olarak zikrederler (Levend, 1984: 169). *Şâh u Dervîş* mesnevisinde de iki filozofun ismi aynı remizler çerçevesinde geçer:

586. Kuṭb-ı Aristo-meniş-i rûzigâr
Şeyh-i Felâṭun-ḥıred 'âlî-vaḳâr

Mesnevîde geçen başka bir şahsiyet de **İskender**'dir. "İskender, şairler tarafından memdûhu övmek için kullanılan kahraman ve cihangirlerden biridir." (Tökel, 2000: 204). Peygamberimizin, inanmayanları ortadan kaldırmak için haşmetli bir savaşa girmesi cihetiyle güneşe ve İskender'e benzetilmesi şu beyitte geçmektedir:

34. Mevkib-i iḳbâl-i dil-i müşrikîn
Oldı Skender-i ḥür-pehnâ-yı dîn

İran mitolojisinde önemli bir kahraman olan **Rüstem**⁵¹ savaşı ve kahramanlığı bir teşbihle öne çıkarılarak verilmiştir. Şair, şafağın kızılığı ile yaranın rengi arasında ilgi kurarak (415) sabahın gelişini Rüstem'in kılıcını kınına sokmasına bağlar. Çünkü şafak vakti peyda olan kızılık onun kılıcının açtığı yaradır:

414. Rüstem-i devr-i felek-i fitne-nâm
Tîğını idince seher der-niyâm

Bistâm'dan başka bir yere gitmemiştir. Vefat tarihi M. 25 Mayıs 874'tür. Ruhî ve dinî bakımdan kendini nasıl yetiştirdiğine dair teferruatlı bilgi mevcut değildir. Uzletten hoşlanan ve yaradılış itibarıyla sert mizaçlı biri olan Bâyezid bütün tarih boyunca sûfi geleneğin sembol isimlerinden biri olmuştur (Massignon, 2006: 139–140).

⁵¹ Neriman'ın torunu ve Zâl'in oğludur. Keykûbâd'ın asrından Keyhüsrev'in saltanatı sonuna kadar cihan pehlivanı, emirü'l-ümerâ. Zâbilistân, Seyistân onun tasarrufunda idi. Sekiz yüz sene ömür sürdüğü menkûldür. Rüstem, adı Şehname'de adı çok geçen efsanevî kahramandır. Bîjen'i kuyudan kurtarmıştı. Bir lakabı da Tehemten, yani iri vücutlu pehlivan idi (Onay, 2007: 10–11).

Hız. Yakub'un on iki oğlundan biri olan **Hız. Yusuf** eşsiz güzelliğiyle İslamî edebiyatta çokça işlenmiştir. Mesnevîde sevgili tipi olan Şâh güzellik bakımından Yusuf peygambere benzetilmiştir:

329. ' Aks-i ruhıyla yine ol dil-sitân
Her tarafı eyledi Yûsuf-sitân

3. Mekân

Mekân, olayların meydana gelmesinde hazırlayıcı olduğu kadar olayların seyir çizgisini etkileyen önemli bir yapı parçasıdır. Bu bakımdan “mekân vak'a zincirinde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır. Vak'anın mahiyeti, çok defa mekân tasvirlerine ayrılan satırlarda sezdirilir.” (Aktaş, 1991: 142–143). Tahkiyeye dayanan anlatı türlerinde mekânın başka bir fonksiyonu da şahısların psikolojik durumlarına eşlik ederek eserde mekân-insan etkileşimini iki yönlü bir iletişim biçiminde gerçekleştirmesidir. Mekânın mahiyeti ve tasviri çoğu zaman kahramanın iç dünyasının yansıtılmasında kullanılan bir araçtır. Dramatik aksiyonun icrasında öteki yapı unsurları gibi kişiler etrafında vuku bulan olay halkalarının sebep ve sonucunda mekân bütünüleyici bir görev arz etmektedir.

Şâh u Dervîş mesnevisinde mekânlar anlatıcının bakış açısından ve divan şiirinin retoriği esas alan anlayışı çerçevesinde tasvir edilmiştir. Gerçeklik endişesinden uzak bir şekilde ve abartılı betimlemelerle ele alınan mekânlar okurun gözünde soyut kalmaktadır. Bu nedenle eserdeki mekân tasvirlerinin gerçek hayatta karşılığı yoktur.

Şâh u Dervîş mesnevisinde öne çıkan en önemli mekân “mektep”tir. Gönlü ve yaradılışı pek temiz olan Dervîş'in bir gün etrafına dikkatli bakınırken karşılaştığı bu okul daha ziyade Şâh'ın güzelliğini vurgulamak için kurgulanmıştır. Çünkü edebi eserde mekân hem kahramanların macerasıyla hem de onların fiziksel ve ruhsal portreleriyle/halleriyle uyumlu olmak zorundadır. Mekânın cazibeli hali aşka meyilli bir kahraman olan Dervîş'in kişiliğine uygun olduğu gibi, aşk macerasına da zemin hazırlayan bir fonksiyon üstlenmiştir. Aşk ekseninde ilerleyen olaylar zincirinde kahramanların –özellikle Dervîş'in– duygusal reaksiyonları burada filizlenmiş, böylece şair tarafından hazır olarak verilen mekân unsuru hikâyenin yol haritasını teşkil eden

aşk serüveninin merkezi olmuştur. Bu bakımdan “mektep” öyküdeki olayların temerküz ettiği ideal bir yerdir.

Bir “tarh-ı pesendide ve hışt-ı deri merdümek-i dide “ olarak idealize edilen okulun bahçesindeki güller/güzeller de mekânın ihtişamıyla yarışır durumdadır. Öyle anlaşılıyor ki edebi eserin alıcısı olan okurun estetik duygularına hitap etmek ve muadillerine kıyasla daha üstün olduğu fikrini vermek kaygısıyla hem mekân hem de kişiler olabildiğince abartılı biçimde sunulmuştur:

- 195.** Gördi ki bir tarh-ı pesendidedür
Hışt-ı deri merdümek-i didedür
- 197.** Diğğat ile eyleyüb ol dem nazar
Gördi ki bir mekteb-i ferruğ-eşer
- 198.** Gördi müşahhaş idüb ol dem nigâh
Şaf-zede olmuş niçe pervîn-i mâh

İlim ve irfan yeri olması münasebetiyle mekân olarak mektebin seçilmesi anlamlıdır. Tasavvuf anlayışında aşk, en zor ilimlerden biri kabul edilir. Üstelik aşk yolunda bir kılavuz (mürşid) olmadan menzile varılması imkânsızdır. Bu bakımdan mektepteki öğretmenin üstlendiği görev mürşidinkine benzemektedir. Burada meşk edilip öğrenilen her harf, okunan her satır ve dokunulan her yaprak aşkla vücut bulmakta, maşukla mana kazanmaktadır. Talim konusu olan her şeyde zaten maşuk vardır. Elif boya, re iki güzel kaşa, mim ağza, dal sevenin bükülmüş bedenine dönüşmüştür (288–291). O halde meşkin kendisi bu okulda aşkla kıymet bulmaktadır. Sûfîlerin aşka pedagojik yaklaşım insan merkezli bir talimden sonra nihayet İlahi bir mertebeye uzanan bir paradigmayı benimsemesi, mekân olarak mektebin seçilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Klasik edebiyatın zirve mesnevilerinden olan Hüsn ü Aşk'taki Mekteb-i Edeb, Leyla ve Mecnun'daki mektep motifleri bu bağlamda dikkat çekidir. Aşk ile yoğrulan, çeşit çeşit zorluklarla aşk imtihanlarından başarıyla geçen kahramanların vuslatı, başka bir deyişle maşuku aşka meylettiren tekemmül süreci bu aşk mektebinin bir nevi mezuniyet vesikasıdır.

İdealize edilen başka bir mekân da “sebeb-i te’lîf” bölümündedir. Şair sekiz beyit (73–80) boyunca rüyasında gördüğü bir kasrı tasvir eder. Bu tasvir eserdeki kesintisiz en uzun mekân tasviridir. Şairin rastgele dolaşırken karşılaştığı bu köşk, efsanevi Havernâk⁵² köşkü kadar göz alıcıdır. Toprağı, hizmetçileri, kapısı amber kokuludur ve cennet bahçesi kadar güzeldir. O ferahlık veren yerde, yani o yıldızlar kadar yüksek köşkte benzersiz bir güzel yaşamaktadır. Bu, öyle bir güzelliştir ki yüce göğün ayı gibi parlamaktadır. Ülker yıldızı bile güzellikte onun hizmetçisidir. Metnin devamında şairin kalemine ilham kaynağı olacak kişinin çirkin olması ya da sıradan bir yerde yaşaması divan şiiri geleneğinde elbette beklenemez. Sevgiliyi kusursuz bir mekânda âşıkla ve dolayısıyla okurla buluşturan şair, kendisi için de aynı tasarrufta bulunur.

Şairin mekân ile insan arasında kurduğu ilişki dönemin estetik anlayışına paraleldir. Zira mekânı güzel kılan oranın yaradılıştan gelen estetiği değil öyküde kusursuz olan Şâh’ın, gittiği her tarafı adeta bir cennet bahçesine çeviren güzelliğidir:

181. Şaĥn-ı debistânüñ o tâb-‘izâr
Her tarafın eyledi firdevs-zâr

329. ‘Aks-i ruĥıyla yine ol dil-sitân
Her tarafı eyledi Yûsuf-sitân

Mekân tasvirleri kahramanların kişiliğine ve aksiyondaki rollerine uygun olarak verilmektedir. Örneğin iyimserlik telkin eden abartılı ve süslü tasvirler Şâh’ın müstağni ve mesut tavrına eşlik eder. Buna karşılık kötümser bir ruh hali taşıyan Dervîş’in harici âlemi algılanmasının takdim ve tasviri benzer şekilde bedbindir. Gam çölüne yapılan yolculukta aşğın kozmik âleme bakışı bu türden bir algılamadır:

377. Ya‘nî berûz eyleyüb aşâr-ı şâm
Oldı cihân güm-şüde-i târ-ı şâm

---

⁵² Mimar Sinimmâr tarafından şimdiki Necef’in yerinde bulunan Hîre şehrinde yapılmış bir köşktür. Köşkü Yezdcird’in yaptırdığı sanılmaktadır. Bu köşk çok güzel ve çok büyükmüş. Bu bakımdan divan şâirleri özellikle yapıardan bahsederken Havernâk’ın da adını anarlar (Pala, 2002: 210).

378. Eyler iken nâle o miḥnet-nevîd
Mâh-ı nev oldı yine ol dem pedîd
399. Bir niçe eyyâm-ı ser-i kûhde
Ya' nî ki ol cây-ı ğam-ı enbûhde
400. Kaldı belâ-yı ğam-ı hicrân ile
Nâliş ü feryâd-ı firāvân ile

Eklenmesi gereken başka bir nokta da mekân değişimlerinin âşıktta herhangi bir irade değişikliğine ya da zayıflığına yol açmamasıdır. Tersine tabiat veya mekân unsurları sevgiliyle bütünleşir, Dervîş'in gözünde sevgiliyi yansıtan bir aynaya dönüşür. O nereye baksa gözlerinin önüne Şâh gelmektedir (366). "Beyâbân-ı ğam"da geçen zaman diliminde kozmik unsurların sevgiliyle özdeşleştirilmesi, yine şehre dönen Dervîş'in yüzünü sevgilinin gezdiği toprağa sürmesi (527) buna örnek olarak gösterilebilir. Mesnevîde Dervîş için okul dışındaki her mekân ızdırıp vericidir ve bir çeşit deruni tekâmül görevindedir. Şairin yolculuk metaforuyla öyküye yerleştirdiği ayrılık süreci bu tür bir mekânda geçer. Burası âşığı mana yönünden besleyen bir mahiyette verilerek dikkatlere sunulur. Okul dışında kalan bu yerlerin betimlemesi de aşğın psikolojik durumuna paralel biçimde keder verici bir özellik arz eder. Buna mukabil sevgilinin olduğu her yer âşık için mutluluk vericidir. Bunun sebebi mesnevîlerde genel olarak mekânların, olayların niteliğine göre tasvir edilmesidir. "Kişileri mutlu kılan olaylar, gösterişli saraylarda, tabiatın güzel olduğu yerlerde geçerken; mutsuzluklar, insanın içini karartan sıkıntılı yerlerde, çetin tabiat şartları altında gelir. Mesnevîlerde, kişinin çevresini içinde bulunduğu ruhi duruma göre görmesi ve değerlendirmesi de oldukça mübalağalı olarak anlatılır." (Ünver, 1986: 455).

Bütün bunların dışında *Şâh u Dervîş*'in giriş bölümünde padişahın düğününe dair kozmik âlem tasvirleri önemli bir yer tutar. Mesnevîlerde bilhassa hikâye kahramanlarının işret ettikleri gece tasvirleri çizilirken yıldızlar da kendi aralarında eğlenip işret eden fertler olarak tasavvur edilmişlerdir (Şentürk, 1987: 214). Bu anlayış padişahın düğününün anlatıldığı bölümde belirgin biçimde ortaya çıkar. Zemin ile asuman arasında bir işret yarışı şeklinde ilerleyen düğün töreninde göğün çalgıcısı eline

çengini alan Zühre'dir. Yıldız ilminde şehvet ve işretin sembolü olarak bilinen Zühre (Çobanyıldızı) çalgıcı şeklinde tasavvur edilirken eğlence meclisinde ona eşlik edip raks edenler gökteki bütün yıldızlardır:

158. Zühre alub destine çengiñ o dem
Geldi hemîn raḡsa sipihr-i djem

Konunun işlendiği bölüm içindeki bu eğlence tablosunda kozmik unsurlar düğünün davetlileri gibi tasavvur edilmiştir. Kozmik varlıklar alamet-i farikalarına uygun düşen mazmunlarla betimlenir. Yıldızların görüntüleri ile hediyeleri arasındaki uyum kusursuzdur: Ay düğün meclisini aydınlatır, güneş zengin bir sofraya gibi süslenir. Hilal elindeki kadehi bu meclise kaldırır. Rüzgârın görevi misk kokusunu yaymaktır. Felek geline nişan yüzüğü takar. Samanyolu, kıymetli taşlarla süslenmiş hediyesini takdim ederek davetlilere katılır. Herkes büyük bir cömertlikle şevke gelince Ülker yıldızı da ipe dizilmiş incilerini geline sunar. Artık sıra altın renkli kadehlerin elden ele devretmesine gelmiştir:

161. Meclis-i gerdūna virüb tâb ü fer
Başladı devr eylemege cām-ı zer

Şâh u Dervîş mesnevisinde izah edilen soyut mekânların dışında gerçek yer isimleri de vardır. Külhanî ile padişahın temsilinde olayın geçtiği yer Bağdat'tır. Misk kokusu ilgisiyle Hoten ülkesinden (131), ariflerin diyarı olması münasebetiyle de Bistâm'dan (475) söz edilmektedir. Bitiş bölümü içinde Bayezid-i Bistamî'nin bir gün sadık dostlarıyla dergâha doğru giderken sarhoş bir rintle karşılaşması dolayısıyla mekân ismi olarak hankâh (591) geçmektedir. Ayrıca ana hikâyede "şehir" (278, 365, 481, 525) kelimesinin dört defa telaffuz edilmesi olayın bir şehir merkezinde geçtiğine işarettir.

4. Zaman

Mahiyeti bakımından gönderici ile alıcı arasında bir iletişim aracı olarak kabul edilebilecek edebi eserler, yazar tarafından yapıyı oluşturan diğer unsurlarla birlikte muhayyel bir zamanda oluşturulur. Eserde kurgulanan olayların hangi zaman diliminde vuku bulduğunu anlatan zamana "olay zamanı" denir. Bunun yanında gönderici

durumundaki sanatkârın eserine vücut vermek üzere harcadığı süreye “yazma zamanı” adı verilir. Olay zamanı itibari olduğu halde bunun itibari zamanla alakası yoktur, takvim ve saatle ölçülebilen cinstendir (Aktaş, 1991: 117).

137.   ‘Ahd-ı kâdîm içre olub müstedâm
          Var idi bir Şâh-ı Şüreyyâ-ğulâm

beyti Şehzade’nin babası olan Şâh’ın hikâyesinin anlatılmaya başlandığı bölümdendir. Beyitte işaret edilen zamandan (eski zamanların birinde) anlaşılıyor ki olayın vuku bulunduğu zaman ile anlatma/yazma zamanı birbirinden farklıdır. Olay zamanı, geçmişte yaşanmış ve sona ermiş muhayyel bir zamandır. O halde şair belli bir idrak tecrübesinden sonra hikâyeyi anlatmıştır. Sözü edilen bu zaman tasvirleri, eserin başından sonuna kadar ölçülebilir takvim zamanları değil masallarda karşılaşılan belli belirsiz türden zaman terimleridir. Anlatıcının “‘ahd-ı kâdîm” dediği zamanın ne kadarlık bir dilimi kapsadığı belirsizdir. Bu anlamda eserin zamanını gerçek bir zaman dilimiyle ilişkilendirmek mümkün değildir. Şair Şehzade’nin doğumunu verdikten sonra aynı belirsiz zaman terimleriyle Dervîş’i anlatmaya başlar:

190.   Sâbıka-güyân-ı sipîhr-i dijem
          Eyledi bu merkeze vaz’ -ı kadem

191.   ‘Ahd-ı kâdîm içre ‘adîmü ’n-nazîr
          Var idi bir rind-i nezâket-debîr

Her iki kahramanın hikâyesi de anlatıcı durumundaki kişinin dışında gerçekleşmiştir. Anlatıcı geçmişte yaşanmış olayları kronolojik bir sıra takip ederek vermektedir. Eserin içinde şaire ait kimi yorum, görüş ve değerlendirmeler de olay zamanının belli bir süreliğine durdurulması gibi düşünülmelidir. Bu mahiyetteki müdahaleler anlatım akışı içinde anlatma zamanının ilerleyen kronolojik çizgisi içinde değerlendirilebilir.

Şairin zamanı kullanma biçimi öykünün içeriğine uygun biçimde hızlı ya da yavaş seyredebilmektedir. Örneğin Şâh’ın doğup okula gidecek yaşa gelmesi uzun bir zaman dilimini ihtiva ettiği halde bu süreç sadece dört beyit içine sığdırılmıştır. 177. beyitte doğduğu haber verilen Şâh için bir sonraki beyitte “Oldı çü peyveste-i evc-i

kemāl” denilmiş, 180. beyitte de “kesb-i ‘ulūm” edecek yaşa atlanarak hızlı bir geçiş sağlanmışır. Amaç her iki kahramanı aşk ekseninde buluşturmak olduğu için bu hızlı geçiş metnin iletisi bakımından anlaşılırdır. Buna karşılık Dervîş’in âşıklık serüveni kavramın içerik ve gereğine uygun olarak daha geniş bir zamana yayılarak verilmiştir:

341. Geçdi bunuñ üstine bir niçe dem
‘Aşkla Dervîş olub müttehem

Şairin “bir niçe dem”le ifade ettiği bu hazırlık ve olgunlaşma dönemi uzun bir zaman dilimini gerektir. Yine aynı ifade Dervîş’in gam çölüne gönderildiği ve bir nevi aşk sınavına tabi tutulduğu gezginlik süreci için de kullanılır. Her iki dönemde de zamanın ilerleyişi yavaştır:

399. Bir niçe eyyām-ı ser-i kühde
Ya‘nî ki ol cāy-ı ğam-ı enbühde

Mesnevide “bir dem (52), o dem (82), kaçan (96), ahir (67), her gice (108), evvel (109), nice gün (144), nāgehān (160), bir gün (194), ferhunde-dem (311), cāşt-gāh (311), subh olunca (397), ‘avdet-i ārām-gāh (235),...” gibi müphem zaman ifadelerinin dışında belirgin zaman yoktur. Olayın geçtiği bu müphem zamanların dışında son olarak şunu ilave etmek gerekir: Günü ikiye bölen gece ve gündüz saatleri metnin belli yerlerinde, özellikle Dervîş’in ruh haline paralellik teşkil edecek şekilde tasvir edilmiştir. Gecenin karanlığı aşığın ruhundaki derde dert katmakta, beraberinde getirdiği mihnetle onun umutlarını kara bir örtü gibi kaplamaktadır. Aşığın nadiren de olsa görülen sevinçli halleri ise gündüz vakitlerine tesadüf etmektedir.

Gece:

378. Eyler iken nāle o miñnet-nevîd
Māh-ı nev oldı yine ol dem pedîd

Gündüz:

417. Ya‘nî ki şubh oldı ser-ā-ser pedîd
Oldı dil-i ‘āleme behcet-nevîd

5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vak'a zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevap olarak tanımlanabilir (Aktaş, 1991: 84).

Şâh u Dervîş mesnevisi ilahi (hâkim) bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Bu bakış açısında anlatıcı geçmiş, yaşanan zamanı ve geleceği bilir, her şeye hâkim bir noktadan bakar. Kahramanların psikolojik, fiziksel ve diğer bütün özelliklerini bildiği gibi onların içlerinden geçenleri de okur. Bu bakımdan zamana ve mekâna bağlı değildir. O, istediği yerde ya da ihtiyaç duyulduğunda sahneye çıkıp anlatıma müdahale eder. Metnin akışı içinde hangi ayrıntıların ne kadar ve nasıl verileceğine, zamana bağlı müdahalelerde hızlı ya da yavaş geçişlerin ne şekilde olacağına karar verir.

Şâh u Dervîş mesnevisinde anlatıcının bakış açısının tespiti için giriş bölümü "önsöz", konunun anlatıldığı bölüm "hikâye", şairin müdahaleleri "arasöz" ve bitiş bölümü "sonsöz" olarak tasnif edilmiştir.⁵³ Önsöz ve sonsöz denilen bölümlerde, yani tahmîd, na't, sebep-i te'lîf, hâtîme-i hikâye ve hâtîme-i nüsha parçalarında anlatıcı divan şairi Güftî'dir. Bu bakımdan bahsi geçen bölümlerde konuşan kişi kurmaca değildir. Şair eseri yazan, önsözde ve sonsözde konuşan kişidir. Cihanı yaratan yüce Sultan'a hamdeden, kalemine seslenip ondan yüce Peygamber'i, dört halifeyi ve ashabını övmesini isteyen, kitabının yazılış sebebini açıklayan sestir. Yine bitiş bölümünde kimi didaktik unsurlarla hikâyeye dâhil olan ve eserinin ehil olmayanların kötülüklerinden korunması için dua eden şahıstır. Sebeb-i te'lîf, münâcât bölümlerinden ve hâtîme-i hikâyeden alıntılanan şu beyitlerdeki ses şairin kendisine aittir:

52. Bir dem olub bu dil-i miñnet-perest
Sâkin-i peygüle-i şâdî-şikest

53. Ya' nî ki Güftî-i heves-âşinâ
Derd-keş ü gamzede-i bî-nevâ

---

⁵³ Bu bölümde Victoria R. Holbrook'un *Hüsn ü Aşk* üzerine yazdığı *Aşkın Okunmaz Kıyıları* adlı eserinden yöntem ve terminoloji açısından yararlanılmıştır (bk. s. 97-104).

110. Eyle İlahî bu sitem-perveri
Ya' nî ki Güftî-i sitem-güsteri

559. Mâ-ḥaşal ey Güftî-i miḥnet-neverd
Vādî-i âlâmda beyhûde-gerd

Anlatılan hikâyenin (*Şâh u Dervîş*) hâkim sesi anlatıcıdır. Anlatıcı aynı zamanda kalemin yazıcısıdır ki buradaki anlatıcı kurmaca bir kişilik olarak düşünölmelidir. O kahramanlara ait bütün teferruatları bilen tanrısal bir kudrete sahiptir. Her şey onun malumudur. Hikâyenin iki ana kahramanı olan Şâh ile Dervîş'in okura tanıtılıp aşk maceralarının aktarımında söz sırası onundur. Şair ile anlatıcı aynı varlık olsa da edebi eserin itibari dünyasında bunlar anlatımı gerçekleştirmek için nöbetleşe görev alır. Şair, rivayete dayanan bir vak'a ile ilgili duyduklarını aktarmak için itibari/kurmaca denilebilecek bir anlatıcı kullanır. Böylece şair devreden çıkar ve anlatıcı belli belirsiz varlığıyla ravilerin sözcüsü olur. Anlatıcının ortaya çıktığı başlıca durumlar şunlardır:

a. Mekân tasvirlerinde:

209. Tâb-ı ruḥı şu' le-i seyyâledür
' Ārızî dâğ-ı dil-i şad lâledür

b. Zaman özetlerinde:

144. Oldı bu endîşe ile mâ-ḥaşal
Nice gün şâḥ-ı dıraḥt-ı emel

c. Kahramanların tanıtılmasında:

137. ' Ahd-ı qadîm içre olub müstedâm
Var idi bir Şâh-ı Şüreyyâ-ğulâm

d. Hikayedeki kahramanların ruh hallerinin verilmesinde:

248. Ḥancer-i hicr ile olan sîne-çâk
Dâğ-ı ğam ü miḥnet ile derd-nâk

e. Rivayetlerin aktarılmasında:

189. Zemzeme-sâzân-ı ḥadiş-i kühen
Bâre-i ta' rîfi idüb qatre-zen

190. Sābıka-gūyān-ı sipihr-i dıjem
Eyledi bu merkeze vaz‘ -ı kadem

Metninde, ara sıra yapılan müdahalelerden doğan arasözü dile getiren ses ise hatip olarak adlandırılabilir. Hatip olayın akış yönünü okurun zihninde kabul edilebilir kılmak için destekleyici açıklamalar yapan, olayın sebep ve sonucuna dair yorum yapmaktan kaçınmayan kişidir. Hikâyenin akışına müdahale edilen durumlarda ve açıklama ihtiyacında ortaya çıkan hatip, şairin kimi hassasiyetlerini ya da duygusal coşkunu dile getirmekle mükellef gibidir. O bu yönüyle bilge bir tonda konuşur. Anlatıcı ravilerin sözcülüğünü yaparken, hatip denilen ses daha ziyade şairin sözcüsü durumundadır. Dolayısıyla şaire anlatıcıdan daha yakındır. Onun varlığı, anlatımın tahkiyeden hitabete ya da didaktizme kaymasıyla fark edilir. Özellikle “Der Şıfat-ı ‘Aşk” bölümünde ve hikâyenin içinde gerekli görülen kimi açıklamalarda ortaya çıkan kişi hatiptir:

465. ‘Aşk-ı celī şa‘ şa‘ a-i hūrşiddür
Rābıta-i ‘ālem-i tefriddür

466. ‘Aşk ‘aceb sūz ü güdāzendedür
Çehre-i āmāle tırāzendedür

Hem anlatıcı hem de hatip eseri yazan şairin sesinden bağımsız değildir. Onların anlatımı “türün gereklerini yerine getiren şairinkiyle karışır ve yarışır.” (Holbrook, 2005: 97). Bunlara ilaveten Güftî, tek bir bakış açısının yaratacağı tekdüzelikten kurtulmak ve çok sesliliğin getireceği ahenkli anlatımından yararlanmak için farklı anlatım tekniklerine de başvurur. Buralarda ilahi bakış açısı yerini kahraman anlatıcıya bırakır. Bu şekilde birbirine karışan anlatımlar kurmacadaki metinsel bütünlük kesintiye uğratılmadan son noktaya kadar yürütülür.

6. Anlatım Tekniği

6.1. Tasvirî Anlatım Tekniği

Şâh u Dervîş mesnevisinde tasvirler önemli yer tutar. Okur ile edebi metin arasında uzlaşma ve bütünleşme sağlayan tasvirler, edebi eserdeki olay, kişi, zaman ve mekân gibi yapı öğelerinin okurun zihninde somutlaştırılması amacıyla kullanılan bir anlatım tekniğidir.

Eserin alıcısı durumundaki okurun metne dâhil edilmesi tasvirdeki başarıyla yakından ilgilidir. Geleneksel anlatım tarzıyla yazılmış *Şâh u Dervîş* mesnevisinde tasvirler oldukça abartılı olsa da dönemin estetik anlayışına göre başarılı sayılabilir. Şair genellikle olay örgüsünün içeriğiyle organik bir bağ oluşturacak şekilde ya da olması muhtemel kimi durumlara karşı okuru hazırlamak amacıyla tasvirler başvurur. Bu şekilde olayın akış anında veya vuku bulacak olaydan önce hazır sahne meydana getirilmiş olur. Bu sahneler sanatkârane bir anlatımı gerektirdiği için şaire hüner gösterme olanağını da sunar. Mesnevide yapılan tasvirler, sadece hüner göstermek amacıyla yapılmamış, dekoratif amaç güdülerek olayın bir parçası gibi (örneğin padişahın düğün sahnesinde) verilmiştir:

157. Meş' âle-i mâhı yaqub rûzgâr
Eyledi bezm-i feleki tâb-dâr
158. Zühre alub destine çengiñ o dem
Geldi hemîn raqsa sipihr-i dijem
159. Penbe ile gülleri dest-i şabâ
Eyledi dâğ-ı dil-i saqf-ı semâ
160. Sufre-i mihri döşeyüb nâgehân
Qurş-ı mihri itdi felek-i zîb-i h'ân

6.2. Mektupla Anlatım Tekniği

Eserde kullanılan başka bir anlatım tekniği, modern edebiyat ürünlerinde de karşılaşılan mektupla anlatım tarzıdır. *Şâh u Dervîş* mesnevisinde Dervîş'in şehirden gitmesi sonrasında iki kahraman arasında meydana gelen duygusal yakınlaşma Şâh'ın

gönderdiği mektupla sağlanmıştı. Anlatıcının tasarrufu dışında gerçekleşen bu anlatımda sevgilinin duygusal gerilimi mektupla verilmiş, böylece farklı bir bakış açısı metnin gövdesine başarıyla yerleştirilmiştir:

423. Nāme-i lûtfıyla nevāziş ide
Hāl-i perîşānımı pürsiş ide

424. Yazmağa ber-nāme-i müşgîn-raqam
Oldı benān zîb tırāz-ı qalem

6.3. Özetleme Tekniği

Anlatmaya bağlı edebi metinlerde kişilerin başından geçen olayların, zaman ve mekânın belli bir kompozisyon içinde aktarımı anlatıcının kullandığı süre ile eş zamanlı olmadığında özetleme kaçınılmaz olur. Bu durum anlatıcının her şeyi kronolojik bir zaman diliminde aktarma imkânından yoksun olmasıyla ilgilidir. *Şâh u Dervîş*'te özellikle zaman atlamalarında, olayların hızlandırılmasında özetleme tekniğinden yararlanıldığı söylenebilir. “El-kışşa (85), mâ-ħaşal (144), nice gün (144), bir niçe dem (292), ħāsılı (444)” gibi ifadelerle geçiş sağlanmış, böylece olayların ilerlemesinde ve zamanın hızlandırılmasında özetleme yöntemine başvurulmuştur:

233. Mâ-ħaşal ol ‘āşık-ı rûy-nigû
Böyle iderdi ğam ile güft ü gû

6.4. Söyleşmeye Bağlı Anlatım Tekniği

Anlatımda söyleşme yöntemi *Şâh u Dervîş*'te sıkça görülmektedir. Sebeb-i te'lîf bölümünde rüyada görülen sanem şairle karşılıklı konuşur. 83. beyitten 102. beyte kadar -arada şairin kimi yorumları olsa da- bu konuşmalar devam eder. Mektepteki öğretmen ile Dervîş'in karşılaşmaları yine söyleşme/diyalog yöntemiyle okura sunulmuştur. 263 ile 269 arasındaki beyitler “ilm-efrâz-ı ma‘âlî-şükûh” olan hocanın konuşmalarına ayrılmıştır. “Didi” biçiminde başlayan uzun suallere Dervîş 270 ile 276 arasındaki beyitlerde cevap verir. Çerçeve hikâyeye yerleştirilen külhanînin temsilinde padişah ile veziri arasında geçen konuşmalar (513. beyitten 515. beyte kadar) söyleşme yöntemine verilecek başka bir örnektir. Bâyezîd-i Bistâmî ile rind arasında geçen didaktik temsilde

de karşılıklı konuşmalar önemli yer tutar. 595 ile 596 beyitlerde kendisine dua isteyen rinde Bâyezîd-i Bistâmî 598 ve devamındaki beyitlerde mukabele eder:

263. Didi eyâ ‘ârif-i h̄oş-zât-ı ‘aşk
Râm-şev-i dām-ı mülākāt-ı ‘aşk

270. Didi eyâ h̄āce-i dāniş-pijūh
Vey ‘ilm-efrāz-ı ma‘ālī-şükūh

6.5. İç Monolog Tekniği

İç monolog yönteminde kahramanın içinden geçenler, onun kendisiyle konuşması şeklinde okura aktarılır. Anlatıcıdan habersiz olan kahraman bir kayıt cihazına konuşur gibidir. Anlatıcı sözü bırakır ve anlatım görevini kahramana devreder. Okur bu yöntemle kahramanın duygusal çıplaklığına şahit olma imkânı bulur.

Dervîş’in umutsuzluğa kapılıp kederlendiği ruh hallerinde iç konuşma tekniği başarıyla kullanılmıştır. Onun aşk derdiyle kendinden geçmesi neticesinde ortaya çıkan iç konuşma biçimi samimi duyguların dışa vurumu olarak değerlendirilebilir. İç konuşmaların çoğunun soru kipinde olması, aşığın hayranlık, güçsüzlük, karamsarlık ve sitem gibi ruh tasvirlerini bütünüyle kavrayıp kabullenememesiyle ilgilidir. Bu konuşmalar metindeki ifadeyle “heyûlâ-yı hayâle h̄itâb (321)” şeklinde tezahür etmektedir. Eserde yoğun şekilde kullanılan bu teknikte anlatıcı “didi” ifadesiyle iç konuşmayı sese dönüştürür. Metnin farklı yerlerinde toplam elli dört beyitte, Dervîş iç monolog yöntemiyle konuşturulur.⁵⁴ Ana hikâyenin tamamı üç yüz yetmiş beyitten oluştuğuna göre bu oran anlatım teknikleri içinde yaklaşık yüzde on beşe denk gelmektedir:

223. Didi ki yâ Rab bu füsûn-sâz-ı nâz
Âteş-i ruhsâresi ‘âlem-güdâz

---

⁵⁴ İç monolog yönteminin kullanıldığı beyit aralıkları şunlardır: 215–218, 223–232, 289–291, 317–319, 379–384, 386–395, 446–447, 461, 528–529, 532–534, 539–548.

224. Rūḥ mıdur peyker-i behcet midür
İns midür ḥūrī-i cennet midür
225. Kād mi bu yā naḥl-i dil-ārā mıdur
Fitne-i nev-ḥīz-i temennā mıdur

Bu başlıkta ele alınabilecek başka bir husus, konunun işlendiği bölümde yer alan ve olayın akışı devam ederken metne monte edilen dokuz rubainin anlatıma katkısıdır. Mesnevi geleneğinde kahramanların ağzından değişik nazım şekilleriyle şiir söyletme anlayışı (Ünver, 1986: 445) bu türün bilinen bir uzlaşımıdır. Transkripsiyonlu metindeki beyit numaralarına ardışık şekilde verilen bu rubailer 234, 277, 320, 324, 364, 396, 462, 516 ve 530. sırada bulunmaktadır. Bunlardan yalnızca 516 sıra numaralı rubai Dervîş'in ağzından söyletilmemiştir. Diğerleri onun içsel monologu olarak telakki edilebilir. Kelamdan hayale ya da bilinçaltına sığınma ihtiyacında başvurulan bu anlatım türü Dervîş'e kılavuzluk eder ve sevgiliye seslenme aracı olarak öyküde önemli rol oynar. Âşık, şiirin müessir gücünü kullanmak suretiyle sevgiliye seslenmek, ona sitemde bulunmak veya onun karşısındaki aciziyetini ifade etmek için bu yolu seçer.

6.6. İç Çözümleme Tekniği

İç çözümleme anlatıcının tahlillerine dayanır. Kahramanın moral değerlerini oluşturan duygu ve düşünce dünyası, davranış biçimleri anlatıcının bakış açısından yapılan çözümlemelerle aktarılır. Mesnevilerde âşık tipinin dışında kalan kahramanlar genellikle psikolojik derinlikten mahrum olduğu için bu teknik doğal olarak sadece âşık tipi için kullanılır. Dervîş'in âşıklıktan kaynaklanan perişanlığı aktarılırken diğer anlatım tekniklerinin yanında iç çözümleme tekniğinden de yararlanılmıştır:

281. Dīde-i baht-ı dil-i miḥnet-füzūn
Oldı o deñlü ğamla ğarç-ı ḥūn
282. Her nereye kim şala tāb-ı nazar
Eyleye deryā-çe-i ḥūn çeşm-i ter
283. Bī-ḥired-i ḥālet-i 'aşk u cünūn
'Āşık-ı miḥnet-keş u ğam-āzmūn

6.7. Duraklama Tekniği

Olay örgüsünün akışına anlatıcı tarafından yapılan müdahaleler, şair/anlatıcının gerekli gördüğü bazı yorum ya da açıklamalar duraklama tekniği olarak görülmelidir. *Şâh u Dervîş* mesnevisinde olayın takdim edilmesi esnasında zamanın durdurulması olayların kesintiye uğraması anlamına gelir. Bu kesintili zamanlarda söylenenlere arasöz, öyküleme yapılırken araya girme ihtiyacı duyan anlatıcıya da hatip denilmiştir (bk. Bakış Açısı ve Anlatıcı). Zamanın arada bir durdurulması değerlendirme yapma ihtiyacından gelmektedir. Bu değerlendirmeler olayın mahiyetine makul bir açıklama yapmak şeklindedir. Bu yüzden duraklama bölümlerinde üslup didaktiktir. Öyküleme esnasında kısa süren duraklamalardan başka, metinde müstakil biçimde duraklama tekniğinden yararlanma 463 ile 477 arasındaki beyitlerden oluşan “Der Şıfat-ı ‘Aşk” bölümünde karşımıza çıkmaktadır. Bu bölüme ilave olarak, Bağdat padişahı ile külhanî arasında geçen kısa temsilin, ana hikâyenin zaman akışına müdahale olması münasebetiyle duraklama kabul edilebileceğini belirtmek gerekir. 478 ile 516. beyitleri kapsayan bu temsilden hemen sonra öyküye geri dönülür:

472. ‘Aşğdur āyīne-i envār-ı zāt
Belki hem ol āyīne-i vehm-şıfāt
473. ‘Aşğdur a‘yānda olan cilve-ger
Cümle-i eşkāl ü rüsüm ü şuver

D. Metnin Okunmasında Takip Edilen Usul

I. Türkçe Kelime ve Eklerin Yazımı

Osmanlı Türkçesinde, gerek nesir, gerek şiir dilinde en ağır örneklerin verildiği yüzyıl on yedinci yüzyıldır. Bununla birlikte, on yedinci yüzyıl, Oğuz Türkçesinin dil özelliklerinden günümüz Türkçesinin kimi ses özelliklerine geçiş sürecinin yaşandığı dönemdir (Ercilasun, 2006: 462). Edirneli Güftî'nin *Şâh ü Dervîş* mesnevisi Miladî 1650 yılında yazılmıştır. 17. yüzyılın ortalarında kaleme alınan eserin imlâ özellikleri, günümüz Türkçesinin ses ve ek özelliklerine göre değil Osmanlı Türkçesinin biçim özelliklerine uyularak verilmiştir.⁵⁵

1. Ekler

1.1. İsim Çekim Ekleri

a. İsmi Belirtme (Akkuzatif) Eki

İsmi; doğrudan doğruya geçişli fiillerden etkilendiği, cümlenin nesnesi görevinde kullanıldığı belirtme durum ekleri, metinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre değil Osmanlı Türkçesinin ses özelliklerine göre yazılmıştır:

nâminî (38) eṭrâfî (74) dilümü (115) gönlümü (127)

b. İsmi Bulunma (Lokatif) ve Uzaklaşma (Ablatif) Ekleri

İsmi bulunma ve uzaklaşma halleri, metnin imlâsında d'li biçimiyle verilmiştir. Sözü edilen eklerin sessiz uyumu ile ilgili olan “t”li biçimlerine tesadüf edilmediğinden, ekler “-da, -de, -dan, -den” şeklinde yazılmıştır:

baht <u>da</u>	(460)	bâğ <u>da</u>	(629)
âyak <u>dan</u>	(220)	Hâk <u>dan</u>	(571)
ḥayret <u>den</u>	(264)		

⁵⁵ Tenkitli metnin kurulmasında, Sabahat Deniz'in on yedinci yüzyıl şairlerinden Tecellî'nin *Dîvân'ı* çalışmasında takip ettiği yöntemden yararlanılmıştır (2005: 117–127).

c. Tamlayan (Genitif) Ekleri

Tamlayan ekleri yuvarlak ünlülerin ve damak n'sinin kullanıldığı biçimleriyle (-uñ, -üñ, -nuñ, -nüñ) yazılmıştır:

seh̄hāren <u>üñ</u>	(356)	Şeh <u>üñ</u>	(486)
ğam <u>üñ</u>	(518)	sen <u>üñ</u>	(607)

d. İyelik Ekleri

Birinci ve ikinci şahıs iyelik eklerinin yardımcı ünlüleri yuvarlak biçimleriyle yazılmıştır. Ancak müstensihin, Oğuz Türkçesinin devam eden etkisiyle kimi dar ünlü kullanım tercihi de dikkate alınmıştır:

nigāh <u>um</u> la	(109)	cism <u>üñ</u> e	(31)
baht <u>um</u>	(275)	miyān <u>üñ</u>	(383)
ten <u>üm</u>	(57)	ihsān <u>üñ</u>	(395)
göz <u>ime</u>	(132)		

Üçüncü şahıs iyelik ekleri “-ı, -i, -sı, -si” şeklinde düz-dar olarak yazılmıştır:

rūh <u>ı</u>	(302)	cādū <u>sı</u>	(231)
қudū <u>mi</u> yle	(36)	jāles <u>i</u>	(122)
üst <u>i</u> ne	(149)		

e. Soru Eki

Soru ekinin ünlüleri daima “-ı, -i” şeklinde düz-dar biçimiyle yazılmıştır:

rūh <u>mi</u> dur	(224)	cennet <u>mi</u> dür	(224)
hüsnuñ <u>mi</u>	(382)		

1.2. Fiil Çekim Ekleri

a. Şahıs Ekleri

Ek-fiilin geniş zaman çekiminde isme eklenen birinci tekil şahıs ekinin ünlüleri düz-geniş (-a, -e) ve dar-yuvarlak (-u, -ü) şeklinde yazılmıştır:

maḥrem <u>em</u>	(271)	ālūftey <u>üm</u>	(584)
ḡam <u>em</u>	(271)	āşūftey <u>üm</u>	(584)

Birinci ve ikinci şahıs eklerinde, ünlülerin yuvarlak biçimleri kullanılmıştır:

eyled <u>üm</u>	(74)	eylemiş <u>üm</u>	(580)
id <u>üm</u>	(86)	olasun	(390)
olmuş <u>um</u>	(579)	salmayasun	(391)

b. Bildirme Eki

Bildirme eki her zaman yuvarlak ünlülerle kullanılmış ve ünsüz uyumuna riayet edilmeden “-dur, -dür” şeklinde yazılmıştır:

dīdārī <u>dur</u>	(32)	seyyāled <u>ür</u>	(209)
zātī <u>dur</u>	(35)	‘aşq <u>dur</u>	(238)
zīb <u>dür</u>	(100)		

c. Kip Ekleri

Geniş zaman ekleri metinde dar-yuvarlak (-ur, -ür) ve düz-geniş (-ar, -er) şeklinde yazılmıştır:

yaḡar	(408)	vir <u>ür</u>	(243)
ider	(207)	ol <u>ur</u> dı	(303)
ister	(567)		

Görülen ve öğrenilen geçmiş zaman ekleri üçüncü şahsa bağlandığında düz-dar (-dı, -di; -mış, -miş) biçimleriyle ve ünsüz uyumu dikkate alınmadan dönemin imla

özelliklerine riayet edilerek yazılmıştır. Diğer haber kiplerinin yazımında ünlü ve ünsüz uyumlarına riayet edilmiştir:

buldı	(237)	bulmuş	(215)
gördi	(195)	olmuşdu	(56)
olmuş	(60)	itmişdi	(59)

İstek kipinden sonra gelen ikinci ve üçüncü şahıs ekleri dar-yuvarlak (-sun, -sün) biçimiyle yazılmıştır:

olasun	(92)	urmayasun	(534)
olmayasun	(390)	eyleyesün	(455)
salmayasun	(391)		

-am, -em eki Eski Anadolu Türkçesinde en çok kullanılan birinci tekil şahıs ekidir (Ergin, 1993: 269). Bu ek; Osmanlı Türkçesinde, istek kipinin birinci tekil şahıs çekiminde varlığını sürdürmüştür:

yazam	(109)	çekem	(109)
olam	(608)	eyleyem	(106)

Kip ve kişi eklerinin yazımı hususunda yukarıda ifade edilen tercihler ve metinde tespit edilen diğer çekimler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Zaman Ekleri	I. Tekil	II. Tekil	III. Tekil	I. Çoğul	II. Çoğul	III. Çoğul
Geniş Zaman Kipi	_____	_____	virür ider	oluruz	_____	_____
Görülen Geçmiş Zaman Kipi	eyledüm gördüm	_____	buldı gördi	_____	_____	eylediler itdiler
Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi	olmuşum eylemişüm	_____	olmuşdu bulmuş	_____	_____	_____
İstek Kipi	yazam çekem	olasun salmayasun	ura ide	_____	_____	_____
Şart Kipi	alsam edersem	_____	açsa olmasa	_____	_____	_____

1.3. Fiilimsi Ekleri

-dık, -dik, -duk, -dük sıfat-fiil eki yuvarlak ünlüyle yazılmıştır:

içdügi (140)

-ıp, -ip, -up, -üp zarf-fiil eki yuvarlak ünlüyle ve b'li şeklinde yazılmıştır:

alub (158) gösterüb (354)

döşeyüb (160) yakub (361)

eyleyüb (221)

Zaman ifade eden -ınca, -ince, -unca, -ünce zarf-fiil eki düz ünlü biçimiyle yazılmıştır:

olınca (313)

idince (304)

-ıcak, -icek eki fonksiyon bakımından -ınca, -ince, -unca, -ünce ekinden farksızdır (Ergin, 1993: 269). -ıcak, -icek eki, Eski Anadolu Türkçesinde yaygın olmakla birlikte Osmanlı Türkçesinde de bir müddet kullanılmıştır. Sözü edilen zarf-fiil ekine ait örnekler şunlardır:

idicek (15)

olıcak (163)

eyleyicek (97)

-madan, -meden zarf-fiili –madın, -medin şeklinde yazılmıştır:

olmadın (407) eylemedin (62)

2. Kelimeler

Metnin okunmasında Osmanlı Türkçesinin ses özelliklerine sadık kalınmış, müstensihin yazım tercihi dikkate alınarak kelimeler metnin yazıldığı dönemin imlasına uygun şekilde yazılmıştır. Günümüz Türkçesinde de yaygın olarak kullanılan bazı kelimeler şu şekilde gösterilmiştir:

ciğer	ciger	(317)
değil	degül	(98)
dedi	didi	(83)
diğer	diger	(300)
eğer	eger	(562)
etmek	itmek	(41)
etmeye	etmege	(24)
eylemeye	eylemege	(26)
için	içün	(41)
pembe	penbe	(159)
verdi	viridi	(255)
vurmuş	urmuş	(86)

Ünlü ile biten bir kelimededen sonra yine ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde vezin gereği ünlülerden biri düşürülmüş, ünlünün düştüğünü göstermek için kesme işareti kullanılmıştır:

k'eyledi	(47)	k'oldı	(382)
k'ahter	(177)	n'ola	(46)

II. Arapça ve Farsça Ek, Kelime ve Terkiplerin Yazımı

Tenkitli metinlerin yayımı hususunda İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Notlar" (2008: 1–46) makalesindeki görüşleri akademik çevreler tarafından genel referans kabul edilmiştir. Ünver, hem Farsça ön ek ve edatların hem de tekrarlanan iki kelime arasına gelen ek ve edatların kısa çizgiyle ayrı yazılmasını; sona gelen eklerin ve edatların ise bitişik yazılması gerektiğini savunur. Neşredilecek metinlerde imlâ birliğinin sağlaması için farklı görüşler de dile getirilmektedir.⁵⁶ Arapça ve Farsça unsurların yazımında, İsmail Ünver'in sözü edilen makalesinde dile getirilen

⁵⁶ Bk. Avşar, 2008: 59–95

görüşler genel olarak dikkate alınmıştır. Bu unsurların yazımı hususunda şu usullere başvurulmuştur:

1. Ekler

a. Farsça bütün ön ek ve edatlar, kendisinden sonra gelen kelimelerden kısa çizgi ile ayrılarak yazılmıştır:

<u>bā</u> -haber (490)	<u>hem</u> -sāye (127)
<u>ber</u> -endāz (370)	<u>nā</u> -tüvān (83)
<u>bī</u> -nevā (53)	<u>pūr</u> -hevā (72)
<u>der</u> -kemīn (358)	<u>tā</u> -key (455)

b. Tekrarlanan iki kelime arasına gelen Farsça ek ve edatlar da kısa çizgi ile ayrılmıştır:

dāg- <u>be</u> -belā (88)	fenā- <u>der</u> -fenā (602)
pey- <u>be</u> -pey (17)	keş- <u>me</u> -keş (70)
ser- <u>be</u> -ser (122)	

c. Farsça kelimelerin sonuna gelen son ek ve edatlar kısa çizgi ile ayrılarak yazılmıştır:

mest- <u>āne</u> (212)	endūh- <u>gīn</u> (349)
gül- <u>būn</u> (138)	evc- <u>gīr</u> (93)
bām- <u>dād</u> (503)	gül- <u>istān</u> (479)
tāb- <u>dih</u> (3)	derd- <u>nāk</u> (248)
siyeh- <u>fām</u> (372)	nāşīye- <u>sāy</u> (608)
cāy- <u>gāh</u> (185)	çehre- <u>sā</u> (82)

2. Terkiplerin Yazımı

a. Arapça terkipler şu şekilde yazılmıştır:

‘adīmü ’n-naẓīr (191)	bü ’l-‘aceb (77)
-----------------------	------------------

‘ale’l-infirād	(50)	fi’l-meşel	(77)
keffü’l-ḥazīb	(42)	āḥirü’l-emr	(359)

b. Lafza-i Celâl kelimesiyle birleşen isimlerin yazımında tercih edilen imlâ şu şekildedir:

taḥiyyatü’l-lahî	(51)	enbete’l-lahü	(620)
esedu’l-lah	(49)		

c. Farsça ön ekler ve orta ekler vasıtasıyla oluşturulan her türlü birleşik kelime veya terkipler kısa çizgi ile ayrılmıştır:

feyz-pezirā	(12)	pür-cilā	(5)
na‘t-gūy	(25)	ser-bāḥte	(28)
encümen-efrüz	(3)	rek-be-rek	(17)

3. Kelimelerin Yazımı

a. Mes’ele, hey’et, neş’e, me’âb, ye’s gibi kelimeler hemzeli; ancak dā’im kelimesi müstensihin tercihi dikkate alınarak “dāyim” şeklinde yazılmıştır

me’lūfesi	(504)	hey’et	(290)
sā’îli	(611)	dāyim	(124)
mes’ele	(588)		

b. Āftāb, āsmān, pādşāh gibi kelimeler Türkçede kullandıkları biçimleriyle - araya ünlü getirilerek- yazılmıştır:

āfītāb	(175)	āsumān	(384)
pādişeh	(481)	ḥānümān	(536)

Ancak, Arapça ve Farsça kimi kelimeler Türkçenin içinde yaşayan şekliyle değil metinde geçen biçimleriyle yazılmıştır:

peyemberle	(31)	serḥōş	(474)
------------	------	--------	-------

sufre	(160)	ḥancer	(543)
ḡonçe	(529)	dīvār	(183)

c. Özel isimler büyük harfle yazılmıştır:

Skender	(34)	Baḡdādda	(479)
Oṣmān	(48)	Ariṣṭo	(586)
‘Alī	(49)	Felāṭūn	(586)
‘Uṭārid	(187)		

d. Atıf vavı ayrı yazılmıştır:

māh ü mihr	(13)	dest ü girībān	(63)
zemīn ü zamān	(43)	ḡülzār ü bāḡ	(114)

III. Transkripsiyon Sistemi

1. Arap harfli eski alfabede bulunduğu halde, bugün kullandığımız Latin alfabesinde bulunmayan harf ve işaretler için, tenkitli basımı yapılan ilmî eserlerde kullanılan transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. Sözü edilen harf ve işaretler şu şekilde gösterilmiştir:

HARF	TRANSKRİPSİYON
ء	ˆ
ث	Ṫ ṣ
ح	Ḥ ḥ
خ	Ḫ ḫ
ذ	Ẓ ẓ
ص	Ṣ ṣ
ض	Ẓ ẓ Ḍ ḍ
ط	Ṭ ṭ
ظ	Ẓ ẓ
ع	ˆ
غ	Ġ ġ
ق	Ḳ ḳ
ك	Ñ ñ
Vasl hemzesi	ˆ

2. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki uzun ünlüler şöyle gösterilmiştir:

آ : Ā ā
و : Ū ū
ئ : Ī ī

3. Farsçadaki “vāv-ı ma‘dūle” ile yazılan sözcükler şu şekilde gösterilmiştir:

ḥ̣ān, bī-ḥ̣āb, zīb-ḥ̣ān, ḥ̣ābīdedür, ḥ̣āce

4. Yazma nüshadaki metnin vezin ve anlam bakımından tamiri için yapılan zaruri ilaveler [ ] işaretiyle gösterilmiştir:

çe[p] (273) [yoğ] (505) [vech-i] (512) [b]ernā (613)

5. Yazma nüshada sayfa üstlerinde 2’den 37’ye kadar bulunan numaralar parantez içinde gösterilmiştir. Tenkitli metinlerdeki genel usule uyularak varaklar 2b’den 20a’ya kadar tekrar numaralandırılmıştır.

SONUÇ

On birinci yüzyıla kadar uzanan mesnevi yazma geleneği, divan edebiyatında, geride bırakılan asırlar boyunca dil ve üslup açısından sürekli yenilenmiş ve bu alanda önemli ürünler ortaya konulmuştur. Bugün için yerini nesre terk etmiş olan mesneviler, divan şiirinin temel beslenme kaynaklarıyla yoğrularak sanat bakımından zengin içerik ve ustalıklı işlenmiş bir anlatım taşır. Modern estetiğin sanatsal perspektifiyle pek örtüşmeyen bu geleneksel tür, yazıldığı dönemin hayat ve tabiat anlayışını mübalağa ve hayal ekseninde, çoğu zaman muhayyel kişiler ve olaylar eşliğinde uzun uzadıya anlatır.

Şâh u Dervîş mesnevileri çift kahramanlı aşk hikâyeleridir. On beşinci yüzyılda ilk kez İranlı şair Hilâlî-i Çağatayî tarafından kaleme alınan bu mesnevi kolu edebiyatımızda rağbet görmemiştir. Bursalı Rahmî, Taşlıcalı Yahya Bey, Sinoplu Beyanî ve Edirneli Güftî'ye ait *Şâh u Dervîş*'ler kütüphanelerde mevcut olan eserlerdir. İmam-zade Ahmed İbn-i Mehmed ve Fuzûlî'ye ait oldukları söylenenler henüz bulunamamıştır. Bunların en bilineni Taşlıcalı Yahya Bey'e ait olmaktadır.

Hayatı hakkında çok az bilgi bulunan Edirneli Güftî, önemli himaye görmediği için müreffeh bir yaşamdan mahrum kalmış; bu durum onda karamsar ruh hali yaratmıştır. Eserlerine bedbin bir şair olarak yansıyan Güftî, manzum olarak yazdığı *Teşrifâtü's-Şu'arâ*'sında şairleri mizahi üslubu aşacak şekilde hırçın bir ruh haliyle anlatmış, döneminden sıkça şikâyet etmiştir.

Edirneli Güftî, *Şâh u Dervîş* mesnevisini 1650 yılında yazmıştır. Eser dokuz rubai ve altı yüz yirmi sekiz beyitten oluşan kısa bir mesnevidir. *Teşrifâtü's-Şu'arâ*'da kendisini anlattığı kadarıyla tasavvufî anlayışa pek yakın durmayan şair, bu eserinde kurguyu tasavvufî bir eksen üzerinden yürütmüştür. Aşka getirilen yorumlar, mesnevinin muhtelif yerlerinde şair tarafından yapılan göndermeler bütünüyle tasavvufî çizgiyi yansıtmaktadır. Döneminin şairlerinden daha süslü, sanatlı ve ağır bir dil kullandığı konusunda ittifak edilen Güftî, *Şâh u Dervîş*'te bu anlayışa bağlı kalmıştır. Mesnevideki kimi uzun terkipleri anlayıp yorumlamak oldukça güçtür.

Kalemine ve hayallerine sonsuz biçimde güvenen Güftî, yaşadığı dönemin meşhur şairlerinden sayıldığı halde ne yazık ki sonraki dönemlerde büsbütün

unutulmuştur. *Şâh u Dervîş*'in ortaya çıkarılıp incelenmesi, kendi döneminin kudretli şairlerinden kabul edilen Edirneli Güftî'ye iade-i itibar kabilinden sayılmalıdır.

III. BÖLÜM
TRANSKRİPSİYONLU METİN

ŞĀH U DERVİŞ

2b (2)

Kitāb-ı Şāh u Dervīş Güfti-i Edirnevī İbtidā'-i Taḥmīd-i Bārī

(Müfte'ilün / müfte'ilün / fā'ilün)

(— • • — / — • • — / — • —)

1. Ḥamd-ı Ḥudāvend-i cihān āferīn
Zīver-i tebyīn-i beyān āferīn
2. Tarḥ-ı nev-efgende-i ibdā' kün
Rāst-ı berārende-i çarḥ-ı kühen
3. Tāb-dih-i rüy-ı kamer-ṭal' atān
Encümen-efrüz-ı perī-sīretān
4. Ol ki virüb meclis-i gerdūna zīb
Eyledi ibdā' firāz ü nişīb
5. Sāgar-ı ḥūrşīd idüb pür-cilā
Oldı şafaḫ bāde-i şengerf-sā
6. Meclis-i gerdūna virüb tāb ü fer
Eyledi ol bezme mehi cām-ı zer
7. Şun'ı olub lāzıme-ārā-yı kevn
Eyledi ibdā' -ı heyülā-yı kevn
8. Şun'ı olub mübdi' -i feyz-i eşer
Eyledi bir noḫtada tarḥ-ı şuver
9. Fikr-i daḫīḫ-i ḥıred-i nükte-ḳāl
Eyleme keyfiyyet-i zātun ḥayāl

10. Ğarķa-i deryā-yı nedāmet olur
Ğavŗa-hūr-ı lücce-i ĥayret olur
11. Ğatre olub nāzil-i deryā-yı jerf
Terbiyyetiyle ola dūr-i Őigerf
12. Oldı bu nüh řārem-i mīnā-esās
Feyz-pezirā-yı Şeref-iķtibās
13. Ya‘ nī muĥadded bu bisāt-ı sipihr
Oldı celī Şa‘ Şa‘ a-i māh ü mihr
14. Her ğice devr-i felek-i bī-Őebāt
Oldı setr ü nüşre-i ĥādiŐāt
15. CūŐ idicek ķulzüm-i mevvāc-ı zāt
Oldı cihān ğarķa-i baĥr-ı Őıfāt
16. Alsa ĥired ger ķademinden ĥaber
Rāh-ı taĥayyürde ola bī-siper
17. Levĥa-i ‘ilmünde hüveydā ķamu
Pey-be-pey ü rek-be-rek ü mū-be-mū
18. Şüret-i esrār-ı zevāyā-yı dil
Nükte-i maĥfī-i ĥabāyā-yı dil

3a (3)

19. Aĥsa olur künh-i Őıfātunda per
Mürğ-i dile ĥün-ı tefekkür heder

Der Na‘ t-ı Seyyidü ’l-Enām ve Ĥiķāb-ı Bā-Ĥāme-i ‘ Anberīn-erķām

20. Ey ķalem-i nāṭıķa-bend-i ĥayāl
Vey ruĥ-ı mażmūna iden baŐ-ı ĥāl

21. Eyle yine nağme-i hūnīn-eşer
Bâğ-ı sühan tâ ola şād-ı ebter
22. Nāzla mestāne hırām it yine
Mesti-i bī-bāde vü cām it yine
23. Meygede-i ‘aşkda ol bāde-nūş
Ol yine berhem-zen-i şad ‘aql u hūş
24. Etmege şebt-i sühan-ı feyz-eşer
Levha-i mihri yine kıl pey-siper
25. Seyyid-i kevneyne olub na‘t-gūy
İtme nevā-senci-i efsāne-cūy
26. Eylemege şebt-i mediḥ-i nebī
Zamm-ı midād eyle sevād-ı şebi
27. Her sühanı dil-keş ü sencide kıl
Noqtaların merdümek-i dīde kıl
28. Pāy-i zī-ser sāhte-i fikret ol
Ya‘nī ki ser-bāhte-i ḥayret ol
29. Terk-i ser it ic yine hūn-ı derūn
‘Aşka bu āyīn ile kıl āzmūn
30. ‘Aşq-ı celī şa‘şa‘aya maḥzar ol
Tiğ-i melāmetle kefīde-ser ol
31. Na‘t-ı peyemberle olub nağme-sāz
Ḥayret ile cismūne vir ihtizāz
32. Ol ki cihān teşne-i didāridur
Tālib-i gencine-i āşāridur

33. Ol şeh-i kıdsî harem ü küfr-süz
Debdebe-i şânla idüb berüz

34. Mevkib-i ikbâl-i dil-i müşrikîn
Oldı Skender-i hür-pehnâ-yı dîn

35. Zâtıdur ol husrev-i ‘âlicenâb
Rûh-ı Kıds gâşiye-dâr-ı rikâb

36. Oldı kudümiyle basîṭ-i zemîn
Ṭa‘ne-zen-i sâha-i ‘arş-ı berîn

3b (4)

37. Zâtıdur ol mihr-i kerem-güsteri
Bârika-i ‘âlem peygamberi

38. Nâmını yek-zerre iden istirâk
Lâ-büdd olur ğarq-ı yemm-i iştiyâk

39. Mihr-i hevâsıyla zemîn gerd-ḥâk
Şevk-i benânıyla kamer sîne-çâk

40. Haste-i ‘aşk eylemiş ol rûy-ı şâf
Aksa n’ola bîni-i gülden ru‘âf

41. Vaşf-ı ruḥun ger hıred-i nükte fâl
İtmek için ziver-i levḥ-i ḥayâl

42. Deste alınca kalem-i nükte-zîb
Desti olur nûrla keffü’l-ḥazîb

43. Olmasa ger ol şeh-i kıdsî-mekân
‘İllet-i ibdâ‘-ı zemîn ü zamân

44. Olur idi cümle zuhûrât hem
Perde-nişinân-ı ğıṭâ-yı ‘adem

45. Eyledi ol şāha sipihr-i dıjem
Muḫni' -i mihr ü mehi ferş-i ḳadem
46. Bā' de'n-nebī Ḥazret-i Bū-bekr-i pāk
Mihr-i fezāyende-i rüz-ı maḡāk
47. Hem daḡi Fārūḳ-ı mu' allā zemīn
K'eyledi teşyīd-i mebānī-i dīn
48. Hem daḡi dāmād-ı resūl-ı kerīm
Ya' nī ki ' Oşmān-ı cenāb-ı ḡalīm
49. Şems-i hüdā tābi' -i nūr-ı celī
Kim esedu 'İlah-ı mu' azzam ' Alī
50. Hem daḡi aşḡāb-ı nebī-yi cevād
Ālihī ve evlādih ' ale'l-infirād
51. Ola taḡiyyat-ı İlahī ḳarīn
Nūr-ı şalāt mütevālī rehīn

Der Beyān-ı Sebeb-i Te'līf-i Kitāb ve Dīden-i Ḥā'b

52. Bir dem olub bu dil-i miḡnet-perest
Sākin-i peygūle-i şādī-şikest
53. Ya' nī ki Güftī-i heves-āşinā
Derd-keş ü ḡamzede-i bī-nevā
54. Farḡ-ı ḡam-ı ' aşḡla miḡnet-heves
Beyhūde ümmīd ü ' adem-mültemes
55. Ḡamze-i dilber gibi bī-tāb-ı nāz
Çehre-i ' aşık gibi ḡāk-niyāz

4a (5)

56. Mıntıka-bend-i heves olmuşdı dil
Mürğ-i hazin-i kafes olmuşdı dil
57. Çarh-ı denî-perver ü nâ-a‘ temîd
Eyledi lerzende tenüm hem-çü bîd
58. Bu dil-i bî-tâb ü ‘adem-iltimâs
Eyleyüb âhîr heves-i bî-kıyâs
59. Harf-i ümîdi dil-i sevdâ yezek
Levha-i amâlden itmişdi hak
60. Gonçe-i bâğ-ı dil-i âteş-i nesîm
Olmış idi sîneme bir dâğ-ı bîm
61. Olsa kaçan dîde-i kûlzüm-nişâr
Gavta-hûr-ı kaşd-ı tecellî-i yâr
62. Eylemedin şâhid-i bahta nazâr
Sîlî-i hayret ura müjgânlar
63. Dil gamıyla dest ü girîbân idi
Tekye-zen-i bâliş-i hırmân idi
64. Dîde sirişk-efgen-i hayret idi
Nuḥbe-ger dürr-i nedâmet idi
65. Kaşr-ı hayâle dil-i bî-ihtiyâr
Oldı bu âyîn ile süllem-şümâr
66. Çarhla min-ba‘ d idüb âştî
İtmeye kaşd-ı ‘alem-efrâştî
67. Âhîr olub gûşe-nişîn-i ferâğ
Urmaya hırmân ile cismüne dâğ

68. Olmaz ise şem^ç -i emel reh-nümün
ç Āşıka bes şu^ç le-i dāğ-ı derün
69. Olmasa gül-i zīver-i destār ger
ç Āşıka yetmez mi olan dāğ-ı ser
70. Olmağ için bu dil-i şādī-güsıl
Keş-me-keş-i çarḥdan āsūde-dil
71. Oldı çü şem^ç -i kamer efrūhte
Oldı bu āteşle felek sūhte
72. Dil bu taḥayyülle olub pür-hevā
Oldı o dem ḥ^çāb-ı emel rū-nümā
- 4b (6)
73. Gördüm o dem bir çemen-i dil-firīb
Devḥa-i cennet gibi şun^ç -ı ġarīb
74. Geşt idüb eṭrāfi çü peyk-i nazār
Eyledüm ol ḥıṭṭa-i pāke güzer
75. Gördüm o dem ġamdan idüb infikāk
Kaşr-ı Ḥavernağ gibi bir ṭarḥ-ı pāk
76. Kaşr velī ġayret-i bāğ-ı behişt
Ḥāk ü ḥadīm ü deri ç anber-sirişt
77. Bü^çl-^ç aceb ol ġurfe-i ç anber-vaḥal
Dīde-i şevḳ itse nazār fi^çl-meşel
78. Şayḳal-ı dīvār ü geç-i pür-çilā
Nūr-ı nigāhı ide lağzīde-pā
79. Mā-ḥaşal ol cāy-ı ferāḥ-güstere
Ya^ç nī ki ol kāḥ-ı bülend-aḥtere

80. Olmuş idi bir şanem-i ser-firâz
Ziver ü arâyîş-i bālîn-i nâz
81. Veh-çi şanem mâh-ı sipihr-ihtirâm
Veh-çi şanem mihr-i şüreyyâ-ğullâm
82. Güşe-i dāmene men-i bî-nevâ
Sâye-şifat oldum o dem çehre-sâ
83. Nâzla ol mâh-ı tefakḫud-künân
Didi eyâ ğam-zede-i nâ-tüvân
84. Bâ'îş-i izhâr-ı melâlüñ nedür
Eyle beyân şüret-i ħâlüñ nedür
85. Eyleyüb el-kışsa men-i ğam-nijâd
Tuḥfe-i aḥvâlümi meclis-nihâd
86. Dîdem olub miḥnet ü ğamla çü nâl
Urmuş idüm pây-ı cünûna şikâl
87. İtdi meni devr-i der-i kûy-ı 'aşḫ
Âbla pâyî-i teḫâpü-yi 'aşḫ
88. Sîne olub dâĝ-be-belâ-yı dâĝ
Oldı baña 'aşḫla dâĝ üsti bâĝ
89. 'Âşḫla her dem olub âşüfte-ḫâl
Mürĝ-i dili ḫayd-ı ḫazân itdi lâl
90. Ḥandeden ol cevher-i ferd-i dehân
Noḫta-i mevḫüme-yi itdi 'ayân
91. Didi niçün vaşf-ı perî peykerân
Olmaya arâyîş-i levḫ-i beyân

5a (7)

92. Sen ki huşuṣā olasun nükte-fen
Ṭab' uñ ola nādire-senc-i sühan
93. Mürg-i hayālün olıcağ evc-gır
Ola kemın lānesi çarḥ-ı eşir
94. Bülbül-i ṭab' uñ ger ola nağme-zen
Nesh ola āyın-i nevā-yı kühen
95. Şāhid-i ma' nā-yı nezāket-fezā
Ṭarz-ı nev ile ola cilve-nümā
96. Olsa kaçan kilik-i bedāyi' me'āl
Çehre tırazende-i bikr-i hayāl
97. Eyleyicek nergis-i mestin raqam
Şifte-i gāzmesi ola qalem
98. Şāhid-i maẓmūnuñ ey nükte-kār
Cāme-i zer-befti degül müste'ār
99. Bikr-i hayālün ki füsün-sāzdur
Her sühan ābisten-i i' cāzdur
100. Hāme ki zīb-i dür-i meşhūn ola
Ruq' a peri-ḥāne-i maẓmūn ola
101. Rūy-ı 'arūs-ı sühan-ı dil-peẓir
Gāliye vü gāzeye olmaz eşir
102. İtse raqam hāmeñ olur bī-kuşūr
Maḥşer-i ervāḥ-ı ma' ānī-suṭūr

103. Oldı mükedder bu dil-i pür-miħen
Nâşıye-fersâ-yı ħarım-i veşen
104. K'ey gül-i nev-ħâste-i ' izz ü nâz
Eyleye Ĥaħ câme-i ' ömrün dırâz
105. Ĥâk-i rehün eyleye Ĥaħ dâyimâ
Nür-pezirâ-yı dü çeşm-i şabâ
106. Eyleyem âheng-i süħan-güsteri
Zâhir ola kuvvet-i nazm-âveri
107. Eyleyem ıtlâk-ı ' inân-ı süħan
Raħş-ı ħayâlüm ola tâ kaħre-zen
108. Nüş kılub her gıce devr-i çerâğ
Şem' -i fûrüzende ola dilde dâğ
109. Ĥün-ı sirişkümle yazam evvelin
Nür-ı nigâhumla çekem cedvelin

Der Münâcât-ı Bârî ' Azze ve İsmuhu

110. Eyle İlähî bu sitem-perveri
Ya' nî ki Güftî-i sitem-güsteri

5b (8)

111. Neş'e-i ' aşk-ı ezeliiden ħabîr
Reşk-i yemm-i jerf ola tâ kim ġadîr
112. Tâ ola lütfuñla mis-i bî-eşer
Feyz-pezirinde-i iksîr-i zer
113. ' Aşk-ı bütânı dile âyîne kııl
Sırr-ı ġama sînemi gencîne kııl

114. Sīnemi kııl dāğ-be-belā-yı dāğ
Tā kim ola ğayret-i gül-zār ü bāğ
115. Bāde-i ‘aşka dilümi eyle cām
Tā ola ğalṭīde-i nūr-ı müdām
116. ‘Aks-i meyi tāb-dih-i dīde kııl
Şāḥ-ı gül-i ḥasreti bālīde kııl
117. Eyle bu dāğ-ı dilümi dāyimā
Şem‘ -i fūrüzende-i bezm-i şafā
118. Şun dile bir cām-ı kevākib-feşān
Raḥş-ı ḥayālüm ola āteş-‘ inān
119. Eyle bu nev-şāhid-i zībendeyi
Ya‘ nī ki bu bāğ-ı firībendeyi
120. Cāme-i i‘ zāz ile kııl ser-bülend
Nağme-i taḥsīn ile it ercümend
121. Bu gül-i şād-āb ü leṭāfet-nümün
Dest-i ḥazāndan ola yā Rāb maşūn
122. Jālesi olsun o gülüñ ser-be-ser
Nūr-ı nigāh-ı dil-i ehl-i naẓar
123. Ola İlāhī bu ‘arūs-ı kelām
Zīb-dih-i ḥacle-geh-i ḥaş u ‘ām
124. Devlet-i ḥüsni bula dāyim kemāl
İtmeye nā-maḥreme ‘arz-ı cemāl
125. Bıkr-i ḥayāl-i dil-i mu‘ ciz-penāh
Gevher-i hikmetle mükellel-i külāh

126. Olsa n'ola h̄üsle mihr iştihar
Cāme-i zer-tārī degül müste'ār
127. Göñlümi hem-sāye-i pervāne it
Zülf-i temennā-yı dili řāne it
128. Eyle dili silsile-i 'aşka bend
Tā ola āvāze-i 'aşkı bülend
129. Eyle reh-i 'aşkıda pūyān beni
Şīfte-i çāk-i girībān beni
130. Laḥlaḥa-i derd-i muḥabbetle tā
Ola meşām-ı dīl-i ḥasret-nevā

6a (9)

131. Dāg-nih-i sīne-i müşg-i Ḥoten
Ḥāne ber-endāz-ı nesīm-i çemen
132. Şu'le-i meyle gözime nūr vir
Ḥall-i hezār-uḳde-i mestūr vir
133. Dāg-ı ğamı zīb-dih-i sīne kıl
Gülleri 'aks-efgen-i āyīne kıl
134. Tā ola mürġ-i dil-i ğam-āzmā
Naġme-i ḥasret-zen ü ḥūnīn-nevā

Der Beyān-ı Şürū' Kerden-i Kitāb

135. Mürġ-i ḥayāl-i dil-i mu'ciz-nevā
Böyle olur nāṭıka-bend-i edā
136. Gevher-i elfāza viren zīb-i tām
İtdi bu āyīn ile baş-ı nızām

137. ‘Ahd-ı kadīm içre olub müstedām
Var idi bir Şāh-ı Şüreyyā-gulām
138. Gül-bün-i iḳbāli olub ser-bülend
Olmadı bir ğonçe ile ercümend
139. Sāġar-ı ser-şār-ı emel muttaşıl
Olmış idi gerçi ki ānda gūsil
140. İçdüġi cām-ı mey la‘ lüne renk
Olur idi ol sebep ile şereng
141. Bu ġam ü endūhla bī-ḥ‘āb idi
Pireheni vāşıl-ı mehtāb idi
142. Olmuş idi bu ġam ile bī-mirā
‘Ömr-i telef-sāz “le‘ alle ve ‘asā”
143. Olmuş idi bu ġam ile lā-cerem
Ḥaṭṭ-ı ümmīd-i dil-i zār-ı behem
144. Oldı bu endīşe ile mā-ḥaşal
Nice ġün şāḥ-ı dıraḥt-ı emel
145. Tā ola ‘ ahdında sūḥan-gūsterān
Ya‘ nī ḥakīmān-ı bedāyi‘-resān
146. Şuḳḳa ber-efrašte-i sūy-ı felek
‘Āzim-i siyyāhī-i rūy-ı felek
147. Tā ola mı şāh-ı sipihr-iḥtişām
Devlet-i ferzendle şīrīn-kām
148. Oldı çü ḥūkm-i Şeh-i ḳudsī medār
Ol nesḳ üzre çü celī‘ itibār

6b (10)

149. İtdi o udsī raamān-ı adem
Nokta-i mīm ũstine ar-ı raam

150. Bend idüb her biri cāme nitā
İtdiler āhir bu sōze ittifā

151. Kim ola āh-ı göl-i ibāl-i āh
Bir gölle ayret-i hūrid ũ māh

152. Nal-i vũcūd-ı eh-i gerdũn-medār
Ola berũmend-i eref-yāb-ı Bār

153. Āyīne-i bat-ı eh-i nũkte-fāl
Ola cilā-dāde-i tāb-ı Cemāl

Der Beyān-ı ar-ı Sũr Nũmũden-i Pādiāh

154. Nādire-sencān-ı nevā-yı kũhen
Bōyle olur name-fezā-yı sũhan

155. Āhirũ'l-emr ol eh-i gerdũn-ulām
Lāzıme-i sũra idüb ihtimām

156. Sũr iũn oldu be-ad inbisā
Her arafa cen-fiende besā

157. Me' āle-i māhı yaub rũzgār
Eyledi bezm-i feleki tāb-dār

158. Zũhre alub destine çengiñ o dem
Geldi hemīn rasa sipihr-i djem

159. Penbe ile gũlleri dest-i abā
Eyledi dā-ı dil-i saf-ı semā

160. Sufre-i mihri döşeyüb nāgehān
    Kırş-ı mihri itdi felek zīb-i h̄ān

161. Meclis-i gerdūna virüb t̄āb ü fer
    Başladı devr eylemege cām-ı zer

162. Oldı nigūn cām-ı hilāl-i semā
    Düşse n'ola k̄atreleri cā-be-cā

163. Sāğar-ı 'işret olıcağ cilve-ger
    Yağdı felek s̄inesine dāğlar

164. Mā-ğaşal ol sūr için rūzgār
    Nāfe-i müşgin açub itdi nişār

165. Virdi nişān şevher-i çarğ-ı berīn
    Leylī-i gerdūna zer-engüşterīn

166. Eyledi teslīm o dem keh-keşān
    Mınṭıka-i zirre muraşsa-nişān

7a (11)

167. Germ olıcağ şevkle ol encümen
    Rişte-i lülüsini virdi peren

168. Eylediler Şāha be-şad ihtişāş
    H̄acle-geh-i b̄ikr-i temennā-yı h̄aş

169. Oldı çü āmiḥte ş̄ir ü şeker
    Āb dil-i āteşī itdi mağar

170. Eyledi zāhir yine Rabb-ı mu'īn
    Berg-i gül-i terden 'ayān yāsemīn

171. Geldi mizâcına meger inhirâf
Oldı çekân bîni-i gülden ru' âf
172. Olsa güher-pâş-ı şehâb-ı şeref
Kaatre-i dürr ola çekân-ı sadef
173. Olsa kaçan kaatre-feşân ebr-i zıll
Pür-güher-i feyz ola dâmân-ı tell
174. Gül-bün-i hüsn oldı be-feyz-i Hudâ
Ya' nî ki âbisten-i verd-i şafâ
175. Mihr-i celî şa' şa' a-i hüsn-i tâb
Oldı meger hâmile-i âfitâb
176. Mâder-i çarh oldı çü zâyende-fâl
Tıfl-ı hür itdi yine ' arz-ı cemâl
177. Kâbile-i mâhdan irdi nevid
K'ahter-i burc-ı şeref oldı pedîd
178. Devha-i ikbâle ol nev-res nihâl
Oldı çü peyveste-i evc-i kemâl
179. Şâh-ı felek qadr ü kerem-güsteri
Ya' nî o ferzend-i bülend-âhteri
180. Kesb-i ' ulûm itmek için bî-mirâ
Virdi bir üstâda k'ola reh-nümâ
181. Şahın-ı debistânüñ o tâb-' izâr
Her tarafın eyledi firdevs-zâr
182. Eyledi ol ' arız-ı hürşid-fer
Pehn-i debistânı çü lebriz-i hür

183. Keşret-i nezzâreden ânda meger
Şaykal-ı dīvâr idi nūr-ı nażar
184. Olmış idi her taraf ‘ uşşâk-ı zâr
Ġarķa-i deryâ-yı tecellî-i yâr
185. Keşret-i nezzâreden ol cây-gâh
Farķ olınmazdı çü nūr-ı nigâh

7b (12)

186. Lâyık idi itse o ħürşîd-fer
Pey-siper-i câmesini levĥ-i ħür
187. Kilk-i ‘ Uġarîd aña teslîm idi
Mâh aña zer-levĥa-i ta‘lîm idi

Der Beyân-ı Ahvâl-i Dervîş

188. Nükte-serâyân-ı belâgat-raķam
Böyle olur zîb-i tîrâz-ı ķalem
189. Zemzeme-sâzân-ı ħadîş-i kühen
Bâre-i ta‘rîfi idüb ķaġre-zen
190. Sâbıķa-güyân-ı sipîhr-i dîjem
Eyledi bu merkeze vaż‘ -ı ķadem
191. ‘ Ahd-ı ķadîm içre ‘ adîmü ’n-nażîr
Var idi bir rind-i nezâket-debîr
192. Nükte-şinâsende-i devrân idi
Kesb-i ma‘ârifde şitâbân idi
193. Nâmla Dervîş-i muĥabbet-ķarîn
Sûd ü ziyân-dîde-i çarĥ-ı berîn

194. Bir gün o şahib-dil ü pākīze-ḥū
Eyler iken her ṭarafı cüst ü cū
195. Gördi ki bir ṭarḥ-ı pesendīdedür
Ḥıṣt-ı deri merdümek-i dīdedür
196. Oldı idüb farṭ-ı taḥayyürle āh
Tekye-zen-i nūr-ı ‘aşā-yı nigāh
197. Diḳḳat ile eyleyüb ol dem nazār
Gördi ki bir mekteb-i ferruḥ-eşer
198. Gördi müşahḥaş idüb ol dem nigāh
Şaf-zede olmuş niçe pervīn-i māh
199. Līk biri cümleden olmuş ferāz
Naḥl-i ḳadd-i zīb-i ḥıyabān-ı nāz
200. Gerçi niçe gül-bün-i zībende var
Līk o gülde eşer-i ḥande var
201. Bir ruḥ-ı tābende-i ḥürşīd-fer
Dīde-i şevḳ eylese nezzāre ger
202. Ola giriftār-ı ruḥ hemçü māh
Eylemeye dīdeye ‘avdet nigāh
203. Olmada ol mertebe nezzāre-zār
Nūr-ı nigāh ile o tāb-ı ‘izār

8a (13)

204. Fi ‘l-meşel olmuş o ruḥ-ı āteşīn
Şebnem ile pür-gül-i behcet ḳarīn
205. Tāb-dih-i levḥa-i rüy çü māh
Şanma ola noḳta-i ḥāl-i siyāh

206. Qalmlş olub hayret ile bī-ķarār
Merdümek-i dīde-i ‘uşşāk-ı zār
207. Yāhūd ider bir Hābeşī rū-siyāh
Çeşme-i hūrşīdde her dem şināh
208. Levha-i mihre ser-i kilik-i ķazā
Koydı meger nokta-i hayret-fezā
209. Tāb-ı ruḥı şu‘ le-i seyyāledür
‘Ārızi dāğ-ı dil-i şad lāledür
210. Hey’et-i ebrūsını itmiş Hudā
Gūşe-i mihrāb-ı niyāz u du‘ ā
211. Ğamzesi efsūn-ger-i cādū-firīb
Her nigeḥi ḥavşala-süz-ı şikīb
212. Nāzla mestāne ḥırām itse ger
Maḥşer-i āşüb ola reh-güzer
213. Görse eger tāb-ı ruḥun cām-ı mey
Sīne-i şaḥbāya ura dāğ u key
214. Rūy-ı ‘araķ-pāş-ı büt-i māh-çihir
Olsa eger tāb-dih-i çeşm-i mihr
215. Dirdi ki bulmuş ne ‘aceb āb ü tāb
Dürr-i perenle ser-i silk-i şihāb
216. Olsa muķābil o ruḥ-ı pāke ger
Ğonçe-i taşvīr bula tāb ü fer
217. Gülşene ‘arz itse ider ḫal‘ atı
Gülleri ĝarķ-ı ‘araķ-ı ḫacleti

218. Ola nigāh itse ruḥ-ı yāre ger
Güm-şüde-i nūr-ı tecellī-naẓar
219. Mürġ-i dil-i ‘āşık-ı şūrīde-ḥāl
Oldı giriftār-ı kemend-i celāl
220. Oldı çebīn-sāye teh-i lāy-ı ‘aşk
Aldı āyağdan ānı şahbā-yı ‘aşk
221. Eyleyüb endīşe-i mūy-miyān
Maḥv-ı vücūd itdi çü mīm-dehān
222. Oldı o Dervīş-i melāmet-eşer
‘Āşık-ı Şeh-zāde-i ‘ālī-güher

8b (14)

223. Didi ki yā Rab bu füsün-sāz-ı nāz
Āteş-i ruḥsāresi ‘ālem-güdāz
224. Rūḥ mıdur peyker-i behcet midür
İns midür ḥūrī-i cennet midür
225. Qad mi bu yā naḥl-i dil-ārā mıdur
Fitne-i nev-ḥīz-i temennā mıdur
226. Gözleri mey-ḥāne-i nāz ü niyāz
Ġamzeleri sāķī-i nīreng-sāz
227. Ġamze degül fitne-i mestürdur
Her nigh ābisten-i şad şürdur
228. Çeşmi siyeh-mest-i raḥīķ-firīb
Cāzibe-i ḥüsne şun‘-ı ġarīb
229. Hey ’āt-ı ebrūları müşġin-kemān
Nāvek-i tīre [müjesi] cān-sitān

230. Çeşm degül fitne-i h̄'ābīdedür
Silsile-i turreşi pīçīdedür

231. Levha-i ruhsārı gül-i mäh-ı zīb
Nergis-i cādūsı melā'ik-firīb

232. Kānķı sipihrūñ meh-i tābānıdur
Kānķı riyāzūñ gül-i hāndānıdur

233. Mā-haşal ol 'āşık-ı rüy-nigū
Böyle iderdi ğam ile güft ü gū

RUBĀ'Ī

234. Ey sürme-i çeşme-mihr olan hāk-i rehi
Üftāde-i naħl-i kāmētūñ serv-i sehī
Men hāke düşerse feyz-i iksīr eyler
Kemter-i nighē gūşe-i çeşmi siyehi

Ameden-i Dervīş Be-Mekteb-i Şāh ve Hāsret-ālūd Reften

235. Eyledi Dervīş-i muħabbet-nigāh
Böyle diyüb 'avdet-i ārām-gāh

236. Hāsret ile gitdi o mihnet-neverd
Kaldı nighē şöyle serāsīme-gerd

237. Zīver-i 'aşķ ile çü buldı şeref
Eyledi 'aķl u hıredı ber-ţaraf

238. 'Aşķdur ol neşve-i sırr-ı celī
Nüşha-i 'aşķ-ı ezelūñ mücmeli

9a (15)

239. 'Aşķdur ol feyz-i Hūdā-yı 'alīm
Şayķalī-i ķalb-i şahīh ü saķīm

240. ‘Aşkdur ol pertev-i envār-ı zāt
Mazhar-ı keyfiyyet-i zāt ü şifāt
241. ‘Aşkdur ol neş’e-i cām-ı şarāb
‘Aşkdur ol nüshā-i ümmü’l-kitāb
242. ‘Aşk-ı ezel kılmasa hergiz eşer
Olmaz idi cām-ı felek cilve-ger

Ameden-i Dervîş Be-Mekteb ve Rûy Taleb Nümûden

243. Nükte-serâyân-ı dürrer-irtisām
Böyle virür dürr-i kelāma nizām
244. ‘Aşkla Dervîş-i muḥabbet-meniş
Sîlî-i ḥasretle görüb serzeniş
245. ‘Aşk ile hem-vāre bulub pîç ü tâb
Şaḥş-ı cünûn ile iderdi cevāb
246. ‘Aşkla âşüfte-ḥayāl-i hevā
‘Aql ile bî-gāne rev-i ibtilā
247. Şifte-dil-i ‘aşk-ı miḥnet-heves
Dil-şüde-i naḥl-i ḳad-i tâze-res
248. Ḥancer-i hicr ile olan sîne-çāk
Dâğ-ı ğam ü miḥnet ile derd-nāk
249. Lāle gibi dâğ-be-dil dîde-ḥûn
‘Aşk-ṭaleb sāğar-ı ‘işret-nigûn
250. Mâyil-i naḥl-i ḳad-i mevzûn-ı yār
Bād gibi ‘aşkla bî-iḥtiyār

251. Beste-i zencîr-i füsûn-ı nigâh
Şîfte-i piçiş-i zülf-i siyâh
252. Küşte-i tîğ-i nigeḥ-i ḥıṣm-ı yâr
Beste-dil-i ṭurre-i ‘anber-nişâr
253. Gelse ḥayâl-i ruḥ-ı dâniş-güsîl
Olur idi secde-geh-i dîde dil
254. Şîve-i reftârı ile pâ-y-mâl
Fikret-i gîsûyla âşüfte-ḥâl
255. Cezbe-i ‘aşḫ itdi çü bî-iḥtiyâr
Virdi bu kâr üstine âḥîr ḫarâr
256. Sa‘y-i reh-i ‘aşḫda muḫaddem ola
Nâşiye-fersâ-yı mu‘allem ola

9b (16)

257. Ānuñ ile neyl-i şeref eyleye
Vâsiṭa-i meyl-i şeref eyleye
258. ‘Aşḫla âḥîr ola ṭıfl-ı sebaḫ
Ḳatre-i eşkûn ide zîb-i varaḫ
259. Câzibe-i ‘aşḫ olıcaḫ cilve-gîr
‘Aḫl u ḫired eyleye selb-i eşîr
260. Ṭaraf-ı debistâna muḫaşşal tamâm
İtdi hemân ‘aṭf-ı ‘inân-ı merâm
261. Mekteb-i Şeh-zâdeye Dervîş-i zâr
Vardı olub ‘aşḫla âşüfte-kâr
262. Gördi mu‘allim ânı âşüfte-ḥâl
Açdı telaṭṭufla zebân-ı sū’âl

263. Didi eyā ‘ārif-i hōş-zāt-ı ‘aşk
Rām-şev-i dām-ı mülākāt-ı ‘aşk
264. Dīde-i hayretten olan kaçre-pāş
Nāhun-ı hicrān ile hātır-hırās
265. Rişte be-pā-zāde o mürğ-i heves
Āhla āteş-zen-i künc-i kafes
266. Nāyire-i hasret ile sīne germ
Mest-i mey-i sāğar-ı āzerm ü şerm
267. Sūhte-i āteş-i ruhsār-ı yār
Ya‘ nī ki pervāne-i şem‘-i ‘izār
268. Fikr-i leb-i dilber ile şu‘ le-nūş
‘Āşık-ı pür-hayret ü hikmet-niyūş
269. Eyle beyān naķş-ı sevāduñ nedür
Ma‘ nī-i mazmūn-ı murāduñ nedür
270. Didi eyā h‘āce-i dāniş-pijūh
Vey ‘ilm-efrāz-ı ma‘ālī-şükūh
271. Şīfte-i miħnet-i derd-i ğamem
Meclis-i hāş-ı eleme maħremem
272. Her dem olur ol nigeħ-i fitne-hīz
Zaħm-ı dile sūteş-i elmās-rīz
273. Naķş-ı çe[p] endāzī-i gerdūn-ı dūn
Eyledi hirmān-ı dilūm āzmūn
274. Alsam ele sāğar-ı ‘işret-sigāl
Eyleye işkeste-i seng-i melāl

275. Dūnī-i bahtum o kadar kim eger
Tarf-ı gül-istāna ederssem nazār

10a (17)

276. Bāğdaki her gül-i behcet-nümūn
Hūn-ı sirişkümle ola ğarķ-ı hūn

RUBĀ'Ī

277. Ey münşī-i tab' u naķş-pīrā-yı zamīr
Olma ğalaṭ-ārā-yı rūsūm-ı tedbīr
Olmaz raķam-ı bahtı sefīd ehl-i dilūñ
Ger levha-i āfitāba itseñ taḥrīr

Ruḥṣat Yāften-i Dervīş-i Ta' allūm-rā Ez-Mu' allim-i Mekteb

278. Ya' nī bu ūhr iḥre bu miḥnet-naşīb
Mışra' -ı tazmīn gibi düşdüñ ğarīb

279. Baht-ı remīde-i 'alem-efrāz-ı 'aşķ
Dil-şüde-i ğamze-i ğammāz-ı 'aşķ

280. Bāğ-ı ümīd-i dil-i ḥasret nedīm
Āhum ile olmada āteş nesīm

281. Dīde-i baht-ı dil-i miḥnet-füzūn
Oldı o deñlü ğamla ğarķ-ı hūn

282. Her nereye kim şala tāb-ı nazār
Eyleye deryā-çe-i hūn çeşm-i ter

283. Bī-ḥired-i ḥālet-i 'aşķ u cünūn
'Āşık-ı miḥnet-keş u ğam-āzmūn

284. 'İlmden olmağa bu dem behre-yāb
Oldı ḥired ṭalīb-i feyz-i ḥiṭāb

285. Oldı çü üstād-ı ma‘ānī naşīb
Güş-güzār-ı nağamāt-ı ğarīb
286. Oldı rızā-dāde-i kayd-ı taleb
H̄āce-i Şeh-zāde-i ‘ālī-ḥaseb
287. Gördi çü Dervīş-i felāket-nüvīd
Āyīne-i baḥta rüy-ı ümīd
288. Levḥa-i ta‘līme idüb ibtidā
Şekl-i elif oldı kaçan rü-nümā
289. Didi bu naḥl-i ḳad-i mevzūnıdur
Dīde ānuñ vālih ü meftūnıdur
290. Şekl-i elif mi ḳad-i dil-cū mıdur
Rā mı bu [yā] hey’et-i ebrū mıdur
291. Dal mı bu ḳāmet-i ‘āşık mıdur
Rābıta-i ‘aşḳa muvāfiḳ mıdur
- 10b (18)
292. Bir niçe dem ‘āşık-ı bī-iḥtiyār
İtdi bu üslūbla anda ḳarār
293. H̄āce baḳub bir dem o üftādeye
Eyledi şākird ānı Şeh-zādeye
294. ‘Aşḳ ki bir dilde ola cāy-gīr
Eyleye bāzīçe-i tıfl-āne pīr
295. Pādişehi ‘aşḳ ider geh gedā
Gāh gedāyı şeh-i ḳuds-i a‘lā
296. ‘Aşḳdur āyīne-i esrār hem
‘Aşḳdur el-ḳışşa ḥudūş u ḳıdem

297. Nefy-i ħudūş itmez idi ehl-i ‘aşķ
Cevher-i zāt olmasa ger aşl-ı ‘aşķ
298. ‘Aşķdur ehl-i dile mi‘râc-ı rûĥ
Zîver-i dîbâce-i aşl-ı fütûĥ
299. ‘Aşķdur şavb-ı Hüdâya sübül
Cevhere-i mādde-i aşl-ı kül
300. Cezbe-i ‘aşķ ‘âķili mecnûn ider
Ĥâlîni hem-vâre diger-gûn ider
301. Eyledi Şeh-zâde-i behcet-nişân
Dersini Dervîşe ser-â-ser beyân
302. Düşse kaçan ‘aķs-ı rûĥı şafĥaya
Reşķ ide ĥürşîd o ser-levĥaya
303. Tâbiş-i rûyıyla olub tâb-nâķ
‘Aşķla olurdu varaķ sîne-çâķ
304. Levĥa-i ta‘lîme idince nazâr
Maĥşer-i ervâĥ-ı ma‘ânî ider
305. Ġamzesi bir ĥancer-i dil-dûzdur
‘Ârızı bir şem‘-i şeb-efrûzdur
306. Hey’et-i ebrûsı kemân-ı fiten
Her nigehi nâvek-i ĥârâ şiken
307. Olmuş o ruĥsâr-ı leĥâfet-ķarîn
Bâĥçe-i ĥûsne gül-i âteşîn
308. Tengdür ol mertebe mîm-deĥân
Olsa ĥired tâlîb-i feyz-i beyân

309. Ola dil zār ü ‘adem-mültemes
Güm-şüde-i hayret ü ‘aşk u heves

310. Çeşmi o āhū-yı füsūn-sāzdur
Ġamzesi āmīḡte-i nāzdur

11a (19)

311. Eyler iken Şāha o miskīn-nigāh
İrdi çü ferḡunde-dem-i cāşt-gāh

312. Cümle-i şākird ‘ale’l-infirād
Oldı çü destūrla ol demde şād

313. Māh-ı felek-tāb olunca revān
Buldı şikest encümen-i aḡterān

314. Lā-büdd olur mihre irince zevāl
Zerreler idbārla ber-geşte ḡāl

315. Olmasa gülşende kaçan verd-i ter
Çehre-i gülşen bula mı tāb ü fer

316. Gitti çü Şeh-zāde-i ‘ālī-tebār
Çaldı hemīn derdle Dervīş-i zār

317. Didi ki bu gerdiş-i vārūn nedür
Tīġ-i melāmetle ciger-ḡūn nedür

318. Zevḡ ile ger bir dem ide muġtenem
Biñ ġam u ḡırmān ile eyler behem

319. Bir güli kim zīver-i destār ider
Eyleye yüz dāġ-ı nedāmet be-ser

RUBĀ'Ī

320. Ey baht nedür bu nāziş-i gūn-ā-gūn
Ehl-i dil olur mı renc-i h̄āhişle zebūn
Peygūle-i ğamda şem' -i tābende yeter
Bīmār-ı melāle şu' le-i dāğ-ı derūn

TETİMME

321. Eyler idi 'aşkla tūrmaz cevāb
Ya' nī heyūlā-yı hayāle h̄iṭāb
322. Naḥl-i ḳaddi ey 'alem-efrāz-ı nāz
Tāb-ı ruḥı āteş-i 'ālem-gūdāz
323. Sāye-i lūṭfuñla idüb ser-bülend
Eyle bu ḥāk-i ḳademūñ ercümend

RUBĀ'Ī

324. Ey şūḥ-ı cihān ğamze-i evbāşuñ için
Tīğ-i müje-i dü-çeşm-i ḥūn-pāşuñ için
Mecrūḥ-ı nigāh-ı bī-amānuñdur dil
Ḳıyma men-i ḥūn-girifteye bāşuñ için

11b (20)

Āmeden-i Şāh Ez-Çāşt Be-Mekteb ve Āgeh Şuden-i Mu' allim Ez-' Aşḳ-ı Dervīş

325. Eyler iken böyle fiğān ü enīn
Ya' nī ki Dervīş-i melāmet-rehin
326. Māh-ı celī şa' şa' a-i tāb-sūz
Maṭla' -ı ḥūrşīdden itdi berūz
327. Eyledi Şeh-zāde-i 'ālī-himem
Dīde-i Dervīşe çü vaz' -ı ḳadem

328. Geldi ten-i âşık-ı bî-tâba cân
Eyledi ‘avdet yine rûh-ı revân
329. ‘Aks-i ruhuyla yine ol dil-sitân
Her tarafı eyledi Yûsuf-sitân
330. Mekteb içinde yine oldu pedîd
Şâh-ı gül-i tâze-i behcet-nevîd
331. Oldı o nev-gönçe-i sîr-âb-ı gül
Tekye-zen-i bâliş-i mehtâb-ı gül
332. İtdi debistânı o behcet-penâh
Tâbiş-i ruhsâr ile lebrîz-i mâh
333. Oldı yine hüsne ol meh-liqâ
‘Âşık-ı bî-tâbına hayret-fezâ
334. Hâşılı Dervîş-i melâmet-eşer
Eyler idi Şâha nihânî nazar
335. Belki idüb âteş-i hasretle âh
Eyler idi rûy-ı sipihri siyâh
336. Ger eşer-i bādla zülf-i siyeh
Olsa ger üftâde-i rûy çü meh
337. Dirdi ki eyvâh siyâhî-i şeb
Oldı giriftârî-i mâha sebep
338. Hayf ki zengî-i şeb-i tünd-hû
Çeşme-i mihr içre ider şüst ü şû
339. Böyle diyüb eyler idi bî-gürîz
Dâmen-i müjgânını hûn-âbe-rîz

340. Hic ola mı ‘aşkı beyân itmemek
Laḥlaḥa-i müşgi ‘ayân itmemek

341. Geçdi bunuñ üstine bir niçe dem
‘Aşkla Dervîş olub müttehem

342. H̄āce-i dānā-yı pesendide-kār
Oldı bu aḥvāle daḡayıq-şümār

12a (21)

343. Āteş-i ‘aşk-ı ġam-ı Şeh-zādeden
Ya‘ nî ki dil-sūzî-i ol bādeden

344. Gūne-i Dervîş-i belā-güsteri
‘Aşkla gördi çü zer-i Ca‘ ferî

345. Bildi ki nev-res o büt-i meh-veşüñ
Tāze nihāl ol şanem-i dil-keşüñ

346. ‘Āşık-ı bî-tāb ü hevā-dārıdur
Ḥaste-dil-i nergis-i bî-mārıdur

347. Eyledi Şeh-zāde-i ālem-penāh
Cānib-i Dervîşe ġazabla nigāh

348. Ḥālet-i ‘aşkın bilüb ol dil-sitān
Eylemege başladı ḥışm-i nihān

349. Nāliş-i bülbül idüb endūh-ġin
Gül yine ‘arz eyledi çin-i çebin

350. Bildi ki ol āhū-yı müşġin-kemend
Zülfüne olmışdur ol āvāre bend,

Āgeh Şuden-i Şāh Ez-‘ Aşq-ı Dervīş ve Hışm Nümūden ve Seyāhat Fermūden

351. Hāme-i ḥasret-menişān-ı cihān
Eyledi bu nükteyi zīb ü beyān
352. Hālet-i ‘aşq u ğam-ı Dervīşden
Ya‘ nī ki ol ‘āşık-ı dil-rīşden
353. Oldı ḥaber-yāb Şeh-i kām-rān
İtdi yine şīveye ‘atf-ı ‘inān
354. Gösterüb ebrūları çin-i ğazab
Katl-ı dil-i ‘āşıkā şormaz sebeb
355. Ğamze-i pūr-fitnessin ol meh-liķa
İtdi yine germ ‘inān-ı cefā
356. Ğamzesi ol gözleri sehḥārenüñ
Sīnesini ‘āşık-ı āvārenüñ
357. Nāvek-i müjgānna idüb nişān
Eyledi ebrūsını müşgīn-kemān
358. Katl-ı dil-i ‘āşıkā itdi hemīn
Ğamze-i pūr-fitnessini der-kemīn
359. Āḥirü ‘l-emr ‘āşık-ı miḥnet-nihād
Ya‘ nī ki Dervīş-i melāmet-nijād
360. Gördi bu endīşe-i kārı ehem
Kim ide gül-geşt-i beyābān-ı ğam

12b (22)

361. Dilde ğam-ı yārla yaķub çerāĝ
‘Aşkla tā kim ola dāĝ üsti bāĝ

362. Āhîr o tenhâ-rev-i pehnâ-yı ğam
Ola beyâbân-rev-i şahrâ-yı ğam

363. Āteş-i âh ile olub hem-‘ inân
Eyler idi bu sözi zîb-i beyân

RUBĀ‘Ī

364. Ey fitne-‘ aql u hûş olan şüh-ı cihân
Vey hîrmen-i şabr u hîrede şu‘ le-nişân
Dil-i mużtarib-i miḥnet dü-rüy olmaz
Tek sînede dâĝ-ı ‘ aşkun olsun suzân

Seyâhat Kerden-i Dervîş Ez-Şehr

365. Şehrden el-kışşa be-şad derd-i ser
Eyledi Dervîş çü ‘ azm-i sefer

366. Qandaki ḥasretle iderse nigâh
Olur idi ânda müşahḥaş o mâh

367. Qandaki seyr eylese nev-res nihâl
Eyler idi qamet-i yâri ḥayâl

368. Hûn-ı sirişkiyle iderdi hemân
Reh-güzer-i ḥasreti lâle-sitân

369. Mâ-ḥaşal eylerdi o bî-iḥtiyâr
Eylese endîşe-i ğisû-yı yâr

370. Hâne ber-endâzi-i tedbîr-i ‘ aşq
Silsile cünbânî-i zencîr-i ‘ aşq

371. Olur iken ‘ aşqla hāmûn-nevred
Ya‘ nî ğam-ı hicrle beyhüde-gerd

372. Eyledi bu çarḥ-ı müş^ç abid-eşer
Hazz-ı siyeh-fāmını bir dem beber
373. Çarḥ-ı sitem-güster ü pür-^ç arbede
Hırkasını eyledi nîlî-zede
374. Oldı yine āhū-yı çarḥ-ı berīn
Müşg-feşānende-i rüy-ı zemīn
375. ^ç Arşa-i gerdūnda zerīn ğazāl
Oldı girizān çü peyk-i ḥayāl
376. Oldı nücūm aḥker ü şām oldı şāl
Oldı o dem micmere gerdān hilāl

13a (23)

377. Ya^ç nî berūz eyleyüb aşār-ı şām
Oldı cihān güm-şüde-i tār-ı şām
378. Eyler iken nāle o miḥnet-nevīd
Māh-ı nev oldı yine ol dem pedīd
379. Eyleyüb āheng-i niyāz ü recā
Didi ki ey şūh-ı melāḥat-nümā
380. Eyleme tîġ-i sitemūñ der-niyām
Zaḥm-ı ğamūñ tā ki ola müstedām
381. Tîġ-i pür-endāz mı ebrū mıdur
Şeb mi bu yā pîçiş-i ğīsū mıdur
382. Sākî-i ḥüsnūñ mi olan bāde-ḥ^vār
K'oldı kenār-ı ḳadeḥi āşikār

383. H̄ançer-i zerr̄in miyānūñ midür
Yoh̄sa o zer-tūz kemānūñ midür
384. Belki nitāk-ı zerin ol dil-sitān
Eylemiş āvīhte-i āsumān
385. Oldı o üftāde-i miḥnet-sigāl
Secde-ber ü nūr-perest-i hilāl
386. Eyleyüb ol dem oña ‘arz-ı niyāz
Didi ki ey mest-i mey-i cām-ı nāz
387. Dāğ-ı ğamūñ s̄inede sūzān ola
Tökme-i zerr̄in giribān ola
388. Penbe-i dāğ-ı dil ola sūhte
Belki çerāğ-ı ğamuñ efrūhte
389. Fikret-i zūlfūñle perişān olam
Rāh-neverd-i ğam-ı hicrān olam
390. Sen olasun nāz ile düşmen-nevāz
Olmayasun derd-i dile çāre-sāz
391. D̄ide-i ğayra olasun rū-şenā
Şalmayasun sāye-i lūţfuñ baña
392. Şem‘ -i ruḥuñ ‘ālem-i meclis-fürüz
Baña ola dāğ-ı ğam-ı s̄ine-sūz
393. Sāğar-ı lūţfuñ tuta elde raķīb
Baña ola dāğ-ı muḥabbet naşīb
394. Ben ğam-ı hicrūñle olam s̄ine-çāk
Belki ciger-sūhte-i infikāk

395. Ğayr ola ihsānũñ ile muġtenem
Dūr-rev-i ħātırı endũh-ı ğam

RUBĀ'Ī

396. Ey çeşmi siyāh-mest-i mey-ĥāne-i nāz
Vey ğamzesi mest-i cām-ı ser-şār-ı niyāz
Müstāġnī-i 'aşkuñ eylemez vaz' -ı ħadem
Çarĥ itse perend-i mihrini pāy-endāz

13b (24)

TETİMME

397. Şubĥ olunca o felāket-ħarīn
Ya' nī ki Dervīş-i melāmet-rehīn

398. Dūd-ı diliyle idüb āh ü elīm
Eylerdi ebrū-yı sipihri vesīm

399. Bir niçe eyyām-ı ser-i kūhde
Ya' nī ki ol cāy-ı ğam-ı enbūhde

400. Ķaldı belā-yı ğam-ı hicrān ile
Nāliş ü feryād-ı firāvān ile

Rūy-ı Merĥamet Nümūden-i Şāh Ber-Ĥāl-i Dervīş

401. Nāzım-ı dürr-i sūĥan-ı dil-peżīr
Böyle ider nazım-ı 'adīmü'n-nazīr

402. Çünki bu cānibde Şeh-i kām-rān
Ya' nī ki Şeh-zāde-i behcet-nişān

403. Eyledi Dervīş-i belā-güsteri
'Aşĥla bī-tāb o ğam-perveri

404. Dürî-i ‘aşkıında olub münfa‘ il
Oldı bu endîşesi râhat-güsıl
405. ‘Aşk ola bir dilde çü hengāme-gîr
Eyleye ma‘ şûkı muqaddem-eşîr
406. Kırsa kaçan ‘aşk besât-ı şarāb
İtmek için ‘ālemi mest-i harāb
407. Sâgar-ı mey olmadın anda şikest
Evvel ider gamze-i sâkıyi mest
408. ‘Aşk muqaddem dil-i şem‘ i yaqar
Sûzişi pervāneye eyler eşer
409. Olmasa gül ‘aşkla ger sîne-çāk
Bülbüli itmezdi esîr-i ‘aşk-ı pāk
410. Olmasa keyfiyyet-i cām-ı raḥîk
İtmez idi bâde-keşāmı harîk

Şıfat-ı Şeb ve Nāme Firistāden-i Şāh Bā-Dervîş

14a (25)

411. Bir dem olub rûy-ı felek ḥande-rîz
Münḥal-i çarḥ olmış idi müşg-bîz
412. Ḥāne-i ḥammar-nişîn-i seḥer
Gördi raḥîk ile tolu cām-ı zer
413. Saķî-i gerdûn-ı sitem-āzmûn
İtdi yine cām-ı miyen ser-nigûn
414. Rüstem-i devr-i felek-i fitne-nām
Tîgımı idince seḥer der-niyām

415. Zaḥm-ı ciger-ķāvī-i gerdūn-ı dūn
İtdi yine fezā-yı feleki ğarķ-ı ḥūn
416. Eyledi bir ŧāhid-i ferḥunde-fāl
Cāme-i zerrīn ile ‘ arz-ı cemāl
417. Ya‘ nī ki ŧubḥ oldu ser-ā-ser pedīd
Oldı dil-i ‘ āleme behcet nevīd
418. ŧubḥ ki oldu ŧeh-i ḥüsn-inti‘ āŧ
Tābiŧ-i ruḥsār ile ḥürŧid-pāŧ
419. Oldı yine naḥl-ı ķadd-i fitne-sāz
Velvele-endāz-ı ḥıyābān-ı nāz
420. Cilve-geh-i nāzımı ol fitne-ḥız
Eyledi ārām-geh-i rest-ḥız
421. İtdi bu ķār üstine ṫarḥ-ı ŧebāt
Ḥazret-i ŧeh-zāde-i ḥürŧid-zāt
422. Tā ki olub teŧne-i dīdārımı
Ya‘ nī o ḥasret-keŧ ruḥsārımı
423. Nāme-i lūṫfiyla nevāziŧ ide
Ḥāl-i periŧānımı pürsiŧ ide
424. Yazmaĝa ber-nāme-i müŧĝin-raķam
Oldı benān zīb ṫırāz-ı ķalem
425. Ḥāmeyi siḥr-i süḥan-ı nāzdan
Ya‘ nī o cādū-yı füsūn-sāzdan
426. Mest idüb bāde-i mazmūn-ı pāk
Oldı ĝam-ı ḥasretiyle ŧine-ķāk

Der Şıfat-ı Nāme-i ‘Anberīn-şamāme

427. Nāme ki bir feyz ü pesendīdedür
Noqtasıdur merdümek-i dīdedür

428. Her bün-i ħarfinde ser-ā-ser nihān
Lāy-ı ħum-bāde-i ħikmet-resān

14b (26)

429. Var idi bir kâşıd-ı berķ-işti‘āl
Görmez idi gerdini peyk-i ħayāl

430. İtse sebük-pāyī ü sür‘at-nümā
Yolda kâla sāyesi çün naķş-ı pā

431. Nāmeyi virdi aña Şāh-ı civān
Cānib-i Dervīşe ola tā revān

432. Aldı ele nāmeyi çünkim berīd
Oldı dil-i ‘āşıkā vuşlat nevīd

433. Bāde-i ħasretle olan table-ħ̄ār
Ya‘nī ki Dervīş-i melāmet-medār

434. Rāh-ı taraşşudda olub pāy-māl
Olmış idi ‘aşkla āşüfte-ħāl

435. İrdi o dem kâşıd-i ferruĥ-eşer
Müjde-i vuşlat gibi şīrīn ħaber

436. Buldı o miĥnet-keş ü dil-dādeyi
Ya‘nī ki Dervīş-i belā-zādeyi

437. Nāşıye-fersā-yı reh-i ‘aşķ-ı yār
Miĥnet-i hicrān ile āşüfte-kār

438. Virdi añā nāme-i ser-besteyi
Bülbüle gūya gül-i nev-resteyi
439. Nāme-i ser-beste-i mihr ü vefā
Ġonçe-i piçide-i feyz-āşinā
440. Gördi ki bir şāhid-i pākize-rū
Fitne ile ġamzesi pür ġüft ü ġū
441. Gördi ki bir ruḳ‘a-i mu‘ciz-eşer
Dāmeni leb-riz-i güher ser-be-ser
442. Gördi ki bir ṭurfe vü şān-ı ġarīb
Ġamzesi cādū-yı melā’ik-firīb
443. ‘Arızına dīde-i ḫayret esīr
Çeşm-i mihr tāb-ı ruḫundan zarīr
444. Ḥāşılı Dervīş-i pesendīde-kār
Belki o firḳat-keş ü ḫasret-tebār
445. Eyleyüb izḫār-ı ġam ü bende-ġī
Oldı çebīn-sāy-ı ser-efgende-ġī
446. Didi ki bu ġonçe-i bāġ-ı vefā
Oldı ‘aceb ḳangı riyāz içre vā
447. Nāme degül bu Ḥabeşī bir şanem
Ḥāller ol nokṭa-i müşġīn-raḳam

15a (27)

448. Açdı ḳaçan ol gül-i işġifteyi
Dür-c-i hezārān dür-i nā-süfteyī
449. Şāhid-i maẓmūn-ı belāġat-fezā
Nūr-ı naẓar gibi olub rū-nümā

450. Dimiş eyā ğam-zede-i nā-murād
Miḥnet-i hicrān ile firķāt-nihād
451. Nāvek-i dil-düz-ı cefāya hedef
Levh-i ruḥ-ı şāhid-i baḥta kelef
452. Ḥār-ı melāl ü ğamla dil-ḥırāş
Zaḥm-ı derūna olan elmās-pāş
453. Sīne-i pür-dāĝla hier-āşinā
Bāĝ-ı ğama bülbül-i ḥünīn-nevā
454. Miḥnet ü ḥasretle ğam engiḥte
Āb-ı ruḥ-ı ‘aşkı iden riḥte
455. Tā-key olub ‘aşkla hāmūn-neverd
Eyleyesün kendüni beyhūde-gerd
456. Āteş-i ‘aşkımla bulub iḥtirāk
Olmayasun sūḥte-i iştiyāk
457. Dāḥil-i ser-ḥalka-i firķāt mısun
Bāde-keş-i sāĝar-ı ḥasret mısun
458. Derd ile bī-dār mısun şubḥ u şām
‘Aşkla hüş-yār mısun şubḥ u şām
459. Cām-ı mey-i lūtf-ı Şeh-i nüktedān
İtdi dil-i bāde-keşi ser-girān
460. Āyīne-i baḥtda ol dil-i ḥazīn
Gördi ruḥ-ı şāhid-i baḥtı hemīn
461. Didi İläha bu nevāl-i ‘aḥā
Ḥāb mıdur k’oldı baña rū-nümā

RUBĀ'Ī

462. Şūrīde-i ḥüsn-i 'ālem-ārādur dil
Dīvāne-i rūy-ı mäh-sīmādur dil
Gerdün n'ola görmezse nişān-ı ḳademüm
Kem-nām-ı feyāfī-i temennādur dil

Der Şıfat-ı 'Aşk

463. Turfe-revişdür reviş-kār-ı 'aşk
'Aql olamaz bunda ḥaber-dār-ı 'aşk

15b (28)

464. Lāzıme-i 'aşk olur maḥv-ı kül
Kim budur āyın-ı ḳadīm-i sübül
465. 'Aşk-ı celī şa' şa' a-i ḥürşiddür
Rābıta-i 'ālem-i tefriddür
466. 'Aşk 'aceb sūz ü güdāzendedür
Çehre-i āmāle tırāzendedür
467. 'Aşk 'aceb ma' nī-i neşnidedür
Nūr-dih-i merdümek-i dīdedür
468. Sāgar-ı 'aşk olmasa ger tāb-dār
Meclis-i ḥüsn olmaz idi ber-ḳarār
469. Gülşen-i 'aşk olmasa ger mey-gede
Gonçe-i cām olmaz idi vā-şüde
470. 'Aşk kaçan cilve-i āzerm ider
Ḥātır-ı ma' şūḳı o dem nerm ider
471. 'Aşkdur esrār-ı nihāndan murād
Nükte-i maḥfī vü 'ayāndan murād

472. ‘Aşkdur āyīne-i envār-ı zāt
Belki hem ol āyīne-i vehm-şifāt
473. ‘Aşkdur a‘ yānda olan cilve-ger
Cümle-i eşkāl ü rüsüm ü şuver
474. ‘Aşkdur ol bāde-i lāy-ı kādīm
Ser-ḥōş-ı teh-cür‘ ası ‘aql-ı kelīm
475. ‘Aşq dile bāde vü hem cāmdur
Cür‘ a-keşi ‘ārif-i Bisṭāmdur
476. Olmasa ger da‘ vet-i ‘aşq-ı dü lā
Olmaz idi ḡonçe-i mi‘rāc vā
477. ‘Aşkdur aşl-ı süḡan-ı ehl-i ḡāl
Belki hem ol ayīne vü hem cemāl

Be-Tariḡu ’t-Temşil Hikāyet-i Merd-i Külḡanī ki ‘Aşık-Şude-i Şāh-ı Bağdād-rā

478. Kilk-i mühendis-menişān-ı edā
Böyle urur ḡaşr-ı ḡayāle binā
479. Şehr-i gül-istān der-i Bağdādda
Ya‘ nī ki ol belde-i ābādda
480. Var idi bir külḡenī-i ḡam-me’āb
Bulmuş idi āteş-i ‘aşq ile tāb
481. Bir gün olub pādişeh-i şehre dūş
Oldı ḡum-ı bāde gibi pür-ḡurūş
- 16a (29)
482. Oldı reh-i ḡamda o miḡnet-medār
Mā-ḡaşal üftāde-i bī-iḡtiyār

483. Her dem olub reh-güzer-i Şāhda
Hayret-i nezārre-i ol māhda
484. Şubḥ-geh ‘azm eylese naḥcīre Şāh
Ḥasret ü ḥayretle iderdi nigāh
485. Ğamzesi eylerdi nevāziş ānı
Sāye-i iḥsān ile pürsiş ānı
486. Var idi yanında Şehūñ bī-nazīr
Bir hüner-ārā-yı vezīr-i müşīr
487. Külḥenī-i zār ü elem-güsterūñ
‘Āşık-ı miḥnet-keş ü ğam-perverūñ
488. Şāha olan ‘aşkına olub vuḳūf
Eyler ānı tarḥ-ı zurūf-ı ḥurūf
489. Ya‘ nī idüb ḥālet-i ‘aşkın beyān
İtdi ğazab-nāk Şehi ol zamān
490. Bir gün iderken yine Şāha nazār
Oldı nihādından anıñ bā-ḥaber
491. Söyledi cellāda Şeh-i kām-rān
Sür‘at-i ḳatlünde ola berḳ-sān
492. Sāġar-ı ‘ömrini nigūn eyleye
Cismüni ğalṫide-i ḥūn eyleye
493. Şāha hemān laḥza vezīr-i güzīn
Didi ki ey dāver-i devlet-ḳarīn
494. Rütbe-i şāhāna bu lāyık degül
Mertebe-i ‘adle muvāfiḳ degül

495. ʿAşkladur zīver-i ḥüsn ü cemāl
ʿAşkdur āyine-i rüy-ı kemāl
496. Olmasa meşşāta-i ʿaşk āşikār
ʿArız-ı ḥüsn olmaz idi tāb-dār
497. ʿAşk ki bir dilde ola cilve-ger
Ġāret ü tārāc-ı şikibā ider
498. ʿAşk zarūrī dili eyler esīr
Şabr ü taḥammül olamaz pence-ġir
499. Şadr-ı felek-rütbe-i firūz-ı Şāh
Yaʿ ni vezīr-i hüner-endüz-ı Şāh
500. İtdi dil-i Şāhı bu vech ile nerm
Āteş-i nuş ile ānı itdi germ

16b (30)

501. İtdi dil-i Şāha eşer sūz-ı ʿaşk
Yandı yine şemʿ-i şeb-efrūz-ı ʿaşk
502. Eylemege başladı ol pāk zāt
ʿĀşık-ı zāre nigeḥ-i iltifāt
503. Görse ser-i rāhda her bām-dād
ʿĀşık-ı dil-dādesin olurdu şād
504. ʿĀdet-i meʿlūfesi üzre o mäh
Yaʿ nī ki ol Şāh-ı felek bār-gāh
505. Şayd-gehe bir gün iderken güzār
Gördi ki [yok] ʿāşık-ı bī-iḥtiyār
506. Gördi ki yok ḥayreti-i ḥalʿ atı
Dil-şüde-i ḥalʿ at-ı pür-behceti

507. Tâb-ı ruḥa gördi ki âyîne yok
Naḳd-ı tevellâsına gencîne yok
508. Gördi ki gül-zâruna yok ‘ andelîb
Eylemege zezeme-i dil-firîb
509. Râbıta-i sūza gerekdür güdâz
Lâzıme-i nâzdur âḫir niyâz
510. Şem‘ e viren revnaḳı pervânedür
Zülfi tırâzende iden şânedür
511. Bülbül ider gülleri nâz-âşinâ
Güldür iden ânı niyâz-âşinâ
512. Mâ-ḥaşalı gördi vezîr-i güzîn
Geldi taḡayyür [vech-i] Şâha hemîn
513. Didi ki ey Şâh-ı mu‘ allâ-penâh
Maḥz-ı füyûzât-ı Cenâb-ı İlâh
514. ‘ Aşḳladur zîver-i ḫüsn-i bütân
‘ Aşḳdur ârâyiş-i meh-ḫal‘ atân
515. İtdi dil-i Şâha muḥabbet-eşer
Ḥâl-i perişânuna itdi nâzar

RUBÂ‘İ

516. Ol bülbül-i ‘ aşḳuz ki kaçan zâr oluruz
Keyfiyyet-i ‘ aşḳdan ḫaber-dâr oluruz
Olsaḳ ne ḳadar gül gibi pür-ḫün yine biz
Âḡuş-güşâ-yı ḫancer-i ḫâr oluruz

Āmeden-i Kāşıd-ı Bā-Nāme-i Şāh

17a (31)

517. Böyle olur mürğ-i dil-i nağme-zen
Zemzeme-endāz-ı bisāṭ-ı çemen
518. Şāhid-i ‘aşq ü ğamūñ üftādesi
Bī-kes ü miḥnet-keş-i dil-dādesi
519. Nāme-i maḥbūb-ı hümā-sāyeden
Mā-ḥaşal ol lūṭf-ı bilā-ğayeden
520. Oldı o rüsvā-şude-i pür-elem
Şevkle güm-geşte-i rāh-ı ‘adem
521. Kāṭre-i gül-gün-i sirişk-i miḥen
‘Arşa-i rüyında olub kâṭre-zen
522. Farṭ-ı taḥassürle n’ola olsa hem
Rāh-ı taḥayyürde ferāmüş kâdem
523. Oldı reh-i ‘aşqda ḥasret-keşān
Şāṭır-ı endiše ile hem-‘inān
524. Mā-ḥaşal ol ‘āşık-ı ḥasret-nevāl
Oldı der-i dil-bere ruḥsāre-māl
525. Şehre gelüb dīde-i pür-ābla
Dāğ-ı dil ü sīne-i pür-tābla
526. Kūy-ı dil-ārāya çün itdi güzer
Eyler idi nāle vü feryādılar
527. Eyledi ol ‘āşık-ı ḥasret-ḫarīn
Rūy-ı niyāzı yine ferş-i zemīn

528. Didi niçün ol şanem-i şīve-kār
Olmaya üftādesine dest-yār

529. Dīde-i ‘ uşşākına ol ğonçe-fem
Eylemeye nāzla vaz‘ -ı kadem

RUBĀ‘Ī

530. Ey hūsle reşk-āver-i tāb-ı hūrşīd
Vey ‘ arızı sürh-i ğonçe-i bāġ-ı ümīd
Kıl tīġ-i nigāhuñla dili şad pāre
Çek levha-i ‘ ömr-i ‘ aşıka medd-i resīd

Āmeden-i Dervīş ve Nevāziş Kerden-i Şāh Dervīş-rā

531. Böyle diyüb eyler iken āh ü zār
Oldı meh-i burc-ı şeref tāb-dār

532. Didi ki ey şīfte-i bī-ħıred
‘ Aşkla ālüfte vü miñnet-sened

17b (32)

533. Gülşen-i ‘ aşkumda olub dāyimā
Bülbül-i ħōş-naġme-i ħasret-nevā

534. Urmayasun şevkle cismüñe dāġ
Olmayasun tālib-i feyz-i sürāġ

535. Böyle diyüb ol büt-i ‘ aşık-nüvāz
Oldı nihān-ı tutuġ-ı ‘ izz ü nāz

536. İtdi o dil-dāde-i bī-ħān-ü-mān
Güşe-i ġam-ħāneye ‘ atf-ı ‘ inān

537. Eyledi āh ile o dil-sūhte
Şem‘ a-ı dāġ-ı dilün efrūhte

Rüy-ı Niyâz Ber-Zemîn Nihâden-i Dervîş-i Mübtelâ

538. Ol dem idüb 'arz-ı niyâz ü recâ
Oldı çebîn-sâ-yı der-i Kibriyâ
539. Didi ki ey Hâlik-i kevn ü mekân
Tâb-dih-i encümen-i ahterân
540. Ğamze-i hûbânı iden mest-i nâz
Her nighün havşala-süz-ı niyâz
541. 'Ârız-ı dil-dârumı gülgül iden
Aña dil-i 'aşıkı bülbül iden
542. Eyleyen ebrûsını müşğîn-kemân
Nâvek-i tîr-i nighün cân-sitân
543. Zülfini piçîde bir ejder ider
Ğamze-i hûn-rîzini hancer ider
544. Çeşmini mey-hâne-i nâz eyleyen
'Âşıkı ser-mest-i niyâz eyleyen
545. Şîve-i reftârun iden fitne-sâz
Kâmetini serv-i hıyâbân-ı nâz
546. Saht-ı dil-i Şâhı yine nerm kııl
Kâlbini dil-beste-i âzerm kııl
547. Eyle bu süz-ı dil ile Şâhı germ
Kııl dil-i sengînini âhumla nerm
548. Eyleye tâ ol Şeh-i nâz-âşinâ
Merhamet-i hâl-i dil-i bî-nevâ

Vaz' -1 Rüy-1 Niyâz Kerden Be-Dergâh-1 Bârî ve Peyk-i İcâbet Resîden

549. Nâşıye-fersâ-yı niyâz iken ol
Buldı hemîn şavt-ı icâbet vuşûl

18a (33)

550. Eyledi hâk-i rehin ol nahl-i nâz
Sâye-i ihsânı ile ser-firâz

551. Gördi ki mihr-i şeref-i tâb-sûz
Maţla' -1 iqbâlden itdi berûz

552. Tâbiş-i ruhsârı virüb tâb ü fer
Eyledi ol külbeyi leb-rîz-i hür

553. Eyledi ' aks-i ruḥ-ı Şâh-ı cihân
Dîde-i Dervîşi yine gül-sitân

554. Olsa gedâ n'ola şeref-muḳterin
Oldı hümâ fıraḳına sâye-fiken

555. Buldı yine ' âşık-ı bî-hân-ü-mân
Ḳâlib-ı bî-rûḥ gibi tâze-cân

556. Vaşlı ile itdi nüvâziş ânı
Eyledi mest-i mey-i pürsiş ânı

557. La' l-i lebi oldı tefâḳḳud-nümün
Ḳıldı şeker-pâşî-i zaḥm-ı derün

558. Eyledi dil-ḥastesine ol perî
Şerbet-i la' l ile müdâvâ-gerî

Hâtime-i Hikâye ve Nuş Kerden 'Alâ-vechi'l-icmâl

559. Mâ-ḥaşal ey Güftî-i miḥnet-neverd
Vādî-i âlâmda beyhûde-gerd
560. Bir niçe dem gerçi sipihr-i dijem
Âdemi eyler ğamla mütthem
561. Alsa ele cām olub mey-perest
Seng-i sitemle ider ânı şikest
562. Olsa eger ğonçe-i âmâli vâ
Urur aña sîlî-i dest-i şabâ
563. Alsa ele cām-ı mey-i 'ayş ger
Eyler ânı kâse-i ḥûn-ı ciger
564. Lîk ider bir dem olur rûzigâr
Baş-ı telâkķî-i melâli şî'âr
565. Böyledür âyîn-i sipihr-i sî-penc
Geh ğam ü geh zevķ ü gehî 'ayş ü renc

Der Ḥiṭâb-ı Nefs-i Ḥiyel-endüz

566. Ey reh-i 'işyânda olan dâyimâ
Pey siper-i nefsi-ḥiyel âşinâ
- 18b (34)
567. İster iseñ raḥmet-i Rabb-ı Celîl
Kendüñe kııl 'acz ü ḥulûşını delîl
568. İster iseñ ka'be-i vaşla vuşul
Ta'ne-keş-i ḥâr-ı muğaylânı ol

569. Dāyim olan vuşlatuna h̄āst-gār
Lāzım ola derd-keş-i hicr-i yār
570. Turma hemān eyle ʿibādāt-ı Hāḡ
Zīb-i felāḡ oldı çü ḡāʿāt-ı Hāḡ
571. Merḡamet-i Hāḡdan olur feyż-h̄āh
Maʿşiyet ü ḡacet ü ʿözü günāh
572. İster iseñ rātibe-i raḡmeti
Piş-i nihād ile ʿubūdiyyeti
573. Hāliḡa sen turma niyāz içre ol
Süz-i tazarruʿ la güdāz içre ol
574. Bir gün ider Hāzret-i Rabb-i Raḡīm
Bende-i muḡtācuna luḡf-ı ʿamīm
575. Belki ide süz-ı niyāzuñ eşer
Bāḡ-ı ümmidüñ ola şād-ı ebter
576. Rüy-ı ʿubūdiyyeti kııl dāyimā
Ferş-i zer-endūd-ı der-i Kibriyā

Der Münācāt-ı Bārī-i Teʿālā

577. Ey kerem ü luḡfla ferd ü aḡad
Mālik-i gencine-i feyż-i ebed
578. Mübdiʿ-i aşār-ı zemīn ü zamān
Fāʿil-i terkīb-i vücūd-ı cihān
579. Baḡr-i maʿāşīye ḡariḡ olmuşum
Āteş-i cürm ile ḡariḡ olmuşum

580. Raḥmet ü ğufrānıñı idüb sened
Eylemişüm cürm ü ḥaṭā bî-‘aded
581. Gāh olub bü’l-heves-i ibtilā
‘Aşkla āşüfte-dimāğ-ı hevā
582. Eyleyüb endişe-i ğisū-yı yār
Belki olub şifte-i müy-ı yār
583. İtdi beni mest-i şarāb-ı ğurūr
Virdi mebānī-i şalāḥa fütür
584. Ḥayret-i ‘işyānla ālüfteyüm
Vesvese-i cürm ile āşüfteyüm

19a (35)

Ḥikāyet-i Ḳuṭb-ı Merkez-i Dāyire-i Velāyet Bāyezīd-i Bisṭāmī Ḳaddesa’llah

585. Nādire-ğüyān-ı ḥikāyet-fen
İtdi bu vech üzre edā-yı sūḥan
586. Ḳuṭb-ı Aristo-meniş-i rüzigār
Şeyḥ-i Felāṭun-ḥired ‘ālī-vaḳār
587. Kevkeb-i mes‘ūd-ı sipihr-i şalāḥ
Mihr-i ziyā-ğüster ü çarḥ-ı felāḥ
588. Mes’ele dānende-i aşl-ı ḥurūf
Şadr-ı ğüzīn-mertebe vü feylesof
589. Zühd ü şalāḥ ile ferīd ü vaḥīd
Ḥazret-i şeyḥü’l-‘ulemā Bāyezīd
590. Cem‘-i mürīdān ile bī-riyā
Eyleyüb āzīne namāzuñ edā

591. Zümre-i aḥbāb ile bī-iṣṭibāh
Eyler iken ‘azm-i reh-i ḥān-ḳāh
592. Gördi ser-i rāhda bir rind-i mest
Şīṣe-i ‘aḳl ü dilün itmiş şikest
593. Tutmuş olub āb ü gil içre maḥal
Ġavṫa-ḥūr-ı lücce-i āb-ı vaḥal
594. Ḥāzret-i Şeyḫe idüb ol dem nigāh
Didi ki ey sāye-i nūr-ı İllāh
595. Ḳoyma ki cāyum ola pest ü ḥafīz
Eyle du‘ā ile beni müstefīz
596. Eyleyüb ol dem kef-i luṫfin dırāz
Ḳadri gibi itdi ānı ser-firāz
597. Eyledi dürrā‘a-i ‘iṣyāmı çāk
Zāhirini eyledi bi’l-cümle pāk
598. Didi ey Ḥāliḳ-i ferd ü celīl
Nāzım u manzūme-i feyz ü cemīl
599. Bu ḳuluñuñ ey kerem ıssı Ḥudā
Olmış iken zāhiri levṣ-āşinā
600. Cāme-i ālāyişi çāk eyledüm
Zāhir-i girdārımı pāk eyledüm
601. Sen olasun şāh-ı cihān āferīn
Şāni‘-i ibdā‘-ı zamān ü zemīn
602. Zīver-i zātūñ ola nūr-ı beḳā
Cümle-i eşbāḫ fenā-der-fenā

19b (36)

603. Derk-i şan^ç âtuñda senüñ dāyimā
Fehm-i ta^ç aḳḳul ola her dem hebā
604. Sen daḥı kıl bātınımı cümle pāk
Nūr-ı hidāyetle ānı tāb-nāk
605. Raḥmet-i Hāḳ şeyḥ-i hidāyet-fene
Baḳmadı ālūde-gī-i dāmene
606. Olur iken bir ḳuluñ ey Müste^ç ān
Güm-şüde-i cürme hidāyet-resān
607. Ben ki senüñ der-geh-i iḥsānuna
Bār-geh-i raḥmet ü ḡufrānuna
608. Dāyim olam nāşıye-sāy-ı recā
Belki çebīn-süde-i ^ç acz ü velā
609. Hic düşe mi şān-ı rubūbiyyete
Rütbe-i a^ç lâ-yı uluhiyyete
610. Sāyilī-i ḥırmān ile redd eylemeñ
Bāb-ı murādātını sedd eylemeñ
611. Eyleye ḥāşā ki Cenāb-ı Hudā
Sā^ç ilī dergāhımı ye^ç s-āşınā

Der Ḥātıme-i Nüşḥa-i Dervīş ü Şehest İñ

612. Oldı bu dībāce-i ḥamd-ı İlāh
Zīb-dih-i nāme-i Dervīş u Şāh
613. Ola İlāhī bu muraşşa^ç şafır
^ç Aşḳ-ı fezāyende-i [b]ernā vü pir

614. Bu süḥan-ı dil-keş ü zībendeyi
Bu gül-i zībā-yı firībendeyi
615. Dīde-i nā-ehlden it ānı dūr
Olmaya tā kilki ḥurāş-ı sūtūr
616. Şāhid-i nazmı olıcaḳ rū-nümā
Dīde-i nā-ehle anuñ dāyimā
617. Her elifūñ nāvek-i ḥūn-rīz kıł
Sīnini bir erre-i ser-tīz kıł
618. Görmeye ruḥ-sāre-i gül-zārı hem
Sīlī-i āsīb-i ḥazān-ı elem
619. Sāḡar-ı mazmūnı ola dāyimā
Encümen-efrüz-ı bisāt-ı edā
620. Çün ḳalem-i dil-keş ü i‘ cāz-fen
“*Enbete ’llahü nebāten ḥasen*”⁵⁷

20a (37)

621. Eyledi bu nüshayı tarḥ-ı raḳam
Bāḡ-ı ḥayāle yine urdı ḳalem
622. ‘Aḳl-ı Felāṭūn-ı ḥükm-i rüzigār
Kātib-i mu‘ciz-raḳam-ı rüzigār
623. Rāyiz-i endīşeye virüb ḥaşr
Eyledi çün ‘arş-ı ḥayāle güzer
624. Levḫa-i mihri yine āhār idüb
Her ṭarafın maḥzen-ı esrār idüb

---

⁵⁷ الْفَيْتُهَا نَبَاتًا حَسَنًا Onu güzel bir nebat gibi büyüttü (ÂLİ İMRÂN suresi 37. ayet).

625. Dürr-i ma'ânî-i Süreyyâ güher
Oldı çü revnağ-dih-i târ-ı nazar
626. Gördi ki bir meclis-i hürşîd-câm
Cür' a-i cāmına Süreyyâ gullâm
627. Gördi ki bir gülşen-i sūz ü güdâz
Gonçeleri cümle tebessüm-nevâz
628. Gonçesi olmuş cemene şu' le-pâş
Hârî dil-i bülbüle virmez hırâş
629. Āyine-i bâğda heb âşikâr
Sırr-ı habâyâ-yı dil-i rûzigâr
630. Dâmen-i gül-zârûna itmez güzer
Şarşar-ı âsîb-i hazân-ı keder
631. Gülleri her-gâh şüküfte-çebîn
Gonçe-i zîbâsı le'âfet-ğarîn
632. Sûseni olmuş olcağ jâle-dâr
Tîğ-i perendâr-ı şeh-i nev-bahâr
633. Cevherî-i fikret-i rûşen-siyer
Dürr-i ma'ânîsine idüb nazar
634. Dürr-i nikâtın hıred-i nükte-bîn
Pelle-i endîşeye koyub hemîn
635. Eyledi müstağnî-i lülü ânı
Zîver-i rüçhân-ı terâzû ânı
636. Gevher-i bî-câde-i nâkış-bahâ
Ola mı yâkût-ı muzâb-aşinâ

637. Mühr-i abl ile virb zb-i tm

Eyledi triini zb itm

arrerehu 'l-'abd'l-mznib be-desti Yay fi leyleti 'l-cum' ati yevm-i tis' a 'aer min

zi'l-a' de sene 1066

Her ki ned du' ama' -drem

Zn ki men bende-i gneh-krem

SÖZLÜK

A

ābisten (f.s.): 1. gebe. 2. dişi.

‘**adīmū`n-naẓīr (a.b.s.):** eşi olmayan, eşsiz.

āġūş (f.i.): kucak.

aḥad (a.s.): bir.

āhār (f.i.): 1. Hattatların kullandıkları kâğıda sürülen yumurta. 2. kahvaltı. 3. bir nev çelik.

āḥirū`l-emr (a.): en nihayet, sonunda.

aḥker (a.i.): ateş koru.

aḥterān (f.i.): yıldızlar.

āl (a.i.): âile, evlât, sülâle.

ālām (a.i.): elemeleri kederler, acılar, sızılar.

‘**ale`l-infirād (a.zf.):** birer birer, ayrı ayrı, teker teker.

‘**ālī-tebār (a.f.b.s.):** soyu yüksek ve temiz olan.

ālūde-gī (f.i.): 1. bulaşıklık. 2. gark olmuş, dalmış.

ālūfte (f.s.): 1. alışık, alışkın. 2. iffetsiz, namusuz kadın, fahişe.

āmāl (a.i.): ümitler, dilekler, istekler.

āmīḥte (f.s.): karışmış, karışık olan.

‘**amīm (a.s.):** umuma ait, umumi, genel, yaygın.

‘**anber-nişār (a.f.b.s.):** amber saçan.

‘**anber-sirişt (a.f.b.s.):** amber gibi.

‘**andelīb (a.i.):** bülbül.

‘**araḥ (a.):** ter.

ārāyīş (f.i.): 1. süs, bezek. 2. süsleme, süsleyiş.

‘**arīz (a.s.):** yanak.

‘**arūs (a.i.):** gelin.

‘**aşā (a.i.):** 1. değnek, sopa. 2. dervişlerin taşıdıkları sopa.

āsīb (f.i.): 1. çarpışma. 2. bela, afet, musibet, zarar. (āsīb-i rüzgār: zamanın belası).

āşti (f.i.): sulh, barışıklık.

āşüb (f.i.): kargaşalık, karıştırıcı.

āşüfte (f.s.): çıldırırçasına seven, bu yüzden perişan bir halde deli gibi olan, iffetsiz kadın, aşifte. (āşüfte-dimāġ: akıllı perişan).

‘**aḥā (a.i.):** bağışlama, bahşiş.

‘**atf-ı`inan (a.):** atın dizginini çevirme, bir yöne meyletme.

-**āver (f.s.):** getiren, döşeyen.

āvīḥte (f.s.): asılı, asılmış şey.

a' yān (a.i.): 1. gözler. 2. bir memleketin ileri gelenleri.

‘ **ayān (a.i.):** belli, açık meydanda.

āyende (f.s.): gelen, gelici.

‘ **ayş (a.i.):** yaşama.

āzerm (f.i.): 1. utanma, hayâ 2. şefkat 3. haşmet.

āzīne (f.i.): bayram günü

āzmūn (f.i.): tecrübe, sınama, deneme.

‘ **azr (a.):** yasaklamak, yasak, yasaklanmış, men etmek.

B

bād (f.i.): yel, rüzgâr.

bāde-ḥār (f.b.s.): şarap içen.

bağīz (a.s.): herkese buğz eden, nefret eden, kimseyi sevmeyen.

bahā (f.i.): 1. kıymet, değer, bedel, ağır. 2. güzellik, zarıflık, parıltı.

bāhte (f.s.): oynamış, oyunda yutulmuş (kimse).

bālīde (f.s.): uzamış, büyümüş, gelişmiş.

bālīn (f.i.): yastık.

bālīş (f.i.): yastık, yüz yastığı.

bām-dād (f.i.): sabah, sabahleyin, tan vakti.

Bār (f.i.): 1. Allah, Tanrı. 2. yük.

bāre (f.i.): 1. zülûf. 2. defa, kez. 3. kale. 4. at.

bār-gāh, bār-geh (f.b.i.): girmek için izin almak lazım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek divan. (Bār-gāh-ı kibriyā: Tanrı huzuru).

Bārī (a.h.i.): yaratan, yaratıcı.

bārīka (a.i.): şimşek, yıldırım parıltısı.

basīṭ (a.s.): 1. sade, düz, engelsiz. 2. açık, geniş, yayvan. 3. sade, yalın. 4. neşeli, şen güler yüzlü.

başt (a.i.): yayma, açma, uzun uzadıya anlatma. (**başt-ı nizām:** nizam verme).

bāṭın (a.i.): 1. iç, iç yüz. 2. gizli, görünmeyen nesne. 3. Allah. 4. içteki, iç yüzdeki.

bāzīçe (f.i.): oyuncak, oyun, eğlence.

beber (f.i.): eski kitaplara göre, Hindistan'da ve Afrika'da bulunan kediye benzer gayet büyük, üstü yol yol tüylü, saldırdığı zaman derisindeki tüyleri kabarıp korkunç bir manzara arz eden, aslanın bile korktuğu azgın bir canavar. (“böbürlenmek” kelimesinin buradan geldiği söylenir.)

bedāyi' (a.i.): eşi ve benzeri olmayan, güzel, mükemmel ve yeni şeyler.

behem (f.zf.): toplu, bir arada, her bir yerde.

behcet (a.i.): 1. sevinç. 2. güzellik, güler yüzlülük, şirinlik.

behcet-nümün (f.b.s.): sevinç gösteren

behre-yāb (f.b.s.): hisse ve nasibi olan.

bekā (a.i.): bakilik, devam, sebat.

benān (a.i.): parmaklar, parmak uçları.

bend (f.i.): 1. bağ, yular, rabita, bağlama. 2. birini emri altına alma. 3. su biriktirmek için iki dağ arasında yapılan set, baraj. 4. bağlayan, bağlanmış, bağlı.

bendegī (f.b.i.): 1. bendelik, kulluk. 2. köleye ait.

berārende (f.s.): üste getiren, üzerine getiren.

ber-endāz (f.s.): 1. yukarıya kaldırıp atan, bir yana atan. 2. yok eden.

berg (f.i.): yaprak.

ber-geşte(f.s.): tersine dönmüş, ters olmuş, yüz çevirmiş.

berhem-zen (f.i.): karmakarışık eden, altını üstüne getiren.

berīd (a.i.): postacı, haberci, ulak.

berīn (f.s.): pek yüksek, en yüce.

berk (a.i.): şimşek.

bernā (f.s.): genç, delikanlı, yiğit. Pīr ü bernā: ihtiyar ve genç.

ber-nāme (f.b.s.): 1. mektup başlığı. 2. fihrist. 3. zarfın üzerinde yazılan adres.

ber-ṭaraf (f.a.b.s.): bir yana atılan.

berūmend (f.i.): 1. talihli, şanslı, uğurlu, hayırlı. 2. avantajlı, yararlı. 3. sonuç veren, verimli.

berūz (f.i.): kavga, savaş.

bes (f.e.): yeter, kâfi, tamam, çok.

besāt (a.i.): 1. düz yer. 2. kazan, tencere gibi ayvan kap.

be-ser (f.s.): baş üstünde.

beste (f.i.): bağlı, bağlanmış, kapalı.

beyābān (f.i.): çöl, kırsal.

bī-cāde (f.i.): 1. kehribar gibi saman çöpünü kendine çeken, yakutta daha az değerli kırmızı bir taş. 2. kırmızı dudak.

bīd (f.i.): söğüt ağacı.

bī-dār (f.b.s.): uyanık, uyumayan, uykusuz.

bey-hūde (f.b.s.): boşuna, beyhūde.

bīgāne (f.b.s.): 1. kayıtsız, ilgisiz. 2. yabancı. 3. **tas.** dünya ile ilgisini kesmiş.

bī-kīyās (f.a.b.s): ölçüsüz.

bıkr (a.i.): dokunulmamış, bekâret, genç kız, kızlık.

bi'l-cümle (a.b.zf.): hep, bütün, toptan.

bîm (f.i.): 1. korku. 2. tehlike.

bîmâr (f.s.): hasta.

bî-nevâ (f.b.s.): nasipsiz, çaresiz, zavallı, fakir muhtaç.

-bîn (f.s.): gören, görücü.

bînî (f.i.): 1. burun (insanda ve denizde). 2. uç. 3. dağ tepesi. 4. yayın ele alındığı kısmının ucu.

bisât (a.i.): kilim, döşek, minder, yaygı, döşeme, keçe. (bisât-ı ' arz: yeşillik, çimen).

burc (a.i.): 1. herhangi bir şekil gösteren ve kendisine özel bir ad verilen hareketsiz yıldızlar kümesi. 2. kale, hisar.

busât (a.i.): kilimler, döşekler, minderler.

bü'l-' aceb (a.s.): çok acayip, çok tuhaf.

bülend (f.s.): yüksek, yüce.

bülend-âhter: şalsı, başarılı, şanlı, şerefli, görkemli.

bü'l-heves (f.b.s.): isteklerinin esiri, akılsız, cahil, aklına geleni yapmak

isteyen, her şeye istekli, isteği çok kimse.

bün (f.i.): esas, kök, temel, dip, son.

büt (f.i.): put, güzel.

bütân (f.s.): 1. putlar. 2. güzeller

C

câ-be-câ (f.b.zf.): yer yer.

ca' ferî (a.s.): 1. güzel sanatlarda kullanılan bir çeşit kâğıt cinsi. 2. Cafer-i Sadık'ın taraflısı olan.

câme (f.i.): elbise, çamaşır.

cân-sitân (f.b.s.): ruh alıcı, can çıkarıcı, insana bela olan, güzel.

cây-gâh (f.i.): 1. yer. 2. makam, rütbe, mevki.

cây-gîr (f.b.s.): yer tutan, yerleşen, yerleşmiş.

cây-ı ferâh (a.f.b.i.): sevinme yeri.

cebîn-sâ(y) (a.f.b.s.): alın sürücü.

celî (a.s.): 1. âşikâr, meydanda, belli. 2. cilalı, parlak.

celîl (a.s.): büyük, ulu.

ceşn (f.i.): ziyafet, şölen, bayram, eğlence.

cevâd (a.s.): cömert, eli açık.

cevhere (a.i.): bir tane cevher.

cilā-dāde (f.b.s.): cilâ sürülmüş,
cilâlanmış.

cemen (f.i.): çardak.

cemîl (a.s.): güzel.

cūd (a.i.): cömertlik.

cūy (f.i.) arama, araştırma.

cünbānī (f.i.): tahrik edicilik.

cünūn (a.i.): 1. delirme, çıldırma,
delilik. 2. **tas. ve ed.** aşkın galip
gelmesi.

cūr'a (a.i.): yudum, içim.

cürm (a.i.): suç.

cüst ü cū (f.b.s.): arayıp sorma,
araştırma.

Ç

çāk-i girībān (etmek): sıkıntısından
yakasını yırtmak.

çāre-sāz(f.b.s.): çare bulan.

çāšt (f.i.): 1. kuşluk vakti. 2. kuşluk
yemeği.

çekān (f.s.): damlayan, damlamış.

çeng (f.i.): kânûna benzer bir çeşit saz.

çeşm (f.i.): göz.

çerāg (f.i.): fitil, mum.

çihr (f.i.): çehre.

çin-i cebīn (f.): alın buruşukluğu,
kızgınlık.

D

dağāyık (a.i.): 1. dakikalar. 2. ince
anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan
şeyler. (dağāyık-ı edebīyye: edebiyatın
incelikleri.)

dāmān (f.i.): etek.

dānā (f.s.): bilen, bilge.

dānende (f.s.): bilen, bilgin, haberli.

dāver (f.i.): 1. doğru, insafli olan
hükümdar, vezir ya da hâkim. 2.
Allah'ın adı.

debīr (f.i.): kâtip, yazıcı.

debistān (f.i.): okul, mektep.

dehān (f.i.): ağız.

der (f.i.): kapı.

derd-nāk (f.b.s.): dertli, tasalı, kaygılı.

der-geh (f.i.): dergah, tekke.

derk (a.i.): anlama, kavrama.

der-kemīn (f.b.s.): pusuda, pusuda
bekleyen.

deryāçe (f.): küçük deniz, göl, ırmak.

dest (f.i.): el.

destār (f.i.): sarık, tülbent.

destār-ger (f.b.s.): hileci.

dest-yār (f.b.i.): yardımcı, arka.

devħa (a.i.): büyük, ulu ağaç.

dijem (f.i.): 1. üzgün, üzüntülü, kederli.
2. telaşlı, deli, çılgın. 3. hırçın, huysuz,
aksi, kızgın. 4. korkunç. 5. sarhoş. 6.
bulanmış. 7. hasta, rahatsız, kötü. 8.
karanlık.

dıraħt (f.i.): ağaç.

dırāz (f.s.): uzun.

dībāce (a.i.): başlangıç, önsöz.

dīde (f.i.): göz.

digergūn (f.b.s.): 1. bozuk, değişmiş,
başkalaşmış. 2. **mec.** ölmüş.

dil (f.i.): gönül, yürek, kalp

dil-ārā (f.b.s.): gönül alan, gönül kapan,
gönlü okşayan, gönlü dinlendiren.

dil-cū(y) (f.b.s.): gönül arayan, gönül
çeken.

dil-dūz (f.b.s.):gönül delen, kalbe batan.

dil-firīb (f.b.s.): gönül aldatan, cazibeli,
alımlı.

dil-ħaste (f.b.s.): gönlü hasta, hasta
gönüllü.

dil-ħazīn (a.f.b.s.): gönlü tasalı.

dil-ħrāş (f.b.s.): yürek parçalayan,
tırmalayan.

dil-keş (f.b.s.): 1. gönül çekici. 2. **müz.**

adı 1500'de yazılmış manzum bir
edvarda terkipler arasında geçen
makam.

dil-i sengīn (f.s.): taştan yürek, katı
kalp.

dil-pezīr (f.b.s.): gönle hoş gelen,
gönlün beğendiği.

dil-rīş (f.b.s.): yüreği yaralı, dertli.

dil-sūz (f.b.s.): gönlü yakan, yürek
yakıcı.

dil-şūde (f.b.s.): gönlü gitmiş, âşık,
vurgun.

dīvār (f.i.): duvar.

dūd (f.i.): 1. duman, tütün. 2. gam
keder, tasa.

dūrc (a.i.): 1. hokka gibi olan ağız. 2.
kutu, kutucuk, hokka. 3. sandık, cevahir
kutusunu.

dūrī (f.i.): uzaklık.

dūş (f.i.): omuz.

dū (f.s.): iki.

dūrra'ā (a.i.): ferace, üstte giyilen önu
açık bir elbise.

dürer (a.i.): büyük inci taneleri.

dür-i nā-sūfte (f.b.s.): delinmemiş inci

dū-rūy (f.b.s.): ikiyüzlü, riyakâr.

E

ebter (a.s.): 1. zürriyetsiz ve hayırsız (adam). 2. faydasız şey. (emr-i ebter: faydasız, neticesiz iş; şahs-ı ebter: evlatsız adam).

edbār (a.): arkalar, kış, sonraki bölüm.

-efgen (f.s.): düşüren, yıkan, yere atan, atıcı, yıkıcı, düşürücü.

efrāste (f.s.): yukarı kaldırılmış, yükseltilmiş.

efgende (f.s.): 1. yıkılmış, yıkık, düşürülmüş, yere atılmış. 2. düşkün, biçare.

efrendeğī (f.i.): düşkünlük.

efrūhte (f.s.): yanmış, tutuşmuş, parlamış, ışıklanmış, aydınlanmış.

ehem (a.s.): mühim, çok gerekli.

efrūz (f.i.): şule, parıltı.

efsūn-ger (f.b.s.): büyücü, üfürükçü

el-kışşa (a.zf.): sözün kıyası

elmās-rīz (y.f.b.i.): elmas kırıntısı, döküntüsü.

encūmen (f.i.): takım.

enbūh (f.s.): 1. meclis, çokluk 2. çok kalabalık, başka. 3. yoğun.

-endāz (f.s.): atıcı, atmış. (tīr-endāz: ok atan.)

endūd (f.i.): siva çamuru, (zer-endūd: yaldızlı).

endūh (f.i.): gam, keder, sıkıntı, üzüntü, tasa.

endūh-gīn (f.b.s.): gamlı, kederli, tasalı.

-endūz (f.s.): “kazanan, biriktiren, toplayan” anlamlarıyla kelimeleri sıfat yapar.

engīhte (f.s.): yükseltilmiş, oynatılmış, koparılmış, karıştırılmış.

engūster (f.i.): parmağa süs için takılan yüzük.

envār (a.i.): nurlar, aydınlıklar, ışıklar.

ercūmend (f.s.): muhterem, şerefli, itibarlı, haysiyetli, seçkin.

erre (f.i.): bıçkı, testere.

ervāh (a.i.): canlar, hayatın cevherleri.

Esedu 'llah (a.): Allah'ın aslanı, Hz. Ali.

eşbāh (a.i.): 1. cisimler, şahıslar, vücutlar, gövdeler. 2. büyük kapılar. 3. uzaktan görünen şeyler, hayaller, karaltılar.

evbāş (a.i.): ayak takımı, terbiyesiz, aşâğılık kimse.

evc (a.i.): doruk.

evc-gīr (a.f.b.s.): yükselen, yükseğe çıkan.

ezhâr (a.i.): arkalar, sırtlar, satırlar, yüzler.

F

fâm (f.i.): renk. (gül-fâm: gül renkli).

farṭ (a.i.): aşırı, aşırılık, aşkın, aşkınlık, taşkın, taşkınlık, fevkaladelik.

fârûḫ (a.i.): 1. haklıyı haksızlıktan ayırmakta pek mahir olan. 2. keskin. 3. Hz. Ömer.

feh̄m (a.i.): anlam, anlayış.

felâḥ (a.i.): kurtuluş, selamet.

fem (a.i.): ağız. (ğonce-fem: gonce gibi küçük ağızlı).

fer (f.i.): 1. parlaklık, aydınlık. 2. zînet, süs, bezek. 3. kuvvet, nüfuz, iktidar.

ferâġ (a.i.): 1. vazgeçme, bırakıp terk etme. 2. istirahat etme, dinlenme. 3. hiçbir işle meşgul olmama, rahat etme.

ferâmüş (f.i.): unutmama, hatırdan çıkma.

ferâz (f.): yüksek, uzun.

ferd (a.): biricik Allah.

ferḥunde (f.s.): mübarek, mesut, kutlu, mutlu, uğurlu.

ferīd (a.s.): 1. tek, eşsiz, eşi olmayan, kıyas kabul etmez, ölçsüz, üstün.

ferruḫ (f.s.): uğurlu, kutlu.

ferş (a.i.): 1. döşeme, yayma. 2. halı, taş vs döşeme. 3. yeryüzü, kır, sahra. 4.

yaygı, şilte, hasır, halı, seccade.

-fezâ (f.s.): artıran, çoğaltan (ḥayret-fezâ: hayret veren).

ferzend (f.i.): oğul, çocuk.

feyâfī (a.i.): susuz çöller, sahralar.

fezâyende (f.i.): artmak, çoğalmak, yükselmek.

figen (f.s.): atıcı, yıkıcı, düşürücü.

figende (f.s.): yıkılmış, yıkık, düşkün.

fi'l-meşel (a.zf.): meselâ.

firāvân (f.s.): çok, ol, fazla, aşırı.

firâz (f.i.): yokuş, çıkış (firâz ü nişîb: yokuş ve iniş),

firdevs (a.i.): 1. cennet. 2. bahçe, bostan.

firībende (f.s.):aldanmış, kapılmış.

fîrûz (a.s.): mesut, mutlu, sevinçli, ferah, uğurlu, iyi bahtlı.

fiten (a.i.): fitneler, ayartmalar, ara bozmalar.

fitne-ḥîz (f.): fitne yaratan.

fîrûzende (f.s.): 1. parlayıcı, parlayan, aydınlatıcı yanıcı, yakıcı.

fûsûn-sâz (f.b.s.): büyüleyici.

fütūh (a.i.): 1. açma, açılma, gönül ferahlığı, ferahlama. 2. zafer, galibiyet, üstünlük.

fütūr (a.i.): 1. zayıflık, gevşeklik, bezginlik, usanma, usanç, bıkmama. 2. keder, ümitsizlik.

füyūzāt (a.i.): 1. bol hediyeler. 2. bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, ilerleme, çoğalma. 3. ilim, irfan

G

ġadīr (a.i.): 1. sel ile peyda olan birikinti su, durgun su, göl. 2. küçük ırmak.

ġāliye (f.i.): misk ile amberden yapılmış siyah kokulu bir madde olup boya olarak kadınlarca saçlara ve başlara sürülür.

ġaltīde (f.s.): yuvarlanmış, tekerlenmiş.

ġam-āzmā: gamı denemiş.

ġāret (a.i.): çapul, yağma, eski zamanlarda düşman toprağına yağma için yapılan saldırı.

ġarik (a.s.): gark olmuş, suya batmış, boğulmuş.

ġarqa (a.s.): suya batmış.

ġāşiye-dār (f.b.s.): seyis, at uşağı.

ġavta (f.i.): su içindeki derinlik.

ġazāl (a.i.): ceylan.

ġāze (f.i.): allık.

geç (f.i.): harç, kireç.

gedā (f.s.): dilenci, yoksul.

gencīne (f.i.): hazine, define.

gerd (f.i.): toz, toprak.

-gerd (f.i.): kelimelere eklenerek “ dönen, dolaşan” anlamını verir.

gerdiş (f.i.): dönüş, dönme, dolaşma.

gerdiş-i vārūn: ters dönüş (baht vb.)

gerdūn (f.s.): 1. felek, dünya, sema. 2. dönücü, dönen, devreden.

germ (f.s.): sıcak.

geşt (f.i.): gezme, seyretme, dolaşma.

ġitā (a.i.): örtü, örtünecek şey.

-ġir (f.e.): 1. tutan, tutucu. 2. dağılan, yayılan. (pençe-ġir: pençe tutan).

girdār (f.i.): 1. meşguliyet. 2. âdet, tarz, yürüyüş.

girībān (f.i.): elbise yakası.

girizān (f.s.): kaçan, kaçıcı.

gisū (f.i.): omuza dökülen saç, uzun saç, saç örgüsü, kâhkül.

ġufrān (a.i.): affetme, merhamet etme.

ġulām (a.s.): 1. tüyü, bıyığı bitmemiş genç. 2. köle esir.

günā-gün (f.zf.): renk renk, türlü türlü, alaca.

güne (f.i.): gidiş, tarz, yol, sıfat.

ğurfe (a.i.): çardak, köşk, balkon, cumba.

gūşe-niṣīn (f.b.s.): köşeye çekilen, insanlardan uzaklaşma.

gūş-güzār (f.b.s.): işitilen, kulağa çarpan.

gūy (f.i.): söyleyen, söyleyici.

-güdāz (f.s.): eriten, yakan, mahveden.

güdāzende (f.s.): eritici, eriten.

gūft ü gū (f.): dedikodu, söylenmek.

güher-pāş (f.b.s.): cevahir saçan.

gül-bün (f.b.i.): gül köklü, gül biten yer.

gül-geşt (f.b.s.): gül gezintisi, gül seyri.

gül-gün (f.b.s.): gül renkli, pembe.

güm-şüde (f.b.s.): kaybolmuş, telef olmuş.

güriz (f.i.): 1.kaçma. 2. kaçkın, kaçan.

güsıl (f.): kırılmak, bunalmak, keyifsiz, söz verip tutmayan, yanlış.

-güster (f.s.): yayan, döşeyen.

(“güsterden” mastarından).

-güşā (f.s.): açan, açıcı.

güzār (f.i.): geçme, geçiş.

güzīn (f.s.): seçen, seçilmiş, seçkin, beğenilmiş.

H

ḥabāyā (a.i.): 1. gizli şeyler, gizli işler. 2. defineler.

ḥaber-yāb (f.b.s.): haberi olan, haberi elde eden.

ḥabeşī (a.i.): 1. çok esmer. 2. güzel sanatlarda kullanılan bir kâğıt cinsi.

ḥābīde (f.s.): uyumuş, uykuya dalmış.

Ḥabīr (a.): 1. Cenabıhak 2. haberli, bilgili.

ḥācet (a.i.): ihtiyaç, lüzum, gereklik, muhtaçlık.

ḥacle-gāh (a.f.b.i.): gelin odası, gerdek odası.

ḥaclet(a.i.): utanma, şaşırma.

ḥādīm (a.s.): hizmet eden, yarayan.

ḥafīz (a.): 1. alçak, yumuşak ses. 2. yumuşak, kibar, ince, nazik (söz).

ḥāhiş (f.i.): istek, arzu.

ḥaḫ (a.i.): 1. Allah. 2. doğruluk ve insaf.

ḥāk (f.i.): toprak.

ḥālet (a.i.): hal, suret, nitelik.

Ḥālīḫ (a.i.): Allah.

ḥalīm (a.s.): tabiatı yavaş olan, yumuşak huylu.

ḥam (f.s.): eğri, bükülmüş.

ḥām (f.s.): 1. olmamış, pişmemiş, çiğ. 2. işlenmemiş, üzerinde çalışılmamış. 3. boş, nafîle, beyhûde. 4. acemi (kimse).

ḥāme (f.i.): kalem.

ḥāmūn (f.i.): büyük sahra, bozkır, düz ova.

ḥamūn-nevred (f.b.s.): kırdâ, ovada, çölde dolaşan.

ḥān (f.i.): 1. yemek sofrası, üstüne yemek konulan tepsi, sini. 2. aşçı dükkânı. 3. yemek.

ḥande (f.i.): gülme, gülüş.

ḥāne-i ḥammār (a.): şaraphane.

ḥān-ḳāh (a.i.): tekke.

ḥānmān (f.i.): ev, bark, ocak.

ḥār (f.i.): diken.

ḥarīḳ (a.i.): yangın, ateş.

ḥarīm (a.i.): 1. biri için kutsal olan şeyler. 2. harem dairesi, harem. 3. evin içi gibi başkasına kapalı olan yer.

ḥaseb (a.i.): baba tarafından gelen şeref, asillik, soy temizliği.

ḥāst-gār (f.b.s.): isteyici, isteyen.

ḥāş u ‘ām: herkes.

ḥatt (a.i.): 1. çizgi. 2. satır. 3. yol. 4. yazı.

ḥavşala-sūz (a.f.b.s.): takati, tahammülü yakan, mahveden.

ḥayf (a.e.): 1. yazık ki, heyhat, vah. 2. haksızlık, cevir, zulüm.

ḥayl (a.): 1. hayal etmek, düşünmek. 2. gurur, onur, haysiyet.

ḥazān (f.i.): sonbahar, güz.

hem-çü (f.e.): (onun) gibi.

hem-‘inān (f.a.b.s.): dizgini bir, at başı, beraber olan, yan yana birlikte bulunan, arkadaş.

hem-sāye (f.b.i.): komşu.

hem-vāre (f.b.zf.): daima, he zaman.

hengāme-gir (f.b.i.): 1. hikāye söyleyici, oyuncu, hokkabaz. 2. kavgacı, gürültücü. 3. çığırkan.

hergiz (f.zf.): asla, katiyyen, hiçbir vakit, hiçbir suretle.

hevā-dār (f.b.s.): dost, yâr.

hey’āt (a.i.): heyetler.

hezār (f.i.): 1. bülbül. 2. (sayı) bin. 3. pek çok.

ḥirmān (a.i.): mahrumluk, ümitsizlik.

ḥışt (f.i.): 1. küçük ok. 2. cirit, mızrak, kargı. 3. tuğla, kerpiç.

ḥıṭṭa (a.i.): memleket, diyar, ülke.
ḥıyābān (f.i.): iki tarafı ağaçlı yol, bulvar.
ḥıred (f.i.): akıl, us.
himem (a.i.): 1. gayretler, emekler, çalışmalar, yüksek iradeler. 2. ermiş olanların tesiri.
ḥirmen (f.i.): harman.
ḥiyel (a.i.): hileler, oyunlar, aldatmacalar.
Ḥoten (f.h.i.): Doğu Türkistan'da büyük bir şehir.
ḥū (f.): 1. mizaç, karakter. 2. alışkanlık.
ḥübān (f.s.): güzeller, iyiler.
Ḥudā (f.i.): Allah, Tanrı.
Ḥudāvend (f.): Allah, hükümdar, hâkim.
ḥudūş (a.i.): sonradan peyda olma.
ḥum (f.i.): küp, şarap küpü.
ḥūn (f.i.): 1. kan. 2. öldürme, öç.
ḥūn-ābe (f.b.i.): gözyaşı, kanlı su.
ḥūn-pāş (f.b.s.): kan saçan, kan döken.
ḥūr (f.i.): 1. güneş. 2. yiyecek.
ḥurde (f.i.): 1. nükte, dakika. 2. yazıya nüans veren bir tarz.
ḥurūf (a.i.): harfler.
ḥurūş (f.i.): coşma, gürültü, şamata, telaş.

ḥusrev (f.i.): hükümdar, şah.
ḥūş (f.i.): akıl, fikir, şuur.
ḥudā (a.i.): 1. doğru yol gösterme. 2. Kur'ân-ı Kerîm
ḥümā-sāye (f.b.s.): gölgesi, iyilikleri dünyaya yayılmış.
ḥüşyār (f.b.s.): aklı başında, akıllı uslu.
ḥüveydā (f.s.): açık, apaçık, belli.

I

ıtlāk (a.i.): salıverme, koyuverme.
ıtlāk-ı 'inān: dizgini salıverme, başıboş bırakma.

İ

ibdā' (a.i.): 1. ed. yeni ve güzel bir eser meydana getirme. 2. örneksiz olarak bir şey meydana getirme, yaratma.
ibtilā (a.i.): bir şeye düşkünlük, tiryakilik.
i' cāz (a.i.): 1. mucize sayılacak kadar düzgün söyleme. 2. aciz bırakma, acze düşürme. 3. şaşırtma. 4. bir benzerin yapmada herkesi acze düşürme.
(derece-i i' cāz: güzel söylemenin son haddi.).

idbār (a.i.): talihsizlik, bahtsızlık, düşkünlük, işlerin ters gitmesi.

ihtirāk (a.i.): tutuşup yanma.

ihtirām (a.i.): saygı, hürmet.

ihtisāş (a.i.): uzmanlık.

iksīr (a.i.): 1. tesirli, yararlı şurup. 2. biricik şifa, en tesirli sebep.

i‘lā (a.i.): 1. yükseltme, yükseltilme, yüceltme. 2. şan ve şöhreti artırma.

‘ilm-efrāz (a.f.b.i.): ilmi yükselten, yücelten.

‘inān (a.i.): 1. dizgin. 2. idare etme, yürütme.

inbisāt (a.i.): 1. iç açılması, ferahlık. 2. yayılma, açılma, genişleme.

infikāk (a.i.): 1. fek olma, bir şeyin yerinden ayrılması, çözülme.

inḥirāf (a.i.): 1. münharif olma, dönme, sapma. 2. doğru yoldan çıkma. 3. değişme, bozulma. 4. kırıklık. 5. gücenme, kırılma.

ins (a.i.): insan.

inti‘āş (a.i.): 1. hastalıktan kurtulup kalkma. 2. doğrulup kalkma. 3. geçinme.

irtisām (a.i.): resmi çıkma, resm olma.

istirāk (a.i.): sirket, çalma, hırsızlama, çalınma.

işgift (f.): şaşılacak şey, mucize harika.

işti‘āl (a.i.): tutuşup yanma, alevlenme.

iştibāh (a.i.): şüphelenme, şüphe etme.(bī-iştibāh: şüphesiz).

iştihār (a.i.): meşhur olma, şöhret bulma.

‘izār (a.i.): yanak.

i‘zāz (a.i.): 1. aziz kılma, saygı gösterme. 2. ikram etme, ağırlama

‘izz (a.i.): 1. değer, kıymet. 2. yücelik, ululuk. 3. güçlülük.

J

jāle (f.i.): çiğ, kırağı.

jerf (f.s.): derin

K

ḳadd (a.i.): boy.

ḳadd-i mevzūn: biçimli boy.

ḳadem (a.i.): 1. ayak, adım. 2. uğur.

kāḥ (f.i.): 1. köşk, kasr. 2. yüksek bina.

ḳālib (a.i.): vücut, beden, gövde.

ḳarīn (a.s.): 1. yakın. 2. bir şeye sahip olan, bir şeye nail olan. 3. hısım, arkadaş, komşu gibi yakın olanlardan her biri.

kām-rān (f.b.s.): arzusuna, emeline ulaşmış, mutlu.

kāşid (a.s.): 1. postacı, haberci, ulak. 2. kasd eden, tasarlayan, kıyan.

kaşr (a.i.): kısa kesme, kısaltma, kısma.

keffū ʿl-ḥazīb (a.): kına yakılmış el.

kefīde (f.i.): vurulmuş, çatlamış, yarılmış, yırtılmış, parçalanmış, patlamış.

keh-keşān (f.b.i.): Samanyolu.

kelef (a.i.): 1. şiddetli sevgi. 2. yüzdeki benek, siyah ya da kırmızı noktalar.

kelīm (a.s.): söz söyleyen, konuşan.

kemīn (f.i.): pusu, tuzak.

kem-nām (f.b.s.): namsız, şöhretsiz, adı sanı belirsiz.

kem-ter (f.b.s.): 1. daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız. 2. eksik, noksan.

kesb (a.i.): çalışıp kazanma.

keşret (a.i.): 1. çokluk, bolluk, ziyadelik. 2. tas. kalabalık

keş-me-keş (f.b.i.): 1. çekişme, kavga, mücadele. 2. kararsızlık.

kevākib (a.i.): yıldızlar.

keyy (a.): vücûdun bir parçasının ateşle yanması.

kıyem (a.i.): kıymetin çoğulu, değerler.

kibriyā (a.i.): büyüklük, ululuk. 2. Allah.

kilk (f.i.): kamış kalem.

ḳudūm (a.i.): uzak bir yerden, uzak bir yoldan gelme, ayak basma.

ḳulzūm (a.i.): deniz.

ḳurş (a.i.): 1. bir yıldızın görünen yüzü. 2. küre, daire, tekerlek, yuvarlak ve yassı nesne.

ḳuṭb (a.i.): 1. bir mevzuda geniş bilgisi ve salahiyeti olan kimse.

kūy (f.i.): 1. sevgilinin bulunduğu yer. 2. köy.

kūhen (f.s.): eski, yıpranmış, modası geçmiş. (çarḫ-ı kūhen: dünya).

kūn (a.f.): Allah'ın "ol, olsun" emri.

kūnh (a.i.): bir şeyin aslı, cevheri, miktarı, özü, nihayeti, vechi. 2. vakit, zaman.

kūlbe (f.i.): kulübe.

kūlḥenī (f.i.): 1. çapkın, serseri. 2. okşama ile azarlama sözü. (Kūlḥenī-i lāy-ḥār: meşhur Hakīm-i Senāī'nin mürşidi.)

kūşte (f.s.): öldürülmüş.

L

- la'alle (a.e.):** belki, umulur ki, ola ki.
- lā-büdd (a.s.zf.):** lâzım, gerekli, gerek.
(aslında “ayrılık yok.” demektir.)
- lā-cerem (a.zf.):** şüphesiz, besbelli,
elbette.
- lağz (a.i.):** sürçme, kayma.
- lağzide-pā (f.b.s.):** ayağı sürçmüş, ayağı
kaymış.
- lahlaḥa (f.i.):** 1. güzel kokulardan
meydana gelen aroma. 2. gece.
- la'l (a.i.):** 1. kırmızı, al. 2. kırmızı ve
değerli bir süs taşı. 3. dudak.
- lāy (f.):** çamur, kül, tortu (şarap tortusu).
- lāzime (a.i.):** gerekli şeyler.
- leb-riz̄ (f.b.s.):** ağızına kadar dolmuş,
taşıcı.
- levḥ(a.i.):** yassı, düz, üzerine resim, yazı
gibi şeyler yazılabilen nesne.
- levḥ (a.i.):** pislik, kir.
(levḥ-i cebīn: alın, levḥ-i dü-reng: gece
ile gündüz, levḥ-i ḥātır: hâfıza.)
- lucce (a.i.):** 1. engin su. 2. kalabalık
güruh. 3. gümüş. 4. ayna.
- lülü (a.i.):** inci.

M

- ma'ālī (a.i.):** yüksek, derin fikirler
- ma'āmī (a.):** 1. ıssız yerler, bölgeleri
kırlar. 2. izi olmayan, yolsuz, geçitsiz.
- ma'ānī (a.i.):** anlamlar.
- ma'arif (a.i.):** 1. marifetler, bilimler. 2.
bilgi, kültür.
- mağāk (f.i.):** mezar, çukur, zindan.
- mā-ḥaşal (a.b.i.):** hâsıl olan, meydana
gelen şey, netice.
- maḥbūb (a.s.):** 1. muhabbet olunmuş,
sevilmiş, sevilen, sevgili. 2. erkek
sevgili.
- maḥz (a.i.):** 1. su katılmamış, halis süt.
2. halis, katıksız, sade, tam, tâ kendisi,
aslı.
- maḥarr (a.i.):** 1. karar edilen, durulan
yer, karargâh. 2. oturlan yer. 3. ocak,
merkez.
- ma'nī (a.i.):** mana, anlam.
- ma'şiyet (a.i.):** âsîlik, itaatsizlik, isyan,
günah.
- maşūn (a.s.):** 1. saklanmış. 2. sıyanet
olunmuş, korunmuş, korunan. 3. salim,
sağlam.
- māyil (a.s.):** 1. hevesli, istekli, düşkün.
2. bir yana eğilmiş, eğik.

maẓher (a.i.): 1. nail olma, şereflenme.
2. bir şey görüldüğü, çıktığı yer. 3.
dervişlerin kullandığı bir çeşit tef. 4.
bazı tekkelerde uyunurken dayanılan
kısa değnek.

mebānī (a.i.): binalar, yapılar, temeller.

medār (a.i.): etrafında dönülen nokta,
bir şeyin döneceği, devredeceği,
üzerinde hareket edeceği yer.

meh-veş (f.b.s.): ay gibi güzel.

mekīn (a.s.): vakarlı, temkinli, yüksek
rütbe sahibi, yerleşmiş, oturmuş, sakin,
muhkem.

melāḥat (a.i.): güzellik, yüz güzelliği.

melā'ik (a.i.): melekler.

melāmet (a.i.): ayıplama, kınama,
azarlama, çıkışma.

me'lūf (f.b.i.): ülfet edinilmiş, alışılmış,
alışmış.

meniş (f.i.): huy, tabiat.

merdümek (f.i.): gözbebeği.

mestūr (a.s.): setr olunmuş, örtülü,
kapalı, gizli.

meşām (a.i.): burun.

meşşāta (a.i.): gelin süsleyen, gelin
tuvaleti yapan kadın.

meşhūn (a.s.): doldurulmuş, dolu.

mevhūme (a.i.): vehim, hayal, kuruntu
türünden şey.

mevkib (a.i.): atlı veyâ yaya olarak
maiyyette yürüyen alay, kabile.

mevvāc (a.s.): çok dalgalanan, pek
dalgalı.

mevzūn (a.s.): 1. biçimli, yakışıklı,
düzgün, güzel. 2. vezinli, tartılı,
tartılmış.

mey-gede (f.b.i.): meyhane.

meze (f.i.): tat, lezzet.

micmere (a.i.): buhurdan, içinde tütsü
yakılan kap.

midād (a.i.): yazı mürekkebi.

mihen (a.i.): eziyetler, mihnetler,
sıkıntılar.

mihr (f.i.): 1. güneş. 2. sevgi.

mihrāb (a.i.): 1. **mecc.** sevgilinin kaşları.
2. **mecc.** ümit bağlanan yer.

min-ba'd (a.zf.): bundan böyle, bundan
sonra.

mīnā (f.i.): 1. şarap şişesi. 2. şişe, cam,
billur. 3. mine, kuyumcuların gümüş
üzerine işledikleri lacivert ya da yeşil
renkli sırça. (ḳasr-ı mīnā: gök kubbe).

mirā (a.i.): riyâ etme.

mis (f.i.): bakır.

miyān (f.i.): bel, kemer yeri.
miyen (a.): “mine”nin çoğulu, minelemek, parlatmak.
mu‘allā (a.s.): 1. yüce, yüksek. 2. makamı, rütbesi yüksek.
mu‘allem (a.s.): talim görmüş, eğitilmiş.
mu‘azzam (a.s.): kocaman, koca, ulu.
muğaylān (f.i.): deve dikenini.
muğtenem (a.s.): ganimet olarak alınmış.
muḥadded (a.s.): sınırı çizilmiş, sınırlandırılmış, tahdit edilmiş.
muḳābil (a.s.): karşılık, karşılığında.
muḳaddem (a.s.): 1. önde olan, önde giden. 2. değerli üstün. 3. küçükten büyüğe takdim edilen, sunulan.
muḳni‘ (a.s.): ikna eden, kanaat getiren, inandırıcı.
muḳterin (a.s.): yaklaşan, yakın gelen.
muraşsa‘ (a.s.): kıymetli taşlarla bezenmiş. 2. **ed.** iki mısraı ya da iki fıkrası aynı vezin ve kafiyede olan söz, beyit.
mū(y) (f.i.): kıl
mūy-miyān (f.i.): (kıl belli), ince belli.
muzāb (a.i.): erimiş, sıvılaştırmış, sıvı, akışkan.

mübdi‘ (a.s.): 1. benzeri görülmemiş şiir söyleyen. 2. ibda eden, icat eden, yen, şeyler bulan, söyleyen.
mücmel (a.s.): icmal olunmuş, kısa ve az sözle anlatılmış.
müdmām (a.s.): devam eden, süren, sürekli.
müje (f.i.): kirpik. (tīğ-i müje: kirpiğin kılıcı).
mühenned (a.s.): Hint demirinden yapılan kılıç.
mükellel (a.s.): 1. çelenk gibi etrafı çiçeklerle süslenmiş şeyler. 2. taçlı, taç giymiş, başında taç bulunan. 3. süslü, parlak.
mükerrer (a.s.): tekrarlanmış.
mültemes (a.s.): iltimaslı, kayırılan.
münfa‘ il (a.s.): 1. gücenen, gücenmiş, yüreğine işlemiş, alınmış.
münḥal (a.): kambur.
münşī (a.s.): 1. inşa eden, yapan, yapıcı. 2. yapısı, üslûbu güzel olan, iyi kitap.
mürğ (f.i.): kuş.
müstağnī (a.s.): 1. doygun, gönlü tok. 2. çekingen, nazlı davranan. 3. lüzumlu, gerekli bulmayan.

müste‘ân (a.s.): kendisinden yardım beklenen, yardım istenen. (Allah’ın sıfatlarından).

müste‘âr (a.s.): eğreti, takma (ad).

müstedâm (a.s.): devamı istenilen, devamlı, sürekli.

müstefîz (a.s.): feyiz alan, feyizlenen.

müş‘abid (a.i.): hokkabaz.

müşg (f.i.): misk.

müşg-bîz (f.): misk eleyen (toplayan).

müşgîn (f.s.): 1. miskli, misk kokulu. 2. siyah, kapkara şey. (mügîn-kemân: kemana benzer uzun, siyah kaşlar).

müşîr (a.s.): 1. emir ve işaret eden. 2. mareşal.

müttehîm (a.s.): kabahatli suçlu.

mütevâlî (a.s.): tevalî eden, birbiri ardınca giden, art arda gelen, üst üste olan.

N

nâdire-güyan (f.b.s.): güzel fıkra anlatanlar, nükteli söz söyleyenler.

nâdire-senc (f.b.s.): nükteli sözler söyleyen, zarif kimse. (c. **nâdire-sencân**)

nâfe (f.i.): 1. misk âhûsu denilen hayvanın göbeğinden çıkarılan bir çeşit

misk, koku. 2. **mec.** güzelin, sevgilinin saçı.

nağamât (a.i.): ahenkler, ezgileri güzel sesler.

nağme-sâz (a.f.b.s.): şarkı söyleyen.

nağme-zen (a.f.b.s.): şarkı söyleyen.

nahl (a.i.): ince, uzun narin vücutlu dilber.

nâhun (f.i.): tırnak

nâliş (f.i.): inleyiş, inleme, inilti.

nâşiye (a.i.): alın.

nâvek (f.i.): ok.

nâyire (a.i.): ateş, alev, sıcaklık.

naẓîr (a.s.): benzer, eş

nâziş (f.i.): naz.

nerm (f.s.): yumuşak.

nesh (a.i.): 1. fesih ve lağvetme, hükümsüz bırakma. 2. bir şeyin suretini, kopyasını çıkarma.

nesîm (a.i.): hafif rüzgâr.

nevâ (f.i.): ses, seda, makâm, âhenk, nâme. (**mu‘ciz-nevâ:** mucize sesli. **nevâ-senc:** sesi, makamı yerinde kullanan, sesin iyisinden anlayan).

nevâl (a.i.): 1. armağan, hediye 2. bahşiş, bağış. 3. talih, kısmet.

nevâziş (f.i.): okşama, iltifat, gönül alma.

neverde (f.): dönen, gezen, dolaşan.

nev-hâste (f.b.i.): yeni yetişen delikanlı, yeni yetme.

nev-hîz (f.b.s.): 1. yeni yetişmiş, yeni çıkmış. 2. genç, taze.

nevîd (f.i.): müjde, iyi sevinçli haber.

nev-res (f.b.s.): yeni yetişen, yeni biten.

nev-reste (f.b.s.): yeni bitmiş.

ne-şinîde (f.b.s.): işitilmemiş, duyulmamış.

neyl (a.i.): 1. merama erişme, isteğine ulaşma. 2. ulaşılan şey.

nezâket-fezâ: nezaket artıran.

nezzare (a.i.): seyirci, b,r şeye bakma.

nigâh, nigeş (f.i.): bakış, bakma.

nigû (f.s.): güzel, iyi.

nigûn (f.s.): 1. tersine dönmüş, alt üst olmuş. 2. ters, aksi, uğursuz.

-nih (f.s.): “koyan” manasıyla birleşik kelimeler yapar.

nihâd (f.i.): tabiat, huy, yaradılış.

nihâl (f.i.): taze, düzgün fidan.

nijâd (f.i.): 1. tabiat, cibiliyyet. 2. soy, nesil, neseb.

nikât (a.i.): nüktenin c. Herkesin anlamadığı ince manalar.

nîlî (f.s.): çividî, mavi.

nîreng (f.i.): 1. efsun, büyü 2. hile, düzen.

nişâr (a.i.): saçma, serpme. (dürr-nişâr: inci saçan, serpen)

nişîb (f.i.): iniş.

nişînân (f.i.): “nişîn”in c., oturmuş.

nitâk (a.i.): kuşak, kemer, peştamal, kuşak yeri.

niyâm (f.i.): kılıç kımı, kın, kılıf.

niyûş (f.): duyan, dinleyen.

noқта (a.i.): 1. nokta. 2. benek, leke. 3. yer. 4. mevzu, konu. 5. derece, kerte. 6. hâl, durum.

nuhbe (a.i.): 1. her şeyin iyisi, seçkini.

2. seçkin, seçilmiş. 3. meclis (içki) arkadaşı.

nûş (f.i.): 1. tatlı, bal. 2. içki, iştret.

nücûm (a.i.): yıldızlar.

-nümûn (f.s.): “gösteren” anlamıyla kelimelere eklenir.

nüşre (a.i.): muska, efsun, büyü.

nüvîd (f.i.): müjde.

P

-pāş (f.s.): “serpen, saçan, dağıtan” anlamlarıyla birleşik kelimeler yapar.

pāy (f.i.): ayak.

pāy-endāz (f.b.s.): 1. ayak atan, ayak atmış. 2. büyük kimselerin geçeceği yerlere serilen halı gibi şeyler.

pāy-māl (f.b.s.): ayakaltında kalmış, çiğnenmiş.

pā-zede (f.b.s.): ayak altında kalmış, ezilmiş, mahvolmuş.

pedīd (f.s.): görünür, açık, belli.

pehn, pehnā (f.s.): 1. enli, yassı, geniş. 2. enlilik, genişlik.

pele (f.i.): 1. terazi kefesi. 2. merdiven basamağı. 3. çark dişi.

-penāh (f.i.): (bir şeyin) sığınağı, koruyucusu, dayanağı anlamlarıyla birleşik kelimeler yapar.

per (f.i.): kanat.

perde-nişīnān (f.): perde arkasında oturmuş, temiz, nâmuslu.

peren (f.i.): Ülker yıldızı.

perend (f.i.): 1. ipekten dokunmuş, düz, nakışsız, kumaş atlas. 2. kılıç veya hançer cevheri.

perī (f.i.): 1. cinlerin çok güzel ve alımlı olarak farz edilen dişilerine verilen ad.

2. **mec.** çekici güzelliği olan çok alımlı kız veyâ kadın.

pervīn (f.i.): Ülker yıldızı.

pertev (f.i.): ışık, parlaklık.

pesendīde (f.s.): beğenilmiş, seçilmiş.

pest (f.s.): 1. hafif sesle söylenen. 2. alçak, aşağı.

peş (f.i.): bazı eteklerin yanlarına eklenen parça.

peyem-ber (f.b.s.): peygamber, haber getiren.

peygüle (f.i.): köşe, bucağ.

peyk (f.s.): haber ve mektup getirip götüreren.

peyker (f.i.): yüz, surat.

pey-siper (f.b.s.): ayak altında kalmış, çiğnenmiş.

peyveste (f.s.): 1. ulaştı, bitişik. 2. daima.

pezīrā (f.s.): kabul eden.

piçide (f.s.): karışmış, bükülmüş, kıvrılmış.

piçiş (f.): kıvrım, büküm.

pijūh (f.s.): soruşturma, araştırma.

pirehen (f.i.): gömlek.

puyān (f.s.): koşan.

pürsiş (f.s.): sorma, soruşturma, sual
ediş, soruş.

R

rāhat-güsil (f.): rahatı bozan.

rahīk (a.i.): kızıl renkli duru şarap.

rahş (f.s.): gösterişli, yürük ve güzel
(at).

rāmī (f.s.): atan, atıcı (ok vb.).

raḳīk (a.s.): 1. ince. 2. yufka yürekli.

rātibe (a.i.): maaş, vazife, tayin.

reftār (f.i.): salınarak edalı yürüyüş.

reh-güzer (f.b.s.): geçit, geçilecek yol.

reh-nümā (f.b.s.): yol gösteren, kılavuz.

reh-nümūn (f.b.s.): yol gösteren,
kılavuz.

remīde (f.s.): ürkmüş, korkmuş.

renc (f.i.): 1. ağrı, sızı 2. zahmet, eziyet,
sıkıntı.

-res (f.s.): “erişen, yetişen, ulaşan”
anlamlarıyla birleşik kelimeler yapar.

-resān (f.s.): “erişenler, yetişenler,
ulaşanlar” anlamıyla birleşik kelimeler
yapar.

resīd (f.f.): 1. yetişti, erişti. 2. alınan bir
paranın alındıktan sonra kaydının

silinmesi, hesabının hükümsüzlüğüne
dair edinilen işaret.

rest-hīz (f.): 1. canlanma, dinlenme. 2.
çit. 3. kurtulmak için tırmanmak.

reşk (f.i.): 1. kıskanmak, haset günü. 2.
kıskanılmış. (**reşk-i ālem:** herkesi
kıskandıracak kadar üstün durumda
olan.)

reşk-āver (f.b.s.): hasede düşüren,
kıskanmayı uyandıran.

revān (f.s.): 1. yürüyen, giden, akan, su
gibi akıp giden. 2. ruh, can. 3. hemen,
derhal.

revş, reviş (f.i.): gidiş, yürüyüş, usul,
tutum, yol.

riḥte (f.s.): dökülmüş, akıtılmış.

rikāb (a.i.): 1. üzengi. 2. büyük bir
kimsenin katı, önü

riḳān (a.): kına.

rişte (f.i.): 1. iplik, tire. 2. ilgi, bağ.

riyāz (a.i.): bahçeler, ağaçlık, çimenlik
yerler.

rū (f.): sebep, yüreklilik, cüretkâr.

ru‘āf (a.i.): burun kanaması.

ruḥ (f.i.): yanak.

ruk‘a (a.): yama, yama parçası.

rū-nūmā (f.b.s.): 1. yüz gösteren, meydana çıkan. 2. yüz görümlüğü.

rūşen (f.s.): 1. aydın, parlak. 2. belli, meydana.

rūy (f.i.): yüz, çehre.

rūyende (f.): büyüyen.

rūşenā (f.s.): 1. aydın, parlak. 2. belli, meydana.

rūchān (a.i.): üstünlük, üstün olma.

rūsūm (a.i.): usul, merasim.

rūsivā (f.s.): rezil, itibarsız, haysiyetsiz.

S

sābīka (a.i.): 1. geçmişte işlenmiş suç. 2. geçmiş şey, geçmiş hal ve vaka.

şadr (a.i.): 1. göğüs. 2. yürek. 3. her şeyin başı, önü, ilerisi, en yukarı, en baş. 4. oturulacak en iyi yer. (sadr-ı felek: feleğin en itibarlı yerinde oturan).

şafā (a.i.): 1. saflık, berraklık. 2. gönül şenliği, kedersizlik, neşe, zevk, eğlence.

şafha (a.i.): 1. yazılmış ya da yazılabilir sahife. 2. bir şeyin düz yüzü. 3. bir cismin görünen tarafları.

şafīr (a.i.): 1. ıslık. 2. ince güzel ses. 3. gök yakut.

şahbā (a.i.): şarap.

şahn (a.i.): 1. avlu. 2. orta, meydan, aralık. 3. sahne.

şahn (a.i.): sıcaklık, hararet.

şaht (f.s.): 1. katı, sert, çetin, pek. 2. kuvvetli, güçlü, sağlam. 3. güç, zor.

şakf (a.i.): tavan, çatı, dam.

şakīm (a.s.): 1. hasta, hastalıklı 2. yanlış.

şalāh (a.i.): 1. dine olan bağlılık. 2. barış, rahatlık. 3. düzelme, iyileşme, iyilik.

-sān (f.s.): “benzer, andırır” anlamlarına gelerek birleşik kelimeler yapar.

şāni^c (a.s.): 1. yapan, işleyen, yapıcı. 2. Allah.

şarşar (a.i.): gürültülü, şiddetli rüzgâr

şavb (a.i.): taraf, yön, cihet.

şavl (a.i.): saldırış, atılış.

şavt (a.i.): 1. ses, seda. 2. bağırma, haykırma, çığlık.

sa’y (a.i.): çabalama, gayret etmek.

şayd-geh (a.f.b.i.): avlanacak yer, avlak.

şaykal (a.i.): 1. cilâcı. 2. cilâ âleti. 3. parlak cilâlî.

sebāk (a.i.): ders

sebel (a.i.): göze inen perde, dumanlı, bulanık görme hastalığı.

şeb̄t (a.i.): yazma, kaydetme, deftere geçirme.

seb̄ük-pā(y) (f.b.s.): ayağı çabuk olan (kimse).

secde-geh (a.f.b.i.): ibadet (namaz) edilecek yer.

sefid̄ (f.s.): ak.

seh̄āb (a.i.): bulut.

seh̄hāre (a.s.): büyüleyici, çok güzel kadın.

selb (a.i.): 1. kapma, zora alma. 2. kaldırma, giderme. 3. olumsuzlaştırma. 4. inkâr etme.

senc̄ide (f.s.): ölçülü, tartılı, yerinde (söz). 2. tezhipte (süslemeye) bir kıvrıma bağlı yaprak motifinin kıvrımın mukabil tarafına konulmasının adı.

serāsime (f.s.): sersem

serāyān (f.): şarkı söylemek.

ser-be-ser (f.zf.): baştanbaşa, büsbütün.

ser-beste (f.b.s.): başı bağlı, örtülü, kapalı, gizli.

ser- efgende (f.b.s.): başını eğen.

ser-firāz (f.b.s.): başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan.

ser-girān (f.b.s.): çok sarhoş.

ser-levḫa (a.f.b.i.): başlık (yazıda).

ser-şār (f.s.): 1. ağzına kadar dolu, taşkın 2. sınırı aşan, ileri giden.

ser-tiz̄ (f.b.s.): keskin, ucu keskin olan.

ser-zenīş (f.b.i.): başa kakma.

sevād (a.i.): 1. yazı, karalama. 2. karalık, siyahlık.

sigāl (f.i.): 1. fikir, düşünce. 2. kuruntu. (bed-sigāl: kötü fikirli).

sīlī (f.i.): 1. şamar, tokat. 2. belâ, felâket.

silk (a.i.): 1. sıra, dizi. 2. iplik. 3. yol.

silsile (a.i.): 1. zincir, zincirleme olan şey. 2. art arda gelen şeylerin oluşturduğu sıra. 3. soy sop.

sīne-çāk (f.b.s.): yüreği yaralı.

sī-penc (f.i.): 1. misafirhane, otel. 2. misafir. 3. dünya.

sipih̄r (f.i.): 1. gökyüzü. 2. talih.

sīr-āb (f.b.s.): 1. suya kanmış. 2. taze, körpe

sirişk (f.i.): gözyaşı.

siyeh-mest (f.b.s.): çok sarhoş.

siyer (a.i.): ahlak ve yüksek vasıflar.

şubḫ (a.i.): sabah.

sūde (f.s.): 1. sürmüş, sürülmüş. 2. ezilmiş, dövülmüş. (ruḫ-sūde: yüzünü sürmüş).

sūhte (f.s.): yanmış, tutuşmuş yanık.
(dil-sūhte: gönlü yanmış, kederli).
sūd (a.i.): fayda, kâr, kazanç.
sūl (f.): siyah yeleli ve siyah kuyruklu,
külrengi at.
şun^ç (a.i.): 1. yapma, yapış. 2. tesir,
kudret.
sur (f.i.): sevinç, şenlik, mutluluk.
sūr (f.i.): düğün, ziyafet, şenlik.
sūsen (f.i.): süsen çiçeği.
suṭūr (a.i.): satırlar.
sūy (f.i.): taraf, yön, cihet.
şuver (a.i.): biçim, suretler, yüzler.
suzān (f.s.): 1. yakan, yakıcı. 2. yanan,
yanıcı.
sübül (a.i.): sebiller, yollar, caddeler.
sūḥan (f.i.): söz, lakırdı.
süllem (a.i.): merdiven
Süreyyā (a.h.i.): Ülker yıldızı.
sūrḥ (f.s.): 1. kırmızı, kızıl. 2. kırmızı
mürekkep. 3. bâb veyâ fasıl başlıkları
kırmızı mürekkeple yazılmış olan
yazma kitap.
sūrāğ (f.i.): iz, eser, işaret.
Ş
şāḥ (f.i.): dal, budak.

şām (f.i.): akşam.
şāne (f.i.): tarak.
şār (f.i.): şehir.
şātır (a.s.): 1. neşeli, keyifli, şen. 2.
büyük bir kimsenin atı yanında gitmekle
vazifeli ağa.
şebāḥ (a.i.): ceset, cisim, şahıs.
şem^ç (a.i.): mum.
şem^ç a (a.i.): mumlu fitil, muma
batırılmış fitil.
şengerf (f.i.): zincifre denilen kırmızı
boya, süleğen. (şengerf-sā: şengerf
gibi).
şeref-yāb (a.f.b.s.): şeref bulan, şeref
kazanan.
şereng: (f.i.): Zehir
şerm (f.i.): utanma.
şevher (f.i.): koca.
şī^ç ār (a.i.): 1. alamet, işaret. 2. ayırıcı
işaret, ayırt edici adet. 3. hacı olmak
için Mekke'de yapılan törenler.
şīfte (f.s.): kaçık, düşkün, tutkun.
şigerf (f.i.): şaşılacak şey, iyi ve
yakışıklı, muhteşem ve ulu.
şihāb (a.i.): 1. kıvılcım 2. akan yıldız.
şikāl (a.i.): 1. devenin ayağının
bağlandığı ip, köstek, el ve ayak zinciri.

2. devenin palanımı bağlayan ip 3. üç ayağı beyaz at.

şiken (f.i.): büküm, kıvrım.

şikest (f.s.): kırılmış, kırık, kırma, kırılma, yenileme.

şikīb (f.i.): sabır, tahammül

şikībā (f.s.): sabırlı.

şināh (f.i.): suda yüzme.

şirīn-kām (f.b.s.): tatlılığı damağında kalmış, tadı damağında kalmış.

şitābān (f.i.): acele eden, çabuk olan.

şive-kār (f.b.s.): işveli, şiveli, cilveli.

şude (f.): içinde bulunulan, gitmiş, geçmiş, bitmiş, tükenmiş, ölmüş.

şukqa (a.i.): 1. parça, kâğıt ya da kumaş parçası. 2. küçük tezkere, yazı.

şūr (f.s.): 1. gürültü, şamata. 2. tuzlu.

şūrīde (f.s.): 1. âşık, tutkun. 2. karışık, perişan.

şūrīde-ḥāl (f.a.b.s.): hali perişan olan.

şükūh (f.i.): ululuk.

şükūfte (f.s.): “açılmış” anlamına gelerek birleşik kelimeler yapar. (**nev-şükūfte:** yeni açılmış gibi).

-şümār (f.s.): “sayan, sayıcı, eden, edici” anlamına gelerek birleşik

kelimeler yapar. (kaṭre-şümār: adım sayıcı.)

şüst ü şū (f.): yıkama.

T

ta‘aqqul (a.i.): 1. akıl erdirmeye, zihin yorarak anlama. 2. hatırlama, hatıra getirme.

tāb (f.i.): 1. ışık, parlaklık. 2. güç, kuvvet. 3. hararet (tāb-ı ḥūrşīd: güneşin harareti).

tab‘ (a.i.): 1. tabiat, huy yaratılış. 2. mühür, damga, basma. 3. kitap basma.

tābān (f.s.): ışıklı, parlak.

tāb-dīh (f.): ışık veren.

tābende (f.s.): parlayan, ışık veren.

tābiş (f.i.): parlayış, parıldayış.

tāb-nāk (f.b.s.): parlak, ışıklı.

tağayyūr (a.i.): 1. değişme, başkalaşma. 2. rengi değişme. 3. bozulma, kokma.

taḥassūr (a.i.): 1. hasret çekme. 2. çok istenilen ve ele geçirilemeyen şeye üzülme.

taḥayyūr (a.i.): hayran olma, hayrete düşme, şaşırma.

taḥmīd (a.i.): hamdetme, şükretme.

taḥsīn (a.i.): 1. güzel bulup takdir etme, beğenip alkışlama. 2. güzelleştirme, güzel bulma.

tā-key (f.zf.): ne vakte kadar.

ṭal' at (a.i.): 1. güzellik. 2. yüz, surat, çehre. (mihr-i ṭal' at: güzellik güneşi)

ta' līm (a.i.): 1. öğrenme, öğretme, öğretim. 2. okutma, ders verme.

ta' ne (a.i.): sövme, zemmetme, çekiştirme, yerme.

tār (f.s.): 1. karanlık. (şeb-i tār: karanlık gece). 2. tel, saç teli. (**tār-ı ud:** ud teli). 3. tepe.

tārāc (f.i.): yağma, talan, yağma etmek.

taraşşud (a.i.): gözetme, bekleme, gözleme.

ṭārem (f.i.): kubbe, kümbet, dam, cennet, gökyüzü.

ṭarf (a.i.): bakış, göz ucu, göz, nazar.

ṭarḥ (a.i.): yerleştirmek, temel bırakmak, tertip etmek, uzaklaştırmak, indirmek.

tefaḥḥud (a.i.): arayıp sorma, arayıp sorulma.

tefaḥḥud-künān: arayıp soran.

tefrīd (a.i.): dünyadan geçip yalnız Allah ile meşgul olma, kendini Allah'a adama.

teh (f.i.): dip.

tekāpū (f.i.): 1. telaş ile koşarak araştırma. 2. dalkavukluk, kavuk sallama.

tekye-zen (a.f.b.s.): dayanan, istinad eden.

telākḥī (a.i.): birbirine karşı gelip buluşma, karşılama, birbirine ulaşma, birleşme.

telatṭuf (a.i.): nâzikâne muamelede bulunma.

tell (a.i.): tepe, küme yığın.

tenhā-rev (f.b.s.): yalnız giden.

teşyīd (a.i.): 1. yükseltme, yükseltilme. 2. sağlamaştırma, sağlamaştırılma.

tetimme (a.i.): bir eksiği tamamlamak üzere katılan şey, bir şeyin tam olması için gerekenler.

tevellā (a.i.): 1. birine yanaşma. 2. birini dost tutma. 3. **tas.** ehl-i beyti, Hz. Ali'yi sevmeye, onlardan medet ve şefaata dileme.

ṭfl-āne (a.f.zf.): çocukça, çocuk gibi.

ṭrāz (a.i.): 1. üslup, tutulan yol, 2. ipek ve sırma ile işleme. 3. süs.

ṭrazende (f.s.): süsleyen, süsleyici, donatan, donatıcı.

t̄ire (f.s.): bulanık, kara, karanlık.

t̄iġ (f.i.): kılıç.

turfe (a.s.): görülmemiş, yeni, tuhaf, şaşılacak şey.

turre (a.i.): alın saç, kıvrıkcık saç lülesi.

tutuġ (f.): 1. perde. 2. pelerin, kadının vücudunu örten peçe, örtü.

tünd- ħū(y) (f.b.s.): sert huylu, titiz.

U

ubūdiyyet (a.i.): 1. kulluk, kölelik. 2. birine aşırı bağlılık.

uġde (a.i.): 1. düğüm. 2. zor, karışık iş. 3. isteyip de ulaşamadığından dolayı içte dert olan şey.

uluhiyyet (a.i.): Allahlık vasfı, Tanrılık vasfı.

‘ulūm (a.i.): ilimler, bilgiler.

‘uşşak (a.i.): âşıklar.

‘uṭārid (a.h.i.): Merkür.

Ü

ümmü ’l-kitāb: 1. (tas.) akl-ı evvel. 2. arşın üstündeki kaza ve kader levhası. 3. Fatıha süresi.

V

vā (a.n.): vah, yazık!

vaġal (a.i.): bataklık, batak, çamurlu yer.

vaġīd (a.s.): yalnız, tek.

vālih (a.s.): şaşakalmış, şaşırılmış.

vārūn (f.s.): ters, uğursuz, aksi.

vāşūde (f.s.): geri çekilmiş, def olunmuş.

vaz-ı ħadem: adım atma.

vech (a.i.): 1. yüz, surat, çehre. 2. sebep, vesile, münasebet. 3. vasıta 4. üslup, tarz. 5. ön, alın. 6. satır, üst, düz yüz.

velā(a.i.): yakınlık, sahiplik.

verd (a.i.): gül.

vesīm (a.s.): gül yüzlü.

veşen (f.i.): güzel, hoş.

vey (f.e.): ey.

vuşūl (a.i.): ulaşma, gelme, varma, erişme, yetişme.

Y

yemm-i jerf: derin okyanus.

Z

zāhir (a.s.): görünen, açık, belli, meydanda.

zamīr (a.i.): 1. iç, içyüz. 2. kalp, vicdan. 3. gönülde gizli olan sır.

zāyende (f.): doğum, doğma.

zebān (f.i.): dil, lisan

zebūn (f.s.): zayıf, güçsüz, aciz.

zemzeme (a.i.): ezgili, nağmeli ses,
nağme.

-zen (f.s.): “vurucu, vuran, atan, çalan”
anlamlarına gelerek birleşik kelimeler
oluşturur.

zengī (f.i.): zenci, siyah adam.

zer (f.i.): altın.

zer-endūz (f.b.s.): altın kazanan.

zerīn (f.s.): altından veyâ altına benzer
olan, altın gibi sarı parlak.

zer-befti (f.b.i.): sırmalı kumaş.

zer-tārī (f.b.s.): altın veya sırma ile
işlenmiş veyâ dokunmuş.

zevāyā (a.i.): 1. köşeler, bucaklar,
dirsekler. 2. zaviyeler, açılar. 3. küçük
tekkeler.

zıll (a.i.): gölge.

zīb (a.i.): süs, bezek.

zībā (f.s.): süslü, yakışıklı, güzel.

zībende (f.b.s.): zînetli, süslü, yakışıklı.

zīver (f.i.): süs, bezek.

zuhūrāt (a.i.): hesapta olmayan,
umulmadık hâdiseler, rastlayış.

zurūf (a.i.): zarflar, kaplar, kın, kılıf.

KAYNAKLAR

- Abdulkerim Kuşeyrî
2003 *Kuşeyrî Risalesi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Acar, Enver
2005 *Edirneli Güftû, Gam-nâme İnceleme ve Transkripsiyonlu Metin*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa.
- Aktaş, Şerif
Aralık 1983 Roman Olarak Hüsn ü Aşk, *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 94–108.
- 1991 *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Akün, Ömer Faruk
1994 “Divan Edebiyatı” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. IX, İstanbul, s. 389–427.
- Arı, Ahmet
2008 *Galib Dede'nin Aşk Ateşi*, Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Âsım Tezkiresi, *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*, İstanbul Üniversitesi, nu. 2401, v. 54.
- Ateş, Ahmet
1960 “Mesnevi” Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, c. VIII, Maarif Basımevi, İstanbul, s. 127–133.
- Avşar, Ziya
2008 Tenkitli Metin Neşrinde İmlâ Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler, *Turkish Studies*, s. 59–95.
- Ayan, Hüseyin vd.
2004 *Büyük Türk Klasikleri*, c. V, Ötüken-Söğüt Yayıncılık, İstanbul.
- Azamat, Nihat
2004 “Melâmet” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XXIX, Ankara, s. 24–25.

- Bilkan, Ali Fuat
Tem-Ağu 2006 Sözüün İnceldiği Yer Divan Şiirinin İfade Gücü, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, Sayı: 77-78, s. 35.
- Birici, Sevim
2004 *Türk Edebiyatında Şâh u Dervîş'ler ve Hilâlî-i Çağatayî'den Yapılan Şâh u Dervîş Çevirilerinin İncelenmesi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), Elazığ.
- Bursalı Mehmet Tâhir Efendi
1972 *Osmanlı Müellifleri*, c. II, Meral Yayınevi, İstanbul.
1975 *Osmanlı Müellifleri*, c. III, Meral Yayınevi, İstanbul.
- Canım, Rıdvan
1995 *Edirne Şâirleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Cebecioğlu, Ethem
1997 *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara.
- Coşkun, Menderes
2007 *Klasik Türk Şiirinde Edebî Tenkit-Şairin Şaire Bakışı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çavuşoğlu, Mehmed
2006 *Divanlar Arasında*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Çelebioğlu, Âmil
1999 *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy.a kadar)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Deniz, Sabahat
2005 *Tecellî Dîvâm*, Veli Yayınları, İstanbul.
- Devellioğlu, Ferit
1996 *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, haz. Aydın Sami Güneyçal, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem
2005 *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Doğan, Muhammet Nur
2003 *Hüsn ü Aşk*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
2007 *Fuzûlî Leylâ ve Mecnun*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Eğri, Sadettin
2005 *Risâle-i Hat*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Ercilasun, Ahmet Bican
2006 *Başlangıçtan Yirminci Yüzyula Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem
1993 *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul.
- Genç, İlhan
2005 *Leyla ile Mecnun'un iki şairi Fuzûlî ve Sezai Karakoç*, Şûle Yayınları, İstanbul.
- Gibb, E. J. Wilkinson
1999 *Osmanlı Şiir Tarihi* (A History of Ottoman Poetry, tercüme: Ali Çavuşoğlu), c. III, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Güftâ, Hüseyin
2004 *Divan Şiirinde İlim*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Güftî,
Şâh u Dervîş, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Ty. 811, nu. 599/1.
- Holbrook, Rowe Victoria
2005 *Aşkın Okunmaz Kıyıları*, çev. Erol Köroğlu-Engin Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İpekten, Halûk
1997 *Nâilî Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İpekten, Halûk vd.
2002 *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- İsmail Belîğ
1985 *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, haz. Yard. Doç. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

- İsmail Hakkı Bursevî
2000 *Kenz-i Mahfî*, çev. Abdülkadir Akçiçek, Bahar Yayınları, İstanbul.
- Kahraman, Mehmet
2000 *Leyla ve Mecnun Romanı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Karaismailoğlu, Adnan
2001 *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kemikli, Bilal
2007 *Sûfî Aşk ve Ölüm*, Sütun Yayınları, İzmir.
- Kılıç, Mahmut Erol
2007 *Sûfî ve Şiir*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Kocatürk, Vasfi Mahir
1970 *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara.
- Köprülü, Mehmed Fuad
1928 Edirneli Güftî, *Milli Mecmua*, nu.108, 1735–1736; nu. 109, s. 1750–1751.
- Levend, Agâh Sırrı
1954 Fuzûlî'nin Şah u Gedası, *Türk Dili dergisi*, c. III, sayı 35, s. 656.
- 1962 *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- 1984 *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- 1998 *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Massignon, Louis
2006 *İslâm Tasavvufu*, Ataç Yayınları, İstanbul.
- Mazıoğlu, Hasibe
1997 *Fuzûlî Üzerine Makaleler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mehmed Süreyyâ
1996 *Sicill-i Osmânî*, haz. Nuri Akbayar, eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman, c. II, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Mengi, Mine
2000 *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Okuyucu, Cihan
2006 *Divan Edebiyatı Estetiği*, Leyla ile Mecnun Yayıncılık, İstanbul.
- Onay, Ahmet Talât
2007 *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, haz. Cemal Kurnaz, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Özkırımlı, Atilla
2004 *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Pala, İskender
2002 *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Leyla ile Mecnun Yayıncılık, İstanbul.
- 2008 *Ah Mine'l- Aşk*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Peremeci, Osman Nuri
1939 *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.
- Redhouse, Sir James W.
2006 *Turkish and English Lexicon New Edition*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
Ruba'iyat-ı Güftû ve Halefî, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Ty. 811, nu. 599/3.
- Safayî Tezkiresi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü nu. 2549, v. 237b.
- Schimmel, Annemarie
1982 *Tasavvufun Boyutları* (Mystical Dimension of İslam), Adam Yayıncılık, İstanbul.
- Stevick, Philip
2004 *Roman Teorisi*, çev. Prof. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Şemseddin Sâmî
2006 *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atillâ
1987 *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul.

- 2007 *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atillâ-Kartal, Ahmet
- 2005 *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Şerefettin Rami
- 1994 *Enisü'l-Uşşak*, Ecdâd Yayınları, Ankara.
- Şeyhî Mehmet Efendi
- 1989 *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri, Vekayü'l-Fudalâ I*, haz. Doç. Dr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şükûn, Ziya
- 1944 *Farsça-Türkçe Lûgat Gencine-i Güftar Ferhengi Ziya I-II*, Maarif Matbaası, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi
- 1956 *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul.
- Timurtaş, Faruk Kadri
- 1948 XVII. Asır Şairlerinden Edirneli Güftü ve Teşrifâtü'ş-Şu'arâsı, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. II, Sayı: 3-4, s. 193-221.
- 2005 *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tökel, Dursun Ali
- 2000 *Divan Şirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tuman, Mehmet Nail
- 2001 *Tuhfe-i Nailî*, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Uludağ, Süleyman
- 1991a *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul.
- 1991b "Aşk" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, s. 11-17.
- Unat, Faik Reşit
- 1994 *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- Ülken, Hilmi Ziya
2004 *Aşk Ahlâkı*, Dünya Yayıncılık, İstanbul.
- Ünver, İsmail
1986 Mesnevi, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı: 415–416–417, s. 430–563.
- 2008 Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Notlar, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish of Turkic* Volume 3/6 Fall, s. 1–46.
- Üstüner, Kaplan
2007 *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Üzgör, Tahir
1990 *Türkçe Dîvân Dibaceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yavuz, Hilmi
1987 *Yazın Üzerine*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Kâşif
1983 *Güftü, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Tezkireciliği ile Divânı, Zafer-nâmesi ve Teşrifâtü’ş-Şu’arâ’sının Tenkîdli Metni*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- 1996 “Güftü” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi*, c. XIV, İstanbul, s. 218–219.
- 2001 *Güftü ve Teşrifâtü’ş-Şu’arâ’sı*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

DİZİN

A

- Acar, Enver 20, 189
Acem, 14
Acemâne, 7, 15, 21
Agâh Sırrı Levend, 1, 2
Aktaş, Şerif 61, 74, 79, 81, 189
Akün, Ömer Faruk 1, 67, 68, 69, 70, 189
Ali Emirî, 18
Ali Şîr Nevayî, 30
Allah, 26, 30, 31, 33, 34, 37, 42, 44, 50, 51, 55,
57, 58, 59, 60, 62, 64, 69, 162, 165, 167, 168,
170, 172, 174, 178, 182, 186
Anadolu Kazaskeri Beyzade, 11
Arı, Ahmet 38, 39, 189
Aristo, 58, 73
Âsım Tezkiresi, 4, 189
Atâî, 16, 17
Ateş, Ahmet 1, 189
Ayan, Hüseyin 15, 189
Azamat, Nihat 44, 189
Azmi-zâde Halefî, 16

B

- Bağdat, 18, 30, 52, 72, 78, 88
bakış açısı, 83, 85
Bâyezîd-i Bistâmî, 25, 58, 59, 63, 66, 85
Belîğ, 4, 191
Bijen, 73
Bilkan, Ali Fuat 41, 190
Birici, Sevim 2, 3, 190
Bistâm, 51, 72, 78

C

- Cebecioğlu, Ethem 51, 190
Cebraîl, 27
Cemşîd u Hurşîd, 1
Cevâhir-i Mültekata, 2
Cevrî, 19
Coşkun, Menderes 30, 190

Ç

- Çelebioğlu, Âmil 1, 190
Çobanyıldızı, 33, 78

D

- Defterdar İbrahim Paşa, 11
Deniz, Sabahat 89, 190

- Dervîş, 2, 3, 16, 21, 32, 35, 37, 39, 40, 41, 42,
43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 54, 55, 56, 59,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 74, 76,
77, 79, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 100, 190
Dilçin, Cem 24, 190
Dîvân, 18, 19, 89, 195
divan edebiyatı, 100
divan şairi, 81
divan şiiri, 2, 76
Doğan, Muhammet Nur 30, 191
Düvâzdeh İmâm, 19

E

- Ebu Said Efendizade Feyzullah Çelebi, 11
Edirne, 4, 5, 20, 21, 190, 193
Eflâtun, 73
Eğri, Sadettin 42, 191
Enisü'l-Uşşak, 69, 194
Ercilasun, Ahmet Bican 89, 191
Ergin, Muharrem 92, 93, 191
Ezop, 52

F

- Farsça, 23, 94, 95, 96, 98, 194
Fehîm, 14
Ferhad, 30
Fuzûlî, 2, 41, 100, 191, 192

G

- Gam-nâme, 20, 21, 189
Gazalî, 42
Gazi Giray, 3
Geç, İlhan 30, 40, 191
Gibb, 16, 191
Güftâ, Hüseyin 40, 191
Güftî, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15,
16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 29,
30, 37, 43, 44, 50, 51, 52, 54, 56, 59, 60, 61,
64, 73, 81, 83, 89, 100, 189, 191, 192, 193,
194, 195
Güftî Dîvânı, 18, 20
Gül ü Bülbül, 1

H

- Habeşî, 49
Hakanî, 19
Hamse, 3
Hasan Ağa, 11
Havernâk, 76

Hayâlî, 30
Hayrâbâd, 30
Hilâlî-i Çağatayî, 1, 2, 100, 190
Hilye-i Aşere-i Mübeşşere, 19
Hilye-i Güftû, 19
Hint, 7, 13, 14, 177
Holbrook, Rowe Victoria 2, 61, 64, 81, 83, 191
Hoten, 31, 78
Husrev u Şirin, 1
Hüsni ü Aşk, 30, 61, 64, 75, 81, 189, 191
Hz. Ali, 27, 167, 186
Hz. Ebubekir, 27
Hz. Muhammed, 27, 52
Hz. Osman, 27
Hz. Ömer, 27, 168

I

ilm-i tencim, 33
İmam-zade Ahmed İbn-i Mehmed, 2, 100
İmamzade Efendi, 11
İpekten, Haluk 12, 14, 18, 21, 191
İran, 1, 13, 15, 73
İskender, 73, 193
İslam, 40, 52, 69, 189, 193
İsmail Hakkı Bursevî, 51, 192
İsmail Ünver, 94
İsmetî, 14

K

Kabakulakzade, 11
Kanunî Sultan Süleyman, 30
Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi, 11, 20
Kartal, Ahmet 19, 194
Kemikli, Bilal 38, 192
Keyhüsrev, 73
Keykûbâd, 73
Kılıç, Mahmut Erol 46, 191, 192
Kızlar Ağası Süleyman Ağa, 11
Kocatürk, Vasfi Mahir 19, 192
Köprülü, M. Fuat 5, 6, 10, 11, 20, 21, 22, 56, 192
Köse Ali Paşa, 19
Kudsizade, 11
Kur'ân, 40, 52, 172
Kuşeyrî, 72, 189
külhanî, 52, 66, 72, 88
Kütüphane, 3

L

La Fontaine Masalları, 52
Lebib, 2
Levend, Âgâh Sırrı 1, 2, 3, 16, 33, 65, 73, 192
Leyla ve Mecnun, 30, 40, 64, 75, 192

Leylâ vü Mecnûn, 1

M

Mahmud Paşa, 11
Massignon, Louis 73, 192
Mecmau'l-Havas, 2
Mecnûn, 30
Mehmed Süreyyâ, 4, 192
Mehmet Nail Tuman, 5
Mehmet Tahir, 2, 5, 12, 20, 21
mesnevi, 1, 3, 18, 21, 23, 25, 32, 52, 59, 61, 65, 100
Mesnevi, 1, 25, 52, 61, 67, 87, 189, 190, 195
Mevlânâ, 42, 64
Mezâkî, 16
Mezakî Süleyman Efendi, 11
Mimar Sinimmâr, 76
münâcât, 30
müstensih, 23
Müstensih, 1–196

N

Nâ'îlî, 14, 15, 16
Nâbî, 30
Necef, 76
Nedîm, 14, 16
Nef'î, 15
Neşâtî, 7, 14, 15, 16

O

Okuyucu, Cihan 33, 41, 66, 69, 192
Onay, Ahmet Talat 73, 193
Osmanlı, 2, 4, 5, 12, 20, 21, 32, 70, 89, 92, 93, 190, 191
Osmanlı Müellifleri, 2, 4, 12, 20, 21, 190

Ö

Özkırmılı, Atilla 10, 193

P

Pala, İskender 45, 47, 48, 50, 51, 76, 193
Peremeci, Osman Nuri 20, 21, 24, 193
Peygamber, 27, 69, 72, 81

R

Rahmî, 2, 3, 100
Retorik, 2
Risâle-i Hat, 42, 191
Rum, 5, 13, 18
Rumeli Kazaskeri Hüsamzade, 11

Rüstem, 73, 139

S

Sadıkî-i Kitabdâr, 2
Safâyî, 4, 12, 19
Samanyolu, 34, 78, 174
Schimmel, Annemarie 43, 193
Sebk-i Hindî, 14
Selânik Seyâhât-nâmesi, 5, 6, 10
Sicill-i Osmânî, 4, 192
Sinoplu Beyanî, 3, 100
Sohbetü'l-Ebkâr, 16
Stevick, Philip 66, 193
Sultan IV. Mehmet, 11
Süleyman Çelebi, 19

Ş

Şâh, 1, 2, 3, 5, 11, 12, 16, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 32, 33, 34, 36, 37, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 84, 85, 88, 89, 100, 101, 190, 191
Şâh u Dervîş, 1, 2, 3, 11, 12, 16, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 58, 61, 65, 66, 72, 73, 74, 77, 78, 81, 82, 84, 85, 88, 100, 101, 190, 191
Şâh u Gedâ, 2, 3, 30
Şair Tezkireleri, 21, 191
Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri, 194
Şehname, 73
Şehrî, 14, 16
Şehzade, 37, 40, 42, 43, 45, 66, 72, 79
Şentürk, Ahmet Aillâ 19, 42, 65, 67, 69, 77, 193, 194
Şerefettin Rami, 69, 194
Şeyh Gâlib, 14, 30, 64
Şeyhî Zeylî, 4
Şeyhülislam Bahâyî, 11, 20, 21, 22

T

Tâlib, 6, 7
Tanpınar, Ahmet Hamdi 34, 70, 194
Tarzî, 16
Taşlıcalı Yahya Bey, 3, 100
Tecellî, 89, 190

Tehemten, 73

Teşrifâtü'ş-Şu'arâ, 4, 6, 8, 12, 16, 18, 19, 21, 100, 195
Timurtaş, Faruk Kadri 14, 15, 194
Tökel, Dursun Ali 73, 194
Tuhfe-i Nailî, 4

U

Uludağ, Süleyman 50, 51, 189, 194
Unat, Faik Reşit 23
Utarid, 35

Ü

Ülken, Hilmi Ziya 38, 195
Ülker, 28, 32, 34, 60, 65, 76, 78, 180, 184
Ünver, İsmail 1, 25, 29, 52, 54, 57, 59, 65, 77, 87, 94, 195
Üstüner, Kaplan 38, 195
Üzgör, Tahir 41, 195

V

Vâhid, 7, 16
Vâmık, 30
Varad, 19
Varâdin, 20
Vecdî, 16
Vekâyü'l-Fudalâ, 4
Vezir Ali Paşa, 11

Y

Yahya Bey, 30, 100
Yavuz, Hilmi 70, 195
Yılmaz, Kâşif 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 195
Yusuf, 44, 74

Z

Zafer-nâme, 19
Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr, 189
Ziya Avşar, 94
Zühre, 78, 84, 116

ÖZGEÇMİŞ			
Doğum Yeri ve Yılı:	Varto		1977
Öğr. Gördüğü Kurumlar:	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise:	1990	1994	Van Alpaslan Anadolu Öğretmen Lisesi
Lisans:	1994	1998	Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi- Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
Yüksek Lisans:	2007	2009	Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora:			
Medeni Durum:	Bekâr		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi:	İngilizce - 51.250		
Çalıştığı Kurum (lar):	Başlama ve Ayrılma Tarihleri		Çalışılan Kurumun Adı
1.	12.10.1998	21.02.2005	Ödemiş Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
2.	28.02.2005	15.07.2005	İzmir Buca Şirinyer Lisesi
3.	18.07.2005	15.11.2006	Bursa Malcılar Lisesi
4.	15.11.2006	Halen görevde	Bursa Anadolu Kız Lisesi
Yurtdışı Görevleri:	-----		
Kullandığı Burslar:	-----		
Aldığı Ödüller:	Takdir Belgesi – Bursa Valiliği / 01.12.2006 / 1114 Takdir Belgesi – Ödemiş Kaymakamlığı / 16.03.2005 / 457 Teşekkür Belgesi – Bursa Milli Eğitim Müdürlüğü / 13.12.2006 / 1818 Teşekkür Belgesi – Ödemiş Kaymakamlığı / 07.06.2004 / 1069 Teşekkür Belgesi – Ödemiş Kaymakamlığı / 02.08.2002 / 155		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar:			
Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri:			
Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler:			
Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:			
Yayımlanan Çalışmalar:			
Diğer:			
			04.09.2009 Teymur EROL

TIPKIBASIM

Yazma eserler tesbit fiği

589-1

Tasnif no:

Mecmu'a 1
T. 811

Demirbaş no:

10000

Müellif :

Güfti Ali

Şârih :

Mütercim :

Eser adı :

Şah u Servis (mesnevi)

Cilt :

Dil: Türkçe

Cildin cevsaflı : Avrupa üld

Varak ~~175~~ ^{1^a-19^a} 175

Eb'ad : 198 x 116 (145 x 76) mm

Kâğıt : ahşap kalın beyaz

Sutûn : 2

Yazı : köhü neskâh

Satır: 19

Tezhib :

Minyatür :

Resim, çekil, plân, harita v.s. :

İstinsah yeri :

İstinsah tarihi : 1066 (1656m)

Müstensihi : Yalızca

Baş :

محمد خاند جهان آفرینی - زیور تبیین بیان آفرینی

Son :

هر قبول اید دیوب زیب تام - ایلدی تاریخنی زیبا ختام

Mülâhazat :

Bu mecmuadaki numaralar sayfa numaralarıdır, varak nom değildir.

بوجله دافنده موهدر آثار .

محتویاتی	صفحه
کتاب شاه و درویش [کفتی اور نوینت]	۲
مناسک عبد الباقی	۴۸
رباعیات کفتی و اور نوینت عزیمی زاده	۵۰
غمنامه [کفتی اور نوینت]	۱۰۶
رساله الفیه بیوطی	۱۵۰
ترکیب بند جورک	۱۶۶
"	۱۶۹
تاریخ فتح بغداد [خبره عبد الحمید]	۱۷۶
رساله دوتما [صفی بروم و]	۲۶۸
قیاسنامه حمد	۲۷۶
عرفت المونب السید	۲۷۰
قصیده فی القیامه [حفظ به]	۲۸۶
رساله مناسک باونوات [خبره عبد الحمید جلیه]	۳۰۰
تاریخ المعجزات آثار ملوک العجم [افضل ارستانی]	۳۲۶
تاریخ فتح کربله	۳۷۴
تاریخ فتح حران [خبره عبد الحمید جلیه]	۳۸۸

از زاده ولایه
ریدر
۱۳۴۱ اردنه
طوبی و زاده

Toplan
v. 15

کتاب شاه در پیش گفتی اوروی استادی محمد باری

مرد دانا و جهان افروز ز یوز بسین بیان افروزین
لوح نواکنده ابراهیم کن ز بسین بر آنده چرخ کهن
تا بدرد روی تو طلفغان ایمن افروز بوی سیرتانا
اولکه و پروین مجلس ایلدی ابراهیم فراز و نشیب
ساز خورشید ایدون بو جلا اولدی شفق باده شکرین سما
مجلس کدورت و پروین با ایلدی اول بوم مملی جام در
صفی اولوب لازم آری کون ایلدی ابراهیم پیولای کون
صفی اولوب مبدع فیض ایلدی رتوقلم ده طرح صور
فکر دقیق خود نکته قال ایلیم کینعت ذاتی خیال
عزمت کوربای نداهما اولور غولم خور نجم کچین اولور
دشوره اولوب نازل در بای بر بینه اولور در شکرین
اولدی بون طارم مینا اسما فیض پذیرای سون اقباس
یعنی محمد بو سیمیه اولدی حلی شفقسم ماه در شهر
بر کیم دور فلک بی نبات اولدی سرون شده حادثات
دوش ایدیک کلوم سواج اولدی جهان عرقه جو صفات
السم خود کور میندی خبر راه خیمده اولدی بی سیر
بوده علمکده بودیا قوی بی بی درک برک و موی
صورت استوار زوایای دل نکته و صفی نهضایای دل

ایسه

ایسه اولور کمنه صفاتیندی مرغ دلم خون تکی پیدر
در نهفته سید الانام و خطاب با خاتم عنونین ارقام

ای قلم با طعنه بند خیال وی رخ مضمون ایدین اسطقال
ایله نینه نغمه خونین اثر باغ سخن تا اول شاد ابر
نازل مستانه خوام ایدینه مستی بر بی باده و جام ایت نینه
میکند عشق اول باده نوش اول نینه بر مضمون صد عمل و نوش
اتکه نبت سخن فیض اثر لوده مملی نینه قیل بی سیر
سید کونینه اولوب نغمه کوی ایتمه نوا سنجی دانسانه جوی
ایلمک نبت مملی مبدع بی ضمیم مداد ایلم سواد سنی
هر سخن دلکش و سنجید قیل نقطه لویا مرد مک دید قیل
پای رسم ساخته فکرت اول یعنی کس باخته حیثیت اول
توک سوا این ای نینه خون درد عشقه بو این ایلم قیل ارمون
عشق حلی شفقسم بی مظهر اول تیغ ملامت کعبه سوا اول
نغمه بی سیمیه له اولوب نغمه ساز حیثیت ایلم جیمک و پیرانی
اولکه جهان تشنه دیار ایدر طالب کیمینه آثار ایدر
اول شه قدسی خود کور سوز دبدبه شانه ایدون پرویز
مکمل اقبال دل متوکلین اولدی سکندر خور بهنای دین
د ایدر اول خوری الحجاب روح قدس عاشیه دار کاب
اولدی مدومیله بسیر زمین طعنه زن ساعه عوس برین

کوردم اودم بر چمن دلفریب دودم جنت کی صنع غویب
 کتت ایدوب الطوائف جو بیک نظر ایلدم اول خطه یا که نظر کوز
 کوردم اودم عدنا ایدوب انکارا قصی خورنی کی بر طوح پاک
 قصی ولی غیری باغ بهشت خاک دجویم و در بی غیری بهشت
 بو العجب اول غوده غیری و حل دیده شوق ایست نظرفی لنگل
 صیقل دیوار کج بر جلا نورنگایی ایدم لغزید یا
 ما حاصل اول جای فرخ کسسته یعنی که اول کاخ بلند اختره
 اول سیدی بو صم سو فرخ زبور و ایشین بالین ناز
 وه چه صم ماه سیله اعرام وه چه صم مهر تو یا غلام
 کوشه دامانه من بی نوا سایه صفت اولدم اودم چه چهره
 نازله اول ماه تفقد کنان دیدی ایا غوده نا توان
 باعث اظهار ملاک ندر ایله بیان صورت حالک ندر
 ایلوب الفصه من غم نژاد تحفه احوالی مجلس نهاد
 دیدم اولوب محنت و عمل چو نال او مشیدم پای خونه شکل
 ایدی منی دور و کوی عشق ابله یا بی تکایوی عشق
 سینه اولوب داغ به بالای داغ اولدی بکا عشقه داغ اوستی باغ
 عشقه پردم اولوب عشقه حال مرغ دلی قید خزان ایدی لال
 خند دن اول بو پر فرد دیان نقطه مهر بوم هم بی ایدی عیان
 دیدی نیچونه وصف پری سگوان اولیم ارایش لوح بیان

سنگه

سنگه خصوصاً اوله نکتته فن طبعک اوله ناده سنج سخن
 مرغ خیالک اولیحق اوج کج اوله کین لانه سی جوج انیر
 بلبل طبعک کرا اوله نغمه زن نسخ اوله این نوای کهن
 شاهد معنای ناکت یزا طوز نوایله اوله جلوه نما
 اولسه چن تلک برایغ مال چهره طوارنده بکر خیال
 ایلیمک نرکس مستن رقم شیفته غمزه سی اوله قلم
 شاهد مضمونک ای نکتته کار جامه زر بقی دکل مستعار
 بکی خیالکی که منسوب سازدر پر سخن آستین انجاد در
 خامه که زیبا در مشخونه اوله رقعہ پر مجانه کمضمونه اوله
 روی عدوس سخن دلپذیر خالیم و غازه یه اولم ابر
 ایست رقم خامک اولوبی تصور ممحشی ارواح معانی سطور
 اولدی مکرر بودل بر سخن ناصیه فرسای جویم سخن
 کای کل نوافسته غود ناز ایلیم حق جامه عمکرد دراز
 خاک ریک ایلیم حق دایما نور پذیرای دو چشم صبا
 ایلیم اینک سخن کستی طاهر اوله قون نظم اوری
 ایلیم اطلاق عثمان سخن رخس خیالیم اوله تا قطر ذرا
 نوش و یلبوب بر کیم دود شمع خورنده اوله دلای داغ
 خونه سوسکله یازم اولن نورنگاهم حکیم جدولن

در مناجات باری غود اسم

ایله الهی بوسم پوری یعنی که گفتی دستم کستی

نشه عشق از لیدن چینی رشکیم ز رخ اوله تا کیم غیبر
 تا کیم اوله لطفکلم من بی اند فیضی پذیرند اکی ز
 عشق بتانی دله ایینه قیل سوغه سینه می کیمینه قیل
 سینه می قیل داغ به بالای تا کیم اوله غیوت کلزار و باغ
 باده عشقه دلی ایله جام تا اوله غلطیدن نور مدام
 عکس می تاب ده دیدن قیل سناخ کل خورتی بالید قیل
 ایله بوداغ دلی دایما شمع فوزنده بزم صفا
 صون دلم بوجام کواکب نشان رخس خیالم اوله اشقمان
 ایله بو نوشا پر بند بی یعنی که بو باغ فوسند بی
 جامه اغزاز ایله قیل بولند نغمه تخمین ایله ایته ارجمند
 بولکل شادان و لطافت غونه دست خواندن اوله یارب مهور
 زالمی اولونه اولکل شو بوز نگاه دل ایله نظر
 اوله الهی بو عودکی کلام زبده خلم که خاص عام
 دولت حسنی بول دایم کمال ایتمه نامحرم عرض جمال
 بکر خیال دل معجز نیاه کوهر کتملم مکمل کلاه
 اولسم نوله حسنه مهر اشهار جامه زرتاری دکل مسفار
 کوکلی بمسایه پروانه ایته زلف غنای دلی شان ایته
 ایله دلی بسلسله عشقه بند تا اوله اوازه عشق بلند
 ایله ره عشقه بو یان بی شیفته پاک کو بیان بنی
 لحنه درد محبتله تا اوله مشام دل حسرت نوا

داغ

داغ نه سینه مشک خلق خانم برانداز نسیم چمن
 شعله میل کوزیم نوریو جل هزار عهده مستور بوم
 داغ غمی زبده سینه قیل کللمی عکس افکن ایینه قیل
 تا اوله صوغ دل غم ازما نغمه حسرت زده رفونین نوا
در بیان شروع کردن کتاب
 صوغ خیال دل معجز نوا بویل اولور ما طقه بند ادا
 کو بو الفاظه و یون زبانه ایندی بو ایینه ایله بسط نظام
 عهد قدیمی ایچره اولور مستقام و اریدی بر شاه تو یا غلام
 کلبن اقبالی اولور سولمند اولدی بو غم ایله ارجمند
 ساغر سیرشار امل منتقل اولمشیدی کوچیک کاند کسل
 ایچدوکی جام می لعلینه زنگ اولور ایدی اول سیمل شکرک
 بو غم داند و هلم بی خواب ایدی بدینی و اصل مهتاب ایدی
 اولمشیدی بو غم ایله بی هوا عمیری تلف ساز لعل و عسی
 اولمشیدی بو غم ایله لاجوم خط امید دل زاری بهلم
 اولدی بو اندیشه ایله ها فصل هم کن شاخ درخت اصل
 تا اوله عهدند سمنی کستان یعنی حکیمان بدایع رسان
 شقه بو افراشت سوی فلک عازم سیاهی دروی فلک
 تا اوله می شاه بهلم اختتام دولت فزوندلیم بی کللم کام
 اولدی چو حکم شه قدسی مدار اول شوق اورزه جو علی اعتبار

ایندی اودسی رمان قدم نقطه میم اوستم طرح رقم
 بنیایدون پویری جامه نطق ایتریلو اخر پوزره اتفاق
 کیم اولم شایخ کل اقبال شاه بر کلمه غیرت خورشید و ماه
 نخل وجود شه کوردون مدار اولم بر ممد شی قیاب بار
 آینه بخت شه نکته فال اولم جلاد دده ناک جمال

در بیان طرح سور نمودن پادشاه

ناده سنجان نوای کهن بویله اولور نغمه فزای سخن
 احوالام اولم کوردون غلام لازمه سوره ایرون با تمام
 سوراچون اولدی بهیض انساط هر طرف جتن فکند بساط
 مشعله ماهی باقون روز ایلدی بزفم فلکی تاب دار
 زبده الوین دست خیل اودم کلدی بعین رقص سبلی درم
 پینه ایله کللی دست صبا ایلدی داغ دل سقف سما
 سفره مهری دو سه بوب نالهان قرص مهری ایتری فلک زیب خوان
 مجلس کوردون پورون تاب و بشلدی دور ایلمک جام زر
 اولدی کلون جام بلال سما دو ششم نوله قطره لوی جامجا
 ساغر عنون اولیجی جلوه کو یایدی فلک صیمن سنه داغلم
 ما حاصل اول سور ایچی روزگار نافع متکن اچون ایندی شار
 دیدی نشان شوپور خورین لیلی کوردون زر انگشتین
 ایلدی سلیم اودم کلکشان منظم زده مرقع نشان

کرم

کرم او بیق شوق اول انجمن رشته لولو سخی دیدی پرن
 ایلدیو شاه بهیض اختصا من جمله که بگی تمایلی خاص
 اولدی چو امینت بشیر و شکر آب دل آتشی ایندی مهر
 ایلدی ظا هر پینه رب معین برک کل بودن عیان یا سین
 کلدی مزاجه مگر انحراف اولدی دکان بینی دکلان رخا
 اولسه کیم باسی سما شرف قطره بودر اولم چکان صدق
 اولسه چن قطره نشانه اولم بر کله فیض اولم دامان لیل
 کلین حق اولدی بیغیر خدا یعنی که استن ورد صفا
 مهر جلی شفشه حق تاب اولدی مهر جامه افتاب
 مادر جوج جوزا ایندا فال طفل خور ایندی نین غرض جمال
 قابله ماهدن ایردی بویر کاختر بوج شرف اولدی بدید
 درجه اقبال اونورسی نهال اولدی چوپوسته اوج کمال
 شاه فلک قدر و کرم کستری یعنی او فزاید بلند اختری
 کسب علوم اتمکچون بی هوا دیدی بر او ستاده کاوله دینما
 صحن دبستانک اوتان عذار بو طرفن ایلدی خود س زار
 ایلدی اول عارض خورشید فو بهن دبستانی چولمیز نور
 کیمت نظاره دن اندیکم صیقل دیوار ایدی نور نظر
 اولمشیدی طوف عشاق دار غوغه دریای تجلی یار
 کیمت نظاره دن اول جایگاه فوق اولمزدی چو نور نگاه

لایق ایدی ایته او خور خور بی بی سی خاه سی لوح خور
کلک عطارد اکاسلیم ایدی ماهه اگا ز لوحه تعلیم ایدی

در بیان احوال درویش

نکته سوا یان بلاغت رقم بویله اولور زین طراز قلم
ز مده ساراز حدیث کله باره یعنی ایدون قطره ز
سابقه لویان بجهل درم ایلدی بومر که وضع قدم
عجله قدیم اچره عیدیم ^{المنظر} وارا ایدی بوردن نواکت دیر
نکته سناسیده دوران ایدی کسب معارفه شتابان ایدی
نامله درویش محبت قرین سود و زیان دیده چرخ برین
برگون او صاحب دل پاکیزه ایلر ایلن بولور فی جست و جو
کوردی که بولور ^{سندید در} خست دری مودمک دیدر
اولدی چیم ایدون خور کیم ^{اه} تکیم ز نور عصای نگاه
دقت ایلر ایلوب اولور ^{نظر} کوردی که بومکت فرخ ان
کوردی مستحق ایدون اولور ^{نگاه} صف زده اولوش نیم یوین
لیک بری جمله دن اولوش نواز عمل قدری زین خیابان ناز
کوچ نیم کلین زیند وار ^{لیک} اولکل انو خند وار
بورخ تابنده خور خور ^{دیدر} شوق ایلر نظاره کو
اولر کفتار رخ ^{بیمو ماه} ایلیم دیدر یه عودت نگاه
اولم ده اولور ^{نظاره} نوار نور نگاه ایلر اولور عذار

فی المثل

فی المثل اولمش اورخ اشین شبنم ایلر بر کل بجهت قرین
تاب ده لوحه روی جوماه صنم اولر نقطه خال سیاه
قالمش اولوب جیتن ایلر بوقار مردمک دیده عشاق زار
یا خود ایدر بوجیشی روساه چشم خور خور ^{دیدر} بوم شاه
لوحه مهره سی کلک ^{قصا} قویدی مکر نقطه جیتن فزا
تاب رخ شعله سیال در عارضی داغ دل صد لاله در
پیمات ایدوشی ایتمی خدا گوشه محراب نیاز و دعا
غزه سی افسونگر جادو ^{غیب} بونکلی حوصله کور شکیب
نازله مستانه خوام ایته که محشی اسون اولر ریکور
کوردی که ^{اکرتان} رخ جام می سینر صهلایم اوره داغ وکی
روی عرق باش ^{بش ماه} چلی اولسه اکرتان ده چشم مهر
دیدر یک بولوش ^{غیب} آن زبان در بر نله سر سلک شهاب
اولسه مقابل اورخ ^{کله} کله غنیم تصویر بوله تاب و فر
کشته عرض ایته ایدر ^{طلعتی} کللی عرق غنیم
اولر نگاه ایته رخ یاره ^{کیم} شده نور تجلی نظر
مردع دل عاشق ^{کوردی} حال اولدی کوننار کمنه جلال
اولدی چین ^{سایه} تلای عشق ادی آیا قدنه انی صهلای عشق
ایلیوب اندیشه ^{موی} میان موجود ایدی جویم دبان
اولدی او درویش ملامت انو عاشق شهزاده عالی کله

دیو بیکار بوفسوز ناز آتش رخساره سی عالم کواز
روح میدر بیکر بگفت میدر انس میدر خوری جنت میدر
قدیمی بویا نخل دلارا میدر تنه بوفی غنا میدر
کور لوی میانه بیکل نار نایز غزه لوی ساقی بیز نیک ساز
غزه دکل تنه دستور در هر نکه استن صبر خورد در
چستی سیم ستار جیوق فرب جاذبه خسته صنع غویب
بیان ابولوی متکین کمان ناوک بیره مزه سی جانشان
چشم دکل تنه خوابید در سلسله طره سی پیچید در
لوحه رخساری کل ماه زین نوکس جادوسی ملائک فرب
تقی بیگلر گنم با ایندر تنقی ریاضت کل خدا ایندر
ماحصل اول عاشق دوی نکو بویله ایبردی غمیله گفت دگو

بای

ای سیم چشمه مهر اولن خاک بی افشاده نخل قامتک سر سبلی
من خاک دو سر سیم فیض الیم کتر نکه کوشه چشم سبلی
آمدن درویش بگفت شاه و حسرت آلود رفتن
ایلدی درویش هجرت نگاه بویله دیون عودن آرامگاه
حسرت ایله کندی او غمت نورد قالدی نکه بویله سرا سیم کوز
زبور عقلم چو بولدی شرف ایلدی عقل و خردی بر طرف
عقدراول نشوه سر جلی نسیم عشق اولک بجملی

عقدرا

عقدراول فیض خدای علم صیقلی طلب صیقل و سقیم
عقدراول یونوار ذات مظهر کیفیت ذات و صفات
عقدراول نشه جام کربان عقدراول نسیم ام الکتاب
عشق اول فکرم هر کز اثر اولم زیدی جام فلک جلوه کرد

آمدن درویش بگفت و روی طلب نمودن

نکته سزایان در در ارتسام بویله دیدر در کلام نظام
عقله درویش هجرت عشق سبلی حد تک کورون سر نش
عقله بخواره بولون بیج تان شخص جنونیه ایبردی بواب
عقله اشفته خیال هوا عقله بیگان در ابتلا
شیفته دل عاشق هجرت سوا دستار نخل قدازه درسی
خبر بجد بیل اولان سین چاک داغ غم و هجرت ایله درد ناک
لاله کی داغ بدل دیدن خون عشق طلب ساغر عشق کون
مایل نخل قدمودن یار باد کی عقله بی اختیار
بسته زخمی فسوف نگاه شیفته زیمی زلف سیاه
کشته تیغ نکه خشم یار بسته دل طوره غمی نثار
گنسه خیال رخ دانش کسل اولور اییدی سجده کردید دل
شیره رفتاری ایله باغمال فکر کیسویله اشفته حال
جذب عشق اییدی چوبی اختیار دیدی بوکار او سین آخر توار
سحره عقدا مقدم اولم ناصیه فرسای معلم اولم

آنکه ایله نیل سوز ایلیه واسطه میل سوز ایلیه
 عقله آخو اوله قفل سبق قطره اشکن ایله زین و بره
 جاذبه عشق او یچی جلوه کیم عقل و خود ایلیه سلب انیر
 طرف دستانه مهصل تمام ایندی همان عطف عیان مرام
 مکتب سگناهده پیر درین دار واردی اولوب عقلمه اشقیه کار
 کوردی معلم انی اشقیه حال اجدی تلطفله زبان سوال
 دیدی ایبا عارف خوش دان عشق وام شود ام ملاقات عشق
 دیده چو بدنه اوله قطره باشت ناخن بجز ان ایله خالو خواش
 رشته پیازاده او می غم بسا آهلم آتش زنا کج قضی
 نایره خیرت ایله سینه کوم مستامی ساغر از دم و سوزم
 سوخته آتش زسار یار یعنی که پروانه شمع عذار
 فکر لب دلم ایله سلفه نوش عاشق بر جیت و حکمت بیوش
 ایله بیان نقش سواد ک نذر معنی مضمون مراد ک نذر
 دیدی ایبا خواجه دانش برده دی علم افراز معالی شکوه
 شیفته محنت درد غم مجلس خاص الم محمد هم
 بودم اولورا اول کلمه چیز زخم دلم سوتش الماس ریز
 نقش جبه اندازی کوه دوز ایلدی حرمان دلم ارغون
 اسم الم ساعی غزن سگال ایلیه اشکسته سنگ ملال
 دونی بچشم او قدر کیم اگر طرف گستانه ایدر سم نظر

باعده کی

باعده کی بود کل بهجت مومن خون سیر شکله اوله غرق خون

رباعی

ای منشی طبع نقی بی ای صمیم اوله غلط آرای رسوم تدبیر
 اولوز رقم بختی سفید اهل دلک کز لوده افتاب اینک تجویز
رخصه یا تن درویش تعلیم را از معلم مکتب
 یعنی بوسه ایچره بو صفت نصیب مصلح نصیب کیم دوستم غریب
 بختی ره میدا علم افراز عشق دلشده غمزه نماز عشق
 باغ امید دل حسرت بدیم اهرم ایله اولدا آتش نسیم
 دیده چو دال محنت فزون اولدی اورد کوه علم غارت خون
 پر زده پیر صالم تاب نظر ایلیه دریا چه خون چشم تو
 بيمرد حالت عشق و جنون عاشق محنت کسب غم آرمون
 علمدن اولمانم بودم بهیاب اولدی خود طالب فیض خطاب
 اولدی جو استاد معالی نصیب کوش گزار نقات غریب
 اولدی رضاداده بید طلب خواجه سگله زده عالی حسب
 کوردی جو درویش فلک تو بود آینه بختد روی امید
 لوحه تعلیم ایدوب ابتدا شکل الف اولدی قی روحا
 دیدی بو غل قدمود بیدر دیده انک و ال و مفتون بیدر
 شکل الف می مدد بچو میدر راهی بو ماهیت اولد میدر
 دال می بو قات عاشقید رابطه عشقه موافقیدر

برینجه دم عاشق بی اختیار ایلدی بوا سولوب ایلد قورار
 خواجه باقوب بدم او افاده ایلدی سا کوردانی شهزاده بی
 عشق که برد لدا اولجا کیمی ایلیم با زیم طفلانه بی
 پادشاهی عشق ایلدی که کدا گاه کدایی شه قدس اعلا
 عقدر اینه اسراریم عقدر الفصم حدو سورتیم
 بقی حدوت اینجو ایدی ایل عشق جو بهر دات اولسه کواصل عشق
 عقدر ایل دل موج روح زیور دیباچه اصل فتوح
 عقدر صوب هدایه سبل جو بهره ماده اصل کل
 جذب عشق عاقلی مجنون ایلر حالی نغواره دکو کون ایلر
 ایلدی شهزاده بهیستان درسی درویشیم سراسر بیان
 دوششم قین عکس رخیم رشک ایلد خورشید او سیر بوسه
 تابش روییم اولوب تابناک عقلم اولوردی ورق سینه جاک
 لوحه تعلیم ایزیم نظر همیشی ارواح معانی ایلر
 غمزه سی بر خیم دلوردر عارضی بر شمع شب افروزدر
 بیات ابروسی کمان فتح بر نکلهی تا وک خاد اسکن
 اولمش اور خسار لطافتون باغیم حسن کل استغای
 نکلدر اول مرتبه میم دیان اولسه خرد طالب بیضی بیان
 اولد دل زار و عدم ملتس کم شده حیوت عشق دیوس
 چشمی او ایوی نسو نسازدر غمزه سی ایتمه نازدر

ایلی

ایلی ایلن شایه او مکنین نگاه ایلدی جو خونددم چاشنگاه
 جمله سا کور علی الانفراد اولدی جو سورت اولد معاش
 ماه فلک تاب اولنج روان بولدی شکست انجن اختیار
 لابد اولور مهره ایلریم زوال ذره لود بارله برکشته حال
 اولسه کلشنه قین درد تو چهره گلشنه بولدی تاب و فر
 کندی جو شهزاده عالی تبار قالدی همین درد دل درویش زار
 دیدیکه بو کورسی وارده نذر تیغ ملائکه حکم خون نذر
 ذوق ایله کوبدم ایله مفتنم بیک غم و حومان ایله ایلریم
 بولگی کیم زیور دستار ایلر ایلیم یوز داغ نواخت بسی

بای

ای نیت ندر بونارشی کونکون ایل دل اولور می رخ خوباشک بون
 بیفوله عقلم شمع تابندی
 بیمار ملائکه سفله داغ درون
 ایلی ایلدی عقلم طور مزخواب یعنی بیولای خیال خطاب
 تحمل قدی ای علم افزاناز تاب رخ آتشی عالم کداز
 سایه لطفکلم ایلدوب سربلند ایلم بو خاک قدمک ارجمند

بای

ای شوخ جهان غمزه او باشک اینج تیغ غمزه در چشم خوباشک اینج
 بحدوح نگاه بی اهانکدر دل قییم کلشنه خونکلی شمع تابندی اینج

آمدن شاه از پاشت بکلب و آمدن معتمد از عشق در درویش

ایلیکین بولغان و این یعنی که درویش ملامت رین
 ماه جای شفق تاب سوز مطلع خورشید دن ایندی بود
 ایلدی شهزاده عالی بجم دیده درویش جو وضع قدم
 کلدی ن عاشق بی نام جان ایلدی عودت ایندی روح روان
 عکس رخیلینه اول دستاز بد طوفی ایلدی یوسف تئاز
 مکتب ایچینده اولدی بیدر شاخ گل تازه بکعبت نوید
 اولدی اونو غم و بیوان کل تکیه زن بالشی مکتب کل
 ایلدی دستانی او بکعبت ناه تابش رخسار ایلدی یونماه
 اولدی نین حیل اول مهلقا عاشق بی تا بنه حیون فوا
 حاصلی درویش ملامت اولدی ایلدی شام نهانی نظر
 بلکه ایدوب اتش حیرتله آه ایلدی ایلدی روی بکعبت بیاه
 کواثر باد لم زلف سیم اولسه کواثر داده روی چوم
 دیو دیکه ای واه سیاهی شب اولدی کوفتاری ماه سبب
 چیف که زنگی کربن بند خو چشمه مهمی ایچره ایدر شمشاد
 بویله دیوب ایلدی بی کوز دامن موزکائی خوام ریو
 بیچ اولدی عشقی بیاز اتمک لخمه مشکلی عیان اتمک
 کجدی بو تک او ستم بونیم دم عشقه درویش اولوب مکتب
 خوابه دانای پسندید کار اولدی بو احوال دقایق شمار
 آتش

آتش عشق غم شهزاده دن یعنی که دلسوزی اول باد
 کونه درویش بلا کستی عشقه کوردی پوزر صفوی
 بیلدی که نوری اوبت مملو تازده نهال اول ضم دکشتک
 عاشق بی تاب و هواد ایدر خسته دل نوکس بیمار ایدر
 ایلدی شهزاده عالم نیاه جانب درویش غضم نگاه
 حالت عشق بیلوب اول دستاز ایلکه با سلدی خشم نهان
 نالشی بلبل ایدوب اندو کلین کل نینه عوف ایلدی جین جین
 بیلدی که اول اهو متسکین زلفه اولمشدر اول اواره بند
اکم شون شاه از عشق درویش و غم خود و بیاضه فرودن
 خاهه حسنه مستان جهان ایلدی بو کعبت بی زیب بیان
 حالت عشق و غم درویش یعنی که اول عاشق دلویستدن
 اولدی خدی باب شه کامران ایلدی نینه شیوه به عطف عثمان
 کوستیوب ایدوب جین غصه قتل دل عاشق صورت مز سبب
 غمزه پرفتنه سن اول مهلقا ایلدی نینه کوم عنان جفا
 غمزه سنی اول کوز لوی شماره کس سینه سنی عاشق اواره نک
 ناولک موزکانه ایدوب نشان ایلدی ایدوب سستین گمان
 قتل دل عاشقه ایلدی یعنی غمزه پرفتنه سنی در کین
 آخر الامر عاشق صفت نهال یعنی که درویش ملامت نژاد
 کوردی بواندیشه کاری اهرم کیم ایدر کلکشت بیابان غم

دلایم یارم یاقون چو داغ عقله تا کیم اولم داغ اوتی باغ
آخو اوتنها دو بهنای غم اولم بیابان دو صحوای غم
آشی ایلیم اولوب بیغمان ایلی ایدی بوسوزی زین بیان

ن باغی

ای فتنه عقل و روش اولی شوخ جهان دی خومین صبر و خورده عقله نشان
دل مضطرب و محنت دوروی اولمور تک سینه ده داغ عقل اولسون

سیاحت کوردن درویش ارشتم

شهر دن القصه بهید در سیم ایلدی درویش چو غم سفر
منده که حسرتله ایبر سیم نگاه اولوریدی آنرا منتهی اوماه
تند که سیم ایلیم نورس نهال ایلی ایدی قامت یاری خیال
خوه سیم سیکیم ایبردی بیجان ریکدر صبر تی لاله شان
ماحصل ایبردی اوی اعتبار ایلیم اندیشه کیوی یار
خانه بو اندازی بدیگر عشق سلسله چنای زریگی عشق
اولور کین عقله باهون بود یعنی غم بجز لم بیله و ده کورد
ایلدی بو چوخ مشعبد انور خوسیم فامنی بودیم بیگر
چوخ سیم کسیمی و پر عوبدا خورده سنی ایلدی نیلی زده
اولدی بیله ایوی چوخ برین مشک نشاندده روی زمین
عوضه کوردنک زین غزال اولدی کویون چوبیک خیال
اولدی بجوم انگر و شام اولدی اولدی اودیم صحره کوردان جلال

یعنی

یعنی بود ایلیوب انار شام اولدی جهان کم شده نار شام
ایلیک ایکن ناله او محنت نوبید ماه نو اولدی سینه اولدم پدید
ایلیوب اهنک نیاز و رجا دیدی که ای شوخ ملاحت غنا
ایلمه تیغ ستمک در نیام زخم غمک تاک اولم مستدام
تیغ بر اندازمی ابو میدر نسیمی بو یا بیجی کیسو میدر
ساقی حسرت می اولن بلده کا اولدی کنار قدیمی اشکار
خیم ز زین میا نکمیدر یوخسه اور ز نور کما نکمیدر
بلکه نطق زرن اول دستان ایلمش اوخته آسمان
اولدی او افتاده محنت کمال سجده بر نور بوت لاله
ایلیوب اولدم کا عرض نیاز دیدی که ای مست می جام ناز
داغ غمک سینه ده کوردان اولم تکمه زین کویان اولم
سینه داغ دل اولم خسته بلکه چو داغ غمک افزوخته
فکرت زلفکله بریشان اولم راه نور دغم بجز ان اولم
سن اولم سن نازیم سن نواز اولیم سید در دل چاره ساز
دیده غمی اولم سنی رستا هالمین ساینه لطفک بکا
شمع رخک عالم مجلسی بود باک اولم داغ غم سینه سوز
ساعر لطفک طوته الدی عیب باک اولم داغ محبت نصیب
بن غم بجز کله اولم سینه خاک بلکه بجز سوخته ز انفاک
غم اولم احسانک ایلم مقتدم دور در خاطر ای اندوه غم

ای چشمی سیاه مستهیمی ناز وی غمزه مستی مست جام سوزن ساز
مستقی و عشقک ایلم و وضع قدم

تتمه جرخ ایست بر بند مهنی بی پای انوار
صبح اولیج اولیج اولیج قوین یعنی که در دریش ملامتار بین
درد دلیلم ایرون آه و ایلم ایلدی اوردی بیلمی ای رسم
بر نیم ایام سوز کوهل یعنی که اول جای غم انبوهل
قالدی بلای غم بجز ان ایلم نالشی و فریاد فراوان ایلم

روی موصفت نمودن شاه بوحال درویش
ناظم در سخن دلیدیر بویله ایدر نظم عیدیم انظم
چونکه بوجاننده کامران یعنی که شهادت بهجت نشان
ایلدی درویش بلا کسبوی عشقه بی تاب او غم پوردی
دردی عشقه اولون مفعول اولدی بواندیشه سی راحت کاسل
عشق اولم بود لعل بویکانه ایلم مضمونی مهدم اسم
تورسم بی عشق سار سار اینک ایون عالمی مست خواب
ساعزمی اولدین اندر شلست اول ایدر غمزه ساقی بی مست
عشق مقدم دل ستمی باقر سوزشی پروانیم ایلم انور
اولسه کل عشقه کوسنه پاک بللمی ایزدی ای عشق پاک
اولسه کعبیت جام ریحق ایتمز ایزدی باده کسائی خریق

صفت شهنشاه نامه فرستادن شاه بادر ویش

بردم

بردم اولون ردی فلک خنده مغل جرخ اولمشیدی مشکلیز
خانه نهار نشین سحر کوردی ریحق ایلم طوبو جام
ساقی کوردن ستم از مون ایزدی ینه جام مین سونگون
رستم ددر نلک فتنه نام تیغنی ایدنم سوز در بنام
زخم جگر کاوی کوردن دون ایزدی فضای فکلی غم خون
ایلدی بر شهادت فخره نال جامه درین ایلم عروس جمال
یعنی که صبح اولدی سوزی ایدر اولدی دل عالم بهجت بویز
صبح که اولدی ستم انتفاش تابش رخسار ایلم خورشید پاش
اولدی ینه مغل قدتمه سار ولوله انداز خیابان ناز
جلوه که نازنی اول فتنه خیز ایلدی اراکه رستمی بی
ایزدی بوکار او ستم طریح نبات حصرت شهادت خورشید ذات
تا که اولم تشنه دیداریمی یعنی او جسم نکس رخساریمی
نامه لطیفیل نوازش ایدل حال بو بیسانتی پرستی ایدل
یارمغم بزنامه مشکین رخم اولدی بنان زیب طراز قلم
خامیم بی سحر سخی نازدن یعنی او جادوی مضمون سازدن
مست ایدوب باده مضمون پاک اولدی غم جسمی تیلد سینه جاک

در صفت نامه عنبر بن شهاب
نامه که بر فیض و بسند یاد در نقطه سیدر مودمک دیدر
برین خوندن سوز اسمی نمان لای خیم باده حکمت رسان

واریدی بر فاهد بر ^ت اشتغال کور مزایدی کورنی بیک خیال
 ایستد بگیبایی و سر عشقی بولد قالم سایه سی چون نغمه با
 نامه بی ویدی اک شاه جوان جانبا دروینه اولم ناروان
 المدی الم نامه بی چونکیم بود اولدی دل عاشقه وصله نوب
 بادیه حسونه اولن طبله نوار یعنی که درویش ملامت مدار
 راه تو مقدره اولوب باغمال اولمشیدی عشقلم اشغه حال
 ایودی اودم تا همد توح اولم زده وصله کی سیمین خبر
 بولدی او مخکن دلاده بی یعنی که درویش بلازاده بی
 ناصیه نوسای ره عشق یار محنت بجز ان ایله اشغه کار
 ویدی اگانامه سی بستیمی بلبله کویا کل نور ستم بی
 نامه سی بستیم مهر وفا غم بچیده فیض اشما
 کوردی که بر شاهد بالیده رو فتنه ایله غمزه سی پر کفتار کو
 کوردی که بر ترقه معجزه اتر دامن بی پر کله سی بسی
 کوردیکم بولورم و شان غریب غمزه سی جادوی ملائکه درویش
 عارضه دیده جیمین ایتم چشم مظهر تاب رخسار حضور
 حاصلی درویش بسندید کار بلکم او فرقت کشی دست تیار
 ایلیوب اظهار غم بندگی اولدی جبین سایه سکنده کی
 دیدی که بو غم باغ وفا اولدی غم تنقی ریاضین غمزه
 نامه کل بو حسی برهنم خال اول نقطه مستکنین رقم

اچدی

اچدی چن اول کل اشکفته بی درج هزاران درنا ستم بی
 شایه مضمون بلاغت فرا نور نظر کی اولوب رویا
 دیمش ای اغزده نامراد محنت بجز ان ایله فرقت نهاد
 نارو کس دلوز جویا بی لوح رخ شایه محنت کلف
 خار ملال دغمه دلخیز اش زخم درون اولن الماس باش
 سینه پر داغله بجز اشما باغ غم بلبله خویا نوا
 محنت در حسی نغمه انیمه اب رخ عشقی ایذ زیمت
 تا کی اولوب عقله باهلو اولم ایلمین کندو کی سپرده
 آتش عشقلم بولوب احراق اولمین سوخته اشتاق
 داخل سی خلفه فرقت مین باده کس ساعو حس مین
 درد یلم بیدار مین صبر شام عشقلم بسیار مین صبر شام
 جام بی لطف شمه نکتہ دان ایتمدی دل باده کس سکران
 ایتمه محنت اول دلخیز کوردی شایه جتمی مین
 دیدی الها بونوال عطا خواجیدر کاولدی بکار ونا

باغی

شوریده حسن عالم اراد دل دیوانه روی ماه سجاد دل
 کوردن نوله کور مرسه شام تویم گنهام فیاضی دتمندار دل

در صفت عشق

طوبه روشد روش کار عشق عقل اولم بونوب جی در عشق

لازمه عشق اولور هوکل کیم بودر این قریم سبل
 عشق جلی ششقم خورشید در رابطه عالم تقوید در
 عشق عیب سوز و کوازند در چهره امان طوازی در
 عشق عیب معنی نشنید در نوره مردمک دین در
 ساغر عشق اولمسه کتا بدار مجلس اولمزیدی پرتوار
 کلن عشق اولمسه کیمیک غنیم جام اولمزیدی و اشدا
 عشق قین جلوه ازدم ایبر خاطر مصوقی اودم نام ایبر
 عشق در اسرار نهانند نام نکتة مخفی دعیاندن مراد
 عشق در آیین انوار ذات بلکه هم اول آیین و هم صفات
 عشق در عیاندن اول جلوه جمله اشکال در رسوم و صور
 عشق در اول باده لای قریم سوزش تجریم سوز عقل کلیم
 عشق دلم باده و هم جامدر جو عکشی عارف بسطامدر
 اولمسه کد عوت عشق دولا اولمزیدی غنیم امواج وا
 عشق در اصل سخن ایل حال بلکه هم اول آیین و هم جمال
بهریق استیقل حکایت مورد کلمتی که عاشق سوره شاه بغداد
 کلک مهندس منشان ادا بویله اور در قصی خیالینا
 شکر گلستان در بغدادده یعنی که اول بلده آبادده
 واریدی بر کلمتی زغم ما ببولمشیدی آتش عشق تان
 برکون اولوب یاد شه شکر دوش اولدی خم باده کیمی پروردش

اولدی

اولدی ره غمدا اوخت مدار ماحصل افتاده بی اختیار
 بودم اولوب ریکدر شباهد حیرت نظاره اول ماه پند
 صبح که عزم ایلمسه نجه شاه حسرت و حیرتله ایبردی نگاه
 غمزه سی ایبردی نوازش ای سایه اسلم احسان ایلمه پرستی
 وار ایبری یا نندرا شکر بی بو بهی آرای وزیر مشیر
 کلن زار و الم کستی کیم عاشق محنتکش و غم بودرک
 شاه اولن عشق اولوب دوش ایلمه طوح طروف حروف
 یعنی ایبرون حالت عشق بیان ایبری غضبناک شفی اولهان
 برکون ایبرکن ینه شاه نظر اولدی نهادندن انک باخبر
 سوبیدی جلاده کاه موران سوعت قتلند اول بوت سان
 ساغر عجزینی نکلون ایلمه جسمی غلطید خون ایلمه
 شاه بهمان تحکم وزیر کون دیدی که ای داور دولت قون
 رتبه شاهانه بولایق دکل موته عدل موافق دکل
 عشق در زبور حسن و جمال عشق در آیین زوی کمال
 اولمسه مشاطه عشق اشکار عارض حسن اولمزیدی تابدار
 عشق که بودلی اول جلوه غارت و تاراج شکیما ایبر
 عشق ضیوری دلی ایبر صبی و عمل اول مزینیم کیم
 صدر فلک رتبه فیروز شاه یعنی وزیرین اندوز شاه
 ایبری دل شاهی بود جلیل نوم آتش نصح ایله ای ایبری کوم

ایندی دل شاه او سور عشق
 ایلمکه با شعلی اول پاک ذات عاشق زاره نکه التفات
 کورسم سیر ایدله پر با صد اید عاشق دل داده سن اولوردی شاد
 عادت مالوف سی اوزی اومه یعنی که اول شاه فلک بارگاه
 صید کله بر کون ایدر کن کوز کوردیکه عاشق بی اختیار
 کوردیکه یوق جی تی طلفتی دلشده طلفت بر بیعتی
 تابه رخ کوردیکه این یوق نقره تولا سن کیم یوق
 کوردیکه کوز ایدر یوق غنایا ایلمکه رمزیه دلفریب
 رایطه سوزه کوز کوز لازمه نازدر آخر نیاز
 شعور دیون رونقی یواندر زلفی طراز نزه ایدر شاه در
 بلبل ایدر کلمی ناز آشنا کلدر ایدر آئی نیاز آشنا
 ما حاصلی کوردی در یونین کلدی یقی شاه یمن
 دیدی که ای شاه معالی بنیاه محض فیوضات جناب الم
 عقلم در زور حسن بنان عقدر ارایس مه طلقان
 ایندی دل شاه محبت اثر حال پریشانه ایندی نظر

ی با عی

اول بلبل عشق که جی ز اولورد کیمیت عقده خمدار اولورد
 اولسوق نقره کلمی یونین نقره اغوش کسای خمدار اولورد
آمدن قاصد با نامه شاه

بویله

بویله اولور مرغ دل نقره زن رمزیه انداز بساط چینی
 شاه عشق و غمک افتاده سی بیکن دهنکشن دل داده سی
 نامه محبوب بی سایه دن ما حاصل اول لطف بلا غایب دن
 اولدی اوز سوانده بولم شو قلم کم کشته راه عدم
 قشوه کلکون سر شاک منی عدمه رویندا اولون قطره دن
 فرط کسم له نوله اولسم هم راه جی ده فراموش قدم
 اولدی ره عقده حسرت کنگسان شاه ایدر آینه ایلمه یمنان
 ما حاصل اول حسرت نوال اولدی در دلیمه در خساره مال
 ستمه کلوب دیده بولم داغ دل و سینه پرتا بلم
 کوی دلار ایدر چون ایندی ز ایلی ایدی ناله و فریاد لحو
 ایندی اول عاشق کسم قون روی نیازی نینه خوش زمین
 دیدی نیچون اول صغیم شیوه اولیمه افتاده سن دستیار
 دیده عشق فنه اول غم هم ایلمیم نازله وضع قدم

ی با عی

ای حسله رنگ اور تا بن خورده وی عارضی سیرخ غم بلای امید
 قیل تیغ نکا بکلمه دلی صد باره یک لومه عو عاشق مد رسید
آمدن درویش و نوازش کورد شاه درویش را
 بویله دیون ایلی ایکن آه زار اولدی مه بوج سرفی نابدار
 دیدیکه ای شیفته بی خود عقلم الفته دهنک سن

کلی عشق اولوب دایما بلبل خوش نغمه محبت نوا
 اورهیم سن تو قل جسرک داغ اولمیه س طالب نیش سواغ
 بولید یوب اول بت عاشق نواز اولدی بجان عشق عود نواز
 اییدی اولداده بی خانان کوشه غمی نیه عطف عنان
 اییدی ایله اولد کوشه شمع داغ دلن افروخته

روی نیاز بر زمین نهادن درویش مبتلا

اولدم ایروب عرض نیازدا اولدی جبین ساهی در کلم یا
 دیدی که ای خالق کون و هکان تاب ده ایمن احتیانا
 غمده خوبانی ای دن مست ناز یونکلن حوصله سوز نیاز
 عارض دلدارمی کل کل ایده اکر دل عاشقی بلبل ای دن
 ایلین ایروسی مشکین کمان ناکونیم نکلن جانستان
 زلفی پیچیده برادر ای دن غمده خونریزی فخر ای دن
 چشمنی میمانه ناز ایلین عاشقی سو مست نیاز ایلین
 شیوه رفتارنا ای دن قسه ساز قاصتی سو خیا بان ناز
 مست دل ساهی بینم قلم قلمی دل بسته ارم قیل
 ایله بو روز دلیل ساهی کوم قیل دل سکلینی انمل بزم
 ایلیه تا اول شه ناز استا مرحت حال دل بی نوا

وضع روی نیاز کوه بدرگاه باری وینیک اچا شدر سیدان

ناصیه فرسای نیاز ایکن اول بولدی بجهن صوت اچا بت وصول

ایلی

ایلی خاک رهین اول نکل ناز سایه احسانی ایله سوز نواز
 کوردیکه مهر شوق تان سوز مطلع اقبالن ایندی بوز
 تابش رخساری دیوون ^{شاید} ایلی اول کلم بی لمیز خور
 ایلی عکس رخ شاه جهان دیده درویشی نیم گلستان
 اولسه کلا اول شوق معنون اولدی بجا فرقت سایه فکن
 بولدی نیه عاشق بی خانمان قالبی روح کبی تازه جان
 وصلی ایله ایندی نواز سانی ایلی مست می بو سنی الهی
 لعل بی اولدی تقدر غون قیلدی شکر با شنی زخم دردن
 ایلی دلخسته سینه اولدی شربت تعلیم هد او اکره

حاجه حکایت یه وضع کوه علمی وجه الاجال

ماحصل ای کفنی کفنت بورد وادی الامه بیله کوه کورد
 بر نیچ دم کوه سبلی درم آدمی ایله غمی غلمه مستم
 آسمه اله جام اولوب بی سگ ستمله ایدرانی سگت
 اولسه اکر غمی اهللی دا اوردر اگیلی دست صبا
 آسمه اله جام می عیش کو ایلو اتی کاسه خون جگر
 لیکن ایدر بدم اولور دوزگار بسط تلافی مملای سجار
 بولیم در آیین بیلیم کیم غم و کوه ذوق کلکی عیش و رخ

در خطاب نفس خیل اندوز

ای ره عصیان اولن دایما بی سیر نفس خیل استا

درک صفاتک سنگ دایما فکرم تقفل اولم بدم بها
 سندی قبل باطنی جمل باک نور پد اینله اتی تا بناک
 رحمت حق شیخ پد اینله فتنه بعدی آلوده کی دامن
 اولور ایکن بو توکل ای مستغان کم شده جرم پد اینله رسان
 بن که سنگ درک احسانکم بارکم رحمت و غفرانکم
 دایم اولم ناصیه ساری جا بلکه جبین سوده مجز و ولا
 بیع در شمه می شان ز بو بیست رتبه اعلا الی الوبیته
 سالیی حرمان اینله در ایلمک بابه مراد اتی سالیی
 ایلمک خاشاکه جان خدا سالیی درک گاهی یا سنا

در خانه نشیمن در دریش و شمس است این

اولدی بودیاجه خورال زینده نامه درویش و شاه
 اولم الهی بو مریض صغیر عشق فراینده پونا دیر
 بو سخن دلکش و زینبیری بوکل زینبای فریبندی پی
 دیده نا ایلدن ایستاقی دور اولمیه تا کللی خواش سطور
 شایه نظمی اولمیه روغما دیده نا ایلد انک دایما
 بر الفتن ناوک خوزیز بیل سینتی برادر سو تی قبل
 کورمیه ز ساره گلزاری هم سلیی اسیب خزان الم
 ساغر مضمونی اولم دایما انجمن افروز بساط ادا
 بو توکم دلکش و اعجاز فن انسته الله بنانا حسن

ایلدی

ایلدی بونشی بی طرح رقم باغ خیالیم بینم اوردی قلم
 عقل فلاطون حکیم روزگار کاتب معجز رقم روزگار
 رایهن اندیشه بی پروا بونشی ایلدی چون عرض خیال کوز
 لوحه ملامی بینم آهار ایوب پر طرفین مخزن اسرار ایوب
 در معانی دنی یا کله می اولدی بو جور و یوق ده تار نظر
 کوردی که بر می خور شیخ جام جرعه جامنیه تر با غلام
 کوردی که برکتین بو روز کداز غمی لوی جمله بستیم نواز
 غمی سی اولمش جمد تقابل باش خاری دل بلبله دیومر خراش
 اینله باغله پسا اشکار سم خبایای دل روزگار
 دامن گلزار نه ایتر کوز هم می اسیب خزان کوز
 گلکری پروگه شگفته جبین غمی زینبای سی لطافت قرین نا اولمش صبح
 سوسنی اولمیه زالم دار تیغ بر نزار شه نوبهار
 جوهری فکر ت روشنی در معانی بینم ایوب نظر
 در لکاتن خود نکتته بینم یله اندیشه بی قویون بینم
 ایلدی مستغنی لولوانی زیور رجحان تراذوانی
 کور پیاده ناقص بیجا اولمیه یا قوت مغان سنا
 مکلم قبول ایلم دیوبون زیبا ایلدی تاریخی زیبا ختام
 حوزة العبد المذنب بدست می فی لیلۃ الجمعة یوم تعتر
 منادی القهل **۲۶** یه که خواند دعا طمع دارم
 زانکه منبده کنه کارم

